

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

ΧΩΡΙΩΝ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ΥΠΟ

ΛΟΥΚΑ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ,
Καθηγητοῦ τῆς Ἀνατομικῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

§ 1.

Παρὰ δημοτέχνου ἐνταῦθα τὸ ἐπάγγελμα ἀσκοῦντος καὶ περὶ ἄλλα μὲν ἀλλὰ καὶ περὶ τὰ ἀνατομικὰ ἀσχολουμένου παρεκλήθη δι' ἐπιστολῆς ὅπως ἐρμηνεύσω χωρίον τοῦ Ἀριστοτέλους, ἐν ᾧ ὁ μεγалоφυής οὗτος ἀνὴρ φαίνεται ποιούμενος περιγραφὴν τῶν ραφῶν τοῦ κρατίου οἶονει παράδοξον καὶ περιεργον καὶ πάντη ἀντικειμένην πρὸς ἐπιστημονικὰς ἀληθείας. Οὐδαμῶς δ' ὠκνήσας ν' ἀπαντήσω πρὸς τὸν ἀξιότιμον Ἀσκληπιάδην ἐξηγούμενος τὸ πρᾶγμα. Τοῦ χωρίου δ' ἐκείνου τὴν ἐρμηνεῖαν πληρυστέρην τανῦν καὶ ἐπιστημονικωτέρην κατάρτισας οὐκ ἀπὸ σκοποῦ ἔκρινα ὅπως καταστήσω γνωστήν, καιροῦ ἤδη ἐπιλαβόμενος, καὶ τοῖς περισπουδάστοις ἐταίροις τοῦ φυσιογνωστικοῦ τμήματος τοῦ «Παρνασσῦ». Ἐπάναγκες δὲ νομίζω νὰ ὑπομνήσω ὅτι οἱ σοφοὶ Εὐρωπαῖοι, ἐν οἷς καὶ οἱ ἐπιφανεῖς τοῦ Ἀριστοτέλους μεταφραστὰς J. Borthélemy-Saint Hilaire, Aubert καὶ Wimmer, ἢ οὐχὶ ὀρθῶς ἠρμήνευσαν τὸ προκείμενον χωρίον ἢ ὑπέλαβον αὐτὸ πάντη πλημμελὲς καὶ ἀκατάληπτον ὥστε πάμπολυ διαφέρει ἢ ἐμὴ γνώμη τῆς ἐκείνων.

Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίον τοῦ Ἀριστοτέλους εὐρίσκεται ἐν τῷ συγγράμματι τῷ ἐπιγραφομένῳ «Περὶ τὰ ζῷα ἱστορίαι», Βιβλ. Α', κεφ. Ζ'. Ἔχει δὲ οὕτως :

«Ἐχει δὲ ῥαφὰς (τὸ κρατίον) τῶν μὲν γυναικῶν μίαν κύκλω, τῶν δ' ἀνδρῶν τρεῖς εἰς ἐν συναπτούσας, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ. Ἦδη δ' ὠμμένη ἐστὶ κεφαλὴ ἀνδρὸς οὐδεμίαν ἔχουσα ραφήν».

Ἡ δὲ τοῦ χωρίου τούτου λατινικὴ μετάφρασις¹ κατὰ τὴν ἐν Παρισίοις γενομένην Διδώτειον ἔκδοσιν Τόμ. Γ', σελ. 8, ἔχει οὕτω :

(*) Ἡ ἐρμηνεία αὕτη ἀνεκοινώθη τοῖς τοῦ φυσιογνωστικοῦ τμήματος τοῦ «Παρνασσῦ» ἐταίροις ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 28 Ἀπριλίου 1884.

¹ Ἐνταῦθα ποιούμεθα λόγον περὶ τῶν μᾶλλον ἀξίων λόγου μεταφράσεων.

«Habet autem (calvaria) suturas, in mulieribus quidem unam in orbem; in viris vero ternas, in unum plerumque coeuntes; viri tamen caput visum est sine sutura».

Ἡ δὲ γαλλικὴ μετάφρασις τοῦ Camus, Histoire des animaux d' Aristote, Tom. I, pag. 24, Paris 1783, ἔχει οὕτως:

«On y remarque des sutures; chez les femmes, une seule qui est circulaire; chez les hommes trois qui se réunissent au même point. Tel est au moins l'ordre général, car on a vu des crânes d'hommes sans aucune suture».

Ἡ δὲ γαλλικὴ μετάφρασις τοῦ J. Barthélémy-Saint Hilaire, Tom. I. pag. 44, Paris, 1883, ἔχει οὕτω:

«Chez les femmes, il n'y a qu'une suture, qui est circulaire; chez les hommes, il y a trois sutures, qui d'ordinaire se réunissent en une seule; cependant on a déjà vu un crâne d'homme qui n'avait aucune espèce de suture».

Ἡ δὲ γερμανικὴ μετάφρασις τοῦ Aubert καὶ τοῦ Wimmer, Leipzig, 1868, ἔχει οὕτω:

«Derselbe hat bei den Weibern eixe ringsherumgehende, bei den Männern aber gewöhnlich drei in einem Punkte sich vereinigende Nähte: doch ist auch schon ein männlicher Schädel ohne Nähte beobachtet worden». Καὶ ταῦτα μὲν τοιαῦτα.

§ 2.

Καθάπερ δὲ πάντες γινώσκουμεν αἱ ῥαφαὶ αἱ ἐνοῦσαι τὰ ὁστά τοῦ κρανίου πρὸς ἀλλήλα¹ εἶναι αἱ ἐξῆς:

α'. Ἐκὰτὰ τὸν θόλον τοῦ κρανίου.

1) Ἡ στεφανιαία ἢ στεφανίτις, εἰκ. 1. αβ (δι' ἧς συναρμύζετται τὸ μετωπιαῖον ὄστον μετὰ τῶν προσθίων χειλέων τῶν δύο βρεγματικῶν).

2) Ἡ θελιαία, εἰκ. 1. γδ (δι' ἧς ἐναρμύζονται εἰς ἀλλήλα τὰ ἀνώτερα χεῖλη τῶν βρεγματικῶν ὀστέων).

3) Ἡ λαμβδοειδής, εἰκ. 1. εδζ καὶ εἰκ. 4. εδζ (δι' ἧς συναρμύζονται τοῦ κατ' ἰνίου ὄστου τὰ ὀπίσθια χεῖλη μετὰ τῶν ὀπισθίων χειλέων τῶν δύο βρεγματικῶν).

β'. Ἐκὰτὰ τὰ πλάγια τοῦ κρανίου.

α'. Ἐν τῷ μέσῳ.

4) Αἱ λεπιδοειδεῖς, εἰκ. 2. ηθ (δι' ὧν ἐνοῦνται τὰ κατώτερα χεῖλη

1 Πρὸς ἐντελὴ κατάληψιν τῶν ῥαφῶν τοῦ κρανίου καὶ τῆς ἐρμηνείας τοῦ εἰρημένου χωρίου ἀνάγκη νὰ ἔχη ὁ ἀναγνώστης πρὸ ἑαυτοῦ κρανίον ἀέριον. Γίνεται δ' ἐνταῦθα λόγος μόνον περὶ τῶν κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν τοῦ κρανίου φαινομένων ῥαφῶν.

τῶν βρεγματικῶν ὀστέων μετὰ τοῦ ἀνωτέρου μέρους τῆς λεπιδοειδοῦς χώρας τοῦ κροταφικοῦ).

β'. Ἐμπροσθεν.

5) Αἱ κροταφοσφηνοειδεῖς, εἰκ. 2. ηκ (αἵτινες συνέχουσιν οὔσαι τῶν λεπιδοειδῶν ἐνοῦσαι τὸ κροταφικὸν ὄστον μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ χείλους τῶν μεγάλων πτερυγῶν τοῦ σφηνοειδοῦς).

6) Αἱ μεταποσφηνοειδεῖς, εἰκ. 2. λμ (αἵτινες συνέχουσιν οὔσαι τῆς μετωπιαίας διήκουσι λοξῶς πρὸς τὰ πρόσω καὶ κάτω πρὸς τὸ ἐξωτερικὸν τοίχωμα τοῦ ὀφθαλμικοῦ κόγχου καὶ ἐνοῦσαι τὸ μετωπιαῖον ὄστον μετὰ τοῦ ἀνωτέρου μέρους τοῦ ἐσωτερικοῦ χείλους τῶν μεγάλων πτερυγῶν τοῦ σφηνοειδοῦς).

7) Αἱ βρεγματοσφηνοειδεῖς, εἰκ. 2. λη (ἐνοῦσαι τὴν προσθίαν κατωτέραν γωνίαν ἐκατέρου βρεγματικοῦ μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἄκρου τῆς μεγάλης πτέρυγος τοῦ σφηνοειδοῦς, ὀριζοντίως φερόμεναι καὶ μῆκος ἔχουσιν 1—20 χμ). Ἄντι δὲ τῶν ῥαφῶν τούτων ἀπαντῶσιν ἐνίοτε αἱ μεταποκροταφικαί (ἐνοῦσαι τὸ μετωπιαῖον ὄστον ἀπ' εὐθείας ἀμέσως μετὰ τοῦ κροταφικοῦ, ἄνευ δηλαδὴ παρεμπώσεως τοῦ ἐξωτερικοῦ ἄκρου τῆς μεγάλης πτέρυγος τοῦ σφηνοειδοῦς μεταξὺ τοῦ μετωπιαίου καὶ τοῦ κροταφικοῦ), αἵτινες ὡς τὰ πολλὰ ἀπαντῶσιν ἐπὶ τῶν κατωτέρων φυλῶν.

γ'. Ὀπισθεν.

8) Αἱ βρεγματομαστοειδεῖς, εἰκ. 2. θο (δι' ὧν ἐνοῦνται ἡ κατωτέρα ὀπισθία γωνία τοῦ βρεγματικοῦ ὄστου μετὰ τῆς μαστοειδοῦς χώρας τοῦ κροταφικοῦ).

Πλὴν δὲ τούτων ἐπὶ τῶν νεογνῶν ἀπαντᾷ:

9) Ἡ μετωπιαία ραφή, εἰκ. 1. γπ, καὶ εἰκ. 3. γπ (δικαιροῦσα εἰς δύο ἡμίση τὸ μετωπιαῖον ὄστον), ἧτις παραμένει ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μέχρι τέλους τοῦ δευτέρου ἔτους, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ ἐπὶ μακρὸν χρόνον.

γ'. Ἐκὰτὰ τὴν βᾶσιν τοῦ κρανίου.

10) Αἱ ἰνιομαστοειδεῖς, εἰκ. 2. ορ (ἐνοῦσαι τὸ ὀπίσθιον μέρος τοῦ προσθίου χείλους τοῦ κατ' ἰνίου ὄστου μετὰ τοῦ μαστοειδοῦς μέρους τοῦ κροταφικοῦ) καὶ

11) Ἡ βασιοσφηνοειδής, (ἐνοῦσα τὴν κατὰ τὴν βᾶσιν τοῦ κατ' ἰνίου ὄστου ἀπόφυτιν μετὰ τοῦ σώματος τοῦ σφηνοειδοῦς), ἧτις ἐξαλείφεται ἀπὸ τοῦ ἐβ'—κβ' ἔτους τῆς ἡλικίας.

Πᾶσαι αἱ περιγραφεῖσαι ῥαφαί, ἐν αἷς καὶ ἡ μετωπιαία, φαίνονται σ-

φείς ἐπὶ τοῦ ἐπιδεικνυμένου κρανίου ἀνδρὸς τελείου, ἔχοντος ἡλικίαν ἐτῶν 45.¹

Τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ῥαφῶν μᾶλλον ἄξιαι λόγου εἶναι ἢ στεφανιαία, ἢ οβελιαία, ἢ λαμβδοειδής, αἱ λεπιδοειδεῖς καὶ ἢ μεταπιαία, αἱ δὲ λοιπαὶ ἡσσονος λόγου ἄξιαι.

Σημ. Ὁ «Γαληνός» περιγράφει ὡς ἐξῆς τὰς ῥαφὰς τοῦ κρανίου (Περὶ ὀστέων τοῖς εἰσαγομένοις, τόμ. Β', σελ. 739, ἔκδ. Kühn). «Ἐῖρηται μὲν ἤδη καὶ πρόσθεν, ὅτι τε κρανίον ὀνομάζεται τὸ τῆς κεφαλῆς ὄστος, ὅτι τε ῥαφαί τινες ὑπάρχουσι κατ' αὐτό. Πόσαι δὲ εἰσιν αὗται καὶ τίνες, ὁποῖόν τε τὸ εἶδος ἐκάστης αὐτῶν, οὐδέπω μὲν εἴρηται πρόσθεν, εἰρήσεται δὲ ἐν τῷδε. Καὶ πρῶτόν γε, ὅτι παρὰ τὸ σχῆμα τῆς κεφαλῆς ἢ τε θέσις αὐτῶν ὑπαλλάττεται καὶ τὸ πλῆθος. Ἔστι γὰρ τὸ μὲν κατὰ φύσιν αὐτῆς σχῆμα προμήκει μάλιστα σφαιρὰ προσοικός· ἕτερον δὲ τὸ καλούμενον φοζόν. Ἰὸ μὲν οὖν κατὰ φύσιν, εἷς τε τὸ πρόσω καὶ εἰς τοῦπίσω προπετέστερον ὑπάρχον, τρεῖς ἔχει τὰς πάσας ἐν αὐτῷ ῥαφάς· δύο μὲν γὰρ ἐγκαρσῆς, ὧν ἡ μὲν ἐτέρω τέτακται κατ' ἰνίον, ἡ δὲ ἐτέρα κατὰ τὸ βρέγμα· τρίτην δ' ἄλλην ἐπ' αὐταῖς κατὰ τὸ μῆκος τῆς κεφαλῆς ἀπὸ μέσης τῆς ὀπισθεν ἐπὶ μέσῃ τὴν ἔμπροσθεν ἐκτεταμένην. Ὀνομάζουσι δὲ τὴν μὲν ἐν τοῖς πρόσω στεφανιαίαν, ἐπειδὴ κατὰ τοῦτο μάλιστα τὸ μέρος τῆς κεφαλῆς οἱ στέφανοι περιτίθενται, τὴν δὲ ὀπισθεν λαμβδοειδῆ, διότι τὸ σύμπαν αὐτῆς σχῆμα τῷ Λ γράμματι προσοικεῖν. Αὐτὸ δὲ τὸ τῶν ῥαφῶν σχῆμα τῷ Π μάλιστα ὁμοίωται γράμματι. Αἱ μὲν δὲ τοῦ κατὰ φύσιν σχηματισμοῦ τοῦ κρανίου ῥαφαὶ τὸν εἰρημένον ἔχουσι τρόπον. Αἱ δὲ τοῦ φοζοῦ κατὰ ταῦτα διάκεινται· τῆς μὲν ὀπισθεν ἀπολλυμένης ἐξοχῆς, καὶ ἢ λαμβδοειδῆς ῥαφῆ συνάπλοται, τῆς δ' ἔμπροσθεν, ἢ στεφανιαία. Καὶ γίνεται καθ' ἐκάτερον αὐτῶν τῶν σωζόμενων ῥαφῶν σχῆμα τῷ Γ γράμματι παραπλήσιον. Ἀμφοτέρων δ' ἀπολλυμένων τῶν ἐξοχῶν, αἱ σωζόμεναι δύο ῥαφαὶ πρὸς ὀρθὰς γωνίας ἀλλήλας τέμνουσιν εἰς ὁμοιότητα τῷ Χ γράμματι. Τέτακται δὲ ἢ μὲν ἐγκαρσῆς κατὰ μέσῃ μάλιστα τὴν κεφαλὴν, ἢ δ' ἐτέρα κατὰ τὸ μῆκος, ὀπισθεν πρόσω φερομένη, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων κρανίων· αἱ μὲν γὰρ αὐτῆ διαφυλάττεται· μεταπίπτουσι δὲ αἱ λοιπαὶ τῷ τῆς ὄλης κεφαλῆς σχήματι συναλλοιούμεναι. Καὶ μὲν δὲ καὶ δύο ἕτεραι τῆδε παράλληλοι γραμμαὶ κατὰ τὸ μῆκος εἰσι τῆς κεφαλῆς ὀπισθεν πρόσω φερόμεναι τῶν ὠτων ὑπεράνω. Γεννῶνται δὲ καὶ αἶθε, δυοῖν ὄστοιν ἀλλήλοισι ὁμιλούντων, οὐ κατὰ ῥαφὴν, ὥσπερ τὰ πρόσθεν εἰρημένα. Κατὰ βραχὺ γὰρ ἀπολεπτυνό-

¹ Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος κρανίον παριστῶσιν αἱ εἰκόνες 1, 3, 3 καὶ 4. Καὶ ἡ μὲν εἰκὼν 1 παρίστησι τὸν θόλον τοῦ κρανίου ὁρώμενον ἐκ τῶν ἔμπροσθεν, ἡ δὲ εἰκὼν 2 παρίστησι τὸ κρανίον ὁρώμενον ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ πλάγιου, ἡ δὲ εἰκὼν 3 τὸ αὐτὸ κρανίον ὁρώμενον ἔμπροσθεν ἐκ τοῦ πλάγιου, ἡ δὲ εἰκὼν 4 τὸ κρανίον ὁρώμενον ἐκ τῶν ὀπίσθεν.

μενον εἰς λεπίδα τὸ κατιὸν ἀπὸ τοῦ βρέγματος ὄστος ὑποβέβληται τῷ κάτωθεν ἀπὸ τῶν ὠτων ἀνιόντι. Καὶ διὰ τοῦτο τινες οὐδὲ ῥαφὰς ὠνόμασαν ἀπλῶς αὐτάς· ἀλλ' ἦτοι λεπιδοειδεῖς ῥαφὰς ἢ λεπιδοειδῆ προσκολλημάτα. Καὶ ἡμῖν δὲ σαφοῦς ἕνεκα διδακτικῆς αἱ κατὰ τὰ ὠτα λεπιδοειδεῖς καλεῖσθωσαν ῥαφαί· Ὡς εἶναι· πέντε μὲν ἰδίας ῥαφὰς τῆς κεφαλῆς, τὴν λαμβδοειδῆ, τὴν στεφανιαίαν, τὴν κατὰ τὸ μῆκος εὐθεῖαν, τὰς παραλλήλους αὐτῆ δύο, τὰς ἐν τοῖς λεπιδοειδέσιν· ἄλλας δὲ κοινὰς δύο, πρὸς τε τὴν ἄνω γένυον καὶ πρὸς τὸ μέτον ἀμροτέρων ὄστων, ὅτι τινὲς μὲν τῆς κεφαλῆς προσηνοῦσι, τινὲς δὲ τῆς ἄνω γένυος εἶναι φαίνονται. Ὅποσον δὲ τι τὴν ἰδέαν ἐστὶ τοῦτο, καὶ τὸ μέγεθος πηλίκον, ἐν τίνι τε μάλιστα τόπῳ κείμενον, ἤδη σοὶ δίδειμι. Τῶν πλευρῶν τῆς λαμβδοειδοῦς ῥαφῆς τὰ κάτω πέρατα προσεπακτείνονται· μέχρι τῆς βάστεως τῆς κεφαλῆς, μεταξὺ τῶν τε λιθοειδῶν ὄστων κατιόντα καὶ τῆς πρὸς τὸν πρῶτον σπόνδυλον διαρθρώσεως. Ἐνταῦθα δὲ ἐπιζεύγνυσιν αὐτὰ γραμμὴ τις βραχεῖα, θέσιν ἐγκαρσῆς ἔχουσα. Ταύτην μοι πρῶτον νόει κοινήν τῆς τε κεφαλῆς καὶ τοῦ προκειμένου κατὰ τὴν διήγησιν ὄστος. Ἀναφερομένη γὰρ ἐκατέρωθεν ἐπὶ τὰς κατὰ τοὺς κροτάφους κοιλότητας· εἰς ταῦτα ἀφικνεῖται τοῖς καθήκουσιν ἐνταῦθα πέρασι τῆς στεφανιαίας ῥαφῆς. Εἴτ' ἐντεῦθεν αὖθις ἐπιστραφεῖσα πρὸς τὸ κάτω καὶ παρενεχθεῖσα εἰς τοὺς ἐσχάτους ὀδόντας ἀφικνεῖται πρὸς τὰ τῆς ὑπερώας, ἔνδον ἐκυτῆς συνάπτουσα τὸ περιοριζόμενον ὑπὸ τῆς προειρημένης ῥαφῆς ὄστος, ὅσπερ τις σφῆν ἔγκειται μεταξὺ τῆς κεφαλῆς καὶ τῆς ἄνω γένυος. Ὅσον μὲν οὖν αὐτῆς ἐπὶ τὰ πέρατα τῆς στεφανιαίας ἀναπέρεται, κοινὸν τοῦτο πρὸς τὴν κεφαλὴν ἐστίν· ὅσον δ' ἐκατέρωτε κατέρχεται πρὸς τὴν ὑπερώαν, ὁ πρὸς τὴν ἄνω γένυον ὁρος ὑπάρχει τοῦ σφηνοειδοῦς ὄστος· καλεῖσθω γὰρ οὕτω σαφοῦς διδακτικῆς ἕνεκεν. Κατὰ τοῦτο τὸ ὄστος αἱ περυγῶδες εἰσὶν ἀποφύσεις ἅμα ταῖς ἐκατέρωθεν αὐτῶν κοιλότησιν. Ἡ δὲ ἐτέρω ῥαφῆ τῆς κεφαλῆς, ἢ πρὸς τὴν ἄνω γένυον αὐτὴν ὀρίζουσα, τὴν ἀρχὴν μὲν ἐκ τῶν κατὰ τοὺς κροτάφους ἔχει κοιλοτήτων, ἵνα περ εἰς ταῦτα ἦκειν ἐλέχθη τοῖς τῆς στεφανιαίας πέρασιν ἢ κοινῇ κεφαλῆς καὶ τοῦ σφηνοειδοῦς ὄστος ῥαφῆ. Προέρχεται δ' ἐντεῦθεν ἐπὶ τὰς χώρας τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ διὰ μέσων αὐτῶν ἐνεχθεῖσα κατὰ τὸ μεσόφρυον ἐκυτῆ συνάπτει. Καὶ δὴ καὶ τούτων οὕτως ἐχόντων, ἐξ ὄστων γίνεται τῆς ὄλης κεφαλῆς τὰ πάντα χωρὶς τοῦ σφηνοειδοῦς· δύο μὲν κατὰ τὸ βρέγμα, κοινήν ἔχοντα ῥαφὴν, τὴν κατὰ τὸ μῆκος εὐθεῖαν· ἄλλα δὲ δύο τούτων κάτωθεν, ἐν καθ' ἐκάτερον οὖς· καὶ πέμπτον ἐπὶ τούτοις, τὸ κατ' ἰνίον· καὶ ἕκτον, τὸ κατὰ μέτωπον. Ὀρίζουσι δὲ τὰ μὲν τοῦ βρέγματος ὀπισθεν μὲν αἱ πλευραὶ τῆς λαμβδοειδοῦς ῥαφῆς, ἔμπροσθεν δὲ ἢ στεφανιαία, κάτωθεν δὲ αἱ λεπιδοειδεῖς, ἄνωθεν δὲ ἢ κατὰ τὸ μῆκος εὐθεῖαν· τὰ δ' ἐφεξῆς τῶνδε καθ' ἐκάτερον οὖς ἄνωθεν μὲν αἱ λεπιδοειδεῖς ἀρορίζουσιν, ὀπισθεν δὲ αἱ

προσαυξήσεις τῶν πλευρῶν τῆς λαμβδοειδοῦς, ἐμπροσθεν δὲ ἡ κοινὴ τῆς τε κεφαλῆς καὶ τοῦ σφηνοειδοῦς. Ἔστι δὲ τὰ μὲν τοῦ βρέγματος ὁστᾶ τετραπλευρα, ταυτὶ δὲ τὰ νῦν εἰρημένα τρίπλευρα. Τὸ δὲ πέμπτον ὁστοῦν τῆς κεφαλῆς, τὸ κατ' ἰνίον, ὀρίζεται μὲν ὑπὸ τῆς λαμβδοειδοῦς ῥαφῆς ἄμα τῆς προσαυξήσεως καὶ τῆς ῥηθείτης ἐπιζευγύναι ταύτας ῥαφῆς· περιέχει δὲ ἐν ἑαυτῷ τὸ μέγιστον τὸ τῆς κεφαλῆς τρημάτων, τὸ κατὰ τὸν πρῶτον σπόνδυλον. Λοιπὸν δὲ τὸ κατὰ τὸ μέτωπον ὁστοῦν ἢ τε στεφανιαία περιορίζει ῥαφὴ καὶ ἡ κοινὴ τῆς κεφαλῆς πρὸς τὴν ἄνω γένυον. Καὶ δὴ καὶ τῶν εἰρημένων ἐξ ὁστῶν τὰ μὲν τοῦ βρέγματος χαυνότατά τε καὶ ἀθνεστάτα τετύχηκεν ὄντα, πυκνότατον δὲ καὶ ἰσχυρότατον τὸ κατ' ἰνίον, μέσον δὲ ἀμφοῖν τὸ κατὰ μέτωπον. Ἐκάτερον δὲ τῶν λοιπῶν τῶν κατὰ τὰ ὦτα πολυειδές· ὑπάρχει. Τὸ μὲν γὰρ τι μέρος αὐτῶν ὀνομάζεται λιθοειδές, ὡσπερ οὖν καὶ ἐστίν· ὀρίζεται δὲ τοῦτο τοῖς ἐπεκτεινομένοις πέρασι τῆς λαμβδοειδοῦς ῥαφῆς. Ἐν τούτῳ καὶ ἡ στυλοειδὴς ἀπόφυσις ἐστίν, ἣν ἐγὼ βελονοειδῆ τε καὶ γραφοειδῆ καλῶ, καὶ ἡ τὸν ἀκουστικὸν περιέχουσα πόρον. Ἔτερον δὲ μέρος ἐφεξῆς τοῦδε τὸ κατὰ τὰς ἐκφύσεις ἐστίν, τὴν τε μαστοειδῆ καλουμένην καὶ προσέτι τὴν τοῦ ζυγώματος. Καὶ τρίτον ἐπὶ τῷδε τὸ κατὰ τὸν κρόταρον. Περὶ δὲ τῶν τρημάτων τῆς κεφαλῆς ἐν ταῖς τῶν ἀγγείων καὶ νεύρων ἀνατομαῖς εἰρήσεται. Καὶ γὰρ γέγονεν ἐκείνων ἕνεκα, καὶ διέρχεται καθ' ἕκαστον αὐτῶν ἡ ἀρτηρία τις ἢ φλέψ ἢ νεῦρον ἢ τινα τούτων ἢ πάντα.

Τὴν προκειμένην τῶν ῥαφῶν τοῦ κρανίου περιγραφὴν θὰ ἐρμηνεύσωμεν ἄλλοτε ἄλλαχού.

§ 3.

Οὐδεὶς ὑμῶν, κύριοι, ἀγνοεῖ ὅτι· ὁ Ἀριστοτέλης συνέγραψε πλεῖστα ἔργα περὶ πλείστων ὑποκειμένων καὶ ἐθεράπευσε τὰ μάλιστα οὐ μόνον τὴν φιλοσοφίαν ἀλλὰ καὶ τὴν φυσικὴν ἱστορίαν, συγγράψας περὶ αὐτῆς συγγράμματα,¹ ἐν οἷς καὶ τὰς περὶ τὰ ζῷα ἱστορίας,² τὸ περὶ ζῶων μορίων

¹ Ἀριστοτέλης συγγράμματα φυσικῆς ἱστορίας. α) περισωθέντα: 1ον) «Περὶ τὰ ζῷα ἱστορίαι», 2ον) «Περὶ ζῶων μορίων», 3ον) «Περὶ ζῶων γενέσεως», 4ον) «Περὶ ζῶων πορείας», 5ον) «Περὶ αἰσθησεως καὶ αἰσθητῶν», 6ον) «Περὶ ὕπνου καὶ ἐγρηγόρευσης», 7ον) «Περὶ ζῶων κινήσεως», 8ον) «Περὶ μακροβιότητος καὶ βραχυβιότητος», 9ον) «Περὶ νεότητος καὶ γήρως καὶ περὶ ζῆως καὶ θανάτου», 10) «Περὶ ἀναπνοῆς». β) ἀπολόμμενα: 1ον) Ἀνατομῶν βιβλία ὁκτώ· 2ον) Ἐκλογαὶ ἀνατομῶν ἐν· 3ον) Ἰπὲρ τῶν συνθέτων ζῶων ἐν· 4ον) Ἰπὲρ τῶν μυθολογουμένων ζῶων ἐν· 5ον) Ἰπὲρ τοῦ μὴ γεννᾶν ἐν· (Διογέν. Λαέρτ. Β', α'). «Συνέγραψε δὲ Ἀριστοτέλης πάμπλειστα βιβλία, ἀπερ ἀκόλουθον ἡγησάμην ὑπογράψαι διὰ τὴν περὶ πάντας λόγους τάδε: ἀνθρώπου· ἀρτηρίων βιβλία 8. Ἐκλογῶν ἀνατομῶν 1. Ἰπὲρ τῶν συνθέτων ζῶων 1. Ἰπὲρ τῶν μυθολογουμένων ζῶων 1. Ἰπὲρ τοῦ μὴ γεννᾶν 1».

² Ὁ Ἀθήναιος ἐν τοῖς Δαιμονοσοφισταῖς λέγει: «Νομίζω δὲ καὶ παρὰ τῷ πολυμθεστάτῳ Ἀριστοτέλει: ἀνήκει ἢ ὡσπῆαι τὸ ζῶον ἐν τῇ πολυτάλαντῳ πραγματείᾳ (ὀκτακόσια γὰρ εἰληφέναι τάλαντα παρ' Ἀλεξάνδρου τὸν Σταγειρίτην λόγος ἔχει· εἰς τὴν περὶ τῶν ζῶων ἱστορίαν) ὡς οὐδὲν εὐρον περὶ αὐτοῦ λεγόμενον, ἔχαιρον ἔχων ἐχεγγυώτατον μάρτυρα τὸν χαρῖεντα Ἀριστοφάνη».

καὶ τὸ περὶ γενέσεως ζῶων, ἐμφανίζοντα δαιμόνιον ἄνδρα ἔχοντα τὸν μὲν ὀφθαλμὸν δξυθερμίστατον, τὴν δὲ τοῦ παρκατηρητικοῦ δύναμιν τελειοτάτην καὶ τὴν κρίσιν δξυτάτην. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων τούτων συνάγεται ὅτι αὐτὸς μόνος ἐν τῇ ἀρχαιότητι (κατὰ τοὺς πρὸ Χριστοῦ χρόνους) ὑπῆρξεν ἄξιός τοῦ ὀνόματος Ἀνατομικός, ἄτε τῶν πρὸ αὐτοῦ ἀμασάντων Ἑλλήνων φιλοσόφων καὶ ἱατρῶν οὐ μάλ' ἀπολλὰ περὶ τὴν Ἀνατομικὴν ἀσχοληθέντων καὶ ὀλίγιστά περὶ αὐτῆς γραψάντων. Καὶ ἀληθῶς ὁ Ἀριστοτέλης ἐδημιούργησε τὴν Ἀνατομικὴν συχνάς ἀνατομὰς ζῶων ἐνεργήτας, αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος συγγραφεὺς αὐτῆς χορηγήσας ἡμῖν πολλοὺς καὶ καλοὺς ἀνατομικοὺς ὄρους. Ἀλλὰ πλὴν τούτων συνέγραψε καὶ ἕτερον σύγγραμμα, ὅπερ δυστυχῶς ἀπώλετο, ὡς ἐν τοῖς πρώτοις εἰρηται, τὰς Ἀνατομὰς, ἧτοι σύγγραμμα περὶ ἀνατομῶν, καθάπερ συνάγεται καὶ ἐκ τῶν ἐξῆς χωρίων αὐτοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους:

Περὶ τὰ ζῷα ἱστορίων, Βιβλ. Α', κεφ. ιζ'. «Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐν τῷ θήλει πάντα πέφυκεν διαφέρει γὰρ οὐθενὶ τῶν ἔσω πλὴν τῆς ὑστέρας, ὧν ἡ μὲν ὄψις θεωρεῖσθαι ἐκ τῆς διαγραφῆς τῆς ἐν ταῖς ἀνατομαῖς, ἡ δὲ θέσις ἐστίν ἐπι τοῖς ἐντέροις, ἐπὶ δὲ τῆς ὑστέρας· ἡ κύστις».

Περὶ τὰ ζῷα ἱστορίων, Βιβλ. Γ', κεφ. α'. «Αὐτοὶ δὲ πρὸς αὐτοὺς ἦν ἔχουσι διαφορὰν ἔκ τε τῶν ἀνατομῶν δεῖ θεωρεῖν, καὶ ὑπερον λεχθήσεται ἐν τοῖς περὶ ἐκάστου αὐτῶν ἰδίοις ἀκριβέστερον».

Περὶ τὰ ζῷα ἱστορίων. Βιβλ. Δ', κεφ. α'. «Ἐκαστὰ δὲ τούτων ὡς κεῖται τῶν μορίων, θεωρεῖσθαι ἐκ τῆς ἐν ταῖς ἀνατομαῖς διαγραφῆς».

Περὶ ζῶων μορίων, Βιβλ. Β', κεφ. γ'. «Αἱ γὰρ φλέβες κατατείνονται διὰ τοῦ μεσεντερίου πικράπαν, κάτωθεν ἀρξάμενοι μέχρι τῆς κοιλίας· δεῖ δὲ τοῦτο θεωρεῖν ἔκ τε τῶν ἀνατομῶν καὶ τῆς φυσικῆς ἱστορίας».

Περὶ ζῶων μορίων, Βιβλ. Γ', κεφ. ε'. «Τὰ δὲ μετ' ἀκριβείας ὡς ἔχουσι αἱ φλέβες πρὸς ἀλλήλας, ἔκ τε τῶν ἀνατομῶν δεῖ θεωρεῖν καὶ ἐκ τῆς ζωικῆς ἱστορίας».

Περὶ ζῶων μορίων, Βιβλ. Γ', κεφ. ιδ'. «Ὅν δ' ἔχει τρόπον ταῦτα πρὸς ἄλληλα τῇ θέσει καὶ τοῖς εἴδεσιν ἔκ τε τῆς ἱστορίας τῆς περὶ τὰ ζῷα δεῖ θεωρεῖν καὶ ἐκ τῶν ἀνατομῶν».

Περὶ ζῶων μορίων, Βιβλ. Δ' κεφ. η'. «Καθ' ἕκαστον δὲ τῶν μορίων, τίς ἢ θέσις αὐτῶν καὶ τίνες διαφοραὶ πρὸς ἄλληλα, τῶν τ' ἄλλων καὶ τίνι διαφέρει τὰ ἄρρενα τῶν θηλέων, ἔκ τε τῶν ἀνατομῶν θεωρεῖσθαι καὶ ἐκ τῶν ἱστορίων τῶν περὶ τὰ ζῷα».

Περὶ ζῶων μορίων, Βιβλ. Δ', κεφ. ι'. «Ἐντὸς δὲ πῶς ἔχει καὶ πῶς διαφέρουσι τὰ τε περὶ τὸ σπέρμα καὶ τὰ περὶ τὴν κύησιν ἔκ τε τῆς ἱστορίας τῆς περὶ τὰ ζῷα φανερόν καὶ ἐκ τῶν ἀνατομῶν, καὶ ὑπερον λεχθήσεται ἐν τοῖς περὶ γενέσεως».

Περὶ ζῶων μορίων. Βιβλ. Δ', κεφ. ιγ'. «Οἱ μὲν οὖν αὐτῶν ἔχουσι πολ-

λὰ βράγχια, οἱ δ' ὀλίγα, καὶ οἱ μὲν διπλᾶ, οἱ δὲ ἀπλᾶ· τὸ δ' ἔσχατον ἀπλοῦν καὶ πλεῖστον· τὴν δ' ἀκριβείαν ἐκ τῶν ἀνατομῶν περὶ τούτων καὶ ἐν ταῖς ἱστορίαις ταῖς περὶ τὰ ζῷα».

Περὶ ζῶων γενέσεως. Βιβλ. Α', κεφ. ια'. «Δεῖ δὲ καὶ περὶ ταύτης καὶ περὶ τῶν ἄλλων ὑπερῶν, ὃν τρόπον ἔχουσιν ἐκ τε τῶν ἀνατομῶν θεωρηκέναι καὶ ἐκ τῶν ἱστοριῶν», καὶ

Περὶ ζῶων γενέσεως. Βιβλ. Β' κεφ. ζ'. Δεῖ δὲ ταῦτα θεωρεῖν ἐκ τε τῶν παραδειγμάτων τῶν ἐν ταῖς ἀνατομαῖς καὶ τῶν ἐν ταῖς ἱστορίαις γεγραμμένων».

Συνέγραψε δὲ πρὸς τούτοις καὶ Ἐκλογὰς ἀνατομῶν, καθάπερ διδασκόμεθα ἐκ τε τοῦ εἰρημένου χωρίου Διογένους τοῦ Ἀκερτίου (Ε', α) καὶ ἐκ τοῦ ἐξῆς τοῦ Ἀπολλωνίου (Ἱστορικὴ θκυμάσις, σελ. 53, ἐκδ. Teubner.) «Ἀριστοτέλης ἐν ταῖς ἐκλογαῖς τῶν ἀνατομῶν φησιν· ὄφρις ὄφθη ἐν Πάφῳ πόδας ἔχων δύο ὁμοίους χερσαίῳ κροκοδείλῳ».

Ἐκ τῶν εἰρημένων δὲ χωρίων συνάγομεν πρὸς τούτοις ἔνθεν μὲν ὅτι τὸ περὶ ἀνατομῶν ἐγράφη πρὸ τοῦ Ἱστορίας περὶ τὰ ζῷα, ἔνθεν δὲ ὅτι τῷ συγγραμμᾷ ἐκείνῳ ἦσαν παρεντεθειμέναι καὶ εἰκόνες, καθάπερ ἐν τοῖς νῦν ἐκδιδόμενοις ἀνατομικοῖς συγγραμμᾷσιν εἶθισται. Ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς περὶ τὰ ζῷα ἱστορίαις ὑπῆρχον εἰκόνες, ὡς δηλοῦται ἐκ τοῦ ἐξῆς χωρίου: Περὶ τὰ ζῷα ἱστοριῶν, Βιβλ. Γ', κεφ. α'. «Θεωρεῖσθω δὲ τὰ εἰρημένα ταῦτα ἐκ τῆς ὑπογραφῆς τῆςδε. Τῶν πόρων ἡ ἀρχὴ τῶν ἀπὸ τῆς ἀρτηρίας, ἐφ' οἷς Α' κεφαλαὶ τῶν ὄρχων καὶ οἱ καθήκοντες πόροι, ἐφ' οἷς ΚΚ· οἱ ἀπὸ τούτων πρὸς τῷ ὄρχει προσκαθήμενοι, ἐφ' οἷς τὰ ΩΩ· οἱ δ' ἀνακᾶμπτοντες, ἐν οἷς ἡ ὑγρότης ἡ λευκὴ, ἐφ' οἷς τὰ ΒΒ αἰδοῖον Δ' κύστις Ε' ὄρχεις δ' ἐφ' οἷς τὰ ΨΨ».

Ἐὰν δὲ μὴ ἠρκνίζετο τὸ περὶ Ἀνατομῶν σύγγραμμικ, ὕπερ καὶ ὑπὸ τοῦ Γαληνοῦ μνημονεύεται, πολλῶ κάλλιον θὰ ἠπιστάμεθα τὰ περὶ τὴν Ἀνατομικὴν κκτορθώματα τοῦ μεγάλου φιλοσόφου καὶ φυσιογράφου.

§ 4.

Πῶς λοιπὸν ὁ μεγαλοφυῆς οὗτος ἀνὴρ, οὗ ἡ γονιμωτάτη διάνοια ἐκαλλιέργησεν ἐπὶ τοσοῦτον τὴν φυσικὴν ἱστορίαν, οὕτως ἀτελεῖς κέκτηται γνώσεις τῶν ὄστων τοῦ κρηνίου τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ῥαφῶν αὐτοῦ;

Οἱ περὶ τὴν ἐρμηνεῖαν ἀσκαφῶν χωρίων τῶν συγγραμμάτων τοῦ Ἀριστοτέλους ἀσχολούμενοι σοφοὶ Εὐρωπαῖοι τὰς περὶ παντοίων ζητημάτων σχέσιν ἔχόντων πρὸς τὴν Ἀνατομικὴν τοῦ ἀνθρώπου ἀτελεῖς γνώσεις τοῦ Ἀριστοτέλους ἐξηγοῦνται ὡς ἐκ τοῦ ὅτι πιθανώτατα ὁ Ἀριστοτέλης δὲν ἐποίησεν ἀνατομὰς ἐπὶ ἀνθρώπων. (Ὁ Hyrtl, Lehrbuch der Anatomie des Menschen, Wien, 1875, ἐν σελίδι 36 λέγει: «Menschliche Anatomie

ist ihm (Aristoteles), aller Wahrscheinlichkeit nach, fremd geblieben (Le Clerc). «Ἐτεροι δὲ διατείνονται ὅτι δὲν ἐποίησεν ἀνατομὰς ἐπὶ ἀνθρωπίων πτωμάτων. (Ὁ δικηπρῆς μεταφραστὴς τοῦ Ἀριστοτέλους von Frantzius, (Ἀριστοτέλους περὶ ζῶων μορίων, Leipzig, 1853, ἐν σελίδι 276) λέγει: «Ei geht aus dieser Stelle hervor, was wir auch noch später bestätigt finden werden, dass gerade die Anatomie des Menschen dem Aristoteles am unbekanntesten geblieben ist, woraus wir schliessen können, dass Aristoteles nicht selbst Gelegenheit hatte, zergliederungen menschlicher Leichen anzustellen». Καὶ ἐγὼ δὲ δικτείνωμι ὅτι οὐχὶ πιθανώτατα, ἀλλ' οὐδαμῶς οὐδέποτε ἐποίησατο ὁ Ἀριστοτέλης ἀνατομὰς ἐπὶ ἀνθρωπίων πτωμάτων.

Καὶ ὄντως, ἐὰν ὁ Ἀριστοτέλης ἐποίητο καὶ ὀλιγίστας ἀνατομὰς ἐπὶ ἀνθρώπων, πῶς ἦν δυνατὸν αὐτός, ὅστις κατὰ τὴν ὁμολογίαν αὐτῶν τούτων τῶν σοφῶν Εὐρωπείων τοσαῦτα καὶ μετὰ τοσοῦτον ἐντελοῦς ἀκριβείας περὶ τῶν εἰς τὴν ἀνατομικὴν τῶν ζῶων ἀναφερομένων συνέγραψεν, ὥστε πολλὰ αὐτοῦ καὶ τανῦν ἔτι εἶνε ἄξια καὶ αὐτοῦ τοῦ θκυμασμοῦ τῶν νεωτέρων (Hyrtl αὐτόθι), πῶς ἦν δυνατὸν, λέγω, αὐτός, περὶ οὗ καὶ ὁ μέγας Cuvier εἶπεν ὅτι «ἡ τοῦ Ἀριστοτέλους ἀνατομικὴ τοῦ ἐλέφαντος εἶνε πλείονος λόγου ἄξια ἢ ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀκκδημικκοῦ d'Aubenton γραφεῖσα», νὰ μὴ περιγράψῃ ἀκριβέστατα τὰς ῥαφὰς τοῦ ἀνθρωπίου κρηνίου, ἐὰν ἀνέτεμεν ἀνθρώπους;

Ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ἐξῆς χωρίου αὐτοῦ τούτου τοῦ Ἀριστοτέλους ἀποδεικνύεται ὅτι δὲν ἐποίησατο ἀνατομὰς ἐπὶ ἀνθρωπίων πτωμάτων. Ἱστορ. περὶ τὰ ζῷα. Βιβλ. Α', κεφ. ις'.

«Τὰ μὲν οὖν μόρια τὰ πρὸς τὴν ἔξω ἐπιφάνειαν τοῦτον τέτακται τὸν τρόπον, καὶ καθάπερ ἐλέχθη, διωνόμισταί τε μάλιστα καὶ γνώριμα διὰ τὴν συνήθειάν ἐστιν· τὰ δ' ἐντὸς τούναντιον· ἀγνωστα γὰρ ἐστί μάλιστα τὰ τῶν ἀνθρώπων, ὥστε δεῖ πρὸς τὰ τῶν ἄλλων ζῶων ἀνάγοιτας σκοπεῖν οἷς ἔχει παραπλησιαίαν τὴν φύσιν.¹

§ 5.

Κατὰ τὰ εἰρημένα ἢ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους περιγραφῆ τοῦ ἀνθρωπίου κρηνίου ἐγένετο οὐχὶ ἐξ ἀνατομῶν, ἀλλ' ἐκ θεωρίας κρηνίων, ἅτινα εἶδεν ἢ ἐν τοῖς τάφοις ἢ ἐπὶ σκελετῶν ἀτάφων μεινάντων νεκρῶν, καὶ ἅτινα ἐν παντὶ χρόνῳ ἐπιλαμβάνεται τις τοῦ καιροῦ νὰ βλέπῃ.

§ 6.

Ἄλλ' ἤδη ἕτερον ἀναφέεται ζήτημα τὸ ἐξῆς:

¹ Σφάλλεται ἄρα ὁ Barthélemy-Saint Hilaire διατεινόμενος ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ἐποίησατο πολλὰς ἀνατομὰς ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου (Histoire des animaux d'Aristote par J. Barthélemy-Saint Hilaire, Tom. I, pag. CLXIII, 1883.)

Διὰ τί ὁ Ἀριστοτέλης καὶ περὶ ἰδῶν κρανία ἀνθρώπινα, ὡς προείπομεν, καὶ τὴν περιγραφὴν αὐτῶν ἐπιχειρήσας, δὲν περιέγραψε τὰς ῥαφὰς ὡς ἔχουσιν; ἢ ἀληθῶς ἐπὶ μὲν τῶν κρανίων τῶν ἀνδρῶν εἶδε τρεῖς ῥαφὰς, ἐπὶ δὲ τῶν γυναικῶν μίαν κύκλω;

Πάντες οἱ μεταφρασταὶ καὶ οἱ ὑπομνηματισταὶ τοῦ Ἀριστοτέλους ἠρ-
κίσθησαν μεταφράζοντες κατὰ λέξιν τὸ προκείμενον χωρίον· καὶ ἄλλοι
μὲν οὐχὶ ὀρθῶς ἠρμήνευσαν αὐτό, ἄλλοι δὲ ὑπέλαβον αὐτὸ ἢ πάντη πλημ-
μελεῖ; ἢ ἀκατάληπτον. Οὕτω π. χ. ἐν τῇ τοῦ Didot ἐκδόσει καὶ τῇ τοῦ
Camus, μεταφράσιν ἄνευ σημειώσεων ἐχούσας, οὐδέν, ὡς εἰκόσ, λέγεται,
περὶ τοῦ προκειμένου χωρίου· ἐν δὲ τῇ γαλλικῇ μεταφράσει τῇ ὑπὸ τοῦ
Barthélemy-Saint Hilaire γενομένη σχολιάζων οὗτος τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος
χωρίου τὴν πρότασιν «ἔχει δὲ ῥαφὰς τὸ κρανίον τῶν μὲν γυναικῶν μίαν
κύκλω» λέγει «c'est également une erreur» καὶ τὴν φράσιν «τῶν δ' ἀνδρῶν
τρεῖς εἰς ἐν συναπτούσας» λέγει: «Autre erreur assez singulière pour des faits
aussi visibles et aussi faciles à constater. A l'âge adulte, le crâne de l'homme
a huit os, et par conséquent huit sutures; voir Cuvier, Règne animal, tome I,
pag. 74.» Ἡ κρίσις αὕτη τοῦ Barthélemy Saint Hilaire ἀντίκειται πρὸς
τὰς ἐπιστημονικὰς ἀληθείας τῆς ἀνατομικῆς. Ὁ δὲ Aubert καὶ Wimmer
δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐννοήσωσι τὸ χωρίον· διὸ ἐν τῇ ἐκδόσει αὐτῶν (Ari-
stoteles Thierkunde, mit deutscher Uebersetzung, sachlicher und sprachlicher
Erklärung, κτλ. Τόμ. Α', σελ. 215) ἀπορρίνονται οὕτω: «Διὰ τίνα λόγον
ὁ Ἀριστοτέλης ἀποδέχεται ὅτι τὸ κρανίον τῶν γυναικῶν ἔχει μίαν ῥαφὴν
κύκλω εἶνε πάντη ἀκατάληπτον· καὶ ὅτι δὲ αἱ ῥαφαὶ τοῦ κρανίου τῶν ἀνδρῶν
εἶνε τρεῖς; εἰς ἐν συναπτουσὶ δὲν εἶνε μὲν ἀκριβές, ἀλλὰ δὲν ἀρίσταται οὕτω
πύρρω τῆς ἀληθείας.» Ὁ δὲ Lauth ἐν τῇ Histoire de l'Anatomie, σελ. 63,
οὐδαμῶς πειράσκει νὰ διασαφῆσῃ τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' εἰκάζει ἐξ αὐτοῦ τούτου
τοῦ χωρίου ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης δὲν ἀνέτεμεν ἀνθρώπεια πτώματα· τούτο
δὲ εἰκάζει οὐχὶ ὀρθῶς, διότι, καθάπερ ἐν τοῖς κατωτέρω ῥηθήσεται, τὸ περὶ
οὗ ὁ λόγος χωρίον πᾶν ἄλλο ἀποδεικνύει ἢ ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης δὲν ἐποίη-
σατο ἀνατομὰς ἐπὶ ἀνθρώπων. Ἀλλὰ καὶ οἱ περὶ τῶν ῥαφῶν τοῦ κρανίου
γράφαντες ἢ οὐδένα λόγον ποιοῦνται ὑπολαμβάνοντες τὸ χωρίον ἀκατά-
ληπτον ἢ ἀροσιγῶς τοῦ πρᾶγματος ἀπτόμενοι· δὲν διευκρινοῦσιν αὐτό·
οὕτω λ. χ. ὁ Samuel Pozzi ἐν τῷ Dictionnaire encyclopédique des sciences
médicales, Tom. XXII, première série, σελ. 480, λέγει ὅτι· «ἡ ὑπερξίς ἢ
ἡ ἔλλαψις τῆς μετωπιαίας ῥαφῆς ἐπὶ κρανίων ἐφηλίκων ἦν ὁ λόγος, δι' ὃν
ὁ Ἀριστοτέλης ἀπεδέχεται ὅτι τὸ μὲν κρανίον τῆς γυναικὸς ἔχει μίαν
ῥαφὴν κύκλω, τὸ δὲ τοῦ ἀνδρὸς τρεῖς, αἵτινες ἐνοῦμεναι κατὰ τὴν κορυ-
φὴν τῆς κεφαλῆς ἀποτελοῦσι σχῆμα τρίγωνον. Ἐν τοῖς κατωτέρω δειχθή-
σεται καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Samuel Pozzi ἐρμηνεία εἶνε οὐ μόνον ἀσπυρῆς ἀλλὰ
καὶ ἐσφαλμένη.

§ 7.

Πάντες οἱ περὶ τὴν Ἀνατομικὴν διατρέβοντες γινώσκουσιν ὅτι αἱ ῥα-
φαὶ τοῦ κρανίου ἐν τῇ προβεβηκυῖα ἡλικίᾳ ὡς τὰ πολλὰ ἐξκαλείφονται, ἀ-
φρακτιζομένων μὲν τῶν ὀδοντωμάτων καὶ τῆς μεταξὺ τῶν ὀστέων ἰνώδους
στιβάδος, συμφορομένων δ' εἶτα στερωῶ τῶν οἰκείων χειλέων τῶν εἰς ἄλ-
ληλα συναρμοζομένων ὀστέων· οὕτω δὲ ἀποτελεῖται ἡ ὑπὸ τῶν νεωτέρων
καλουμένη *συνοστέωσις*, ἀρχομένη ὡς τὰ πολλὰ ἀπὸ τοῦ 40οῦ περιήτου
ἔτους καὶ περικομμένη κατὰ τὸ 80ὸν μέχρι τοῦ 90οῦ ἢ 95ου ἔτους, ὅτε
τὸ κρανίον ἐξ ἑνὸς καὶ μόνου ὀστέου ἀποτελεῖται, οὐδεμίαν ῥαφῆς σωζο-
μένης. Περὶ αἵματις ἔστω τὸ ἐπιδεικνύμενον κρανίον γέροντος, ὅπερ περι-
στῶσιν αἱ εἰκόνας 5, 6 καὶ 7· καὶ ἡ μὲν εἰκὼν 5 περὶ τῆς τῶν κρανίων
δρώμενον ἐκ τοῦ πλαγίου ἀριστεροῦ, ἐνθ' αὖ φάνεται συνωσττωμένη σχεδὸν
ἐντελῶς ἢ λεπιδοειδῆς ῥαφὴ αβ· ἡ δὲ εἰκὼν 6 περὶ τῆς τῶν κρανίων
δρώμενον ἐκ τῶν ἔμπροσθεν, ἐν ᾧ φαίνεται ἡ στεφανιαία
ῥαφὴ γδ κατὰ τὸ πλεῖστον συνωσττωμένη· ἡ δὲ εἰκὼν 7 περὶ τῆς τῶν
αὐτῶν κρανίων δρώμενον ἐκ τῶν ὀπίσθεν, ἐνθ' αὖ φαίνεται τῆς λαμ-
βοδοειδοῦς ῥαφῆς. Τὸ προκείμενον ἀρχ. κρανίον δὲν ἔχει ἐντελῶς συνωσττε-
ωμένης τὰς ῥαφὰς· οὐδεμίαν δ' ἀκριβοῦς, ὅτι, ἐὰν ἡ ζωὴ παρατείνεται ἐπὶ
ὀλίγον ἔτι χρόνον, ἀπασαὶ αἱ ῥαφαὶ θὰ ἦσαν ἐντελῶς συνωσττωμένα, καὶ
τὸ κρανίον θὰ ἐφάνετο ἀληθῶς ἐξ ἑνὸς καὶ μόνου ὀστέου ἀποτελούμενον.

Ἡ βραδύτης δὲ τῆς συνοστέωσος ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου εἶνε ἀνγκυκία
πρὸς ἀνάπτυξιν τῶν διανοητικῶν δυνάμεων, ἢ δὲ πρόωρος συνοστέωσις
εἶνε ἐπιβλαβής, ἅτε κωλύουσα τὴν τοῦ ἐγκεφάλου ἀνάπτυξιν.

§ 8.

Καὶ ὁ μὲν Sauvage δοξάζει ὅτι ἡ συνοστέωσις γίνεται ὡς ἐξῆς :

Ἡ τῆς μετωπιαίας ραφῆς συνοστέωσις ἀρχεται πολλῷ πρότερον τῆς τῶν
ἄλλων, ἦτοι κατὰ τὸ α' ἔτος καὶ συντελεῖται κατὰ τὸ τέλος τοῦ β'· κα-
τωθεν ὅμως παραμένει ἔχνος αὐτῆς 10—12 χμ, ὅπερ συνοστεοῦται ὡς ἐπὶ
τὸ πολὺ κατὰ τὸ γ' ἢ ζ' ἔτος, ἐνίοτε δὲ καὶ βραδύτερον. Παραμένει δὲ
ἡ μετωπιαία ῥαφὴ ἐπὶ μὲν τῶν Εὐρωπαίων κατὰ λόγον τοῦ 1 : 7 (κατὰ
τὸν Broca), ἐπὶ δὲ τῶν ἄλλων φυλῶν εἶνε ἥσσον συχνή. Εἶτα δὲ ἀρχεται
ἡ συνοστέωσις ἐν τῇ *ὀβελιαία* ῥαφῇ κατὰ τὸ μεταξὺ τῶν δύο βρεγματικῶν
τρημάτων διάστημα· σὺν τῷ χρόνῳ δὲ προϊόντι ἡ συνοστέωσις προβαίνει
οὕτως, ὥστε καταλαμβάνει τελευταῖον τὸ πρόσθιον μέρος τῆς περὶ ἧς ὁ
λόγος ῥαφῆς. Εἶτα δὲ συνοστεοῦνται ἡ *λαμβδοειδῆς* καὶ ἡ *στεφανιαία*, οὐχὶ
ὅμως συγχρόνως, ἀλλ' ἡ λαμβδοειδῆς ὀλίγον πρότερον τῆς στεφανιαίας.

Καὶ τῆς μὲν λαμβδοειδοῦς συνοστεοῦται πρῶτον τὸ δεξιὸν πλάγιον μέρος, εἶτα τὸ μέσον καὶ τελευταῖον τὸ ἀριστερὸν πλάγιον· τῆς δὲ στεφανιαίας συνοστεοῦται πρῶτον τὸ μέσον, εἶτα τὸ δεξιὸν πλάγιον μέρος καὶ τέλος τὸ ἀριστερὸν πλάγιον. Τελευταῖα δὲ συνοστεοῦνται αἱ κατὰ τὰ πλάγια τοῦ κρανίου ῥαφαὶ τοῦ σφηνοειδοῦς καὶ αἱ λεπιδοειδεῖς· σπκνῶς δὲ συνοστεοῦνται ἐντελῶς αἱ λεπιδοειδεῖς.

Ὁ δὲ Sappey ἀποδέχεται ὅτι ἡ συνοστέωσις ἀρχεται πρῶτον ἐπὶ τῆς ὀβελιαίας ῥαφῆς· κατὰ τὸ μεταξὺ τῶν βρεγματικῶν τρημάτων μέρος αὐτῆς· εἶτα δὲ προβαίνει σύναμα ἔμπροσθεν τε καὶ ὀπίσθεν· καὶ τότε ἡ μὲν στεφανιαία ῥαφή συνοστεοῦται ἐκατέρωθεν κατὰ τὸ κατώτερον αὐτῆς πέρας, εἶτα δὲ καὶ κατὰ τὸ μέσον, ἡ δὲ λαμβδοειδῆς ῥαφή συνοστεοῦται ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω. Κεθόλου δ' εἶπεῖν ἡ συνοστέωσις ἀρχομένη ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐκ τῆς βρεγματικῆς χώρας προβαίνει ἐπὶ τε τὴν μετωπιαίαν καὶ τὴν ἱνιακὴν.

Ὁ δὲ Gratiolet ἀποδέχεται ὅτι ἐπὶ μὲν τῆς Κανκασίας φυλῆς ἡ συνοστέωσις προβαίνει ἐκ τῶν ὀπίσω πρὸς τὰ πρόσω, οὕτω δὲ τὸ τῆς διανοίξας προϊστάμενον μέρος τοῦ ἐγκεφάλου διατελεῖ αὐξάνομενον ἔτι, τῆς διαπλάσσεως τῶν λοιπῶν μερῶν αὐτοῦ τετελειωμένης οὔσης· ἐπὶ δὲ τῆς Αἰθιοπικῆς φυλῆς ἡ συνοστέωσις προβαίνει ἐκ τῶν πρόσω πρὸς τὰ ὀπίσω, καὶ οὕτως οἱ πρόσθιοι λοβοὶ τοῦ ἐγκεφάλου πρῶτοι πκύνονται τῆς περικιτέρω διαπλάσσεως.

Συνοψίζοντες δὲ καὶ συμβιβάζοντες πρὸς ἀλλήλας τὰς εἰρημένας περὶ συνοστέωσεως θεωρίας, συνάγομεν καθόλου ὅτι ἡ συνοστέωσις τελεῖται πρῶτον μὲν ὀπίσθεν, ἤτοι κατὰ τὸ ὀπίσθιον μέρος τῆς ὀβελιαίας καὶ τὰ σκέλη τῆς λαμβδοειδοῦς ῥαφῆς, εἶτα δ' ἔμπροσθεν, ἤτοι κατὰ τὸ πρόσθιον μέρος τῆς ὀβελιαίας καὶ τὴν στεφανιαίαν ῥαφήν.

Τοῦ κανόνος ὁμοῦς τούτου ὑπάρχουσι καὶ ἐξαιρέσεις. Παράδειγμα ἔστω τὸ ἐπιδεικνύμενον κρανίον γυναικὸς εἰκοσιεξέτιδος, ὑπερπαριστῶσιν αἱ εἰκόνες 8 καὶ 9, καὶ ἐφ' οὗ μετὰ τὴν συνοστέωσιν τῆς ὀβελιαίας ῥαφῆς ἤρξατο νὰ συνοστεῶται ἡ στεφανιαία πολλῶν πρότερον τῆς λαμβδοειδοῦς. Τὸ περὶ οὗ δ' ὁ λόγος κρανίον εἶνε ἄξιον λόγου πρὸς τούτους, διότι ἡ συνοστέωσις ἐπ' αὐτοῦ ἤρξατο λίαν πρῶτως.

§ 9.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἐγὼ πρὸς ἐρμηνείαν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίου διατείνωμαι, ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης περιγράφων τὰς ῥαφὰς τοῦ κρανίου εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν μόνας τὰς κατὰ τὸν θόλον τοῦ κρανίου ραφὰς, ἤτοι τὰς ὑπὸ τῶν νεωτέρων καλουμένας γνησίας ραφὰς, οὐχὶ δὲ καὶ τὰς κατὰ τὰ πλάγια τοῦ κρανίου· καὶ οὗτος εἶπε ὁ λόγος, δι' ὃν αἱ περὶ τὸν Ἀριστοτέλη ἀσχο-

ληθέντες δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐρμηνεύσωσι τὸ χωρίον. Ὅτι δὲ ἡ ἐμὴ γνώμη εἶνε ὀρθὴ συνάγεται ἀ) ἐξ αὐτοῦ τοῦ ὀρισμοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους, ὅστις λέγει «τοῦ κρανίου τὸ πριονωτὸν μέρος ῥαφή» (Ἱστορ. ζῴων. Βιβλ Γ', κεφ. ζ')· πριονοειδεῖς δὲ ῥαφαί, ἤτοι ῥαφαὶ ἔχουσιν ὀδόντας δίκην τριόνων, εἶνε μόναι α κατὰ τὸν θόλον τοῦ κρανίου, οὐχὶ δὲ καὶ αἱ κατὰ τὰ πλάγια αὐτοῦ, αἵτινες δὲ κατὰ τὸ αὐτὸ καλοῦνται ὑπὸ τῶν νεωτέρων καὶ νόθοι· β) ἐκ τῆς μαρτυρίας τοῦ Γαληνοῦ, ὅστις λόγον ποιούμενος περὶ τῶν ῥαφῶν τοῦ κρανίου (Περὶ ὀσῶν τοῖς εἰταγομένοις, Τόμ. Β' ὄρ. ἀνωτέρω) σὺν τοῖς ἄλλοις λέγει καὶ τάδε: «Καὶ μὲν δὴ καὶ δύο ἕτεροι τῆδε πκράλληλοι γραμμαὶ κατὰ τὸ μῆκος εἰσι τῆς κεφαλῆς, ὀπίσθεν πρόσω φερόμενοι τῶν ὠτων ὑπερῶν· γεννῶνται δὲ καὶ αἶθε, δυοῖν ὄστοιν ἀλλήλοισι ὀμιλούντων οὐ κατὰ ῥαφήν ὡσπερ τὰ πρόσθεν εἰρημέναι. Κατὰ βραχὺ γὰρ ἀπολεπτοῦμενον εἰς λεπίδα τὸ κατὶὸν ἀπὸ τοῦ ὀρέγματος ὄστον ὑποβέβληται τῷ κάτωθεν ἀπὸ τῶν ὠτων ἀνιόντι. Καὶ διὰ τοῦτο τινὲς οὐδὲ ραφὰς ὠνόμασαν ἀπλῶς αὐτάς, ἀλλ' ἤτοι λεπιδοειδεῖς ῥαφὰς ἢ λεπιδοειδῆ προσκολλήματα. Κκι ἡμῖν δὲ σαφοῦς ἔνεκεν διδασκαλίας αἱ κατὰ τὰ ὠτα λεπιδοειδεῖς καλεῖσθωσαν ῥαφαί»· καὶ γ) ἐξ αὐτῶν τῶν νόμων τῆς συνοστέωσεως, καθ' οὓς αἱ κατὰ τὰ πλάγια τοῦ κρανίου ῥαφαί, ἤτοι αἱ λεπιδοειδεῖς κλπ. συνοστεοῦνται τελευταῖαι πασῶν· οἷα δὲ ἴποτε ἄρα ἡλικίας κρανία καὶ ἂν περιέγραψεν ὁ Ἀριστοτέλης, δὲν συμπεριέλαβεν ἐν ταῖς ῥαφαῖς καὶ τὰς κατὰ τὰ πλάγια τοῦ κρανίου· διότι, ἂν μὲν τὰ περιγράψεντα ὑπ' αὐτοῦ κρανία ἦσαν ἀνθρώπων ἡλικίας νέας, καθ' ἣν ἐσώζοντο πᾶσαι αἱ τοῦ κρανίου ῥαφαί, βεβλῶς αὐταί, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν καθ' ἑκάτερον πλάγιον τοῦ κρανίου ῥαφῶν, ἦσαν πλείονες τῶν τριῶν· ἂν δὲ τὰ κρανία ἦσαν γεγηρακυίας ἡλικίας, καθ' ἣν δὴλα δὴ ἦσαν συνωσττωμέναι καὶ ἡ ὀβελιαία καὶ ἡ στεφανιαία καὶ ἡ λαμβδοειδῆς ῥαφή, ἐσώζοντο δὲ μόναι αἱ κατὰ τὰ πλάγια τοῦ κρανίου, τότε αἱ σωζόμεναι ῥαφαὶ κείμεναι προδήλως ἐκατέρωθεν τοῦ κρανίου χωρὶς ἀλλήλων, δὲν συνάπτουσιν εἰς ἓν, ἤτοι δὲν συμπίπτουσιν εἰς ἓν σημεῖον.

§ 10.

Τοῦ Ἀριστοτέλους ἄρα ἔχοντος πρὸ ὀφθαλμῶν μόνας τὰς κατὰ τὸν θόλον τοῦ κρανίου ραφὰς, καὶ διατεινομένου ὅτι ἐπὶ τῶν ἀνδρῶν αἱ ῥαφαὶ τοῦ κρανίου εἶνε τρεῖς εἰς ἓν συνάπτουσαι, ἐγὼ δοξάζω ὅτι δυοῖν θάτερον πρέπει νὰ ὑποθῶμεν: ἢ α') ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης περιέγραψε κρανία ἀνδρῶν, ἐφ' ὧν ἐσώζοντο μόνον ἡ ὀβελιαία ῥαφή καὶ ἡ λαμβδοειδῆς· ἐν τῇ περιστάσει δὲ τὰ δύο σκέλη τῆς λαμβδοειδοῦς ῥαφῆς δύνανται νὰ ὑποληφθῶσιν ὡς δύο ῥαφαὶ συναρμολογούμεναι ἐκάτερον τῶν βρεγματικῶν ὄστων πρὸς τὸ σύστοιχον χεῖλος τοῦ κατ' ἰνίον ὄστου· οὕτω δὲ τότε ὑπάρχουσι τρεῖς ραφαὶ εἰς ἓν συνάπτουσαι· ἢ β') ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης εἶχε πρὸ ὀφθαλ-

μῶν κρηνίκων ἀνδρῶν, ἐφ' ὧν ἡ μὲν λαμβδοσειδῆς ῥαφή ἦν συνωστρωμένη, ἐσώζοντο δὲ ἡ *ὀβελιαία*, ἡ *στεφανιαία* καὶ ἡ *μετωπιαία*. οὕτω δὲ αὐθις πρόκεινται ἡμῖν *τρεις ραφαὶ εἰς ἓν συνάπτουσαι* κατὰ τὸ βρέγμα.

Μόνον δ' ἐν ταῖς εἰρημέναις δύο περιστάσεις ὁ συνδυασμὸς τῶν ῥαφῶν εἶνε τοιοῦτος, ὥστε νᾶποτελῶνται *τρεις ραφαὶ εἰς ἓν συνάπτουσαι*. πᾶς δ' οἷοςδὴποτε ἄλλος συνδυασμὸς τῶν ῥαφῶν δὲν συνεπέγεται τὴν *εἰς ἓν σύμπτωσιν* αὐτῶν.

§ 11.

Ἄλλ' ἡ μὲν πρώτη ὑπόθεσις καθίσταται ἀπίθανος· διότι, σωζομένης τῆς ὀβελιαίας ῥαφῆς καὶ τῆς λαμβδοσειδοῦς, συμπεριμένεται ἀνεγκλίως ὅτι ἦν συνωστρωμένη οὐ μόνον ἡ μετωπιαία ἀλλὰ καὶ ἡ στεφανιαία ῥαφή· ἀλλὰ τοῦτο ἀντίκειται τοῖς ἐπικρατοῦσι νόμοις τῆς συνοστεώσεως, ἅτε τῆς στεφανιαίας ῥαφῆς συνοστεουμένης τελευταίας.

Μὴ οὕτως ἄρα δυνατῆς τῆς πρώτης ὑποθέσεως, ἀνάγκη εἶνε νᾶ παραδεχθῶμεν λογικῶς ἐκ τῶν προτέρων τὴν δευτέραν ὑπόθεσιν, καθ' ἣν ὁ Ἀριστοτέλης περιέγραψε κρηνίκα ἀνδρῶν, ἔχοντα τὴν ὀβελιαίαν, τὴν στεφανιαίαν καὶ τὴν μετωπιαίαν ῥαφήν. Τοῦτο δὲ καὶ ἡ παρατήρησις ἀποδεικνύει, ἅτε τῆς συνοστεώσεως ἀρχομένης ἐκ τῶν ὀπισθεν καὶ προδικνουύσης πρὸς τὰ πρόσω· ἦτοι καταλαμβάνουσης ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κατὰ πρῶτον μὲν τὸ ὀπίσθιον μέρος τῆς ὀβελιαίας καὶ τὴν λαμβδοσειδῆ ῥαφήν, εἶτα δὲ τὴν στεφανιαίαν ῥαφήν.

Εἰκότως ἄρα κατὰ τὰ εἰρημένα δυνάμεθα νᾶ συμπεράνωμεν ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης, λέγων ἐν τῷ ἐρμηνευομένῳ χωρίῳ «ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ» εἶδε καὶ περιέγραψε κρηνίκα ἀνδρῶν ὑπαγόμενα εἰς τὴν δευτέραν κατηγορίαν. Καὶ ἀληθῶς, τῆς λαμβδοσειδοῦς ῥαφῆς καὶ τοῦ ὀπισθίου μέρους τῆς ὀβελιαίας συνοστεουμένων πρότερον, τοῦ δὲ προσθίου μέρους τῆς ὀβελιαίας καὶ τῆς στεφανιαίας συνοστεουμένων βραχύτερον, ὁ ὅρος τοῦ Ἀριστοτέλους «ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ» ἔχει ὀρθῶς ὡς πρὸς τὴν *ὀβελιαίαν καὶ τὴν στεφανιαίαν ῥαφήν*. Ἡ δὲ *μετωπιαία ραφή* παραμένει κατὰ λόγον τοῦ 1 : 7. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἀριστοτέλης δὲν εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν συλλογὴν κρηνίων ὡς ἐκ τῶν ἐπικρατουσῶν κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ προλήψεων, ἀλλ' ἐλάχιστα εἶδε κρηνία, συνάγομεν ὅτι ἐπὶ τῶν πλείστων τῶν κρηνίων ἐκείνων ἐσώζετο ἡ μετωπιαία ῥαφή· καὶ διὰ τοῦτο ὁ ὅρος «ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ» ἔχει ὀρθῶς καὶ ὡς πρὸς τὴν μετωπιαίαν ῥαφήν.

Παράδειγμα ἔστω τὸ ἐπιδεικνύμενον κρηνίον, ὅπερ παρίστησιν ἡ εἰκὼν 10 καὶ 11, καὶ ἐν ᾧ τὸ πλεῖστον μέρος τῆς λαμβδοσειδοῦς ῥαφῆς εἶνε συνωστρωμένον, σώζονται δὲ προφανῶς ἡ ὀβελιαία, ἡ στεφανιαία καὶ ἡ μετωπιαία ῥαφή. Οὐδεμίαν δ' ἀμφιβολίαν ὅτι, ἂν ἡ ζωὴ παρεστίνετο ἔτι, ὅτε

θὰ συνωστρωτο ἐντελῶς ἡ λαμβδοσειδῆς ῥαφή, θὰ εἶχομεν ἀκριβέστατα κρηνίον φέρον τρεῖς ῥαφάς εἰς ἓν συναπτούσας.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ συνοστεώσις ἀρχεται, καθάπερ ἀνωτέρω εἴρηται, κατὰ τὸ 40ὸν ἔτος ὡς τὰ πολλά, ἐπὶ δὲ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους περιγραφομένων κρηνίων τῶν ἀνδρῶν ἦσαν ἡδὴ συνωστρωμέναι ἡ ὀβελιαία (κατὰ τὴν ὀπισθεν) καὶ ἡ λαμβδοσειδῆς ῥαφή, εἰκότως ἄρα τεκμαιρόμεθα ὅτι τὰ παρατηρηθέντα ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους κρηνίκα ἦσαν ἡλικίας ἀνδρῶν ἀποθανόντων πέραν τοῦ 40 ἔτους καὶ εὐρέθησαν ἐν τάφοις, δὲν παρατηρήθησαν δ' ὑπ' αὐτοῦ μετὰ μάχας, ὧν μετέχουσιν ἄνδρες ἀκμᾶζοντες, τὴν μάχην ἔχοντες ἡλικίαν.

§ 12.

Ὡς πρὸς τὰ κρηνία δὲ τῶν γυναικῶν, περὶ ὧν ὁ Ἀριστοτέλης ἀποφαίνεται ὅτι ἔχουσι *μίαν ραφήν κύκλω*, καὶ περὶ τούτων λέγω, ὅτι τὸ πρᾶγμα καθίσταται εὐληπτότατον κατὰ τοὺς περὶ συνοστεώσεως νόμους. Ὁ Ἀριστοτέλης δὲ ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν *μόνας τὰς κατὰ τὸν θόλον τοῦ κρηνίου ραφάς* περιέγραψε κρηνία :

ἡ γυναικῶν, ἐφ' ὧν ἡ ὀβελιαία ῥαφή καὶ ἡ στεφανιαία ἦσαν συνωστρωμέναι, παρέμενε δὲ ἡ *λαμβδοσειδῆς*, ἥτις μόνη, μὴ ὑπαρχούσης τῆς ὀβελιαίας, ἀποτελεῖ μίαν ῥαφήν κύκλω,

ἡ γυναικῶν, ἐφ' ὧν ἡ ὀβελιαία ῥαφή καὶ ἡ λαμβδοσειδῆς ἦσαν συνωστρωμέναι, παρέμενε δὲ μόνη ἡ *στεφανιαία*, καὶ οὕτως αὐθις ἔχομεν μίαν ῥαφήν κύκλω.

Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τοὺς περὶ συνοστεώσεως νόμους ἡ ὀβελιαία ῥαφή καὶ ἡ λαμβδοσειδῆς συνοστεοῦνται πρὸ τῆς στεφανιαίας ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, αὕτη δὲ τελευταία συνοστεοῦται, καὶ ἐπειδὴ ὁ Ἀριστοτέλης περιγράφων τὰ κρηνία τῶν ἀνδρῶν εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ τὴν στεφανιαίαν ῥαφήν, συμπίπτουσιν μετὰ τῆς ὀβελιαίας καὶ τῆς μετωπιαίας, ἐπεταὶ ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν γυναικῶν εἶχε ὑπ' ὄψει τὴν αὐτὴν ῥαφήν καὶ κατ' ἀκολουσίαν εἰκότως ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ποιεῖται λόγον περὶ κρηνίων γυναικῶν ἀνηκόντων τῇ β' κατηγορίᾳ.

§ 13.

Τέλος δ' ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τῷ ἐρμηνευομένῳ χωρίῳ λέγει α"Ἡδὴ δ' ὠμμένη ἐστὶ κεφαλή ἀνδρὸς οὐδεμίαν ἔχουσα ῥαφήν». Τοῦτο ἐκ τῶν εἰρημένων τυγχάνει εὐνόητον καὶ εὐεξέλεγκτον¹. Ἀληθῶς ἐπὶ τῶν βαθυγῆρων ἀνδρῶν ὡς ἐκ τῆς συνοστεώσεως ἀπασαὶ αἱ ῥαφαὶ τοῦ κρηνίου ἐξλείφονται, ὥστε τὸ κρηνίον ἀποτελεῖται ἐξ ἐνὸς μόνου ὀστού. Τοιοῦτο

¹ Καὶ ὁ Aubert καὶ Wimmer ἐρμηνεύουσιν ὀρθῶς τὴν προκειμένην πρότασιν (Τόμ. Α', σελ. 215), οὗς παρενόησεν ὁ Barthélemy-Saint-Hilaire (Τόμ. Α', σελ. 44).

λοιπόν κρηνίον ἐσχατογήρου ἀνδρὸς εἶδ' ἔποτε δ' Ἀριστοτέλης. Καὶ ἀληθῶς κατὰ τὸν Sapprey μεταξὺ τοῦ 80οῦ καὶ 95οῦ ἔτους ἢ συνοστέωσις εἶνε ἐντελής· διὰ τοῦτο δὲ καὶ εὐλίγιστη κρηνία βλέπομεν τοιαῦτα.

Πάντη ἄρα ἐσφαλμένην δόξαν ἔχει ὁ Barthélemy-Saint Hilaire, ὅστις σχολιάζων τοῦ χωρίου τὴν πρότασιν «ἤδη δ' ὠμύμενη ἐστὶ κεφαλή ἀνδρὸς οὐδεμίαν ἔχουσα ῥαφήν», διατείνεται ὅτι «ἀδὲν πιστεύει ὅτι ἀπεδείχθη ποτὲ τοῦτο ἐπιστημονικῶς. Συμβαίνει μὲν ἐνίοτε ὥστε ὡς ἐκ τῆς ἡλικίας νὰ ἐξαιλείφονται αἱ ῥαφαί· ἀλλὰ τοῦτο εἶνε περίστασις ἐξαιρετικὴ· καὶ καθόλου εἰπεῖν αἱ ῥαφαί καθ' ἀπάσας τὰς ἡλικίας εἶνε λίαν καταφανεῖς ἐφ' ὧν τῶν κρηνίων». Ἡ δόξα αὕτη τοῦ Barthélemy-Saint Hilaire ἐλέγχεται πλημμελῆς ὑπὸ τῆς ἀνατομικῆς:

§ 14.

Ἀλλὰ καὶ ἀλλοχθὸς πρᾶγματεύεται ὁ Ἀριστοτέλης περὶ τῶν ῥαφῶν τοῦ κρηνίου. Οὕτω λ.χ. ἐν τῷ αὐτῷ συγγράμματι «Ἱστορίαι· περὶ ζῴων» Βιβλ. Γ', κεφ. ζ', εὐρηται τὸ ἐξῆς χωρίον:

«Ἄνω δὲ τῆς κεφαλῆς ὁστοῦν συνεχῆς ἐστὶ τοῖς ἐσχατοῖς σφονδύλοις, ὃ καλεῖται κρηνίον. Τούτου δὲ τὸ προιονωτὸν μέρος ραφή. Ἔστι δ' οὐ πάντων ὁμοίως ἔχον τοῦτο τοῖς ζῴοις· τὰ μὲν γὰρ ἔχει μονόστεον τὸ κρηνίον, ὡς περὶ κύων, τὰ δὲ συγκείμενον, ὡς περὶ ἄνθρωπος, καὶ τούτου τὸ μὲν θηλυὸν κύκλω ἔχει τὴν ραφήν, τὸ δ' ἄρρεν τρεῖς ραφάς, ἄνωθεν συναπτούσας τριγωνοειδεῖς· ἤδη δ' ὄρθη καὶ ἀνδρὸς κεφαλή οὐκ ἔχουσα ῥαφάς.»

Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου ἀποδείκνυται ὅτι ὁ ἐν τοῖς πρώτοις ἐπισημασθεὶς συμπεράσματι, ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης περιέγραψε κρηνία ἀνδρῶν ἔχοντα τὴν *ὀβελιαία*, τὴν *στεφανιαία* καὶ τὴν *μετωπιαία* ῥαφήν εἰς ἓν συναπτούσας, εἶνε ὀρθόν· διότι ἐν ἐκείνῳ μὲν τῷ χωρίῳ λέγεται «τῶν δ' ἀνδρῶν τὸ κρηνίον ἔχει τρεῖς ῥαφάς εἰς ἓν συναπτούσας»· ἐν δὲ τῷ χωρίῳ τούτῳ λέγεται «τρεῖς ῥαφάς ἄνωθεν συναπτούσας, τριγωνοειδεῖς». Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἀριστοτέλης ποιεῖται ἐνταῦθα λόγον περὶ τριῶν ραφῶν ἄνωθεν συναπτούσων, ἀποκλείεται διὰ τοῦ χωρίου τούτου ἡ ὑπόθεσις ὅτι γίνετα λόγος περὶ κρηνίων, ἐφ' ὧν ἐσώζοντο μόνον ἡ *ὀβελιαία ραφή* καὶ ἡ *λαμβδοειδής*· διότι ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ τὸ ἄνωθεν δύναται μὲν νὰ ἐφαρμοσθῆ εἰς τὰ δύο σκέλη τῆς λαμβδοειδοῦς ῥαφῆς, ἄτινα ἀληθῶς φερόμενα ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω συνάπτουσι ἄνωθεν εἰς ἓν μετὰ τῆς ὀβελιαίας, οὐχὶ ὁμοῦ καὶ ὡς πρὸς τὴν *ὀβελιαία* ῥαφήν, ἧς ἡ ἄνωθεν συναφή γίνετα οὐχὶ καθ' ὅσην σημείον συνάπτεται αὕτη μετὰ τῶν δύο σκελῶν τῆς λαμβδοειδοῦς ῥαφῆς, ἀλλ' ἄνωθεν τοῦ σημείου τούτου, ἥτοι καθ' ὅ μέρους συνάπτεται αὕτη μετὰ τῆς στεφανιαίας. Ἀποκλειομένης δὲ τῆς ὑπόθεσεως ταύτης, ἀληθῶς ἀποβάνει ὀρθὴ ἢ β' ὑπόθεσις, καθ' ἣν ὁ Ἀριστοτέλης περιέγραψε κρηνία

ἀνδρῶν, ἐφ' ὧν ἐσώζοντο ἡ μετωπιαία, ἡ στεφανιαία καὶ ἡ ὀβελιαία ῥαφή· διότι ἀληθῶς ἐπὶ τῶν κρηνίων τούτων αἱ τρεῖς αὗται ῥαφαί φερόμεναι ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω, ἡ μὲν μετωπιαία ἐκ τοῦ προσθίου μέρους τοῦ θόλου τοῦ κρηνίου, ἡ δὲ στεφανιαία ἐκ τῶν πλαγίων αὐτοῦ καὶ ἡ ὀβελιαία ἐκ τοῦ ὀπισθίου μέρους αὐτοῦ, *συναπτοῦσιν εἰς ἓν σημείον ἄνωθεν*, ἥτοι εἰς σημείον σχετικῶς πρὸς πάντα τὰ λοιπὰ σημεῖα τῆς ἐκπορεύσεως τῶν εἰρημένων τριῶν ῥαφῶν ἀνώτερον. Οὐδεμίαν ἄρα καὶ ἐκ τοῦ χωρίου τούτου ἀμφιβολία ὑπολείπεται ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης, ποιούμενος λόγον ἐν ἀμφοτέροις τοῖς χωρίοις τῶν περὶ τὰ ζῴα *Ἱστοριῶν* ὅτι τὸ κρηνίον τοῦ ἀνδρὸς ἔχει τρεῖς ραφάς εἰς ἓν συναπτούσας ἄνωθεν, περιγράφει κρηνία, ἐφ' ὧν ἐσώζοντο ἡ μετωπιαία, ἡ στεφανιαία καὶ ἡ ὀβελιαία ῥαφή, τῆς λαμβδοειδοῦς συνωστρωμένης ἤδη, ὅπερ ἄλλως, καθάπερ εἴρηται, συνάδει καὶ πρὸς τοὺς γενικοὺς τῆς συνοστέωσεως νόμους.

§ 15.

Ἐν δὲ τῷ περὶ *μορίων ζῴων* συγγράμματι αὐτοῦ, Βιβλ. Β', κεφ. ζ', τοῦ Ἀριστοτέλους εὐρηται τὸ ἐξῆς χωρίον.

«Καὶ ῥαφάς δὲ πλείστας ἔχει ὁ (ἄνθρωπος) περὶ τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ ἄρρεν πλείους τῶν θηλειῶν.»

Πῶς τανῦν δύναται νὰ εὐδοωθῆ ἡ φαινομένη αὕτη τοῦ Ἀριστοτέλους ἀντίφασσις, ὅστις ἐν ταῖς Ἱστορίαις περὶ ζῴων διατεινόμενος ὅτι τοῦ μὲν ἀνδρὸς τὸ κρηνίον ἔχει τρεῖς ῥαφάς, τῆς δὲ γυναικὸς *μίαν* κύκλω, ἐνταῦθα λέγει ὅτι τοῦ μὲν ἀνδρὸς τὸ κρηνίον ἔχει τὸ μὲν πλείστας ῥαφάς τὸ δὲ πλείους τῶν τῆς γυναικὸς, ἥτοι ὅτι τοῦ μὲν ἀνδρὸς τὸ κρηνίον ἔχει πλείους τῶν τριῶν ῥαφῶν, ἃς ἀνέγραψεν ἐν τῷ πρώτῳ χωρίῳ, τῆς δὲ γυναικὸς πλείους τῆς *μίας*; Τί ἄρα παθῶν ὁ ὑπερφυῆς Ἀριστοτέλης ἄλλα λέγει ἐν ταῖς Ἱστορίαις περὶ ζῴων καὶ ἄλλα ἐν τῷ ἑτέρῳ αὐτοῦ συγγράμματι περὶ ζῴων *μορίων*;

§ 16.

Πρὸς λύσιν τῆς κατ' ἐπίφασιν ταύτης ἀντιφάσεως πρέπει νὰ διαλάβωμεν περὶ τῆς χρονολογικῆς τάξεως, καθ' ἣν συνέγραψε τὰ σχέσια πρὸς τὴν Ἀνατομικὴν ἔχοντα συγγράμματι αὐτοῦ ὁ Ἀριστοτέλης.

Πρῶτον συνέγραψε τὰς *Ἀνατομίας*, καθάπερ συνάγεται ἐκ τῶν ἐν τοῖς πρώτοις παρκαθευμένων χωρίων. Εἶτα δὲ συνέγραψε τὰς *Ἱστορίας περὶ τὰ ζῴα*. Τοῦτο δὲ συνάγομεν ἅ) ἐκ τοῦ ἐξῆς χωρίου: *Περὶ ζῴων μορίων*, Βιβλ. Β', κεφ. α'. «Ἐκ τίνων μὲν οὖν μορίων καὶ πόσων συνέστηκεν ἕκαστον τῶν ζῴων, ἐν ταῖς Ἱστορίαις ταῖς περὶ αὐτῶν δεδήλωται σφρέστερον· δι' ἃς δ' αἰτίας ἕκαστον τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, ἐπισκεπτέον νῦν χωρίσοντας καθ' αὐτὰ τῶν ἐν ταῖς Ἱστορίαις εἰρημένων». β') ἐκ τοῦ ἐξῆς χωρίου, *Περὶ ζῴων γενέσεως*, Γ', 8, «Τὸ δὲ σχῆμα τῆς θέσεως δὲ ἔχει γινόμενα τρόπον δεῖ
Τόμος Η'. 9, 10, 11. — Σεπτέμβριος, Ὀκτώβριος, Νοέμβριος 1881. 40

θεωρεῖν ἐκ τῶν ἱστοριῶν». Ὑστερον δὲ συνέγραψε τὸ περὶ *μορίων ζώων* καὶ μετὰ ταῦτα τὸ περὶ *γενέσεως ζώων*, καθάπερ δηλοῦται ἐκ τε τοῦ πρώτου τῶν ἀνωτέρω χωρίων καὶ ἐκ τῶν ἐξῆς: *Περὶ γενέσεως ζώων*, Α', α'. «Ἐπει δὲ περὶ τῶν ἄλλων μορίων εἴρηται τῶν ἐν τοῖς ζώοις, καὶ κοινῇ καὶ καθ'ἕκαστον γένος περὶ τῶν ἰδίων χωρὶς, τίνα τρόπον διὰ τὴν τοιαύτην αἰτίαν ἐστὶν ἕκαστον... Λοιπὸν δὲ τῶν μὲν *μορίων* τὰ πρὸς τὴν γένεσιν συντελοῦντα τοῖς ζώοις, περὶ ὧν οὐθὲν δι' ὠρίσται πρότερον, περὶ αἰτίας δὲ τῆς κινούσης τίς αὕτη». — Περὶ ζώων *μορίων* Α', 1. «Πρῶτον τὰ φαινόμενα ληπτέον περὶ ἕκαστον γένος, εἴθ' οὕτω τὰς αἰτίας τούτων λεκτέον καὶ περὶ γενέσεως».

§ 17.

Ὅτε λοιπὸν ὁ Ἀριστοτέλης συνέγραψε τὰς περὶ ζώων ἱστορίας, εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν κρηνία, ὧν τινες ῥαφαὶ ἦσαν συνωστειμέναι, ἤτοι κρηνία ἀνδρῶν ἡλικίας πλέον τοῦ 40οῦ ἔτους. Μετὰ τινὰ δὲ χρόνον ἐπελάβετο τοῦ καιροῦ ὅπως καὶ αὐθις ἴδῃ κρηνία, ἀτινα ὅμως ἦσαν ἀνδρῶν ἀποθανόντων πρὸ τοῦ 40οῦ ἔτους, ἤτοι ἔχοντα πάσας τὰς *ραφὰς καταφανεῖς* καὶ διὰ τοῦτο συγγράφων τὸ περὶ ζώων μορίων σύγγραμμά αὐτοῦ κατέλεξεν εἰς τὰς ῥαφὰς εἰκότως πᾶν καὶ τὴν λαμβδοειδῆ καὶ τὰς βρεγματομαστοειδεῖς καὶ τὰς ἰνιομαστοειδεῖς. Τότε ὅμως εἶχεν ὑπ' ὄψει καὶ κρηνία γυναικῶν οὐχὶ λίαν νεαρῶν, ἐφ' ὧν ἦσαν μόνον ῥαφαὶ τινες συνωστειμέναι. Καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ διατείνεται ὅτι ἐπὶ μὲν τῶν κρηνίων τῶν ἀνδρῶν πλείους εἶνε αἱ ῥαφαί, πλείονες δὲ τῶν κρηνίων τῶν γυναικῶν. Ὡς ἐκ τῆς βραδυτέρως λοιπὸν ἐποχῆς, καθ' ἣν συνέγραψε τὸ περὶ ζώων μορίων σύγγραμμά αὐτοῦ καὶ εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν τοιαῦτα ἢ τοιαῦτα κρηνία ὁ Ἀριστοτέλης, καθίσταται τὸ χωρίον εὐληπτότατον. Οὕτω δ' ἐρμηνεύοντες τὸ προκειμένον χωρίον ἀντιδοξοῦμεν πρὸς τὸν von Frantzius (Ἀριστ. περὶ ζώων μορ. 1853, σελ. 276).

§ 18.

Ὅσα δὲ περὶ Ἀριστοτέλους εἴπομεν, ταῦτα πρέπει νὰ συναγάγωμεν καὶ ὡς πρὸς ἕτερα χωρία ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἰατρῶν τε καὶ μὴ, πραγματουμένων περὶ τῶν τοῦ κρηνίου ῥαφῶν.

Οὕτω λ. χ. ὁ Ἡρόδοτος λέγει ἐν Βιβλ. Ζ', κεφ. 83 :

«Ἐφάνη δὲ καὶ τότε ὕστερον ἔτι τούτων τῶν νεκρῶν περιψιλωθέντων τὰς σάρκας (συνεφόρεον γὰρ τὰ ὀστέα οἱ Πλαταιεῖς εἰς ἕνα χῶρον), εὐρέθη κεφαλὴ οὐκ ἔχουσα ῥαφὴν οὐδεμίαν, ἀλλ' ἐξ ἐνὸς ἐοῦσα ὀστέου».

Ἐνταῦθα ὁ Ἡρόδοτος ποιεῖται ἀναμφηρίστως λόγον περὶ κρηνίου ἔχοντος συνωστειμένας πάσας τὰς ῥαφὰς.

Ἐπίσης δ' Ἄρατος (ἀκμάσας τῷ 270 Π. Χ.) ἐν τοῖς Ἰατρικοῖς λέγει οὕτω (Πολυδ. Ὀνομ. Β', 38):

«Ἦδη γὰρ ποτ' ὄπωπα κρήκτα πολλὰ μὲν αὐτως Μεσσατίας κορυφῆς μούνη συνεργμένη γραμμῆ, Πολλὰ δ' ἄρραφές κεφαλαὶ πάγεν ἀνθρώποισιν».

Ἐνταῦθα ὁ Ἄρατος περιγράφει ἔνθεν μὲν κρηνία, ἔχοντα μίαν μόνην ῥαφὴν, τὴν στεφανικήν, ἔνθεν δὲ κρηνία γερόντων ἀρραφῆ, ἤτοι οὐδεμίαν ἔχοντα ῥαφὴν.

Καὶ ὁ Ἰούλιος δὲ Πολυδεύκης (ἀκμάσας περὶ τὰ τέλη τῆς β' αἰς Μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος) λέγει ἐν τῷ ὀνομαστικῷ αὐτοῦ (Β', 36 καὶ 37, ἐκδ. 1846).

«Τὸ τῆς κεφαλῆς κύτος ἤρμοσται ἐκ συμβολῶν, αἱ καλοῦνται *ραφαί*, πριόνων δίκην ὠδοντωμένων κατὰ τὰς προβολὰς τε καὶ κοιλότητας εἰς ἀλλήλας ἐνηρμοσμένα. Ἐκάλουν δ' αὐτὰς ἰατρῶν παῖδες *στεφανίτιδάς τε* καὶ *λαβδοειδεῖς* καὶ *λεπιδοειδεῖς* καὶ ἄλλα τοιαῦτα ὀνόματα καὶ ἐφιλονεῖοι περὶ τοῦ πληθοῦς αὐτῶν, εἴτε πέντε χρὴ τὰς ῥαφὰς ἀριθμεῖν εἴτε πλείους εἴτε ἐλάττους, πάντων ὁμολογούντων ἐλάττους εἶναι τὰς τῶν γυναικείων κεφαλῆς ῥαφὰς.»

Ἐνταῦθα ὁ Πολυδεύκης ἐρηνισάμενος τὰ περὶ τῶν ῥαφῶν τοῦ κρηνίου ἐκ προγενεστέρων ἰατρῶν καὶ δὴ καὶ τοῦ Γαληνοῦ λέγει διαρρηθῆναι ὅτι ἤριζον οἱ τῶν ἰατρῶν παῖδες περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ῥαφῶν καὶ ἀληθῶς ἤριζον, καθότι ἄλλος ἄλλοτε ἄλλας τὸ ποσὸν εὗρισκε συνωστειμένας τὰς ῥαφὰς τοῦ κρηνίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

§ 19.

Ἐν κεφαλ. α' τοῦ Ζ' βιβλίου τῶν περὶ τὰ ζῶα ἱστοριῶν, τοῦ οὐχὶ γνησίου ὑπὸ πολλῶν νομιζομένου, ὑπάρχει τὸ ἐξῆς χωρίον :

«Μετὰ δὲ τοὺς τόκους καὶ τὰς καθάρσεις ταῖς γυναιξὶ τὸ γάλα πληθύνεται, καὶ ἐνίαις βεῖ οὐ μόνον κατὰ τὰς θηλάς, ἀλλὰ *πολλαχῆ* τοῦ μαστοῦ, ἐνίαις δὲ καὶ κατὰ τὰς *μασχάλας*.»

Ὁ Barthélemy-Saint Hilaire καταλείπων μὲν πάντῃ ἀνεξήγητον πῶς τὸ γάλα ἐπὶ ἐνίων γυναικῶν ῥέει οὐ μόνον κατὰ τὰς θηλάς ἀλλὰ *πολλαχῆ* τοῦ μαστοῦ, σχολιάζων δὲ τοῦ προκειμένου χωρίου μόνον τὴν φράσιν «ἐνίαις δὲ καὶ κατὰ τὰς *μασχάλας*» λέγει: Ceci n'est pas exagéré; et ces cas ne sont pas très rares; le lait, venu du sein, reflue de proche en proche jusque-là, en gonflant toutes ces parties par le développement anormal des glandes et des ganglions.» Ὁ δὲ Aubert καὶ Wimmer ἐρμηνεύουσιν ὀρθῶς τὴν περὶ τῆς δ' λόγος φράσιν.

Ἡμεῖς ὅλον τὸ προκειμένον χωρίον ἐπιχειροῦντες νὰ ἐρμηνεύσωμεν θὰ ἀποδείξωμεν ὅτι ἡ ἐρμηνεία τοῦ ἐπιφανοῦς Γάλλου εἶνε ὅλως ἐσφαλμένη.

§ 20.

Πάντες γινώσκουσιν οἱ ἰατροὶ ὅτι τὸ γάλα ῥέει κατὰ τὰς θηλάς τῶν μαστῶν¹ διὰ τῶν καλουμένων *γαλακτοφόρων πόρων*, οἵτινες περὶ τοὺς 12—16 κατ' ἄλλους δὲ καὶ μέχρι 22 ὄντως ἐκβάλλουσιν εἰς τὸ κέντρον τῆς θηλῆς διὰ στενοτάτων στομιῶν.

Τί ἄρα ἐννοεῖ ὁ Ἀριστοτέλης λέγων ὅτι τὸ γάλα ῥέει ἐπὶ τινων μὲν γυναικῶν οὐ μόνον ἐκ τῶν θηλῶν ἀλλὰ καὶ ἐκ πολλῶν μερῶν τοῦ μαστοῦ, ἐπὶ ἄλλων δὲ τινων καὶ ἐκ τῶν μασχαλῶν;

§ 21.

Εὐχερῶς ἐρμηνεύεται τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίον, ἐὰν λάβωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν τὰς καλουμένας *ἀνωμαλλίας* τῶν μαστῶν, ἥτοι τὰ τῆς κατὰ φύσιν διαπλάσεως τῶν μαστῶν ἀμικρήματα τὰ πικρατηρηθέντα ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις.

Ἀνωμαλίας τῶν μαστῶν ἀπαντῶσι συχνότερα ἐπὶ τῶν γυναικῶν ἢ τῶν ἀνδρῶν. Εἶνε δ' αὐτὰ ἢ *πλειοασμὸς* τῶν μαστῶν, ὅτε οἱ μαστοὶ εἶνε πλείονες τῶν δύο, ἢ *ἐνδεια* αὐτῶν, ὅτε εἷς μόνος μαστὸς ὑπάρχει ἢ ἐλλείπουσιν ἀμφότεροι.

Ἐνταῦθα θὰ διαλλάβωμεν μόνον περὶ τοῦ *πλειοασμοῦ* τῶν μαστῶν, ὃν ὑπαινίσσεται ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τῷ εἰρημένῳ χωρίῳ.

§ 22.

Ὁ *πλειοασμὸς* τῶν μαστῶν εἶνε διττός. Ἡ δὴλα δὴ θηλαὶ πλείονες τῆς μιᾶς, ὡς τὰ πολλὰ 2—3, ὑπάρχουσιν ἐπὶ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ μαστοῦ, καὶ τοῦτο ἀπαντᾷ συχνότερον, ἢ μαστοὶ ὅλοι πλείονες τῶν δύο, ὡς τὰ πολλὰ 3—5 ἐν συνόλῳ, ὑπάρχουσιν ἐν διαφόροις τοῦ σώματος χώραις, τέλειον κεχωρισμένοι τῶν κατὰ φύσιν καὶ αὐτοτελεῖς.

Τοὺς πλεονάζοντας μαστοὺς καθόλου καλῶ *παραπληρωματικούς*, οὓς διακίρῳ εἰς μαστοὺς *συμφυεῖς*, ὁσάκις θηλαὶ πλείονες τῆς μιᾶς ὑπάρχουσιν ἐπὶ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ μαστοῦ, καὶ μαστοὺς *αὐθυπόστατους*, ὁσάκις πλὴν τῶν κατὰ φύσιν ὑπάρχουσι καὶ μαστοὶ κεχωρισμένοι ὅλως αὐτῶν ἐν διαφόροις τοῦ σώματος χώραις.

¹ Τὸ μέγεθος τῶν μαστῶν εἶνε ἄλλοτε ἄλλο. Ἐπὶ μὲν τῶν οὐπω προσήδων κορῶν οἱ μαστοὶ εἶνε ὑποτυπώδεις, ἐπὶ δὲ τῶν ἐφήδων αὐξάνονται ταχέως τὸν ὄγκον. Ἐπὶ τινων δὲ φυλῶν τῆς Ἀφρικῆς αἱ γυναῖκες ἔχουσι μαστοὺς κατερχομένους μέχρι τῆς βουδωνικῆς χώρας, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ μέχρις αὐτῶν τῶν γονάτων ὡς ἐκ τούτου δὲ ἀναγκάζονται αὐτὰ ἀναίρουσαι τοὺς μαστοὺς καὶ φέρουσιν αὐτοὺς ὀπισθεν τῶν ὤμων ὅπως θηλάζουσι τὰ ἑαυτῶν νεογνά τιθέμενα καταλλήλως ἐπὶ τῶν νώτων.

α'. Συμφυεῖς παραπληρωματικοὶ μαστοί.

§ 23.

Οὔτοι ἀπαντῶσι συχνότερον ἢ οἱ αὐθυπόστατοι παραπληρωματικοὶ οὐδὲν δ' ἄλλο εἶνε ἢ *συμφυεῖς παραπληρωματικοὶ θηλαὶ* ἐπὶ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ μαστοῦ, αἵτινες κατὰ τε τὴν κύησιν καὶ τὸν θηλασμόν δύνανται νὰ ἐκκρίνωσι γάλα.

Αἱ θηλαὶ πλεονάζουσιν ἐπὶ τοῦ ἐτέρου μόνον μαστοῦ, συνήθως τοῦ ἀριστεροῦ καὶ ὡς τὰ πολλὰ μὲν ἀπαντᾷ μία θηλὴ παραπληρωματικὴ συμφυῆς¹ τοιαύτην περιγράφει ὁ Cruveilhier, ὅστις παρετήρησεν εἰκοσαετίδα γυναῖκα φέρουσαν ἓκ *συμφυῆ παραπληρωματικῶν* μαστόν, κείμενον ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ μαστοῦ ἐνδοθέν τε καὶ κάτωθεν τῆς κατὰ φύσιν θηλῆς, ὅστις μέγεθος ἔχων μαστοῦ ἀνδρὸς ἠυξήθη κατὰ τὸν θηλασμόν, ἐσκληρύνθη τὰ μάλιστα καὶ πιεζόμενος ἐξέκρινε γάλα.

Ἐνίοτε ὅμως ἀπαντῶσι καὶ ἔτι πλείονες συμφυεῖς θηλαί² οὕτω λ. χ. ὁ S. Nonnāus παρετήρησε 5 θηλάς κατὰ τὸν ἕτερον μαστόν, ἥτοι 4 παραπληρωματικὰς.

Ἐχουσι δὲ συνήθως αἱ παραπληρωματικαὶ θηλαὶ ἐκκριτικούς πόρους, καὶ ὅτε μὲν φέρουσιν ἄλων ἰδίῳν ἕκαστος ἢ κοινήν, ὅτε δὲ στεροῦνται αὐτῆς.

Ὁ Sappey ἐν τῷ Δ' τόμῳ τῆς Ἀνατομικῆς αὐτοῦ, ἔκδ. 1879, σελ. 800, λέγει· «Πλὴν τῶν εἰς τὴν κορυφὴν τῆς θηλῆς ἐκβαλλόντων γαλακτοφόρων πόρων ἀπαντῶσι καὶ ἄλλοι ἥττονες λόγου ἄξιοι, ἐκβάλλοντες εἰς τὴν ἄλων αὐτῆν καὶ περὶ ὧν δὲν ἐγένετο ἔτι μνεία... Τούτων δὲ οἱ μὲν ἐκβάλλουσιν εἰς τὸν ἐκκριτικὸν πόρον σημηγατογόνου ἀδένοιο, οἱ πλείστοι δὲ εἰς τὴν ἄλων δι' ἰδίου στομίου».

β'. Αὐθυπόστατοι παραπληρωματικοὶ μαστοί.

§ 24.

Ἐπὶ μὲν τῶν γυναικῶν εἰς παραπληρωματικὸς αὐθυπόστατος μαστὸς κεῖται ὑπὸ τὸν ἕτερον τῶν κατὰ φύσιν μαστῶν ἢ ἐν τῷ μέσῳ κάτωθεν τοῦ μεσομαστίου διαστήματος. Οὕτως ὁ Jean Morel παρετήρησε γυναῖκα ἔχουσαν 3 μαστοὺς, ἥτοι πλὴν τῶν κατὰ φύσιν δύο καὶ ἓνα παραπληρωματικὸν αὐθυπόστατον κείμενον κάτωθεν τοῦ κατὰ φύσιν ἀριστεροῦ μαστοῦ καὶ ἐκκρίνοντα γάλα.

Ἄλλο δὲ παραπληρωματικὸν μαστοὶ κεῖνται κάτωθεν ἢ ἄνωθεν τῶν κατὰ φύσιν μαστῶν.

Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν μασχαλῶν, ἐπὶ τῶν νώτων (τοῦ ὤμου ἢ τῆς ῥάχως

ἢ τῆς δσφυϊκῆς χώρας) καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν σκελῶν ἀπαντῶσι μαστοὶ παραπληρωματικοὶ εἰς οἱ δύο, γάλα ἐκκρίνοντες. Οὕτω π. χ. ὁ Robert ἐκ Μασσουλίας παρατήρησε γυναῖκα φέρουσαν ἓνα παραπληρωματικὸν μαστὸν ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ μηροῦ, δι' οὗ ἐθήλασε πολλὰ νεογνά. Ὁ δὲ Champion (de Bar-le-Duc) παρατήρησε γυναῖκα φέρουσαν 4 μαστούς, ὧν οἱ 2 παραπληρωματικοὶ ἦσαν ἐν ταῖς μασχάλαις καὶ ἀπέκρινον γάλα, καθάπερ οἱ ἄλλοι· καὶ ὁ Marotte ἐπίσης εἶδε νέκν δεκαπενταέτιδα φέρουσαν δύο παραπληρωματικούς μαστούς ἐν ταῖς μασχάλαις καὶ διακρίνοντας γάλα, καθάπερ καὶ οἱ ἄλλοι.

Τρεῖς δὲ παραπληρωματικοὶ ἀθύπόστατοι μαστοὶ παρατηρήθησαν ὑπὸ τοῦ Gorgé, ὧν οἱ μὲν δύο ἔκλειντο ἐν ταῖς μασχάλαις, ὁ δὲ τρίτος ἀνωθεν τοῦ ὀμφαλοῦ.

Σημειωτέον δὲ ὅτι οἱ ἀθύπόστατοι παραπληρωματικοὶ μαστοὶ σπανίως κέκτηνται τὸ μέγεθος τῶν κατὰ φύσιν, ὄντες ὡς τὰ πολλὰ σμικρότατοι τὸν ὄγκον.

§ 25.

Ἐπὶ δὲ τῶν ἀνδρῶν παρατηρήθησαν παραπληρωματικαὶ σύμμετροι θηλαὶ κατὰ τὸ κατώτερον μέρος τοῦ θώρακος. Μνημονεύονται δὲ δύο ἀδελφοὶ ἔχοντες ὁμοίως παραπληρωματικὰς θηλάς· ὁ δὲ Francois καὶ ὁ Blandiui μνημονεύουσι δύο ἀνδρας, ἧτοι ὑπολοχαγὸν τοῦ πυροβολικοῦ καὶ στρατιωκὸν ἱατρὸν ἔχοντας ἑκάτερον ἀνὰ δύο ἀθύποστατους παραπληρωματικούς μαστούς.

§ 26.

Ἐκ τῶν εἰρημένων συνάγομεν :

α') ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ἀποφαινόμενος ὅτι ἐπὶ τινῶν γυναικῶν ἀτὸ γάλα ῥέει οὐ μόνον κατὰ τὰς θηλάς ἀλλὰ καὶ πολλαχῆ τοῦ μαστοῦ, παρέχει ἡμῖν τεκμήριον ὅτι εἶδε παραπληρωματικὰς συμφυεῖς θηλάς ἐπὶ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ μαστοῦ γυναικός, αἵτινες κατὰ τὸν θηλασμὸν ἐξογκούμεναι ἐξέκρινον γάλα, καθάπερ καὶ οἱ νεώτεροι περιγράφουσιν.

β') ὅτι λέγων ἀπὸ ἐνίων γυναικῶν τὸ γάλα ῥέει καὶ κατὰ τὰς μασχάλας ἐννοεῖ παραπληρωματικούς ἀθύποστατους μαστούς, οὓς παρατήρησεν ἐπὶ τινῶν γυναικῶν κατὰ τὰς μασχάλας, καθάπερ καὶ οἱ νεώτεροὶ τοιοῦτους περιγράφουσιν.

Οὕτω πως ἀδιστακτικῶς φρονοῦμεν ὅτι διαλευκαίνεται τὸ προκείμενον χωρίον τοῦ Ἀριστοτέλους παρατηρήσαντος παραπληρωματικούς μαστούς τὸ μὲν συμφυεῖς τὸ δὲ ἀθύποστατους, οὓς οἱ σοφοὶ Εὐρωπαῖοι τανῦν περιγράφουσιν, οὐδαμῶς μνημονεύοντες τοῦ Ἀριστοτέλους ποιησαμένου περὶ αὐτῶν λόγον πρὸ 2200 περίπου ἐτῶν.

Η ΠΟΜΠΗΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΜΠΗΙΑΝΟΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η' . *

ΤΑ ΘΕΑΤΡΑ

Διαίσεις τῶν αἰθουσῶν τοῦ θεάτρου.—Τὰ εἰσιτήρια.—Καταπετάσματα, ὄρχηστρα, σκηνή.—ᾠδεῖον—Οἱ Ὀλκόνειοι.—Παρασκηνία, προσωπίδες.—Σατυρικά παίγνια.—Μίμοι, θαυμαστοὶ κτλ.—Μία λέξις τοῦ Κικέρωνος ἐπὶ τῶν μελοδραμάτων.—Στρατῶν θηριομάχοι: ἐπιγραφαί, βρασπιστήρια.—Οἱ Πομπηϊανοὶ θηριομάχοι.—Τὸ ἀμφιθέατρον: κυνήγια, μάχαι, σφαγαὶ κτλ.

Ἐπισκεφθῶμεν ἤδη τὰ θεάτρα. Ἡ Πομπηϊα κέκτηται δύο τοιαῦτα, ὧν τὸ μὲν τραγικόν, τὸ δὲ κωμικόν· ἢ μᾶλλον τὸ ἐν ἀρκούντως μέγα, τὸ δὲ μικρότερον: εἶναι ἢ μόνη θετικὴ διαφορὰ ἢ μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχουσα· πάντα τὰ ἄλλα τὰ περὶ αὐτῶν λεγόμενα δὲν εἶναι ἢ ὑποθέσεις. Ἄς λέγωμεν λοιπὸν τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν θεάτρον, καὶ εἰς μεθὰ βέβαιον ὅτι δὲν θ' ἀπατηθῶμεν.

Ἡ αἴθουσα τοῦ μεγάλου θεάτρου ἀπετέλει ἡμικύκλιον ἐρειδόμενον ἐπὶ γηλόφου, οὕτως ὥστε αἱ βαθμίδες ἀνήρχοντο ἀπὸ τῆς κοίστρας εἰς τὸ ὑπερῶον μὴ στηριζόμεναι ἐπὶ ὀγκωδῶν θεμελίων. Ἦτο κατὰ τοῦτο, Ἑλληνικὴ οἰκοδομή. Αἱ τέσσαρες ὑψηλότεραι βαθμίδες ἐρειδόμεναι ἐπὶ τινος θολωτοῦ διαδρόμου ἐδέσποζον μόναι τοῦ ὑψώματος, ἐφ' οὗ ὑπάρχει ἢ τρίγωνος Ἄγορὰ καὶ ὁ Ἑλληνικὸς ναός. Μεταβαίνετε λοιπὸν δεξιῶς ἀπὸ τῆς ὁδοῦ εἰς τὰς τελευταίας στοάς, ὁπόθεν οἱ ὀφθαλμοὶ σας, ἀνωθεν τῆς σκηνῆς δύνανται νὰ θεῶνται τὴν ἐξοχὴν καὶ τὴν θάλασσαν, νὰ βυθίζονται δὲ κατωτέρω πρὸς τὴν κανονικὴν τρύτην φάραγγα, ἔνθα ἐκάθηντο ἄλλοτε 5000 Πομπηϊανοὶ ἀπληστοὶ θεαμάτων.

Ἐκ πρώτης ὄψεως φκίνονται τρεῖς μεγάλαι διαίσεις· εἶναι αἱ σειραὶ τῶν βαθμίδων, αἱ caveae (τὰ κοῖλα). Τρεῖς ὑπάρχουσι caveae: ἡ κατωτέρα, ἡ μέση καὶ ἡ ἀνωτέρα. Ἡ κατωτέρα εἶναι ἢ εὐγενεστέρα, αὕτη περιλαμβάνει τὰς τέσσαρας μόνον βαθμίδας, εὐρυτέρας καὶ ἤττον ὑψηλοτέρας τῶν ἄλλων. Ἦσαν αἱ ἔδραι αἱ διὰ τοὺς ἀρχοντας καὶ τοὺς ἐπισήμους ὀρισμένοι: ἐνταῦθα ἔφερον τὰς ἔδρας καὶ τὰ μὲ δύο θέσεις βάρθρα των (bisellia), ὅπου εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ καθίσωσι μόναι. Μικρὸς τοῖχος, ὑψόμενος ὀπισθεν τῆς τετάρτης βαθμίδος καὶ ἐρειδόμενος ἐπὶ μακρῆς στηρίγματος ἀπολεσθέντος ἐχώριζε τὸ κατώτερον κοῖλον ἐκ τῶν λοιπῶν. Οἱ διάρχοι, οἱ δεκαδάρχει, οἱ οἰωνοσκόποι, οἱ ἀγορανόμοι, Ὀλκόν-

νιος, Κορνήλιος Ρούφος, Πάνσας, ἐὰν εἶχεν ἐκλεχθῆ, ἐκάθηντο ἐκεῖ μεγαλοπρεπῶς, διακρινόμενοι τοῦ κοινοῦ τῶν θνητῶν.

Τὸ μέσον κοῖλον ἦτο δι' ἡμᾶς τοὺς ἄλλους Διηρημένον εἰς γωνίας (cunei), διὰ κλιμάκων, αἵτινες ἔτεμνον αὐτὸ εἰς ἕξ μέρη, περιεῖχεν ὠρισμένον ἀριθμὸν θέσεων, διὰ γραμμῶν ἐλαφρῶν σημειουμένων, καὶ ἔτι καὶ νῦν ὄρα-τῶν. Εἰσιτήριον (tessera), ἐξ ὄστοῦ, ἢ πλίνθου ἢ χαλκοῦ, εἶδος συμβόλου ἔχον σχέδιον ἀμυγδαλοῦ ἢ περὶστραῶς, ἐνίοτε δὲ δακτυλίου, ἐδήλου ἀκριβῶς τὸ κοῖλον, τὴν γωνίαν, τὴν βυθίδα καὶ τὴν ἑδραν τὴν ἀνήκουσαν εἰς ἡμᾶς. Τοιαῦτα εἰσιτήρια εὐρέθησαν φέροντα Ἑλληνικὰ καὶ Ῥωμαϊκὰ γράμματα (σημεῖον, ὅτι τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα δὲν ἠνοοῦντο ἄνευ μεταφράσεως). Ἐφ' ἐνὸς τούτων γέγραπται εἰς γενικὴν πτώσιν τὸ ὄνομα τοῦ Αἰσχύλου· ἐκ τούτου συνεπέρανον, ὅτι ὁ Προμηθεὺς ἢ οἱ Πέρσαι παρ-ρυστάθησαν εἰς τὸ Πομπηϊκὸν θέατρον, ἐκτὸς ἂν ἡ γενικὴ ἐσήμινε μίαν τῶν γωνιῶν, διακρινόμενων εἴτε διὰ τοῦ ὀνόματος εἴτε διὰ τοῦ ἀγάλ-μκτος τοῦ τραγικοῦ. Ἄλλοι ἀνέφερον περὶ τίνος ἄλλου εἰσιτηρίου ἀγγέ-λοντος τὴν παράστασιν μίξ τῶν κωμωδιῶν τοῦ Πλαύτου (Casina), δύνα-μαι ὁμως νὰ σᾶς βεβαιώσω, ὅτι τὸ εἰσιτήριον τοῦτο, ἐὰν ὑπῆρξε ποτέ, ἦτο ψευδές.

Πρὸ παντὸς λοιπὸν ἄλλου, δεύετε νὰ προμηθευθῆτε ἀληθές εἰσιτή-ριον, ὅπερ ἀγοράζετε ἀντ' ἐλαχίστου ἀργυρίου. Ὁ Πλαῦτος ἐξήτει ἐν ἀσ-σάμιον κατ' ἄτομον, «οἱ δὲ μὴ ἔχοντες αὐτό, ἀ, ἐπιστρέφωσιν εἰς τὰ ἴδια». Κῆρυξ ἐφώναζε τὰς τιμὰς τῶν θέσεων, ἐκτὸς ἐὰν τὸ Θέατρον προσε-φέρετο τῷ λαῷ ὑπὸ τίνος ἄρχοντος, θέλοντος νὰ διατηρήσῃ τὴν εὐνοίαν τοῦ κοινοῦ ἢ ὑπὸ ὑποψηρίου ζητοῦντος νὰ τὴν ἀποκτήσῃ. Ἐδίδετο τὸ εἰσιτήριόν σας εἰς εἶδος τι κλητῆρος, καλουμένου designator ἢ locarius, ὅστις σᾶς ἐδείκνυε τὴν θέσιν σας ἢ ὅστις ἐν ἀνάγκῃ σας ὠδήγει ὁ ἴδιος· ἠδύνασθε τότε νὰ λάβητε θέσιν εἰς τὸ μέσον κοῖλον, εἰς τὸ ἄκρον τοῦ ὁποῦ ὑψοῦτο τὸ ἀγάλμα τοῦ Μάρκου Ὀκλονίου Ρούφου, διάρχου, χι-λιάρχου καὶ προστάτου τῆς ἀποικίας· τὸ ἀγάλμα τοῦτο ἰδρῦθη κατὰ δια-ταγὴν τῶν δεκαδρχῶν. Ἐπὶ τῆς βάσεως αὐτοῦ φαίνονται ἔτι αἱ ὅσαι αἵτινες ἀπετελέσθησαν ἐκ τῶν ἡλίων τῶν στηριζόντων τοὺς μαρμαρίνους πόδας.

Τέλος, ἄνωθεν τοῦ ἡμικυκλίου, ὑπῆρχε τὸ ὑπερῶν, προωρισμένον διὰ τὸν ὄχλον—καὶ τὰς γυναῖκας. Ὡς πρὸς τὸν ἵπποτισμὸν, εἰμεθα πλένο τῶν Ῥωμαίων προκεχωρημένοι. Δρύφικτα ἐχώριζον τὸ κοῖλον τοῦτο τοῦ ἡμετέρου ὅπως ἐμποδίζωσι «τοὺς χυδαίους» νὰ εἰσδύωσιν εἰς τὰς τῶν ἐν-τίμων ἀστῶν ἑδρας. Ἐπὶ τοῦ τοίχου τῆς κοινῆς στοᾶς, σώζεται ἔτι ὁ δα-κτύλιος ὁ συγκρατῶν τὸν ἵπτον τοῦ velarium. Ἦτο δὲ τὸ velarium σκηνὴ τις ἢ καταπέτασμα ὅπερ ἤνοιγον πρὸ τῶν θεατῶν, ὅπως μὴ προσβάλλ-λωνται ὑπὸ τοῦ ἡλίου. Κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους, οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον δια-

μαρτυρηθῆ κατὰ τοῦ νεωτερισμοῦ τούτου, ὃν ἀπεκάλουν καμπανικὴν μαλ-θικότητα. Ὀλίγον ὁμως κατ' ὀλίγον τῆς πολυτελείας ἀυξανούσης ἔπαυ-σαν αἱ τῶν Ῥωμαίων διαμαρτυρήσεις, οἵτινες ἀκουσίως παρεδέχθησαν ἐν μετὰξινον velarium, δῶρον τοῦ Καίσαρος. Ὁ Νέρων, κατ' ὅλα ὑπερβολικός, προέβη ἔτι περαιτέρω· διέταξε νὰ κανθήσωσι διὰ χρυσοῦ velarium ἐκ πορφύρας, ὃ δὲ Καλιγούλας διεσκέδαζεν ἀποσύρων διὰ μίξ τὸ κινητὸν τοῦτο προφυλακτικῶν ὅπως παραδίδη τὰς γυμνάς κεφαλὰς τῶν θεατῶν εἰς τὰς προσβολὰς τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων. Φαίνεται ὁμως ὅτι ὁ ἄνεμος τῆς Πομπηϊκῆς ἠμπόδιζε συχνάκις τὸ ἀνοιγμα τῶν σκηνῶν· διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὁ ποιητὴς Μαρτιάλης ἀγγέλλει ὅτι θὰ φορῆ τὸν πῖλόν του.

Τοιαῦτη ἦτον ἡ διαίρεσις τῆς αἰθούσης. Κκτέλωμεν ἤδη εἰς τὴν ὀρ-χήστραν, ἣτις ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς θεάτροις, ἦτο προωρισμένη διὰ τὰς ὀρχήσεις τῶν χορῶν, ἀλλ' ἐν τοῖς Ῥωμαϊκοῖς διὰ τὰ ἐπίσημα πρόσωπα· διὰ τοὺς ἡγεμόνας, τὰς ἐστιάδας, τοὺς γερουσιαστάς. Ἀνέγων, ὅτι ἐν τῇ μεγάλῃ πόλει, οἱ ξένοι πρέσβεις ἀπεκλείοντο τῶν τιμητικῶν θέσεων, διότι παρ' αὐτοῖς ἐτύγχανον υἱοὶ ἀπελευθέρων.

Θέλετε ν' ἀναβῆτε ἐπὶ τῆς σκηνῆς; Ὑψουμένη ἐν καὶ ἡμισυ μέτρον ἀπὸ τῆς ὀρχήστρας, ἦτο εὐρυτέρη καὶ ἦττον βυθία τῶν ἡμετέρων· τὰ πρό-σωπα τῆς ἀρχαίας σκηνῆς δὲν ἐπολλαπλασιάζοντο ὡς τὰ παρ' ἡμῶν. Ἡ σκηνὴ ἐξετείνετο μετὰξὺ προσκηνίου τινός, παραιομένου ἐπὶ τῆς ὀρ-χήστρας διὰ τίνος ξυλίνης ὁδοῦ ἐξαφανισθείσης, καὶ τοῦ ὀπισθοσκηνίου ἢ τῶν παρασκηνίων. Ὑπῆρχεν ἐπίσης καὶ τὸ ὑποσκηνίον ἢ τὸ ὑπόγειον θέα-τρον τὸ χρησιμεῖον διὰ τοὺς μηχανικούς. Τὸ παραπέτασμα (siparium, Ῥω-μαϊκὴ ἐφεύρεσις) δὲν ἀνέβαινε εἰς τὴν ὀροφὴν ὡς παρ' ἡμῶν, ἀλλὰ τοῦναν-τίον κατέβαινε, ὅπως ἀποκαλύψῃ τὴν σκηνήν, καὶ περιετυλίσσετο ὑπὸ τὸ ἑδάφος διὰ μηχανισμῶν, οὓς ἐξήγησεν ἡμῶν ὁ Μαξίος. Οὕτω, τὸ παρα-πέτασμα ἔπιπτεν εἰς τὴν ὀρχήν καὶ ἠγείρετο εἰς τὸ τέλος τοῦ δράματος.

Γνωρίζετε ὅτι εἰς τὸ ἀρχαῖον δρᾶμα τὸ ζήτημα τῶν σκηνῶν ἦτο λίαν ἀπλοῦν ἕνεκα τῆς ἐνότητος τοῦ τόπου. Ἡ σκηνὴ παρὶστα ἡγεμονικὸν ἀνάκτορον· δὲν ἐζωγράφουν λοιπὸν τὰς σκηνάς, ἀλλὰ τὰς ἐκτιζον· ἡ ἀκί-νητος αὕτη σκηνογραφία καλουμένη scena stabilis, καὶ μέχρι τῆς ἀνωτά-της βυθίδος τῆς αἰθούσης φθάνουσα, ἦτο λιθίνη, ἐν δὲ τῷ μεγάλῳ θεά-τρῳ τῆς Πομπηϊκῆς μαρμαρίνη. Παρὶστα μεγαλοπρεπὲς τεῖχος τρεῖς ἔχον θύρας· ἐν τῷ μέσῳ ἦτον ἡ βασιλικὴ θύρα, δι' ἣς εἰσῆρχοντο οἱ ἡγεμόνες, δεξιόθεν εἰσῆρχοντο οἱ ἄνθρωποι τῆς οἰκίας καὶ αἱ γυναῖκες, ἀριστερόθεν δὲ οἱ ξένοι. Μετὰξὺ τῶν θυρῶν ἦσαν κυκλοειδεῖς καὶ τετράγωνοι σηκοὶ διὰ τὰ ἀγάλματα. Ἐν τοῖς παρασκηνίοις ἦτο σκηνογραφία κινητὴ (scena ductilis) ὀλισθαίνουσα πρὸ τοῦ τοίχου, ἐν περιπτώσει ἀλλαγῆς σκηνῆς (π. χ. ὅτε παριστάνετο ὁ Αἴας τοῦ Σοφοκλέους, ὅπου ἡ σκηνὴ ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου τῶν Ἑλλήνων μεταλλάσσει εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Ἑλλησπόντου).

Ἵπῆρχον καὶ πλάγιοι σκηνογραφίαι ἀσήμαντοι, ἐλλείπει χώρου. Ἐξ ἐκάστου μέρους ἦτο παρσκήνιον στρεπτόν μὲ τρεῖς πτέρυγας (scena versilis) τρία διάφορα ἀντικείμενα περιστώσας. Σηκοὶ δὲ τετράγωνοι ἦσαν ἐν τῷ τοίχῳ τοῦ προσκηνίου, εἴτε διὰ τὰ ἀγάλματα, εἴτε διὰ τοὺς ἐπιβλέποντας τοὺς θεατὰς ἀστυνομικοὺς κλητῆρας. Ἴδου ἐν ὀλίγαις λέξεσιν ἡ ἀρχαία σκηνή.

Ὁμολογῶ, ὅτι προτιμῶ τὸ μικρὸν θέατρον, ὕπερ ὠνόμασαν Ὁδεῖον. Μήπως διότι δὲν παρίστανον πιθανῶς ἐν αὐτῷ τραγωδίαις; μήπως διότι ἡ αἴθουσα τοῦ θεάτρου τούτου φαίνεται τελειότερα καὶ κάλλιον διατηρουμένη, χάρις εἰς τὰς ἐπιμελεῖς ἐπιδιορθώσεις τοῦ ἀρχιτέκτονος La Vega; Ἐκαλύπτετο (ὡς τοῦτο γίνεται δῆλον ἐκ δύο ἐπιγραφῶν) πιθανῶς διὰ ξυλίνου σκαλισμένου, τῶν τοίχων μὴ δυναμένων νὰ βραστάσῃσι θόλον. Ἐφθάνε τις ἐκεῖ διερχόμενος δίοδον ὄλην κεκαλυμμένην ὑπὸ ἐπιγραφῶν, αἵτινες ἐχαράχθησαν ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Μακρὰ σειρὰ μονομάχων εἶχον χαραῖζει ἐπὶ τῶν τοίχων τὸ ὄνομα τῶν, καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν νικῶν των. Βάρβαροι, δοῦλοι καὶ τινες ἀπελευθέροι εἶχον ἐπίσης προσθέσει τὰς ὑπογραφὰς των. Ἐκεῖ βεβαίως ἐκάθητο τὸ κοινὸν τῶν ὑψηλοτέρων βαθμίδων, ὅπου ἐφθάνε τις διὰ τῶν ἀνωτέρων παρόδων τοῦ θεάτρου. Ἀπ' ἐναντίας δὲν ὑπῆρχον πλάγιοι πάροδοι· εἰσῆρχοντο διὰ μεγάλων θυρῶν πρὸς δεξιὰ τῆς ὀρχήστρας, ὁπόθεν ἀνέβαινον εἰς τὰς τέσσαρας βαθμίδας τοῦ κατωτάτου κοίλου, καμπύλων ἐν εἴδει ἀγκίστρου κατὰ τὰς ἄκρας, καὶ χωριζομένων ἀπὸ τοῦ μεσαίου κοίλου διὰ μαρμαρίνου ἀνδῆρου ἀπολήγοντος εἰς ὄνυχας λέοντος. Σημειοῦμεν μετὰ τῶν γλυφῶν, Ἄτλαντα ὀκλάξ κληθῆμενον, συνεσταλμένον, κοντόχοδρον, φέροντα ἐπὶ τῶν ὤμων καὶ ἐπὶ τῶν πρὸς τὰ ὀπισθεν συνεπτυγμένων βραχιόνων του, μαρμαρίνην πλάκην, στήριγμα ἀγγείου ἢ λυχνίας. Ἀνωθεν τῆς ὀρχήστρας, ἐδέσποζον τὰ tribunalia, ἀναμιμνήσκοντα τὰ τοῦ προσκηνίου θεωρεῖα μὲν· ταῦτα ἦσαν ἐν Ῥώμῃ αἱ θέσεις τῶν Ἐστιχῶν, πιθανῶς δ' ἐν Πομπηίᾳ αἱ θέσεις τῶν δημοσίων ἱερῶν, τῆς Εὐμαχίας, τῆς ὁποίας τὸ ἄγαλμα γνωρίζομεν, ἢ τῆς Μαμίας, τῆς ὁποίας τὸν τάφον εἶδομεν. Αἱ βαθμίδες τῶν τριῶν κοίλων ἦσαν ἐκ σωρῶν λάθρα, φαίνονται δ' ἔτι οἱ μυχοὶ ἐντὸς τῶν ὁποίων ἔπρεπε νὰ θέτωσι τοὺς πόδας, ὅπως μὴ ἐνοχλῶσι τὸν κάτωθεν αὐτῶν καθημένον θεατῆν. Ἀναμνησθῶμεν ὅτι οἱ Ῥωμαῖκοὶ ἐπενοῦνται ἦσαν ἐκ λίνου λευκοῦ, καὶ ὅτι τὰ ἀρχαῖα σκηνόλια κατεβορβοροῦντο, ὅπως τὰ ἡμέτερα ὑποδήματα. Οἱ ἀστοὶ τοῦ μέσου κοίλου ἔφερον μεθ' ἐκῶν προσκεφάλαια ἢ συνέπτυσσον ἐπὶ τοῦ βῆθρου, πρὶν καθίσωσι, τοὺς ἀσπίλους· τηθέντους των. Ἦτον λοιπὸν ἀνάγκη νὰ προφυλάττωνται ἀπὸ τὸν βορβορον καὶ τὸν κοριορτὸν ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐπάτουν οἱ πεζοὶ οἱ ἐν τῇ ἄνω βαθμίδι καθημένοι. Ὁ ἀριθμὸς τῶν βαθμίδων ἦτο δεκαεπτὰ, χωριζομένων εἰς γωνίας δι' ἐξ κλιμάκων, καὶ τῆς ἑδρας διὰ γραμμῶν ἔτι καὶ νῦν ὄρατῶν ἐπὶ τῆς πέτρας. Εἰς

τὰς ἀνωτέρας βαθμίδας ἐφθάνον διὰ παρόδων, καὶ δι' ὑπογείου τινος διαδρόμου. Ἡ ὀρχήστρα ἀπετέλει τόξον, οὐτινος ἡ χορδὴ ἐδηλοῦτο διὰ μαρμαρίνης τινος ταινίας· φερούσης τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν:

M. OLCONIVS M. F. VERVS PRO LVDIS.

Ὁ Ὀλκόνιος οὗτος ἦτον ὁ ἀγαπητὸς τῆς Πομπηίας. Τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀναγινώσκειται πανταχοῦ, ἐν ταῖς ὁδοῖς, ἐπὶ τῶν μνημείων, ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν οἰκιῶν. Εἶδομεν ἤδη, ὅτι οἱ ὀπωροπῶλαι τὸν ἤθελον δι' ἀγορανόμον· εἶδομεν τὴν θέσιν τοῦ ἀγάλματος του ἐν τῷ θεάτρῳ. Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν δὲ γνωρίζομεν ὅτι δὲν ἦτο τὸ μόνον περιφανὲς μέλος τῆς οἰκογενείας του, ὑπῆρχον ἔτι οἱ Μάρκος Ὀλκόνιος Celer, Μάρκος Ὀλκόνιος Ροῦφος κτλ. Ἐὰν ἡ μικρὰ αὕτη ἐπαρχιακὴ ἀριστοκρατία ἤξιζε τὸν κόπον ν' ἀναζητηθῆται, θὰ τὴν εὗρισκον εὐκόλως ἐν τοῖς ἐκλογικαῖς προγράμμασι συλλέγοντες τὰ συνήθως τοιχοκολλούμενα ὀνόματα. Ἀλλὰ καταφανέστερος πάντων ἦτο ὁ Ὀλκόνιος· χαίρετήσωμεν λοιπὸν τὸν Ὀλκόνιον.

Ἐπανέρχομαι εἰς τὸ θέατρον. Δύο μεγάλα πλάγια παράθυρα ἐφώτιζον τὴν σκηνήν, ἧτις ἐστεγασμένη οὖσα, ἐδεῖτο φωτός. Ἡ τοῦ βῆθους διακόσμησις δὲν ἦτον ἀνάγλυφος, ἀλλὰ κεχρωματισμένη, ἔχουσα ἀντὶ τριῶν πέντε θύρας· αἱ τῶν ἄκρων ἀποκρυπτόμεναι διὰ κινήτων παρασκηνίων, ἐχρησίμευον ἕως εἰς εἴσοδον εἰς τὰς δούλας τῶν ἱερῶν.

Θέλετε νὰ εἰσχωρήσητε εἰς τὰ παρασκήνια; Ἐφθάνε τις, διὰ τοῦ στρατώσους τῶν μονομάχων, εἰς αἴθουσαν μετὰ στηλῶν, ἧτις ἐχρησίμευε πιθανῶς εἰς ἐστίαν καὶ ἱματιοφυλάκιον τῶν ἠθοποιῶν. Περιφημόν τι ψηφιδωτὸν τῆς οἰκίας τοῦ ποιητοῦ (ἢ τοῦ χρυσοχοῦ) δεῖκνυσιν ἡμῖν σκηναῖς ἀσκήσεις· ἐνταῦθα βλέπει τις τὸν χορηγὸν περικυκλούμενον ὑπὸ προσωπίδων καὶ ἄλλων παρεπομένων· ἐπαναλαμβάνουσι τὰ μέρη των ἀνὰ δύο ἠθοποιοί, ὑποκρινόμενοι τοὺς σκῆτρους· ὀπισθεν αὐτῶν ἕτερος κωμῶδός, ὑπὸ τινος θεατρικοῦ ἱματιοφύλακος βοηθούμενος, προσπαθεῖ νὰ φορέσῃ κίτρινον ἔνδυμα, μὴ προσαρμυζόμενον εἰς αὐτὸν διὰ τὸ πολὺ σενὸν αὐτοῦ. Δυναμέθη οὕτω νὰ ἀνανεώσωμεν τὸν ἀντιθάλαμον τῆς σκηνῆς· βλέπομεν ἤδη τὰς κωμικὰς ταῦτας προσωπίδας κυρίαν στολὴν τῶν ἀρχαίων σκηναῖων. Ἦσαν καὶ συμβολικαί· π.χ. ἡ τῆς νεάνιδος ἔχουσα τὴν κόμην διηρημένην ἐπὶ τοῦ μετώπου καὶ καλῶς ἐκτενισμένην· ἢ τοῦ δούλου ὀδηγοῦ εὐδιάγνωστος ἐκ τῶν πρὸς τὰ ἄνω ἐστραμμένων βλεφάρων, τοῦ ἐρρυτιδωμένου μετώπου καὶ τῆς ἐν εἴδει φωνάκης ὑψουμένης ἐλικοειδοῦς κόμης· ἢ τῆς μαγίσσης μετὰ μεγάλων ὀφθαλμῶν ἐξερχομένων ἐκ τῆς κεφαλῆς, ἐφαρμένον καὶ τραχέος δέρματος, μεγάλων ὠτων, καὶ βραχείας καὶ ὀφιοειδῶς διεσκευασμένης κόμης· ἢ τοῦ γέροντος πωγωνίου, μανιακοῦ, σκαιοῦ, ἰδίᾳ δὲ αἱ ἀτελλανκαὶ ἐκεῖναι γελοιογραφίαι αἵτινες ἐκ Καμπανίας τὴν ἀρχὴν λαβοῦσαι ῥῶσιν ἔτι ἐνταῦθα καὶ θὰ διεσκέδαζον βεβαίως τὴν μικρὰν πόλιν ἣν διατρέχομεν. Ἡ

Ἀτέλλα, πατρὶς τοῦ Μικκοῦ, ἐπὶ τῇ ἡμέρᾳ αὐτῇ ἀπέχετο τῆς Πομπηίας· οἱ κάτοικοι ἀμφοτέρων τῶν πόλεων τούτων συνεδρόντο δι' ἐμπορικῶν σχέσεων. Συχνάκις ἐπανελάθον ὅτι ἡ ὀσκιανὴ γλῶσσα, ἐν ἣ τὰ κωμικὰ τεκῆτα ἐγράφοντο, εἶχε κατὰ τὴν ἡμετέραν ἢ μοναδικὴν γλῶσσα, ἣτις ἔμεινε ἡ κοινὴ τῶν Πομπηϊκῶν γλῶσσα. Ἡ λατινικὴ ἀνεμίγη ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς τὰ μιμικὰ τεκῆτα, ἡ δὲ σύγχυσις τῶν δύο τούτων ἰδιωματῶν ἐγένετο ἀνεξάντλητος πηγὴ εὐφρολογιῶν καὶ λογοπαϊγνίων, δι' ὧν ὁ ὄχλος τῆς Πομπηίας θὰ διεσκέδαζεν ὁμηρικῶς. Οἱ σημερινοὶ χυδαῖοι ὑποκριταὶ τῆς Νεαπόλεως ἐν τῷ τῆς Ἰταλικῆς καὶ τῆς χυδαίας κράματι ἐπιδιώκουσι ὁμοίαν καθ' ὅλοκληρίαν ἀποτελέσματα. Γνωστοὶ εἶναι οἱ τίτλοι ἀτελλανῶν τινῶν γελοιοτῶν: Πάππος ὁ ἱατρὸς ἀποκρούει, ὁ Μάκκος νυμφεύεται, ὁ Μάκκος θεατροπόλεμος, κτλ. Τεκῆτα εἶναι σχεδὸν τὰ ἀντικείμενα τὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ἐν τοῖς περιφορήτοις τῆς Νεαπόλεως θεάτροις πικριστάνόμενα· αἱ αὐτὰ ἀπομιμήσεις κατὰ τὸ ἥμισυ ἐκ τοῦ προχείρου γενόμεναι, ἡ αὐτὴ ἄσπεμος καὶ χυδαία ἰλαρότης: τὸ Ἰταλικὸν ἐν τῷ εἴδει τῆς Πομπηϊκῆς San Carlino. Ὁ Bucco, γελωτοποιὸς ἀνόητος καὶ σκώπτης, ὁ γηραιὸς Πάππος ἀναμιμνήσκων τὸν βενετὸν Pantalon, ὁ Mauducus ὅστις εἶναι ὁ νεαπολιτανὸς Guarro, ὁ πλακουντοποιός· ὁ ὄσκιος Casnar, πρώτη ἐκδοσις τοῦ Κατσάνδρου, τέλος ὁ Μάκκος, ὁ βασιλεὺς τῆς ὁμάδος, ὁ νῦν ἔτι σωζόμενος Pulcinella: τοιαῦτα ἦσαν αἱ τῶν ἀρχαίων προσωπίδες, τοιαῦτα εἶναι καὶ αἱ σημεριναί. Πᾶσαι αὐταὶ ἐφαίνοντο ἐπὶ τῆς μικρᾶς σκηνῆς τοῦ Ἰταλικοῦ, οἱ δὲ δοῦλοι, οἱ ἀπελευθέροι, συσσωρευμένοι ἐκεῖ ἐπάνω ἐπὶ τῶν ἀνωτέρων βαθμίδων, οἱ ἄστοι οἱ κατὰ σειράν τεταγμένοι ἐν τῷ μεσαίῳ κοίλῳ, οἱ διάρχοι, οἱ δεκάδραχοι, οἱ ἀγουστᾶλοι, οἱ ἀγορανόμοι, μεγαλοπρεπῶς εἰς τὰ bisellia τῆς ὀρχήστρας καθήμενοι, καὶ αὐταὶ ἔτι αἱ τοῦ προσκηνίου ἰέρεια, ἡ μελαγχολικὴ Εὐμαχίς, τῆς ὁποίας τὸ ἀγαλλμα μωρτυρεῖ ἀγνοῶ ποίας θλίψεως τῆς καρδίας· πάντες οὗτοι θὰ ἐξεκρηδίζοντο γελῶντες ἐπὶ τοῖς ἀποτόμοις καὶ παρὰ φόροις πηδῆμασι τῶν ποταπῶν τούτων σκηνικῶν, οἵτινες ὅμως, πλέον τῶν ἄλλων τιμώμενοι, ἠδύνατο μόνοι, δι' ἐξαιρετικοῦ προνομίου, νὰ φέρωσι τὸν τίτλον τῶν Ῥωμαίων πολιτῶν.

Ἐν τούτοις, ἐὰν αἱ χυδαῖότητες αὐταὶ, ἀπαρέσκωπιν ὑμῖν, δύνασθε τότε νὰ φαντασθῆτε ἐν τῷ Ἰταλικῷ τῆς Πομπηίας παρὰστάσει κωμωδίας τινὸς τοῦ Πλάτου, παραδεχόμενοι ὅτι ὑπάρχει ἐν τῷ Πλάτῳ κωμωδία τις μὴ προσβάλλουσα τὴν λεπτότητα σας. Δύνασθε ἐπίσης νὰ πληρώσητε τὴν σκηνὴν μίμων καὶ παντομίμων, διότι γνωστὴ εἶναι ἡ εὐνοια ἧς ἐτύγχανον οἱ σκηνικοὶ οὗτοι ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων. Οἱ Καίσαρες (οἱ Ῥωμαῖοι ἐνοσεῖται) ἐφοβοῦντο κάπως τὴν διὰ ζώσης φωνῆς κωμωδίαν, εἰς ἣν ἀπέδιδον ἐρέσεις πολιτικῆς ἀντιπολιτεύσεως· διὰ τοῦτο ἐνεθάρρουν πάσαι δύναμις τὴν ἄλλαλον ταύτην κωμωδίαν, ἣτις ἐν τῇ Αὐτοκρατορικῇ Βαδου-

λῶνι, εἶχε ἐν ταύτῳ τὸ πλεονέκτημα νὰ ἦναι καταληπτὴ παρ' ὅλων τῶν ὑπὸ τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος ὑποκειμένων λαῶν. Ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, ἡ ἐξοχος αὐτῆ τοῦ χειρονομεῖν τέχνη, «οἱ ὀμιλοῦντες οὗτοι δάκτυλοι, αἱ φλύαροι αὐταὶ χεῖρες, ἡ πολύφωνος αὐτῆ σιωπή, ἡ σιωπηλὴ αὐτῆ ἔκθεσις» ὡς κατακλήλως ἔλεγον, συνέτεινε πρὸς τὸ μέγα ἔργον τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐνότητος. Ἡ ἀντικατάστασις τῶν κωμωδιῶν καὶ τραγωδιῶν διὰ τῶν μιμικῶν χορῶν καὶ παντομίμων ἀποτέλεσμα ἔσχε τὴν παραμέλησιν τῶν ἀρχαίων ἀριστουργημάτων, τὴν ἐξασθένησιν τῆς λατρείας, τῶν ἐθνικῶν ἰδιωματῶν καὶ τὴν εὐκολίαν τῆς διαδόσεως ἀν' οὐχὶ τῆς γλώσσης, ἀλλὰ τοῦλάχιστον τῶν Ῥωμαϊκῶν ἠθῶν καὶ ἰδεῶν (Charles Magnin).

Ἐὰν οἱ μῦθοι δὲν σας ἀρκούσι, φέρετε εἰς τὸ Ἰταλικὸν σχοινοβάτας, ἀκροβάτας, θεατροποιούς, ἐγγαστριμύθους, (ἅπαντες οὗτοι οἱ ἐσχάτης τάξεως σκηνικοὶ ὑπῆρχον παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ μυρμηκίωσιν ἐν ταῖς ζωγραφίαις τῆς Πομπηίας) καὶ ἀλληλάς ἔτι παίζοντας κατὰ τὰ διαλείμματα καὶ συνοδευόντας τοὺς ὑποκριτὰς κατὰ τὰς δραματικὰς στιγμάς. Ἀφοῦ ἀπαγγέλλει τόσον ὠραίους στίχους συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ αὐλοῦ, πῶς δύναται νὰ φοβῆται; ἢ ἐρωτᾷ ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ὁ Κικέρων. Τί θὰ ἔλεγον ὁ μέγας ῥήτωρ ἐὰν παρευρίσκετο εἰς τὰ μελοδραματὰ μας;

Ἐπιτρέπεται λοιπὸν τὸ φαντασθῆναι οἰονδήποτε θέαμα θέλει τις ἐπὶ τοῦ μικροῦ πομπηϊκῶν θεάτρου. Ἐγὼ εἶμι ὑπὲρ τῶν ἀτελλανῶν. Ἦσαν κωμωδικοὶ ἐγγχώριοι, χυδαῖοι ἀπτεῖσμοί, ἰλαρότης ἀγροίκος, ὑπερβολικὰ αὐτοσχεδιαστικά πράγματα γελοῖα, ἐν μίᾳ λέξει ὁ ἰδανικὸς γέλωας, ἀνευ τῆς ἐλάχιστης φροντίδος περὶ τῆς πραγματικότητος· ἡ κωμωδία τοῦ Καρχηδόνος. Προτιμῶμεν τὸν Μολιέρων, ἀλλὰ πόσα πράγματα ἐν τῷ Μολιέρῳ ἦλθον κατ' εὐθεῖαν ἀπὸ τοῦ καμπανοῦ Μάκκου.

Καιρὸς ν' ἀνχωρήσωμεν ἐκ τοῦ θεάτρου. Εἶπον ὅτι τὸ Ἰταλικὸν ἔβλεπε πρὸς τὸν στρατῶνα τῶν μονομάχων. Ὁ στρατῶν οὗτος ἦτον εὐρεῖα ἀλλῆ (εἶδος μοναστηρίου) ὑπὸ 74 κιδίων περιβαλλομένη, οἵτινες δυστυχῶς παρεμορφώθησαν διὰ τῆς πηλορθώσεως ὑπὸ τῶν Πομπηϊκῶν. Ἐθεσαν ἐπ' αὐτῶν νέαι κιονόκρανα ἀλλὰ λίαν ἀδεξίως. Ἦ στοχ' αὐτῆ περιεκυκλοῦτο ὑπὸ περιέργων κατοικιῶν, ἐν μίᾳ τῶν ὁποίων εὗρον τρεῖς σκελετοὺς, τῶν ὁποίων αἱ κνήμαι συνεδρόντο διὰ σκληροτάτων σιδηρῶν. Δύναται τις νὰ ἴδῃ τὸ σκληρὸν τοῦτο βασανιστικὸν ἐργαλεῖον ἐν τῷ Μουσεῖῳ, ὁμοιάζον πρὸς κλίμακα κεκλιμένην· αἱ κνήμαι τῶν αἰχμαλώτων συνεσφίγγοντο μεταξὺ τῶν στενῶν καὶ βραχέων βαθμίδων: τέσσαρες σιδηρὰὶ ῥάβδοι. Οἱ δυστυχεῖς οὗτοι ὤφειλον νὰ μένωσι καθήμενοι ἢ κεκλιμένοι, ἀπώλοντο οὕτω, μὴ δυναθέντες οὔτε νὰ ἐγερθῶσι οὔτε νὰ στραφῶσι, τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ὁ Βεσοῦβιος κατέπαιε τὴν πόλιν.

Ἐπὶ πολὺν καιρὸν ἐνόμισαν ὅτι ὁ στρατῶν οὗτος ἦτο ἡ συνοικία τῶν στρατιωτῶν, διότι εὗρον ἐν αὐτῷ ὄπλα· τὰ ὄπλα ὅμως ταῦτα ὑπὲρ τὸ δέον

κεκοσμημένα, ἢ ὥστε ν' ἀνήκωσιν εἰς στρατιώτας, ἐνέβηλον τὴν ἰδέαν εἰς τὸν P. Carrucci τὴν κοινῶς ἤδη παραδεδεγμένην, ὅτι αἱ τὴν στοὰν περιβάλλουσαι κατοικίαι κατεῖχοντο ὑπὸ μονομάχων. Ἀποτελοῦνται δὲ αἱ κατοικίαι αὗται ἐξ ἐξήκοντάδος κελλίων: ὑπῆρχον λοιπὸν ἐξήκοντα μονομάχοι ἐν Πομπηίᾳ, διότι ἐν τινι προγράμματι ἀνεφέρετο, ὅτι τριάκοντα ζεύγη ἔμελλον νὰ ἀγωνισθῶσιν εἰς τὸ ἀμφιθέατρον. Τί δὲν ἐγράφη περὶ τῶν ἡρώων τούτων τῶν ἀρχαίων ἑορτῶν; Γνωστὴ εἶναι ἡ ἀρχὴ τῶν αἰμακτηρῶν τῶν ἀγῶνων: αἱ ἀκούσικαι καὶ εἴτα ἐκούσικαι θυσίαι αἱ πρὸς τιμὴν τῆς τέφρας τῶν νεκρῶν μηχανῶν, εἴτα αἱ περὶ τὰς πυρὰς μάχαι, ἀκολούθως ἡ εἰσχωγῆ τῶν ἐπικηδείων τούτων θεαμάτων εἰς τὰς δημοσίας ἑορτάς, πρὸ πάντων εἰς τοὺς θριάμβους τῶν κατακτητῶν, ἔπειτα εἰς τὰς ἰδιωτικὰς ἑορτάς, εἰς τὰ μικρὰ δεῖπνα τῶν τυράννων, οἵτινες διέταττον νὰ φέρωσιν εἰς τὴν τράπεζαν τὰς κεφαλὰς τῶν προγεγραμμένων. Ἐξυμνεῖτο ὁ δεῖνα τεχνίτης ἐπὶ καρατομῆς (decollandi artifex): ἦσαν οὗτοι οἱ μεγάλοι αἰῶνες.

Γνωστὸν εἶναι προσέτι, ὅτι οἱ μονομάχοι ἦσαν κατ' ἀρχὰς αἰχμάλωτοι ἐν πολέμῳ, βάρβαροι: εἴτα τῶν αἰχμητῶν μὴ ἀρκούντων, καταδεδικασμένοι, δούλοι, λίαν πολυάριθμοι ὅπως ἐξεγερθῶσιν ἐν Καμπανίᾳ εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Σπαρτάκου πολεμικὴν πρόσκλησιν. Ὑπατικοὶ στρατοὶ ἐνίκηθησαν καὶ οἱ ῥωμαῖοὶ αἰχμάλωτοι, μονομάχοι καὶ οὗτοι γενόμενοι, ἠναγκάζοντο ν' ἀλληλοσφάζωνται περὶ τὰς πυρὰς τῶν ἀρχηγῶν τῶν. Ἐν τούτοις αἱ μάχαι αὗται ἐπύσαντο ὀλίγον κατ' ὀλίγον οὐσαι βάσανοι καὶ τιμωρίαι, ἐθεωροῦντο δὲ ὡς βάρβαρον θεάματα, βίαιοι παντομίαι, ὅμοιαι τῶν ἔτι καὶ νῦν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ἰσπανίᾳ, τὰς ὁποίας δὲν ἠδυνήθησαν νὰ καταστείλωσιν. Οἱ μισθοφόροι στρατοὶ ἐσφάζοντο ἐν τοῖς ἱπποδρομίαις, ὅπως διασκεδάσωσι τοὺς ῥωμαίους (οὐδεις λέγει, ὅπως τοὺς ἐθίζωσιν εἰς πόλεμον), πολῖται ἐλάμβανον μέρος ἐν τοῖς ἀγῶσι τούτοις, ἐπίσης ἱππόται, αὐτοκράτορες, καὶ γυναῖκες, οἱ δὲ Σαμνῖται, οἱ Γαλάται καὶ οἱ Θυρῆες οἱ εἰς τὴν κονίστραν κατερχόμενοι δὲν ἦσαν πλέον τι ἢ μετμημισμένοι Ῥωμαῖοι. Τὰ θεάματα ταῦτα ὀσμημέραι διεποικίλλοντο: προσετίθεντο εἰς ταῦτα θηριομαχίαι (venationes) ἐν αἷς ἄγρια ζῶα ἀλληλοκτονοῦντο, ἢ ἐβρίπτοντο κατὰ τῶν θηριομαχῶν καὶ τῶν χριστιανῶν: οἱ κίρκοι μεταβαλλόμενοι εἰς λίμνας προσέφερον τῷ ἐνθουσιῶντι θεατῇ ἀληθεῖς νουμαχίας, δέκα δὲ χιλιάδες μονομάχων ὠρμησάν ποτε κατ' ἀλλήλων, διότι τὸ ἀπήτησεν ἡ αὐτοκρατορικὴ φαντασία τοῦ Τραϊανοῦ. Οἱ ἀγῶνες διήρκουν 123 ἡμέρας. Φαντάσθητε τὴν σφαγὴν.

Οἱ μονομάχοι τῆς Πομπηίας ἦσαν ἐν μέρει Ἕλληνες καὶ ἀληθεῖς βάρβαροι: τὰ ἔχνη ἅτινα ἐν τῇ μικρᾷ πόλει ἀφῆκαν μαρτυροῦσιν, ὅτι διῆγον βίον λίαν εὐάρεστον. Βεβίως, δὲν ἠδύναντο νὰ ζῶσιν, ὅπως ἐν Ῥώμῃ ἐν οἰκειότητι μετὰ τῶν αὐτοκρατῶν καὶ τῶν αὐτοκρατειρῶν: ἀλλ' ἐκτὸς

τούτου ἦσαν καὶ τὰ χαιδευμένα τοῦ ὄχλου παιδιὰ. Κατοικοῦντες ἐν ὠραιότητῳ στρατῶν, πρὸ πολλῶν ἐφθονοῦντο: οἱ τοῖχοι γέμουσιν ἐπιγραφῶν, αἵτινες ἀφορῶσιν αὐτοῦς: τὰ θερμοπόλια, τὰ πανδοχεῖα καὶ τὰ καταγῶγια μεταβιβάζουσι τὰ δνόματά των εἰς τοὺς μεταγενεστέρους. Οἱ ἄστοι, αἱ γυναῖκες καὶ αὐτὰ τὰ παιδιὰ τοὺς ἐθόυμαζον: ἐν τινι τοίχῳ τῆς οἰκίας τοῦ Προκούλου, φαίνεται ἔτι ἄτεχνος εἰκὼν μονομάχου, ἣν βεβίως θὰ ἐξωγράφησεν ὁ υἱὸς τοῦ οἰκοδεσπότη. Ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος μονομάχος κατῶκει ἐν τῷ οἴκῳ, διότι ἀνεῦρον τὸ κράνος του. Ἦτο λοιπὸν ὁ ξένος τῆς οἰκογενείας. Ὁ θεὸς γιῶσκει ἐὰν τὸν ἐπανηγύριζον, τὸν ἐθώπευον, τὸν ἤκουον!

Ὅπως ἴδης τοὺς μονομάχους ἐνόπλους, πρέπει νὰ διέλθῃς ἀνωθεν τοῦ μὴ ἀνυψωθέντος ἔτι μέρους τῆς πόλεως, ἀνὰ μέσον ἀμπελώνων καὶ καταφύτων κήπων, ἐν τινι δὲ γωνίᾳ τῆς Πομπηίας N. A. ὡς εἰς τὸ βῆθος φάραγγος, φαίνεται τὸ ἀμφιθέατρον. Εἶναι κίρκος περικυκλούμενος ὑπὸ βαθμίδων καὶ ἐπὶ τῶν τειχισμάτων τῆς πόλεως ἐρειδόμενος: ὁ ἐξωτερικὸς τοῖχος εἶναι ὀλίγον ὑψηλός, διότι ἡ κονίστρα ἔπρεπε νὰ δρύσσηται εἰς τὸ ἔδαφος: θὰ ἔλεγε τις ὅτι ἦτο μέγα πλοῖον ἐπὶ τῆς ἄμμου ριφθέν. Ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ τούτου τοίχου σώζονται δύο μεγάλαί ἀψίδες καὶ τέσσαρες κλίμακες ἀναβαίνουσαι εἰς τὴν κορυφὴν τῆς οἰκοδομῆς. Ἡ κονίστρα ἐκλήθη οὕτως ἕνεκα τῆς καλυπτοῦσης αὐτὴν ἄμμου ἣτις ἔπιπε τὸ αἶμα.

Φθάνει τις ἐκεῖ διὰ δύο θολωτῶν καὶ λιθοστρώτων διαδρόμων λίαν ἐπικλινῶν: εἰς τούτων ἐνισχύεται ὑπὸ ἐπιπέδῳ ἀψίδων βυσταζουσῶν τὸ βῆρος τῶν κλιμάκων. Ἀμφότεραι τέμνουσι δίοδον πλαγίαν καὶ κυκλοτερῆ, πέραν τῆς ὁποίας εὐρύνονται: ἐκεῖθεν οἱ μονομάχοι ὠπλισμένοι πεζοὶ καὶ ἔφιπποι, ὑπὸ τὸν ἦχον τῶν σαλπίγγων, ἀπελύοντο εἰς τὴν κονίστραν, τὴν ὁποίαν περιήρχοντο πρὶν εἰσελθῶσιν εἰς τὸ ἀγωνιστήριον: ἐπανάρχοντο ἔπειτα καὶ εἰσῆρχοντο ἀνὰ δύο ἀκολουθοῦντες τὴν τάξιν τῆς μάχης.

Δεξιόθεν τῆς κυρίας εισόδου, ἠνοίγετο θύρα τις ἐπὶ δύο δωματίων τετραγώνων καὶ διὰ κιγκλίδων περιπερραγμένων, ἐν οἷς ἐνέκλειον πιθανῶς τὰ θηρία. Ἐτέρῳ στενωπῇ δίοδος ἔφερεν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ εἰς τὴν κονίστραν ἐγγὺς τῆς ὁποίας διὰ μικρᾶς κλίμακας, ἀνήρχετο εἰς κυκλοτερές τι δωμάτιον, ὡς φαίνεται τὸ spoliatorium, ἐν ᾧ ἀπεγύμνον τοὺς νεκροὺς μονομάχους.

Ἡ κονίστρα ἦτο ὠσειδῆς 68 μέτρων ἐπὶ 36. Περιεβάλλετο δὲ ὑπὸ τοίχου 2 μέτρων ἀνωθεν τοῦ ὁποίου φαίνονται ἔτι αἱ ὀπαι τῶν δρυρράκτων καὶ τῶν σιδηρῶν κιγκλίδων, αἵτινες ἐμπόδιζον τοῦ νὰ ἐξέρχωνται οἱ ἀναπηδῶντες πύκνηρες. Ἐν τοῖς μεγάλοις ἀμφιθέατροις, πέραν τῶν τειχισμάτων, ὑπῆρχε τάφος πλήρης ὑδατος ὅπως φοβῶνται οἱ ἐλέφντες. Τοὺς ἐνόμιζον ὑδροφόβους.

Εἰκόνας καὶ ἐπιγραφὰς ἐκάλυπτον τὸν τοῖχον τῆς κονίστρας. Ἐκ τῶν

ἐπιγραφῶν τούτων μνησθέντες τὰ ὀνόματα πῶν διαρχῶν (N. Istacidius, A. Audius, O. Coesetius, Sextus Capito, M. Gantrius Marcellus), οἵτινες ἀντὶ τῶν ἀγῶνων καὶ τῆς φωταψίας, ἣν ἄμα τῇ παραλαβῇ τῆς ἀρχοντείας τῶν ὄφειλον νὰ καταβάλλωσι, κατεσκευάσαν τῇ διαταγῇ τῶν δεκαδρχῶν τρία ἔμβολα (eunei). Ἐξ ἐτέρας ἐπιγραφῆς μνησθέντες ὅτι δύο ἄλλοι διαρχοί, οἱ Caius Quinctius Valgus καὶ Marcus Portius, ἐπὶ πενταετίαν διαρχοί, συνέστησαν ἰδίᾳ δαπάνη τοὺς πρώτους ἀγῶνας, πρὸς τιμὴν τῆς ἀποικίας, καὶ παρεχώρησαν διὰ παντὸς τὸν χῶρον τοῦ ἀμφιθεάτρου. Οἱ δύο οὗτοι ἀρχόντες θὰ ἦσαν πολὺ γενναϊόδωροι καὶ θαυμαστοὶ τῶν θεαμάτων. Γνωρίζομεν ὅτι συνετέλεσαν ἐξ ἴσου εἰς τὴν ἀνάγεσιν τοῦ Ὁδείου.

Θέλετε τώρα νὰ διατρέξωμεν τὸ σύνολον τῶν κλιμάκων, τὸ visorium; Τρία κοίλα ὑπάρχουσιν ὡς εἰς τὰ θέατρα· τὸ κατώτερον εἶναι διηρημένον δι' εἰσόδων καὶ ἰδίων βαθμίδων εἰς 18 θεωρεῖα· τὸ μέσον καὶ τὸ ἀνώτερον εἰς γωνίας· τὸ πρῶτον δι' 20 βαθμίδων, τὸ δεύτερον διὰ 40· κύκλωθεν τούτου ὑπάρχει τοίχος ἐν εἶδει περιβάλλου τεμνόμενος ὑπὸ παράδειγμα διὰ ἀποτελῶν δῶμα ἐπίπεδον, ἐν ᾧ ἠδύνατο νὰ ἵττανται ὄρθιοι πολλοὶ ὑστερήσαντες θεαταί, καὶ ὅπου ἐξετέλουν τὰ ἀναγκαῖα μηχανήματα πρὸς ἔντασιν τοῦ καταπετάσματος· ταῦτα πάντα ἀποτελοῦν σύνολον 34 βαθμίδων, ἐφ' ὧν περὶ τοὺς 20,000 θεατῶν συνηθίζοντο. Οὐδὲν ἀπλούστερον καὶ εὐφύστερον τοῦ συστήματος τῶν κλιμάκων, ὅπερ καθίστα δυνάτην καὶ εὐλογον τὴν κυκλοφορίαν τοῦ ἀπείρου τούτου πλήθους, τοῦ κυκλοτεροῦς καὶ θολωτοῦ δικδρόμου, ὅστις ὑπὸ τὰς βαθμίδας περιέτρεχε τὴν κονίστραν καὶ ὠδήγει διὰ μεγάλου ἀριθμοῦ βαθμίδων διακρινόμενων ἀπὸ τῆς κλίμακας τοῦ κατωτάτου καὶ μεσαίου κοίλου, ἐνῶ ἀνώτεροι κλίμακες ἀνεῖλον τὸν λαὸν εἰς τὴν δι' αὐτὸν προωρισμένην ὁροφὴν.

Ἐκπλήττει τις βλέπων ἀμφιθέατρον τόσον μέγα εἰς τοσοῦτον μικρὰν πόλιν. Μὴ λησμονῶμεν ὅμως, ὅτι ἡ Πομπηία προσείλκεν εἰς τὰς ἐορτάς τῆς τοὺς κατοίκους τῶν ὁμόρων αὐτῇ πόλεων· ἡ ἱστορία μάλιστα ἀναφέρει ὡς πρὸς τοῦτο ἀνέκδοτόν τι λίαν διδακτικόν.

Ὁ γερουσιαστὴς Livenéius Régulus, ἐκδιωχθεὶς τῆς Ῥώμης καὶ καταφυγὼν εἰς Πομπηίαν, προσέφερε τῇ μικρᾷ ταύτῃ πόλει, ἣτις τὸν ἐπιλοξένησεν, ἀγῶνα μονομάχων. Πολλοὶ ἐκ Νοκέρης εἶχον προσέλθει εἰς τὴν ἐορτὴν· ἕρις τις διηγέρθη (πιθανῶς ἐκ τῶν ἐπαρχιακῶν ἀντιζηλιῶν προκληθεῖσα, αἰώνιον τῆς Ἰταλίας πληγῶν), ἐκ δὲ τῶν λόγων ἤλθον εἰς λιθοβολισμούς, καὶ ξιφοκτυπήματα, ἐξ ὧν ἐπληρώθησαν καὶ ἐθανατώθησάν τινες. Ὀλιγώτεροι ὄντες οἱ ἐκ Νοκέρης ἐλήθοντες ἔπαθον περισσότερον, καὶ μετέβησαν ὅπως παραπονεθῶσιν εἰς Ῥώμην. Ἡ ὑπόθεσις ὑπεβλήθη τῷ Αὐτοκράτορι, ὅστις παρέπεμψεν αὐτὴν εἰς τὴν Γερουσίαν, αὕτη δὲ πάλιν παρέπεμψεν εἰς τοὺς ὑπάτους, οὗτοι δὲ τὴν ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Γερου-

σίαν. Ἐξεδόθη τέλος ἡ ἀπόφασις: τὰ θεάματα ἀπηγορεύθησαν ἐπὶ δεκαετίαν ἐν Πομπηίᾳ. Γελοιογραφία περιστάσα τὴν τιμωρίαν ἀνευρέθη ἐν τῇ δὲ Ἐρμού· παρίσταται μονομάχος ὀπλισμένος καταβαίνων εἰς τὸ ἀμφιθέατρον φοίνικα ἀνὰ χεῖρας κρατῶν· ἀριστερόθεν, ἄλλος τις σὺρει ἕτερον πρὸς αὐτὸν ἐπὶ τινος βραχίονος: ὁ τρίτος οὗτος ἔχει τοὺς βραχίονας δεδεμένους· εἶναι ἀνκμφιδόλως αἰχμαλώτος τις. Τὸ ὄλον συνοδεύεται ὑπὸ τῆς ἐξῆς ἐπιγραφῆς: «Κυμπανοί, ἡ νίκη σας ἦτο ἐπίσης ὀλεθρία ὡς καὶ εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Νοκέρης». Ἡ χεὶρ τῆς Ῥώμης, πάντοτε ἡ χεὶρ τῆς Ῥώμης!

Τὰ δικτάγματα τὰ ἀφορῶντα τὰ ἀμφιθέατρα ἐφημερίζοντο καθ' ὅλην τὴν αὐτοκρατορίαν. Μία τῶν Πομπηϊκῶν ἐπιγραφῶν ἀναφέρει ὅτι ὁ διάρχος C. Cuspius Pansa εἶχε διορισθῆ, ὅπως ἐφορεύῃ τοὺς ἀγῶνας καὶ προσέχη εἰς τὴν δικτήρησιν τοῦ Πετρονίου νόμου. Ὁ νόμος οὗτος ἀπηγόρευεν εἰς τοὺς γερουσιαστὰς νὰ μάχωνται ἐν τῇ κονίστρᾳ καὶ νὰ πέμπωσι δούλους μὴ καταδικασμένους. Ὅμοια λοιπὸν τούτοις ἦτον ἀνάγκη νὰ ἀπαγορεύωνται!

Περιέγραψα τὴν κονίστραν καὶ τὰς κλίμακας· μεταβαίνω ἤδη εἰς τὰ θεάματα. Θέλετε θῆραν ἢ ἀγῶνα μονομάχων; Οὐδὲν ἐπινοῶ ἐνταῦθα· ἔχω τεκμήρια εὐρεθέντα ἐν Πομπηίᾳ (τὰς εἰκόνας τοῦ ἀμφιθεάτρου καὶ τὰ ἀνάγλυφα τοῦ τάφου τοῦ Σικύρου), ἅτινα περιστάσι σκηναί, τὰς ὁποίας δὲν ἔχω ἢ νὰ μεταφράσω εἰς πεζὸν λόγον. Ἄς εἰσαγάγωμεν λοιπὸν τὰς 20,000 θεατῶν κλιμακῆδόν καθημένων ἐπὶ τῶν 34 σειρῶν περιεξ τῆς κονίστρας, ἃς καθήτωμεν μετ' αὐτῶν καὶ ἃς παρατηρῶμεν.

Ἴδου ἐν πρώτοις ἡ θῆρα. Πάνθηρ δεδεμένος διὰ μακροῦ σχοινίου ἐπὶ τὸν τράχηλον ἐλευθέρου ταύρου, ὁρμᾷ κατὰ νέου τινὸς θηριομάχου δύο ἀνὰ χεῖρας κρατοῦντος ἀκόντια. Ἄνηρ μακρὸν δόρυ κρατῶν παροξύνει τὸν ταῦρον, ὅπως κινηθῆ καὶ ὑποβηθῆ τὴν ὁρμὴν τοῦ δεδεμένου πάνθηρος. Ὁ τὰ ἀκόντια κρατῶν νέος, δόκιμος θηριομάχος, διατελεῖ εἰσέτι εἰς δοκιμασίαν: ἐὰν ὁ ταῦρος δὲν κινήται, οὐδὲν τρέχει κίνδυνον, ἀλλὰ δὲν ἐπεθύμουν νὰ ἦμαί εἰς τὴν θέσιν του.

Ἐπεταί μάχη σπουδαιοτέρα μεταξὺ ἀρκτοῦ καὶ ἀνθρώπου, ὅστις ἐρεθίζει αὐτὴν ἐκταίνων πρὸς αὐτὴν ὀθόνην, ὅπως πράττουσιν οἱ ταυρομάχοι. Ἐτερον σύμπλεγμα δεικνύει τίγριν καὶ λέοντα κατ' ἀντιθέτους διευθύνσεις φεύγοντας. Ἄσπλος καὶ γυμνὸς ἄνθρωπος καταδιώκει τὴν τίγριν, ἣτις βεβαίως δὲν θὰ ἦτο πολὺ ἀγρία. Ἄλλ' ἰδοῦ, δρακοντικώτερα θηριομαχία. Ὁ γυμνὸς θηριομάχος διατρύπη λύκον, ὅστις φεύγει, φέρων τὴν εἰς τὸ σῶμα του ἐμφυτευθεῖσαν λόγχην, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος κλονίζεται, καὶ κάπρος ἐπιπίπτει κατ' αὐτοῦ. Ταυτοχρόνως ἔλαφος, ἀνατραπέσσα ὑπὸ

1 Βλέπε τὴν γελοιογραφίαν ταύτην ἐν τῇ ἀξιολόγῳ συγγράμματι τοῦ κ. Champfleury «Sa Caricature antique».

βρόχου, ὅστις κρέμαται ἔτι ἀπὸ τῶν κεράτων τῆς ἀναμένει τὴν ἄγραν. Οἱ κύνες δρωῶσι αἱ δ' ἄγριαι ὕλακαὶ ἀντηχοῦσιν ἀπὸ κοιλάδος εἰς κοιλάδα. Θεωρήσατε τὸ συμπλεγμα τοῦτο τῶν νικητῶν· ἀληθῆς ταυρομάχος ἐβύθισε τὸ δόρυ του εἰς τὸ στήθος τάρου, μετὰ τοσαύτης δυνάμεως, ὥστε ὁ σιδήρος ἐξέρχεται διὰ τῆς ῥάχως τοῦ ζώου· ἕτερος καταβάλλει καὶ διαπαίρει ἄρκτον· κύων ἀναπηδᾷ ἐπὶ τὸν τράχηλον δραπέτου κάπρου καὶ τὸν δάκνει, ἐν τῷ μέσῳ δὲ τοῦ θηριοτροφείου τούτου, τοῦ ὑπὸ πανθήρων καὶ λεόντων κατοικουμένου τρέχουσιν οἰκτρῶς δύο λαγωοὶ πρὸς διασκεδάσιν τοῦ πλήθους. Οἱ Ῥωμαῖοι ἠγάπων τὰς τοιαύτας ἀντιθέσεις, αἵτινες παρέσχον τὴν περίστυξιν εἰς τὸν Γαλλικὸν νὰ φωνῆ γενναῖος. Κοσμηματοπώλης τις λέγει ὁ Magnin, ἐπώλησεν εἰς τὴν σύζυγόν του λίθους πολυτίμους ἀναγνωρισθέντας ψευδεῖς. Ὁ αὐτοκράτωρ συνέλαβε τὸν ἄτιμον τοῦτον ἔμπορον καὶ τὸν κατεδίκασεν εἰς τοὺς λέοντας, ἀλλ' ἀντὶ λεόντων ἀφέθη κατ' αὐτοῦ καπόνιον. Ἐπειδὴ δὲ οἱ πάντες ἐξεπλήττοντο ζητοῦντες τὴν λύσιν τοῦ αἰνίγματος τούτου, εἶπεν αὐτοῖς διὰ τοῦ κήρυκος. «Ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἠθέλησε νὰ ἀπατήσῃ, ἀλλ' ἠπατήθη καὶ αὐτός.»

Περίεγραφα τὰς θήρας τῆς Πομπηίας, αἵτινες ἦσαν μικραὶ συγκρινόμεναι πρὸς τὰς τῆς Ῥώμης. Γνωστὸν, ὅτι ὁ Τίτος, ἐφόνησεν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ 5,000 ζῶα ἐνώπιον 80,000 θεατῶν. Ὁμολογήσωμεν ὅμως, ὅτι ἱκανῶς δραματικαὶ θὰ ἦσαν καὶ αἱ τῶν ἐπαρχιῶν θήραι, μὲ τὴν μικρὰν ταύτην προεισαγωγὴν τῶν τίγρεων, τῶν λεόντων, τῶν πανθήρων καὶ τῶν κάπρων.

Φθάνομεν εἰς τοὺς τῶν μονομάχων ἀγῶνας. Ἡρμιζον οὗτοι διὰ προεισαγωγῶν. Εἷς κομητῶρ, μακρὰν βακτηρίαν κρατῶν, διαγράφει τὸν κύκλον ὅπου ὀφείλουσιν οἱ ἀντίπαλοι νὰ περιορισθῶσιν. Εἷς τούτων, ἡμιωπλισμένος, φουρᾷ τὴν σάλπιγγά του· δύο παιδίτ' ὀπισθὲν του ἰστάμενα τῷ κρατοῦσι τὸ κράνος καὶ τὴν ἀσπίδα του. Ὁ ἄλλος τὴν ἀσπίδα μόνον κρατεῖ πρὸς τὸ παρὸν ἀνὰ χεῖρας· δύο δοῦλοι τῷ φέρουσι τὸ κράνος καὶ τὸ ξίφος. Ἡ σάλπιγξ ἤχησεν, ὁ κομητῶρ καὶ οἱ δοῦλοι ἠφρανίσθησαν· οἱ μονομάχοι ἔρχονται εἰς χεῖρας. Ὁ εἷς τούτων εἶναι ἀτυχῆς, ἡ αἰχμὴ τοῦ ξίφους του κάμπτεται, ρίπτει τὴν ἀσπίδα του· τὸ αἶμα ρεεῖ ἐκ τοῦ βραχίονος του, ὃν τείνει πρὸς τὸν λαὸν ὑψῶν τὸν λιχανὸν δάκτυλον· εἶναι τὸ σημεῖον ὅπερ ποιοῦσιν οἱ ἠττώμενοι ἐπικαλούμενοι τὴν χάριν. Οἱ θεαταὶ ὅμως δὲν συγκατανεύουσι νὰ δοθῇ ἡ αἰτουμένη χάρις καὶ εἰς σημεῖον ἀρνήσεως, αἱ 20,000 θεατῶν ἀνέτεινον τὴν δεξιὰν χεῖρα, μετ' ἀνατεταχμένου τοῦ ἀντίχειρος. Ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει ν' ἀποθάνῃ· ὁ νικητὴς προβαίνει, ὅπως τὸν φονεύσῃ.

Θέλετε ἀγῶνα ἔριππον; δύο ἵππεῖς τρέχουσιν ὁ μὲν ἐπὶ τὸν δέ· φέρουσι τὸ κράνος μετὰ προσωπίου, τὸ δόρυ καὶ τὴν κυκλοτερῆ ἀσπίδα (parma), εἰσὶν ὅμως ἐλαφρῶς ὀπλισμένοι· εἷς μόνον τῶν βραχιόνων των, ὁ κρατῶν τὸ δόρυ, καλύπτεται δι' ἐπίδεσμων ἢ διὰ μεταλλίων ἐπιβραχιονίων. Γινώσκουσι τὰ ὀνόματά των καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν νικῶν των (δεκαπέντε

ὁ πρῶτος, ὁ Βέβρυξ, βέρβρυξ· ἕνδεκα ὁ δεύτερος, ὁ Νοβίλιωρ, Ρωμαῖος). Ἡ μάχη εἶναι ἀκόμη ἀμφίβολος· ὁ Νοβίλιωρ καταφέρει διὰ τοῦ δόρατος κτύπημα ἀποκρουσθὲν ὑπὸ τοῦ Βέβρυκος.

Προτιμᾶτε μονομαχίαν περιεργότεραν μεταξὺ ἐνὸς ἀκολούθου (secutor) καὶ ἐνὸς δικτοδόλου (retarius); Ὁ δεύτερος οὐδὲ κράνος οὐδὲ θώρακα φέρει, ἀλλὰ διὰ μὲν τῆς ἀριστερᾶς φέρει ἀκόντιον μὲ τρεῖς αἰχμὰς τρίκιναν καλούμενον, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς δίκτυον, ὅπερ προσπαθεῖ νὰ βίψῃ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀντιπάλου του. Ἐὰν δὲν ἐπιτύχῃ, ἀπώλοεν· ὁ secutor τὸν καταδιώκει τότε, μὲ τὸ ξίφος ἀνὰ χεῖρας καὶ τὸν φονεύει. Ἀλλ' ἐν τῷ ἀγῶνι, εἰς ὃν παριστάμεθα, ὁ secutor ἠττημένος πίπτει γονυκλινῆς· ὁ δὲ retarius Νέπιμος, πεντάκις ἤδη νικητὴς, τὸν συλλαμβάνει ἀπὸ τῆς ζώνης καὶ τῷ θέτει τὸν ἕνα πόδα ἐπὶ τῆς κνήμης, ἀλλὰ τῆς τριακίνης μὴ ἀρκούσης ὅπως τὸν φονεύσῃ, ἔρχεται δεύτερος secutor, ὁ Ἴππόλυτος, πεντάκις καὶ οὗτος νικητὴς ἀναγορευθεῖς. Ὁ Ἴππόλυτος στηρίζει τὴν μίαν χεῖρα ἐπὶ τοῦ κράνου τοῦ ἠττηθέντος, ὅστις ἐπὶ ματαίῳ τὸν ἀρπάζει ἐκ τῶν γονάτων, διὰ δὲ τῆς ἄλλης τοῦ ἀποκόπτει τὸν λαιμόν.

Ὁ θάνατος, πάντοτε ὁ θάνατος. Ἐν ταῖς εἰκόσιν, ἐν τοῖς ἀναγλύφοις ἄτινα περιγράφω, ἐν ταῖς σκηναῖς ἀς παριστάνουσιν, ἐν ταῖς κονίστρας ὅπου οἱ ἀγῶνες οὗτοι ἐτελοῦντο, οὐδὲν ἕτερον βλέπω ἢ δυστυχεῖς σφαζόμενους. Ὁ εἷς κρατῶν ὀπισθὲν του τὴν ἀσπίδα, προσπαθεῖ νὰ πέσῃ μετὰ χάριτος, ὁ ἕτερος γονυκλινῆς, σφίγγει διὰ τῆς χειρὸς τὴν πληγὴν, τὴν δ' ἄλλην τείνει πρὸς τὸν λαόν· καὶ οὗτοι μὲν φαίνονται ἰκτετεύοντες, ἄλλοι δὲ μένουσιν ἀπαθεῖς, πάντες ὅμως θὰ κυλισθῶσιν ἐπὶ τῆς κονίστρας, καταδηδικασμένοι ὑπὸ τῆς ἀδυσωπήτου μανίης λαοῦ αἰμα διψῶντος. Ἡ σεμνὴ παρθένος, λέγει ὁ Ἰουβενάλιος, ἀνταΐνουσα τὸν λιχανὸν, διατάσσει ὅπως ἀνοίξωσι τὸ στήθος τοῦ ἀνθρώπου τούτου τοῦ εἰς τὴν κόριν κειμένου». Καὶ πάντες, ὁ βαρέως ὀπλισμένος Σαμνίτης, ὁ Γαλάτης, ὁ Θράξ ὁ secutor, ὁ dimacherus, ὁ διὰ δύο μαχαίρων ὀπλισμένος, ὁ Μορμύλλων φέρων κράνος ἔχον εἰκόνα ἰχθύος (ὁ ὑπὸ τοῦ retarius μετὰ τοῦ δικτύου του διωκόμενος, ὅστις τῷ ψάλλει τὴν ἐπιφθὸν ταύτην· «Δὲν ἔχω τίποτε ἐναντίον σου, ἀλλὰ κατὰ τοῦ ἰχθύος σου, δικτὶ μὲ φεύγεις;) — πάντες ἔπρεπε νὰ ἀποθάνωσι ταχέως· ἢ βραδέως, ἔστω καὶ μετὰ τὴν ἑκατοστὴν νίκην, ἐν τῇ κονίστρᾳ ταύτῃ, ὅπου ὑπηρέτης τις τοῦ θεάτρου, Ἐρμούστολὴν φέρων, ἐψυχευ ἀυτοῦς διὰ ζεστοῦ τινος σιδήρου, ὅπως βεβαιωθῇ ἔαν ἦσαν νεκροί. Ἐὰν ἐκινουῦντο ἀκόμη, τοὺς ἀπετελείωεν· ἔμνον παγωμένοι, ἀκίνητοι, δοῦλός τις ἐκαμάκιζεν αὐτοὺς καὶ ἀνέσυρε δι' ἀγκίστρων· ἐκ τοῦ βορβόρου τούτου τοῦ ἀποτελουμένου ἐξ ἄμμου καὶ αἵματος, μέχρι τοῦ στενοῦ διαδρόμου (porta libitinensis) ἐπικηδεῖου θύρας, ὁπόθεν τοὺς ἔριππον εἰς τὸ spoliarium (σκυλευτήριον), ὅπως σώσωσι τοῦλάχιστον τὰ ὄπλα καὶ τὰ ἐνδύματά των! — Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ ἀγῶνες τοῦ ἀμφιθεάτρου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Η ΕΚΡΗΞΙΣ

Κατακλυσμός τέφρας.—Κατακλυσμός πυρός.—Φυγή Πομπηϊανῶν.—Προλήψεις Πομπηϊανῶν.—Τὰ θύματα. Ἡ οἰκογένεια τοῦ Διομήδους, ὁ σκοπός, ἡ ἐν τῷ τάφῳ κτισθεῖσα γυνή, ὁ ἱερεὺς τῆς Ἰσιδος, οἱ ἐνηγκαλισμένοι ἐρασταί, καὶ οἱ σκελετοί.—Τὰ ὑπὸ τοῦ Βεσοῦβίου ἀποτεφρωθέντα πτώματα.

Ἡ τρομερὰ ἐκρηξις ἡ τὴν πόλιν ἐξαφανίσασα, συνέβη ἐν ἡμέρᾳ καθ' ἣν ἐτελεῖτο εἰς τῶν προειρημένων ἀγώνων, τὴν 23ην Νοεμβρίου 79. Αἱ μαρτυρίαι τῶν ἀρχαίων, τὰ ἐρείπια τῆς Πομπηϊας, τὰ ἀλλεπάλληλα στρώματα τῆς τέφρας καὶ τῆς κισσήρεως τὰ κατακαλύψαντα αὐτήν, οἱ σκελετοὶ οἱ ἐν τῇ στάσει τῆς ἀγωνίας καὶ τοῦ θανάτου εὑρεθέντες, πάντα ταῦτα ἀφηγοῦνται ἡμῖν τὴν καταστροφὴν· οὐδὲν ἔχει ἡ φαντασία νὰ προσθέσῃ, ἡ εἰκὼν εἶναι ἐκεῖ, πρὸ τῶν θφθκλμῶν μας, παριστάμεθα, τὴν βλέπομεν. Καθήμενοι εἰς τὸ ἀμφιθέατρον, φεύγομεν ἡμεῖς αὐτοὶ εἰς τὰς πρώτας δονήσεις, εἰς τὰς πρώτας λάμψεις τὰς ἀγγελούσας τὴν πυρκαϊὴν καὶ τὴν καταστροφὴν. Τὸ ἔδαφος ἐτινάχθη πολλακις, καὶ εἶδος τι σίφωνος κονιορτοῦ, ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον πυκνούμενον, περιερίσσειο εἰς τὸν οὐρανόν. Πρὸ τινῶν ἡμερῶν, ἐγένετο λόγος περὶ γιγάντων, οἵτινες, ὅτε μὲν ἐπὶ τοῦ ὄρους, ὅτε δὲ ἐπὶ τῆς πεδιάδος, διήρχοντο τὸν αἰθέρα· ἤδη ἀναβιοῦσι καὶ ἀνορθοῦνται ἐν ὄλῃ αὐτῶν τῇ ἐπάρσει εἰς τοὺς στροβίλους τοῦ καπνοῦ, ἐνῶ ἀκούεται παράδοξος θόρυβος, φοβερὸς μυκηθμός, ἀκολούθως ἀλλεπάλληλοι βρονταὶ καὶ ἡ νύξ ἐπῆλθε· νύξ φορικώδης· εὑρεῖται φλόγες περιβάλλουσι τὰ σκότη. Φωνάζουσιν ἐν ταῖς ὁδοῖς· «Ὁ Βεσοῦβιος καίεται!» Πάραυτα οἱ Πομπηϊανοὶ τεταραγμένοι, ἐπτοημένοι, καταλείπουσι τὸ ἀμφιθέατρον, εὐτυχεῖς λογιζόμενοι διότι εὑρίσκουσι πρὸ αὐτῶν τόσας ἐξόδους, ὥστε νὰ ἐξέλθωσι φύρδην μύγδην χωρὶς νὰ κατασυντριβῶσι, καὶ τινὰ βήματα ἀπωτέρω τὰς πύλας τῆς πόλεως καὶ τῆς ἐξοχῆς ἀνοικτάς. Ἀλλὰ, μετὰ τὴν πρώτην ἐκρηξιν, μετὰ τὸν κατακλυσμόν τῆς τέφρας, ἐπέρχεται ὁ κατακλυσμός τοῦ πυρός, καὶ τῶν ὑπὸ τοῦ ἀνέμου ὠθουμένων ἐλαφρῶν καὶ φλεγόντων λίθων—θὰ ἔλεγέ τις ὅτι πίπτει πυρίνη χιὼν—κατερχομένων βραδέως, ὀλεθρίως, ἀνευ διαλείμματος, μετ' ἀδυσωπήτου συνεχείας· ἡ στερεὰ αὕτη φλόξ ἐμφράττει τὰς ὁδοὺς, σωρεύεται ἐπὶ τῶν στεγῶν, καὶ καταπίπτει ἐντὸς τῶν οἰκιῶν μετὰ τῶν θραυσμένων κεράμων καὶ τῶν ἀνημμένων δοκῶν· οὕτως ἡ πυρκαϊὰ καταπίπτει ἀπὸ ὀροφῆς εἰς ὀροφὴν ἐπὶ τοῦ λιθοστρώτου τῆς αὐλῆς, ἐνθα ἐπισωρεύονται, ὡς τὸ χῶμα τὸ πληροῦν ἀνοικτὸν τάρρον, αἱ ἐρυθραὶ καὶ καίουσαι αὐταὶ τολύπκι, αἵτινες ἀδιαλείπτως κατέρχονται ἡρέμα καὶ ὀλεθρίως.

Οἱ κάτοικοι φεύγουσι πανταχόθεν. Οἱ τολμηροὶ, οἱ νέοι, οἱ περὶ τῆς ζωῆς τῶν μύθων φροντίζοντες, καταρθοῦσι νὰ διαφύγωσι. Τὸ ἀμφιθέατρον

ἐκενώθη ἐν ριπῇ θφθκλμοῦ, δὲν μένουσιν εἰμὴ οἱ νεκροὶ μονομάχοι. Ἀλλὰ δυστυχία εἰς τοὺς καταφυγόντας εἰς τὰ ἐργαστήρια, ὑπὸ τὰς ἀψίδας τοῦ θεάτρου ἢ εἰς τὰ ὑπόγεια· ἡ τέφρα τοὺς καλύπτει καὶ τοὺς πνίγει. Δυστυχία πρὸ πάντων εἰς τοὺς φιλαργύρους καὶ τοὺς πλεονέκτας, εἰς τὴν σύζυγον τοῦ Προκούλου, εἰς τὴν εὐνοουμένην τοῦ Σαλλουστίου, εἰς τὰς κόρας τοῦ οἴκου τοῦ ποιητοῦ. αἵτινες, ἐβράδυναν ὅπως συμπαραλάβωσι τὰ πολύτιμα κοσμημάτα τῶν· πίπτουσιν ἐξ ἀσφυξίας ἐν μέσῳ τῶν κοσμημάτων τῶν, ἅτινα πέριξ αὐτῶν διεσπαρμένα, θὰ μαρτυρήσωσιν εἰς τὸν μέλλοντα κόσμον τὴν ματαιότητα τῶν κυρίων τῶν. Φυγὴ τις, ἔτρεχε κατὰ τύχην, ἐν τῷ προδόμῳ τῷ ἄγοντι πρὸς τὸν οἶκον τοῦ Φαύνου, κατὰφορτος κοσμημάτων· μὴ δυνάμενη πλέον ν' ἀναπνεύσῃ κατέφυγεν εἰς τὸ γραμματοφυλάκιον· προσεπάθησεν, ἀλλ' ἐπὶ ματαίῳ νὰ κρατήσῃ διὰ τῶν βραχιόνων τῆς, τὴν ἐπ' αὐτῆς πίπτουσιν ὀροφὴν. Ἀτωλέσθη κατασυντριβεῖτα· ἡ κεφαλὴ τῆς δὲν εὑρέθη.

Πυκνὸν πλῆθος θὰ συνεκρούσθη ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῶν Τάφων, τῶν μὲν ἐρχομένων ἐκ τῆς ἐξοχῆς ὅπως καταφύγωσιν εἰς τὴν πόλιν, τῶν δὲ φευγόντων τὰς πυρποληθείσας οἰκίας τῶν, ὅπως ζητήσωσι τὴν σωτηρίαν τῶν ὑπὸ τὸν ἀνοικτὸν οὐρανόν. Εἰς τῶν πρώτων ἔπεσε πρὸς τὰ ἐμπρὸς ἔχων ἐτραχημένους τοὺς πόδας πρὸς τὴν πύλην τοῦ Ἡρακλείου· ἕτερος ἐπὶ τῆς ῥάχως μὲ τούτους βραχιόνους ὑψωμένους κρατῶν εἰς τὰς χεῖρας 127 ἀργυρᾶ νομίσματα καὶ 69 χρυσᾶ· ἕτερος ἐπίσης ἐπὶ τῆς ῥάχως· —γεγονὸς παρὰδόξον! ἀπέθανον πάντες εἰς τὸν Βεσοῦβιον ἀτενίζοντες. Φυγὴ τις, κρατοῦσα παιδίον εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς, προσφυλάχθη ἐντὸς τάφου, τὸν ὁποῖον ἡ ἐκρηξις ἀπέφραξε· στρατιώτης τις πιστὸς εἰς τὸ καθήκον του, ἔμεινεν ὄρθιος εἰς τὴν σκοπιάν του πρὸ τῆς θύρας τοῦ Ἡρακλείου, τὴν μίαν χεῖρα ἔχων ἐπὶ τοῦ στόματος, τὴν ἄλλην ἐπὶ τοῦ ὀρόχτου· ἀπώλετο γενναίως. Ἡ οἰκογένεια τοῦ Διομήδους εἶχε συναθροισθῆ ἐν τῷ οἴκῳ, ὅπου δεκαεπτὰ θύματα, γυναῖκες, παῖδες καὶ ἡ νέα κόρη, ἥς ὁ λαίμυς ἀπελιθώθη ἐν τῇ τέφρᾳ, ἐνεταφιάσθησεν ζῶντα, μετ' ἀλλήλων συνεσφιγμένα, καὶ ἀποθανόντα ὑπὸ τῆς ἀσφυξίας ἢ πιθκνῶς τῆς πείνης. Ὁ Ἄρριος Διομήδης ἐσώθη μόνος, ἐγκαταλιπὼν τὴν σύζυγον του, καὶ μόνον δοῦλόν τινα φέρων μετ' αὐτοῦ, ὅστις ἐκράτει τὸ βαλάντιόν του· ἀλλ' ἔπεσε καὶ αὐτὸς κεραυνωθείς πρὸ τοῦ κήπου του. Καὶ πόσοι ἄλλοι δυστυχεῖς, τῶν ὁποίων γινώσκομεν τὴν τελευταίαν ὥραν· ὁ ἱερεὺς τῆς Ἰσιδος, ὅστις περιβλήθεις ὑπὸ τῶν φλογῶν καὶ μὴ δυνάμενος νὰ σωθῆ ἐν τῇ καιομένῃ ὀδῷ, διετρύπησε δύο τοίχους διὰ τοῦ πελέκεώς του, πρὸ τοῦ τρίτου ἡμῶς ἀποκαμῶν ἀναμφιδόλως, ἡ ἐκ τοῦ κατακλυσμοῦ προσβλήθεις, ἐξέπνευσε κρατῶν τὸν πέλεκυν ἀνὰ χεῖρας. Τὰ δὲ δύστηνα ζῶα, ἅτινα δεδεμένα δὲν ἠδύνκντο νὰ διαφύγωσιν. Ὁ ἡμίονος τοῦ ἀρτοποιείου, οἱ ἵπποι τοῦ παυδοχείου τοῦ Ἀλβίνου, ἡ αἰξ τοῦ Συρίκου, ἡ ἐν τῷ κλιβάνῳ τοῦ μηχανίου συσπειρωθεῖσα

ἦν εὖρον ἐσχάτως μετὸν κωδωνίσκον περὶ τὸν λαμόν. Καὶ οἱ αἰχμάλωτοι τοῦ στρατῶνος τῶν μονομάχων, οἱ δὲ βρακνιστηρίων σιδηρῶν τὰς κνήμας ἔχοντες ἐσφιγμέναι. Καὶ οἱ δύο ἐκασταί, οὓς εὖρον ἐν τινὶ ἐργαστηρίῳ, ἐγγὺς τῶν Βαλκνείων· ἀμφοτέρωι ἦσαν νέοι καὶ σφιγκτῶς ἐνηγκαλισμένοι....

Ὅποια τρομερὰ νῦξ καὶ ὁποία ἡ ἐπαύριον. Ἡ ἡμέρα ἐπῆλθεν, ἀλλὰ τὸ σκότος διχμένει· οὐχὶ σκότος νυκτὸς ἀσελήνου, ἀλλὰ σκότος θαλάμου κεκλεισμένου ἀνευ φωτός. Ἐν Μισσηνῷ, ἐνθα εὐρίσκατο ὁ τὴν καταστροφὴν περιγράφας Πλίνιος ὁ νεώτερος, δὲν ἤκουον εἰμὴ φωνὰς παίδων, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, καλουμένων, ζητούντων ἀλλήλους, διὰ τῆς φωνῆς μόνον ἀναγνωρίζομένων, ἐπικαλουμένων τὸν θάνατον, θρηνούτων, ἀγωνιούντων, καὶ νομιζόντων ὅτι αὕτη ἦτο ἡ αἰωνία νῦξ, καθ' ἣν θεοὶ τε καὶ ἀνθρωποὶ προῦκειτο νὰ ἀφανισθῶσι. Μετὰ ταῦτα ἔπεσε βροχὴ τέφρας τοσοῦτον πυκνῆ, ὥστε εἰς ἐπτὰ λευγῶν ἀπὸ τοῦ ἠρκιστείου ἀπόστασιν ἔπρεπε νὰ κινήται τις ἀκακῶς ὅπως μὴ ἀποπνιγῆ. Ἡ τέφρα αὕτη, ἐφθασε, λέγουσι, μέχρι τῆς Ἀφρικῆς, ἐν πάσῃ δὲ περιπτώσει μέχρι τῆς Ρώμης, ὅπου ἐπλήρωσε τὸν ἀέρα καὶ ἐκάλυψε τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, οὕτως ὥστε οἱ Ρωμαῖοι ἔλεγον· «Ὁ κόσμος στρέφεται ἀνω κάτω· ὁ ἥλιος καταπίπτει ἐπὶ τῆς γῆς ὅπως σβέσθῃ, ἢ ἡ γῆ ἀναβραίνει εἰς τὸν οὐρανὸν ὅπως πυροληθῆ». «Τέλος, γράφει ὁ Πλίνιος, τὸ φῶς ἐπανῆλθεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον, ὁ ἀστὴρ ὁ διχθεὼν αὐτὸ ἀνεφάνη, ὠχρὸς ὅμως ὡς ἐν ἐκλείψει. Τὸ πᾶν μετεβλήθη περὶ ἡμᾶς· ἡ τέφρα, ὡς πυκνὴ χιὼν, εἶχε καλύψει τὸ πᾶν,¹

Μόλις κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ἤρθη τὸ ἀπειρον τοῦτο σάβανον, καὶ αἱ ἀνασκαφαὶ διηγήθησαν τὴν καταστροφὴν μετ' εὐγλωττίας, τὴν ὁποίαν αὐτὸς ὁ Πλίνιος, μεθ' ὄλον τὸ ὄραϊον ὕψος τοῦ καὶ τὴν αὐθεντικὴν τῆς μαρτυρίας του, δὲν ἠδύναντο νὰ κατορθώσῃ. Συνέλαβον, ὡς ἐπ' αὐτοφώρῳ τὸν τρομερὸν καταστροφικὸν εἰς τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐπενεχθέντα ἐρεῖπια. Αἱ ἄστεγοι αὐταὶ οἰκίαι, μέχρι τοῦ πρώτου πατώματος μείναι, καὶ τοὺς τοίχους των τῷ ἡλίῳ δεικνύουσαι, αἱ κιονοστοιχίαι αὐταὶ αἱ οὐδὲν ὑποβσταζόουσαι πλέον, οἱ ναοὶ οἱ πνυταχόθεν ἠνεωγμένοι, οἱ ἀνευ ἀετωμάτων καὶ στοῶν, ἡ σιγῶσα αὕτη ἐρημία, ἡ θλιβερὰ αὕτη ὄψις καὶ ἡ παντελής

¹ Ὁ συγγραφεὺς ἀκολουθεῖ ἐνταῦθα, ὡς πανταχοῦ, τὴν μαρτυρίαν τῶν ἀρχαίων καὶ τὰς παραδόσεις τοῦ λαοῦ. Γνωρίζει ὅμως ὅτι περὶ τῆς ἐκρήξεως οἱ σοφοὶ τῆς Νεαπόλεως ἔγραψαν. —Εἶναι τοῦ συρμοῦ σήμερον νὰ υποθέτωσιν, ὅτι ὁ Βεσοῦδιος δὲν ἔκαυσε τὴν Πομπηίαν, ὅτι ἡ ἄμμος τῆς λάβας δὲν ἠδύνατο νὰ φθάσῃ παρὰ ψυχρὰ εἰς τὴν μικρὰν πόλιν, καὶ ὅτι τὰ ἕλην τῆς πυρκαϊᾶς προέρχονται πιθανῶς ἐκ τῶν λυχνίων, ἃς τινες οἱ κάτοικοι ἐν τῇ ἐσπευσμένη φυγῇ των, ἀφῆκαν ἀνημμέναι ἐν ταῖς οἰκίαις των. Προσπαθοῦσιν οὗτοι ν' ἀφαιρέσωσι τὴν φήμην τοῦ ἠρακιστείου, ὡς παραπολιστοῦ. Πιθανὸν κατὰ τοῦτο νὰ ἔχωσι δίκαιον οἱ νεωτερισταί, πρέπει ὅμως νὰ δυσπιστῶμεν εἰς αὐτούς, μέχρις οὗ τὸ σύστημά των ὑπερισχύσῃ, ὅπερ δὲν συμβαίνει πάντοτε. Ἄς περιμένωμεν λοιπὸν ἕτη τινα ἀκόμη, πρὶν ἢ περιγράψωμεν τὴν ἐκρήξιν κατὰ τὰς δοξασίας τούτων. Ἡμεῖς ἐπέμεθα εἰς τὰς τῶν συγχρόνων μαρτυρίας, τὰς ὁποίας ἠρώσθημεν ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Πλίνιου.

ἀπογύμνωσις ἢ πρὸς τὴν ἐπιούσαν πυρκαϊᾶς ὁμοιάζουσα, πάντα ταυτα ἦρ' κουν ὅπως συγκινήσωσι τὴν καρδίαν. Ὑπάρχουσι ὅμως καὶ ἄλλα, ὑπάρχουσι σκελετοὶ, τοὺς ὁποίους συναντᾷ εἰς ἕκαστον βῆμα τῆς περιηγήσεως ταύτης μετὰ τῶν νεκρῶν, καὶ οἵτινες προδίδουσι τὴν ἀγωνίαν καὶ τὰ δεινὰ τῆς τελευταίας ὥρας. Εὖρον ἤδη περὶ τοὺς 600, ἴσως καὶ περισσοτέρους, ἕκαστος τῶν ὁποίων φέρει ἐν ἀλγεινὸν ἐπισόδειον τῆς ἀπειροῦ καταστροφῆς, ἣτις κατεκεραύνωσεν αὐτούς.

Πρὸ τινων ἐτῶν, ἐν τινὶ μικρᾷ ὁδῷ, ὑπὸ πυρσοῦς ἐρειπίων, οἱ ἐργάται τῶν ἀνασκαφῶν παρετήρησαν χώρον τινα κενόν, εἰς τὸ βάθος τοῦ ὁποίου ἐρχίνοντο ὄστᾳ. Ἐκάλυσαν ἀμέσως τὸν κ. Fiorrelli, ὅστις συνέλαβε τὴν ἐξῆς σοφὴν ἰδέαν. Διέλυσε γύψον, ὃν ἔρριψεν ἀμέσως εἰς τὸ κοίλωμα, τοῦτ' αὐτὸ ἐπανελήφθη καὶ ἐπὶ ἄλλων μερῶν, ἐν οἷς ἐνόμισαν, ὅτι εἶδον τοιαῦτα ὄστᾳ. Κατόπιν ἤγειραν ἐπιμελῶς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς ἀπεσκληρυμένης τέφρας τῆς καλυψάσης τὸ ζητούμενον ἀντικείμενον. Μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν δὲ τῆς ὄλης τρυφῆς ἀνεφάνησαν τέσσαρα πτώματα.

Οἱ πάντες δύνανται νὰ τὰ ἴδωσιν ἤδη ἐν τῷ μουσεῖῳ τῆς Πομπηίας. Οὐδὲν συγκινητικώτερον τοῦ θεάματος τούτου. Δὲν εἶναι ἀγάλματα, ἀλλ' ἀνθρώπινα σώματα ὑπὸ τοῦ Βεσοῦδιου ἀποτυπωθέντα. Οἱ σκελετοὶ εἶναι εἰσέτι ἐκεῖ, ἐν τοῖς γυψίνοις τούτοις περικαλύμμασιν, ἅτινα παρέχουσι ὅ,τι ὁ χρόνος θὰ κατέστρεφε, ὅτι ἡ ὑγρὰ τέφρα διετήρησε, καὶ ἐνδύματα δηλονότι καὶ τὰς σάρκας, αὐτὴν σχεδὸν τὴν ζωὴν. Τὰ ὄστᾳ ἐξάγονται ἐκ τινων μερῶν ὅπου ἡ ὕλη δὲν ἠδυνήθη νὰ φθάσῃ. Οὐδ' αὖ μὴ ὑπάρχει τι τὸ ὅμοιον. Αἱ αὐτοπτικαὶ μούμιαι εἶναι γυμναὶ, μαῦραι, ἀποτρόπαιοι· οὐδὲν ἔχουσι τὸ κοινὸν μεθ' ἡμῶν, εἶναι διηυθετημέναι διὰ τὴν αἰωνίαν ἀνάγκυσιν εἰς στάσιν καθιερωμένην. Ἄλλ' οἱ ἐκταφέντες Πομπηϊανοὶ εἰσὶν ἀνθρώπινα ὄντα ἅτινα βλέπομεν ἀποθνήσκοντα.

Τὸ ἐν τῶν σωμάτων τούτων εἶναι γυναικὸς, παρὰ τῇ ὁποίᾳ εὐρέθησαν 91 νομίσματα, δύο ἀργυρὰ ἀγγεῖα, κλεῖδες καὶ πολύτιμα κοσμήματα. Ἐφευγε λοιπὸν αὕτη φέρουσα τὰ πολύτιμα ταῦτα ἀντικείμενα, ὅτε κατέπεσεν ἐν τῇ μικρᾷ ὁδῷ. Τὴν βλέπει τις εἰσέτι κειμένην ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ πλευροῦ· διακρίνεται κάλλιστα ὁ κεφαλόδεσμός της, τὸ ὑφασμα τῶν ἐνδυμάτων της, καὶ δύο δακτύλιαι ἅτινα φέρει ἀκόμη ἐπὶ τῶν δακτύλων της· ἡ μίχ τῶν χειρῶν της εἶναι συντετριμμένη, φαίνεται ἔτι ἡ κυψελώδης τοῦ ὄστοῦ συναρμογὴ· ὁ ἀριστερὸς βραχίον ἐκτείνεται ἐστραγγαλισμένος· ἡ λεπτὴ χεὶρ εἶναι συνεσπασμένη· θὰ εἴπη τις, ὅτι οἱ ὄνυχες εἰσῆλθον εἰς τὴν σάρκα· ἄπην τὸ σῶμα φαίνεται ἐξοιδηκὸς καὶ συνεσταλμένος· αἱ κνήμαι μόνον λίχν λεπταί, ἐκτείνονται· φαίνεται ὅτι ἐπὶ πολὺν καιρὸν ἐβρασανίσθη εἰς φρικτὰς ὀδύνας· ἡ στάσις εἶναι στάσις ἀγωνίας, οὐχὶ θανάτου.

Ὅπισθεν αὐτῆς· ἔκειντο μίχ γυνὴ καὶ μίχ νεανίας· ἡ πρεσβυτέρα, ἡ μή-

τηρ ἕως, ἦτο ταπεινῆς καταγωγῆς, ἀν κρινώμεν ἐκ τῶν μεγάλων ὄτων της· ἔφερε δὲ εἰς τὸν δάκτυλον σιδηροῦν δακτύλιον· ἡ ἀριστερά της κνήμη ὑφουμένη καὶ λελυγισμένη, δεικνύει, ὅτι καὶ αὕτη ὑπέφερεν, ἀλλ' οὐχὶ ὅσον ἡ εὐγενῆς κυρία· οἱ πτωχοὶ στεροῦνται ὀλιγωτέρων, ἀποθνήσκοντες. Πλησίον αὐτῆς, ὡς ἐπὶ τῆς αὐτῆς κλίνης, εἶναι κατακεκλιμένη ἡ νεανίς· ἡ μία ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ἡ ἄλλη ἐπὶ τῶν ποδῶν· αἱ κνήμαί των διασταυροῦνται. Ἡ νεανίς αὕτη, παιδίον σχεδὸν, προξενεῖ παράδοξον ἐντύπωσιν· φαίνονται λαμπρότατα τὸ ὕψωμα, αἱ θηλειαὶ τῶν ἐνδυμάτων της, αἱ χειρῖδες αἱ καλύπτουσαι τὸν βραχίονα μέχρι τοῦ καρπού, σχίσματά τινα δι' ὧν φαίνεται ἡ γυμνὴ σὰρξ, καὶ τὰ τῶν μικρῶν ὑποδημάτων ποικίλματα· διακρίνει τις πρὸ πάντων τὴν τελευταίαν της ὥραν, ὡς εἰ εὐρίσκετο ἐκεῖ, ὑπὸ τὴν ὄργην τοῦ Βεσοβίου· αὕτη ἀνέσυρε τὴν ἐσθῆτά της ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ὡς τὴν κόρην τοῦ Διομήδους, διότι ἐφοβεῖτο· ἔπεσε τρέχουσα κατακέφαλα, μὴ δυναμένη δὲ νὰ ἐγερθῆ, ἐττήριξεν ἐπὶ ἐνὸς τῶν βραχιόνων της τὴν νεαρὰν κεφαλήν της. Ἡ μία τῶν χειρῶν εἶναι ἡμιανοικτὴ ὡς εἰ ἐκράτει τι, ἕως τὴν καλύπτουσαν αὐτὴν καλύπτραν. Τὰ ὀστέα τῶν δακτύλων της διαπερῶσι τὸν γύψον. Τὸ κρανίον εἶναι σιλιπνόν· αἱ κνήμαι πρὸς τὰ ὀπισθεν ὑψωμέναι καὶ κείμεναι ἀλλεπάλληλοι· δὲν ὑπέφερε πολὺ, ἡ δυστυχὴς κόρη, ἀλλὰ προξενεῖ εἰς τὸν βλέποντα αὐτὴν περισσοτέρην λύπην τῶν ἄλλων· μόλις ἦτο δεκαπενταετής.

Τὸ τέταρτον σῶμα εἶναι ἀνδρὸς, τὸ εἶδος γίγαντος. Κατέκειτο ὕπτιος ὅπως ἀποθάνη ἀνδρείως· οἱ βραχίονες καὶ αἱ κνήμαί του εἶναι εὐθεῖαι καὶ ἀκίνητοι. Τὰ ἐνδύματα αὐτοῦ καθαρῶτατα ἀπετυπώθησαν, τὰ σανδάλια μὲ τὸ τήργανον εἰς τὰς θηλειάς, ἐν τῶν ἐποίων εἶναι τετραπημένον ὑπὸ τοῦ μεγάλου δακτύλου, οἱ ἦλοι τῶν πελμάτων, ἡ γυμνὴ καὶ ἐξοιδημένη κοιλίη ὡς αἱ τῶν ἄλλων σωματίων, ἕως ἐκ τῆς ἐπιρροῆς τοῦ ὕδατος τοῦ ἀπολιθώσαντος τὴν τέφραν. Φέρει, ἐπὶ τοῦ ὄστος ἐνὸς τῶν δακτυλίων, σιδηροῦν δακτύλιον· τὸ στόμα του εἶναι ἀνοικτὸν, καὶ τῷ ἐλλείπουσιν ὀδόντες τινές· ἡ ρίς καὶ αἱ παρειαὶ του διαγράφονται ζωηρῶς· οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ ἡ κόμη ἐξηφανίσθησαν, ὁ μύσταξ ὅμως διατηρεῖται. Ὑπάρχει τι τὸ ἀνδρικὸν καὶ ἀποφασιστικὸν εἰς τὸ ὄραϊον τοῦτο σῶμα. Μετὰ τὰς γυναικάς, αἰνίτες δὲν ἤθελον ν' ἀποθάνωσι, βλέπουσι τὸν ἀτρόμητον ἀνδρα ἐν μέσῳ τῶν ἐρειπίων ἄτινα τὸν συντρίβουσι· *impavidum ferient ruinae*..

Παύω ἐνταῦθα, διότι οὐδ' αὐτὴ ἡ Πομπηία δύναται νὰ προσφέρῃ ἡμῖν πλέον τι περὶ τοῦ συγκινητικοῦ τούτου δράματος. Εἶναι ὁ βίαιος θάνατος μετὰ τῶν φρικτῶν βασάνων, ὁ θάνατος ὁ ὑποφέρων καὶ σφαδάζων, ὁ μετὰ πικρέλευσιν δεκακοτῶ αἰώνων ἐπ' αὐτοφῶρ κατακαμβανόμενος.

Μετάφρασις ἐκ τοῦ γαλλικοῦ Ἀλεξ. Καράλη

ΠΕΡΙ ΓΛΩΣΣΗΣ

Ἡ γλῶσσα δὲν εἶναι, ὡς ἤθελ' ἕως νομίσουμε, ἀπλῶς μόνον φιλολογικὸν ἀντικείμενον, Ἡ γλῶσσα ἐνέχεται βέβαια, καὶ πολὺ μάλιστα ἐνέχεται στὴ φιλολογίᾳ· ἐπειδὴ, ἐχτὸς ὁποῦ ἡ γλῶσσα εἶναι τὸ σῶμα τῆς ιδέας, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτῆς καλῶς μεταχειριζομένης διατυπώνονται μὲ καλλιτεχνικὸν τρόπον ἡ ιδέες, ὥστε νὰ ἔχουν ἕνα ὅσο τὸ δυνατὸν ὄραϊο σῶμα.

Ἀλλὰ, ὁ κύριος προορισμὸς τῆς γλώσσης εἶναι ἄλλος σπουδαιώτερος. Ἡ γλῶσσα εἶναι κοινωνικὸν ζήτημα· ἐπειδὴ εἶναι τὸ μόνον μέσον τοῦ ἀνθρώπου διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ψυχικῶν του δυνάμεων, διὰ τὴν κοινωνικὴν του πρόοδον, διὰ τὴν ἐξκολουθινὴν καλητέρεψίν του εἰς ὅλες τὰς διευθύνσεις· καὶ ὡς τέτοια, ἔχει καθὼς βλέπετε ἄλλην σοφωρότερην καὶ πλουτιμώτερον ἀξίαν, ἀπὸ ἐκείνην τῆς φιλολογικῆς καλλιτεχνίας.

Ἡ γλῶσσα εἶναι ἐκεῖνο τὸ μέσον, χωρὶς τὸ ὁποῖον ἡ ἀνθρωπότης ἤθελε μένει αἰωνίως στάσημη. Πρακτῆρησете ὅσα ὄντα εἶναι· ἐλλειπῆ ἀπὸ τοῦτο τὸ μέσον· καὶ θέλ' εἰδεῖτε ὅτι δὲν προοδεύουν. Ἡ, ἀν θὰ πιστέψωμε ὅτι προοδεύουν, κάμνουν, ὡς φαίνεται, τὴν παθητικὴν Δαρβινικὴν πρόοδον, ἀπὸ ἕνα βῆμα κάθε τόσῃ ἑκατομύρια χρόνους.

Φαντασθεῖτε κόσμον ἀπὸ ἀνθρώπους χωρὶς γλῶσσαν. Οἱ ἀνθρωποὶ ἐκεῖ νοὶ μουγκρίζοντες καὶ βογγῶντες, ἤθελ' αἰωνίως ἐκφράζουσαν χοντροειδῶς τὰς χοντροειδεῖς ἀνάγκες τους, ἀλλὰ τόσο μόνον. Τὰ δὲ ὑψηλότερα καὶ εὐγενέστερα τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ἤθελε μένουν αἰωνίως ἄγνωστα. Τὸ αἴτιον, Κύριοι, εἶναι αὐτοφάνες—στὴ γλῶσσα τῶν βόγγων καὶ τῶν μουγκρισμάτων ἤθελε λείπει ἡ φανερότης τῶν ιδεῶν. Ἡ ιδέα μας τότε δὲν ἤθελ' ἔχουν ἔχτασιν, οὐδὲ ἀνάπτυξιν· δὲν ἤθελ' ἐννοοῦμεθα πρὸς ὡς ἔγγιστα, καὶ χοντρικῶς. Καὶ τί ἤθελ' εἴμασθε τότε οἱ ἀνθρωποὶ; Ἡθελ' εἴμασθε πίθηκες, εἶδος πιθήκων· ἐπειδὴ μόνη ἡ φανερότης τῆς ἐκφράσεως εἶν' ἐκείνη ποῦ βοηθῶντας τὸν ἀνθρώπον νὰ τελειοποιεῖται τὸν ξεχωρίζει ἀπὸ τὰ χτήνη.

Βέβαια—Ἡ ἀτάφεια στὴν ἐκφρασην εἶναι ἡ καταδίκη τῶν χτηνῶν· (καὶ τὸ καύχημα τῶν λογιωτάτων!) Ἡ δὲ σαφήνεια στὴν ἐκφρασην, εἶναι τὸ ξεχωριστικὸν προτέρημα τῶν ἀνθρώπων.

Γνωρίζω πολὺ καλὰ νὰ ἐπόθη ὅτι ἡ συνείδησις μᾶλλον νὰ ἦν ἐκείνη ποῦ μὰς ξεχωρίζει ἀπὸ τὰ χτήνη. Ἀλλὰ, Κύριοι, ἐπιτρέψατέ μου νὰ ἀμφιβάλλω εἰς τοῦτο, ἀφοῦ στὴν πολυχρόνιά μου ὑπαρξῆ, εἶδα πᾶμπολλοὺς ἀνθρώπους νὰ ἔχουν ὀλιγώτερη συνείδηση, ἀπὸ πᾶμπολα χτήνη· ἀφοῦ εἶδα ὅτι ἡ εὐγενῆς, ἡ χρηστὴ συνείδηση δὲν εἶναι τόσο κοινὴ στοὺς ἀνθρώπους, ὅσο κολακευόμενοι ἤθελε νομίσουμε.

Δὲν διστάζω ὅθεν νὰ θέσω τὴ γλῶσσαν, καὶ ἰδίως τὴν φανερότητα τῆς γλῶσσης, ὡς τὸ κύριον ξεχωριστικὸν ἀπὸ τὰ χτήνη· καὶ ὡς τὸ μόνο μέσον τῆς ἀνθρωπίνου προόδου· ἀφοῦ καὶ διὰ μόνης τῆς φανερότητος τῆς ἐκφράσεως τῶν ἰδεῶν μας, βλίνομεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ψυχικῶν μας δυνάμεων, καὶ στὴν ἐξυκολουθινὴν κλητέρεψήν μας. Ἴδου ὅθεν ἡ μεγάλη ἀξία τῆς γλώσσης, ὡς μέσον ἀναπτύξεως καὶ προόδου τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας.

Τώρα, ἂν ὑπάρχη κανὼνας χωρὶς ἐξαιρέτην, εἶναι ὅτι, — «Πρέπει νὰ μεταχειρίζομεθα κάθε πρᾶγμα διὰ τὸν σκοπὸν διὰ τὸν ὁποῖον ἔγινε, καὶ μετὸν τρόπον ἀρμόδιον καὶ συντελεστικὸν πρὸς τὸν σκοπὸν διὰ τὸν ὁποῖον ἔγινε.» — Κάθε ἄλλη διαφορετικὴ μεταχείριση, εἶναι, ἀπὸ τὸ περισσότερο στὸ λιγώτερο, κατάχρησις.

Ἀπὸ τὸν κανόνα τοῦτον δὲν ἐξαιροῦνται βέβαια ἡ γλῶσσαι· ἀλλὰ καὶ τοῦτες πρέπει νὰ τὲς μεταχειρίζονται οἱ λογικοὶ ἄνθρωποι διὰ τὸν σκοπὸν διὰ τὸν ὁποῖον ἔγιναν, καὶ μετὸν τρόπον συντελεστικὸν πρὸς τὸν σκοπὸν διὰ τὸν ὁποῖον ἔγιναν.

Ὁ σκοπὸς διὰ τὸν ὁποῖον ἔγινε ἡ γλῶσσα, ἢ διὰ νὰ εἰπῶ καλήτερα, ὁ σκοπὸς διὰ τὸν ὁποῖον ἡ Θεὸς Πρόνοια μᾶς ἔδωσε τὴ γλῶσσαν, εἶναι ἡ φανερότερη ἀλληλοδιάδοσις τῶν ἰδεῶν μας, εἰς τὴν συνδιαλλαγὴν τῶν παντοίων ἀναγκῶν μας, καὶ ἐπομένως ἡ εὐκολότερη καὶ ταχύτερη ἀνάπτυξιν τῶν ψυχικῶν μας δυνάμεων, καὶ ἀκολουθινὴ πρόοδος καὶ κλητέρεψιν τῆς ἀνθρωπότητος. — Ἄν κανεὶς φύσει ἀντιῤῥητικὸς ἤθελε ἀμφιβάλλῃ περὶ τοῦ σκοποῦ τούτου τῶν γλωσσῶν, δὲν ἔχει νὰ κάμῃ παρὰ νὰ κατεβῇ στὸ δρόμο, νὰ ρωτήσῃ τὸν πρῶτον διαβάτην, καὶ νὰ βεβαιωθῇ διὰ τὴν αὐτοφανῆ τούτην ἀλήθειαν. Βέβαιος ὅθεν ὅτι θὰ ἔχω καὶ τὴν ἐδικήν σας γνώμην σύμφωνην μετὰ τὴν ἐδικήν μου, περὶ τοῦ σκοποῦ τῶν γλωσσῶν ἐν γένει, μεταβλίνω στὴν ἐδικήν μας νεοελληνικὴν γλῶσσαν, περὶ τῆς ὁποίας ὁ λόγος.

Ἡ αὐτοφανῆς ἀλήθεια τοῦ ὅτι, ἡ γλῶσσαι μᾶς ἐδόθησαν διὰ τὴν ὅσον φανερότερην μετάδοσιν καὶ διάδοσιν τῶν ἰδεῶν μας, εἶναι παρμοίως μία ἀλήθεια καὶ διὰ τὴ γλῶσσαν μας. Εἶναι ἀναντιῤῥητον ὅτι κ' ἐμεῖς οἱ σημερινοὶ Ἕλληνες ὁμιλοῦμε ἀνάμεσόν μας διὰ νὰ ἐννοοῦμεθα. Κύριος ὅθεν σκοπὸς καὶ τῆς σημερινῆς γλώσσης μας πρέπει νὰ ᾔηται ἡ μετάδοσις καὶ διάδοσις τῶν ἰδεῶν μας ἀνάμεσόν μας, διὰ τῆς μεγκλητέρας φανερότητος· καὶ πρέπει, ὡς ἐπόθη, νὰ τὴν μεταχειρίζομεθα μετὸν τρόπον συντελεστικὸν πρὸς τὸν σκοπὸν διὰ τὸν ὁποῖον μᾶς ἐδόθη ἀπὸ τὴν φύσιν.

Ἄν δὲ ἔλεγα ὅτι ὁ τρόπος ὁ συντελεστικώτερος διὰ τὴν φανερότητα τῶν ἰδεῶν μας εἶναι ἡ ἀπλότης τῆς φράσεώς μας, ὁμιλῶντες ἢ γράφοντες, ἤθελ' εὖρω τάχα τοὺς ἀντιλέγοντας;

Ἐπιθυμῶ, Κύριοι, σὲ κάθε βῆμα ποῦ κάμνω νὰ ἔχω καὶ τὴ συνάντη-

σῆσας. Ἐρωτῶ λοιπόν, — Εἶναι κανεὶς ἀπὸ σᾶς ὁποῦ νὰ διαφωνῇ μετ' ἐμὲ διὰ τὴν ἀπλότητα τῆς φράσεως ὡς συντελεστικώτατον γλωσσικὸν πρόσον, διὰ τὴν γρηγορώτερην κατὰληψὴν μας ὁμιλῶντες ἢ γράφοντες; Εἶναι κανεὶς ἀπὸ σᾶς ὁποῦ νὰ νομίζῃ ὅτι μία διεστραμμένη σύνταξις, καὶ λέξεις ἀρχαῖες ἑλληνικὲς εὐκολύνουν τὴν συνεννόησίν μας; Εἶναι κανεὶς ἀπὸ σᾶς ὅστις κρίνοντας μετὰ τοὺς κανόνας τῆς λογικῆς, μετὰ τὴν καθημερούσιάν του πείραξιν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῆς λογιωτατίστικης, δὲν ἤθελε θεωρήσει τὲς εἰρηφῆς τῆς φράσεως, καὶ τὲς πεπικαιομένους τῆς λέξεως ὡς ἔμποδον διὰ τὸν κύριον σκοπὸν τῆς γλώσσης, τὴν ταχύτερη καὶ ἀκριβέστερη συνεννόησίν μας;

Ὅχι βέβαια.

Ἄλλὰ νὰ ἐξετάσωμε τὸ ζήτημα τοῦτο καὶ ὑπὸ ἄλλην πρακτικώτερη ἔποψιν — Ἦθελε σᾶς ἀρέσει ὅταν σᾶς ὁμιλοῦν διὰ ὑπόθεσάς σας, διὰ συμφέροντά σας, νὰ σᾶς ἐκφράζονται λογιωτατίστικα, ὥστε νὰ μὴν ἀπεικάζετ' εὐθύς καὶ καθόρα ὅ,τι σᾶς λέγουν· ἀλλὰ νὰ σᾶς ᾔηται χρεῖα νὰ σκέφθεσθε τί σᾶς ἐπόθη διὰ νὰ τὸ ἐννοήτατε; — Ἦθελε σᾶς ἀρέσει ὅταν σαῖς ὁμιλεῖτε διὰ ὑπόθεσάς σας, νὰ μὴν ἐννοεῖσθ' εὐθύς λογιωτατίζοντες, ἀλλὰ οἱ ἐντελόμενοι τὴν ὑπηρεσίαν σας νὰ ἐννοοῦν ὡς ἔγγιστα τὰ λεγόμενά σας, κινδυνεύοντες νὰ παρεννοήσουν καὶ νὰ σᾶς δουλέψουν' ἀνάποδα;

Ὅχι βέβαια.

Καὶ εἶναι μετὰ σκοπὸν ποῦ λέγω διὰ ὑπόθεσάς σας, διὰ συμφέροντά σας. Ἐπειδὴ εἶδον τοὺς λογιώτατους, ὅταν πρόκειται διὰ συμφέροντάτους, νὰ ἐκφράζονται διαφορετικὰ ἀπ' ὅ,τι ὅταν πρόκειται διὰ πράγματα εἰς αὐτοὺς ἀδιάφορα.

Ὅταν ὁ ἀρχιλογιώτατος Θεωδώρακης ἔβγαίνει νὰ συντρέξῃ διὰ Βουλευτῆς, ἔφινε τὰ λογιωτατίστικα νὰ χαίρονται· καὶ στοὺς ψηφοφόρους τοῦ ὁμιλοῦσε τὴ γλῶσσαν τοῦ Ἔθνους. Ἀδερφάκι μου καὶ ἀϊτεράκι μου, τοὺς ἔλεγε. Καὶ πιστεύω ὅτι, φυτικῶ τῷ λόγῳ, οἱ λογιώτατοι σὲ ὅμοιες περιστάσεις κάμνουν' ὅλοι ἔτσι. Ἀπὸ τοῦτο δὲ ἐξέγω ὅτι, ἡ λογιωτατίστικὴ εἶναι ἡ γλῶσσαι τοῦ ἔθνος ἀν δὲν ἐννοοῦμαι· ἢ δὲ γλῶσσαι τοῦ Ἐθνους, ἢ γλῶσσαι τοῦ θέλω νὰ ἐννοηθῶ.

Ἡρακλεῶ νὰ παρατηρήσετε ὅτι, σὲ τούτην τὴν ὁμιλίαν, ἡ λογικὴ εἶναι πάντοτε ἡ ἀχώριστη ὀδηγήτρια μου· καὶ ὅτι πηγάζω πάντοτε προχωρῶντας μετὰ κάπως μαθηματικὴν μέθοδον, μεταβλίνοντας ἀπὸ ἀξίωμα εἰς ἀξίωμα, διὰ νὰ ᾔηται ἀσφαλῆς εἰς τὰ λεγόμενά μου. Μετὰ τὴν ἰδίαν δὲ ἀναντιῤῥητον μέθοδον θέλει προχωρήσω ἕως τέλους, εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ μεταδοτικοῦ τούτου μέσου, τοῦ καλουμένου γλῶσσαι.

Δὲν ἐμβαίνει στὸ θέμα μου νὰ ἐξετάσω τὴν ἀσάφειαν τῆς ιδέας αὐτῆς εἰς τὸν ἐκυτόντης, εἰς τὴν οὐσίαντης, ἢ ὁποία συνίσταται εἰς τὴν ἀτέλειαν τῆς ιδέας τῆς ἰδίας. Ἐκεῖνο εἶναι μέρος ἄλλου θέματος. Ἡ ἀσάφεια τῆς φράσεως κάμνει τὸ γλωσσικὸν ζήτημα, καὶ ἀκολούθως τὸ θέμα μου.

Μοῦ λέτε λ. χ. ὅτι, — Ἄ ἐπὶ τοῦ διὰ τὸ ἔτος 1883 προϋπολογισμοῦ τοῦ Κράτους Ἐπιτροπὴ τῆς Βουλῆς, σαφέστατα ἔδειξε τί ἀπαρέσκει τοῖς Ἑλλησιν. — Ἐδῶ ἡ ἰδέασα ἤθελ' εἶναι σαφής, ἐπειδὴ ἀκεραία· ἀλλὰ ἡ φράσησας τὴν κάμνει σκοτινὴ· ἐπειδὴ Ἴον ἡ λέξις δὲν εἶναι τοποθετημένες κάθε μία στὴ φυσικῆτης θέσση, ἀλλ' εἶναι σκορπισμένες ἐδῶ-κ' ἐκεῖ, μέτεκ στὴν περίοδο. 2ον ἡ λέξις; τοῦτες ἡ σκόρπιες, δὲν εἶναι ὅλες τῆς γλώσσας μας, ἀλλὰ ἀνκατατομμένες με ἄλλες πεπαλαιωμένες λέξεις. Ὡστε, ὁ νοῦς μου, διὰ νὰ ἐννοήσῃ τί λέτε, πρέπει πρῶτα νὰ κάμῃ δύο ἐργασίες, 1ον νὰ μάσῃ τὰ σκόρπια καὶ νὰ τὰ συντάξῃ με φυτικὸν καὶ λογικὸν τρόπον—2ον νὰ ἐνθυμηθῇ τὴν ἔννοιαν τῶν πεπαλαιωμένων λέξεων, ἡ καὶ νὰ τὴν ζητήσῃ στὰ λεξικά, καὶ τότε νὰ ἐννοήσῃ πρεπόντως. Νὰ ἐννοήσῃ δηλαδὴ ὅτι, — Ἡ Ἐπιτροπὴ τῆς Βουλῆς διὰ τὸν προϋπολογισμὸν τοῦ Κράτους, διὰ τὸν χρόνον 1883, ἔδειξε καθαρᾶ τι δὲν ἀρέτει στοὺς Ἑλληνας.

Ἡ μὴ-φυσικὴ, ἀλλὰ στρεβλομένη σύνταξις, ἡ ἀνοήτως ἐπαινεμένη ὡς γαῖτκνόπλεκτη, εἶναι βέβαια τὸ μεγαλύτερο σλόνταμα διὰ τὴν φανερότητα τῆς φράσεώς μας. Ἀλλὰ καὶ ἡ παραγκλόνισσις τῶν σημερινῶν ἐδικῶν μας λέξεων, καὶ ἀντικατάστασής τους με ἄλλες πεπαλαιωμένες, καὶ τῶρα-πλέον ἀκατάληπτες, εἶναι ἄλλο ἰσοδύναμον ἔσως πρόσκομα διὰ τὸ πνεῦμα μας.

Σχετικῶς ὀλίγοι θὰν ἦν ἐκεῖνοι ποῦ ἔξέρουν ὅτι *ιμάτιον* θὰ πῆ φόρεμα· ὅτι *ἄρα* θὰ πῆ ἀνοιξή· ὅτι *ὠδὸν* θὰ πῆ αὐγὸ. Οἱ δὲ περισσότεροι, τῆ μεγάλης βδομάδα στὴν ἐκκλησίαν, νομίζουν πῶς τοῦ Χριστοῦ τοῦ ἐβγάλαν τὰ μάτια! πῶς ὁ Χριστὸς ὁ ἴδιος εἰς τὸ δεῖπνο τὸ μυστικόν, ἔκαμε μίαν χοντροδουλειὰ ἔταν *ἐκλασε καὶ εἶπε* . . . . Καὶ ὅταν ἀπὸ τὸ στόμα τῶν λογιωτάτων ἀκοῦνε *ὠὰ καὶ κρόμμυα*, νομίζουν πῶς οἱ προκομμένοι ἐκεῖνοι ἴμιλοῦν διὰ ὑψηλὰ καὶ δυσκολονόητα πράγματα.

Ἔτσι, ὅλα τοῦτα τὰ λογωτατίστικα ἔμπορεῖ νὰ εἶναι σοφὰ καὶ προκομμένα· ἀλλ' εἶναι προκομμένα ἔμποδια εἰς τὸν σκοπὸν τῆς γλώσσας· καὶ ἀντιφάσκουν με τοὺς γλωσσικούς κανόνας, τοὺς ὁποίους ἡ λογικὴ, σύμφωνα με τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων, μες ἐπιβάλλει.

Ὁ λογωτατισμὸς ὅθεν εἰς τὴ γλώσσα τοῦ Ἔθνους μας, εἶναι κατάχρησις τῆς γλώσσας τοῦ Ἔθνους μας· καὶ οἱ λογιώτατοι εὐθύνονται διὰ τούτην τους-τὴν κατάχρησιν.

Φίλε λογιώτατε, ἀν ἔσφαλες κ' ἐπαρξαστράτησες ἀπὸ λογικὴ, μὴν ἰσχυρογνωμῆς ἐπιμένοντας εἰς τὸ παραστράτισμά σου, στηριζόμενος εἰς τὸ κάποτε ἀπκτηλὸν ἐκεῖνο λόγιον, τοῦ ὅτι—Ὅποιος περσσότερο ἐπιμένει, ἐκεῖνος κερδίζει—ἐπειδὴ ἐπιμένοντας, ἐναντίον εἰς τοὺς κανόνας τῆς λογικῆς, τὸ κέρδος σου δὲν θὰν ἦναι παρὰ ἡ ἐξακολούθησις τῆς μωρίας σου.

Καὶ πάλιν, — Πολὺ εὐκόλο νὰ μὴν εὐθύνονται μήτε οἱ λογιώτατοι στὴν κατάχρησιν ὁποῦ κάμνουν εἰς τὴ γλώσσα τοῦ Ἔθνους μας. Πολὺ εὐκόλο

νὰ ἐσυνέβη καὶ σ' αὐτοὺς ὁ λογωτατισμὸς ἀκουσίως τους, καθὼς σχεδὸν πάντοτε συμβαίνει στὰ φυτὰ καὶ στὰ ζῶα, ὅταν μεταφέρονται σὲ ξένον τόπο, σὲ διαφορετικὸ κλίμα· τοῦ ὡς κ' ἐκεῖνα λογωτατίζονται καὶ νοθεύονται, κατὰ τὸν τρόπον ἐκείνου τοῦ τόπου, ἐκείνου τοῦ κλίματος.

Πραγματικῶς—Εἰς τὴν εἰσβολὴν τῶν Ὀθωμανῶν Βασιλέων εἰς τὴν Ἑλλάδα, οἱ δυστυχεῖς πρόγονοί μας εἶχανε σκοπίσει σ' ὅλο τὸ τριγυρινὸ ἡμισφαίριόν μας Εὐρώπης, Ἀσίας καὶ Ἀφρικής, ὅπου ἡ διακονή τους ἐστάθη πολυχρόνια. Εὐκόλο ὅθεν νὰ ἐννοήσωμεν ὅτι τὰ ἀπομακρυσμένα ἐκεῖνα ξένα κλίματα τὰ ὁποῖα δὲν ἀφείρεσαν ἀπὸ τὴν ψυχὴν τους τὸν πατριωτισμὸν ἐπιδέξαντο ὅμως, πολυχρονίως ἐνεργοῦντα, ἐπάνω τους· καὶ τόσον ὥστε νὰ τοὺς νοθέψουν τὸ πνεῦμα, καὶ νὰ τοὺς κάμουν σχολαστικούς, λογιώτατους.

Νὰ ἐλπίσωμεν ὅμως ὅτι, καθὼς τὰ ξένα κλίματα ἐνεργήσαν ἐπιζημίως τότε εἰς τὸ πνεῦμα τῶν ὁμογενῶν μας διὰ νὰ τοὺς κάμουν σχολαστικούς, ἔτσι τῶρα στὴν ἐπιστροφὴν τους, μετὰ τὴν ἐλευθέρωσιν τοῦ Ἔθνους, τὸ προπατορικόν κλίμα τὸ Ἑλλαδίτικο θέλει ἐνεργήσῃ ὡφελίμως ἐπάνω στοὺς ἐπιστρέψαντας τούτους ὁμογενεῖς μας· ὥστε νὰ ξαναδόσῃ στὸ πνεῦμα τοῦ ἐλληνικοῦ καλοῦ καὶ ἀνάπτυξιν.

Ἡμποροῦμε δὲ νὰ εἰποῦμε ὅτι, καὶ ἤδη ἄρχισε τὴν ὀφελιμῆντου ἐπιβροχὴν τὸ πατρικὸν Ἑλληνικὸν κλίμα, εἰς τὰ πνεύματα τῶν λογιωτάτων. Ἐνθυμηθεῖτε, Κύριοι, τί βαρυκέφαλος ἦτον ὁ λογωτατισμὸς ἐδῶ καὶ τριάντα χρόνους εἰς τὴν Ἑλλάδα· καὶ ἰδέτε πόσον ἐλάφρυνε καὶ ἐμετριώθη σήμερον.

Ἐδῶ καὶ τριάντα χρόνους, οἱ φανατικοὶ λογιώτατοι δημοσιογράφοι Σουτσέοι, ἐκήρυττον *αὐτολεξεί* στές ἐφημερίδες τους, τὴν ὀλικὴν ἐξαρξινιστὴν τῆς γλώσσας τοῦ Ἔθνους, καὶ τὴν ἀντικαταστασῆντες μετὰ *jaargon* τῶν λογιωτάτων! Τῶρα, οἱ σημερινοὶ λογιωτατοὶ μας, ἡμερώτεροι ἀπὸ τοὺς Χαλικάνταρους ἐκείνους διόχταστας, ἀναγνωρίζουν καὶ παραδέχονται τὴ γλώσσα τοῦ Ἔθνους διὰ τὴν ποιήσιν . . . Καλὴ ἀρχή.

Καλὴ ἀρχή, λέγω, ἐπειδὴ ἰδοὺ κάποιουτοῦ ἐξῦπνημα τοῦ λογωτατισμοῦ, ἰδοὺ κάποιουτοῦ ἀνεπνοήτη. Ἰδοὺ ἡ εὐεργετικὴ ἐπιβροχὴ τοῦ πατρῶου κλίματος ὁποῦ ἤδη ἄρχισε νὰ ἐνεργῇ στὰ πνεύματα τῶν λογιωτάτων, καὶ νὰ δίνη καὶ κάποιας ἀπαρχὰς ὀφελίμων διχθέσεων. Δὲν εἶναι δὲ διόλου ἀμφίβολος ὁ προσεχὴς ὀλικὸς ἐξῆλληνισμὸς τοῦ πνεύματος τῶν λογιωτάτων, ἀποκάτου στὴν πατρικὴν ἐπιβροχὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ κλίματος.

Ὅτι δὲ τὰ μὴ-φυσικά, τὰ προσπαθημένα, δὲν ριζοῦνε εἰς τὰ Ἔθνη, ἔχουμε ἐκπληκτικὸν παράδειγμα στὴν Ἐφτάνησον. Ἐδῶ καὶ τριάντα χρόνους ἀκόμη, ποὺς δὲν ἤθελε θεωρήσῃ τὴν ἰταλικὴν γλώσσα στερεωμένην εἰς τὴν Ἐφτάνησον, πολὺ περσσότερο ἀπ' ὅτι εἶναι σήμερον στὴν Ἑλλάδα ἡ λογωτατίστικη; Ἡ Γερουσίμας, ἡ Βουλὴμας, τὰ Δικαστήριάμας, ἐσὺ

ζητούσαν ἰταλικά. Εἰς τὰ Ἀρχαῖα ὄλα ὁμιλούσαμε κ' ἐγράφουμε ἰταλικά. Οἱ Κύριοι ἀνάμεσα ὁμιλούσαμε κ' ἐγράφουμε ἰταλικά. Ποῦς Κύριος τότε ἤθελε γράφει γραμμὰ γραμμικὰ εἰς ἄλλον ὁμοιον Κύριον, χωρὶς νὰ δειχθῆ ἀμαθῆς χωριάτης, ἢ τοῦλάχιστον ἰδιότροπος; Τὰ ἰταλικά τότε ἦσαν καὶ σ' ἐμᾶς ἡ γλῶσσικα ἢ *λογία*, ἢ *σχολαστικῆ*, ἢ *λογιωτατιστικῆμας*· καὶ δὲν ὁμιλούσαμε γραμμικὰ, πρὸς μετοῦς ὑπηρέτας καὶ με τοὺς χωριάτεςμας.¹

Καὶ ὅμως, τὸ μέγα ἐκεῖνο οἰκοδόμημα τὸ ξένο, μᾶλλον ὁποῦ καθιδριμένο ἀπὸ αἰῶνες πρῶτα, ἔνα μόνο φύσημα ἐδίκησε νὰν τὸ ρίξῃ κάτω! Νὰν τὸ ρίξῃ σὲ τρόπο, ποῦ τώρα πλέον δὲν τοῦ βρισκουμε τὰ ἔχνητου πρὸς τὸ Ἀρχαιοφυλκεῖον μόνον! . . . Ἰδοὺ πῶς τελειώνουνε τὰ ἀφύσιακα.

Ἐνα τέτοιο θέλει συμβεῖ καὶ στοὺς λογιώτατους. Ἡ σχολαστικότης τοὺς δὲν εἶναι φυσικῆ· εἶναι ἀφύσικη, βεβιασμένη, δυσκολευτικῆ, καὶ ἀναρμόδια. Ν' ἀναφυλλιάσῃ ἕνα—λίγο τὸ Ἑλληνικὸ πνεῦμα τὴν Ἑλλάδα, καὶ ὁ σχολαστικισμὸς θέλει πέσει κ' ἐκεῖνος ὄλος ἕνα κομμάτι, ὅταν τὴ στήλη τοῦ Διὸς εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅταν τὴν ἰταλικὴν στήν Ἐφτάνησο ἀπορριμμένος ἀπὸ ἄλλην νέαν γενεάν, ἢ ὁποῖα θέλει γελάσει διὰ τὴν παιδίαροσύνη τῶν προγενεστέρων τῆς.

Τὸ ὅτι δὲ τὸ κλίμα τῆς Ἑλλάδος θὰ ἔξανακάμῃ ἐντὸς ὀλίγου ἑλληνικὸ τὸ πνεῦμα τῶν λογιωτάτων, δὲν εἶναι διόλου ἀμφίβολον. Τοῦτο δὲ πρέπει διακαῶς νὰ τὸ ἐπιθυμούμε· ἐπειδὴ, Κύριοι, καὶ ὑποθέτοντες τὸ ἐθνικὸν δυτύχημα τοῦ νὰ βραχτάξῃ διὰ πολλὴν καιρὸν ἀκόμη ὁ σχολαστικισμὸς εἰς τὴν Ἑλλάδα, — ὑποθέτοντες ἀκόμη δυνατὸν τὸ φυσικῶς ἀδύνατον, τοῦ νὰ ἠμπορέσουν διὰ πολυχρονίων προσπαθειῶν νὰ ἐξαρκνίσουν τὴ γλῶσσικα τοῦ Ἔθνους, καὶ ἀντ' αὐτῆς νὰ ἔχουν οἱ τότε ἄνθρωποι τὴ λογιωτατιστικὴν γὰρ δικήτους, — Ἐρωτῶ, ποῖα ἢ ὠφέλεια τῆς ἀλλαξογλωσσίας ἐκείνης; Μήπως χάριν τῆς ἀποκαύσεως τῆς λογιωτατιστικῆς οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι θὰ βρεθοῦνε νοημονέστεροι, ἢ περισσότερο προοδευμένοι σ' ἐκεῖνες τὲς γνώσεις ὁποῦ κάνουνε μεγάλον ἕνα ἔθνος; — Ὅχι βέβαια. Ἀλλ' ἢ-

¹ Τὸ ἀκόλουθον ἀνέγδοτον εἶναι ζωγραφιστικὸ τοῦ θέματόςμου.

Ὅταν τὰ 1840 ἐβάλληκα νὰ δικηγορῶ στήν Κεφαλονιά, εἶρηκα ποῦ τὰ Δικαστήριάμας, ἐννοεῖται, εἶχαν γλῶσσικα τὴν ἰταλικήν. Ἡ γραμμικὴ ἐπιτρέπετο χάριν τῶν χωρικῶν μας, ἀλλὰ κανεὶς δικηγόρος οὔτε δικαστὴς δὲν τὴν ἐμεταχειρίζετο εἰς τὴν συζήτησιν. Ἐγὼ τότε, ἀθιαίρετως καὶ ἰδιοτρόπως φερόμενος, ἀρνήθηκα νὰ ὁμιλῶ τὴν ἰταλικὴν γλῶσσικα, τὴν ὁποῖαν ἐκαμῶθηκα νὰ μὴν ἐννοῶ. Ἐτσι, μετὰ τὴν ὁμιλίαν τοῦ ἀντιδίκου, ἐπαρκαλοῦσα τὸν Πρόεδρον νὰ μοῦ ἐξηγήσῃ τί εἶπεν ὁ ἀντίδικος· καὶ ὁ Πρόεδρος μειδιῶν, μοῦ ἐξηγοῦσε, κ' ἐγὼ ἀπομακρινόμουν. Μίαν ἡμέραν, μέσα σὲ Δικαστήριον, ἕνας ἀπὸ τοὺς δικηγόρους, ἐρεθισθεὶς διὰ τὴν ἰδιοτροπίαν μου, μοῦ ἀπότεινε τὰ ἀκόλουθα, ποῦ αὐτολελεῖ τώρα ἐδῶ ἀναφέρω, «Non vi vergognate di parlare in greco? Parlate in italiano, che e' la lingua Signorile.» Σήμερα 1881, οἱ μόνου γέροντες ἐννοοῦμε τὰ ἰταλικά· ἢ δὲ γλῶσσικα εἶναι γλῶσσικα τοῦ Ἔθνους.

Ἐτσι καὶ τώρα κάθε λογιώτατος ἐρεθιζόμενος ἐναντίον μου, ὅτι μεταχειρίζομαι καὶ τώρα τὴ γλῶσσικα τοῦ Ἔθνους, ἤθελε μοῦ εἶπει, «Δὲν ἐντρέπεσαι νὰ μιλήσῃς τὴ γλῶσσικα τοῦ λαοῦ; Μιλήσῃς τὴν κλιπεύουσα (λογιωτατιστικὴ) ποῦ εἶναι ἡ γλῶσσικα τῶν προκομένων.»

θελε βρεθοῦνε καὶ τότε στὴ σημερινήμας κατάστασι, εἰς τὸ γλῶσσα εἶχαμε, γλῶσσα ἔχουμε. Πρόοδον δὲ, θέλει ἔχουν τόσην, ὅσην ἀπὸ τὴν πρόοδον τῶν ἄλλων ἐθνῶν παθητικῶς συρόμενοι, θέλει λάθουν.

Ἀλλ' εὐτυχῶς ὁ λογιωτατισμὸς δὲν εἶναι βιώτημος. Ἡ φύση τοῦ τὸν καταδικάζει· καὶ δὲν θ' ἀργήσωμε νὰν τοῦ εὐχηθοῦμε τὸ γαῖον ἔχει εἰληφράν, νκρωτικὴ λογιωτατισμῆ, γελοῖε καὶ ἐπιζήμια.

Πραγματικῶς—εἶναι τώρα πενήντα χρόνοι ποῦ οἱ λογιώτατοι καλαναρχοῦν θροπάρικα εἰς τὸ ἀτυχόμενος ἔθνος. Ἄι, με τοῦτο τί ἐκατορθώσανε; Μήπως τὸ Ἔθνοςμας τὴν ἐμαθε τὴ γλῶσσικα τῶ θροπαριῶν; Μήπως ἐνόησε ποτὲ τὸ Διὰ βρώσεως ἐξήγαγε. . . . καὶ τὸ τῶν παθῶνμου τὸν τάραχον. . . διὰ νὰ ἐννοήτῃ καὶ τὰ δικάτους θροπάρικα;—Τίποτε, τίποτε! Ἀπὸ τὸ Ἔθνος, σημειῖν ἄλλο δὲν ἔχουμε πρὸς τὲς ἐξακολουθινὲς διαμαρτύρησις τῶν πολιτῶν ὅτι δὲν ἐννοοῦν τὰ ἑλληνικά (ἐπειδὴ τὰ νομίζου ἐλληνικά τὰ λογιωτατιστικά) ὅτι δὲν ἐννοοῦν τοὺς λογιωτάτους· καὶ ἀκόλουθως δὲν ὠφελοῦνται ἀπὸ τὰς γνώσεις τῶν.

Πρέπει λοιπὸν νὰ βοηθήσωμε τοὺς λογιώτατους. Πρέπει νὰ πασχίσωμε νὰ τοὺς κάμωμε νὰ ἐννοήσουν τὴν στοιχειώδη ἐκείνην ἀρχὴν ὅτι, ἡ γλῶσσα δὲν εἶναι σκοπὸς, ἀλλὰ μέσον· μέσον μεταδόσεως τῶν ἰδεῶνμας· καὶ ὅτι, ὡς τέτοιο, ἀπαιτεῖ φανερότητα. Ἐπειδὴ ἀπὸ τὴν παραδοχὴν, ἢ ὄχι τῆς ἀληθείας τούτης, κρέμεται τὸ γλωσσικὸν μας ζήτημα.

Ἄν ἐπιτύχωμε νὰ κάμωμε τοὺς λογιώτατους νὰ καταλάβουν ὅτι ἡ γλῶσσικα εἶναι μέσον, μέσον μεταδόσεως καὶ διαδόσεως τῶν ἰδεῶνμας, — ἀφεκουτοῦτους τίτε οἱ λογιώτατοι θέλ' εἰδοῦν ὅτι πρέπει νὰ τὴν ἀφίσουν ὁποῖα εἶναι ἀπλή καὶ εὐκατάλυπτη, καὶ τὸ ζήτημα λύεται. Ἄν τοὺς ἀφίσωμε νὰ ἔξακολουθοῦν νὰ νομίζου ὅτι ἡ γλῶσσικα εἶναι σκοπὸς, σκοπὸς τῶν μερίμωντους, τότε θέλει ἔξακολουθοῦν νὰ τὴν ἔχουν Κοῦρκλατους, νὰ τῆς φτιάνουν περιδέραια ἀπὸ ἄρθρα καὶ πρόθεσις ὡς τὰ πρὸς τὰς ὑπὸ τῆς περὶ ἧς. . . . (1) *Περὶ τῶν ὑπὸ τῶν ὑπὸ τοῦ . . .* (2) νὰ τὴν ἐνδύτου με σύνταξες γαίτανόπλεχτες, καὶ νὰ τὴν στολίζου με ἀρτίκας, εὐρεμένες σκαλιστές, ἐπάνω στὲς τυμβόπλακας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

Μὲ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ ἔξακολουθήσῃ περαιτέρω. Τὸ Ἔθνος ἐζημιώθη ἀρκετὰ ἔως τώρα ἀπὸ τὴν ἐνοχὴν ἀρνητιγλωσσίαν τῶν λογιωτάτων. Τὰ παιδιάτους, αὐτὰ τώρα πρέπει ν' ἀκούσουνε δικήν· νὰ καταλάβουν ὅτι τὸ Ἔθνοςμας ἔχει χρεῖς διὰ γνώσεις, καὶ ὄχι διὰ λογοπαίγνια γαίτανόπλεχτα. Πρέπει νὰ καταλάβουν τούτην τὴν ὠφέλημην ἀλήθεια, καὶ ν' ἀπαξιώσουν τὰ σχολαστικὰ τῶν πατέρωντους, παιδιαριστικὰ γλωσσογυμνάσμα, τα, καμμιας εὐχαριστήσεως διὰ τὸ Ἔθνος, ἐπειδὴ τὸ Ἔθνος δὲν τὰ ὀρέγεται, καὶ καμμιας ὠφελείας δι' αὐτό, ἐπειδὴ δὲν τὰ ἐννοεῖ.

(1) «Ἐργάτης». ἐν Ἀθήναις. 4 ὀκτωβρίου. 1875.

(2) «Σύλλογοι». Βουκουρέστιον. 24 ὀκτωβρίου, 1883.

Ἡ γλώσσα τὴν ὁποῖαν οἱ νέοι μας πρέπει σήμερον νὰ παραδεχθοῦν, εἶναι ἡ γλώσσα τοῦ Ἔθνους, μὲ ὅλας τὰ φυσικὰ καὶ ὠραῖα χαρίσματα, τὴ νηότητα, τὴ ζωηρότητα, τὴν ἀπλότητά, τὴ δύναμή. . . . Νὰ μάθουνε νὰ τὴ μεταχειρίζονται μὲ τρόπον θελκτικόν, πειστικόν, καὶ μὲ φυσικὸν χαριέντα τρόπον· ἀντὶ τοῦ στολισμένου σοβαροῦ ἐκείνου λειψάνου, ποῦ καθημερινῶς ἀπαντῶμεν εἰς τὴν ἐκφορὰν τῶν ἐφημερίδων τῶν πατέρων τους.

Κύριοι, — Εἶναι κάποιες περίστασις εἰς τὲς ὁποῖες ἡ περιαιτολογία μᾶς γένεται ἀναγκαίᾳ πρὸς λάμπρυσιν τοῦ θέματός μας, καὶ τότε ἀκρατικὰ καὶ ἀναγγῶστικα μᾶς νὰ ἔχουν ὑπομονὴν νὰ μᾶς ἀκοῦνε. Νομίζω δὲ νὰ μὴ σφάλλω λέγοντας ὅτι τὰ γραφόμενά μου διαβάζονται μ' εὐχαρίστησιν ἀπὸ ἴσως ὅλους. Καὶ βῆναι τὸ ἴσως — ἐπειδὴ πρέπει νὰ ἐξαιρέσω τοὺλάχιστον ἐκείνους ἐναντίον εἰς τοὺς ὁποίους γράφω.

Καὶ τί εἶν' ἐκεῖνο διὰ τὸ ὁποῖον οἱ ἀναγγῶσταί μου εὐχαριστοῦνται τόσον εἰς τὰ γραφόμενά μου; Τὸ πνεῦμα, ἤθελε εἰπεῖτε· καὶ ἤθελ' ἐννοεῖτε τὸ ἴδιόν μου πνεῦμα. Ὅχι, Κύριοι, ὀπτικὴ ἀπάτη ἤθελε σὰς κάμει νὰ γελοιόσθε, ὑποθέτοντες τὸ πνεῦμα εἰς ἄλλο μέρος ἀπὸ ὅπου εὐρίσκεται. Τὸ πνεῦμα ποῦ βλέπετε στὰ γραφόμενά μου, εἶναι τὸ πνεῦμα τῆς γλώσσης, ὄχι τὸ ἴδιόν μου. Σὰς βεβαιῶνω, Κύριοι, καὶ τὸ λέγω μὲ ὅλα τὰ σωστά μου ὅτι, τὸ πνεῦμα μου, καὶ τὸν νοῦν μου ὅλον, προθύμως ἤθελε τὸν ἀλλάξω μὲ τὸν νοῦν πολλῶν ἀπὸ ἐκείνους ὅπου ἀπνεύμως γράφουνε λογιωτατίστικα.

Ἀλλὰ τὸ λάθος τῶν λογιωτάτων εἶναι στὴ γλώσσα ποῦ αὐτοὶ μεταχειρίζονται (τὴ λέω γλώσσα διὰ νὰ τὴν εἰπῶ κάπως). Ἡ γλώσσα ποῦ μεταχειρίζονται οἱ λογιώτατοι εἶναι ἀπνευμη· καὶ εἶναι ἀπνευμη ἐπειδὴ εἶναι ἀφύσικη, καὶ μόνον φτιασμένη τεχνητὰ, καθὼς φτιάχνεται τὸ ἀνδρείκελο τὸ παραγομισμένον στουπιᾶ. Ἐτσι, συνηθισμένοι στὴν ἀπνευμη ἐκείνην λογιωτατίστικη, εὐχαριστεῖται τὸ πνεῦμα σας ἀκούοντες τῆ δροσιᾶ τῆς ζωντανῆς γλώσσης, τὴ δροσιᾶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς νεότητος, καὶ τὸ πνεῦμα ἐκεῖνο τῆς ζωντανῆς γλώσσης τὸ ἀποδίδετε εἰς τὸν συγγραφέα.

Θὰν ἐπροσέξετε βέβαια στὰ χαρακτηριστικὰ τῶν διαφόρων γλωσσῶν, καὶ θὰν ἐντυπωθῆτε εἰς τὸ ὅτι, ἡ γλώσσες ἔχουν κ' ἐκείνες διαφορὰν κάθε μία χαρακτηῖρα, καθὼς τὸν ἔχουνε καὶ οἱ ἄνθρωποι. Ἡ Ἀγγλική, λ. χ., θὰ σὰς ἐφάνηκε σοβαρὴ, καὶ τραχυὰ ἴσως· Ἡ Γαλλικὴ εὐπροσήγορη· Ἡ Ἰταλικὴ εὐγενής· Ἡ Βενετικὴ ἀστεία. . . . Ἐκείνης τῶν λογιωτάτων δὲν ἤμπορῶ νὰ τῆς εὖρω χαρακτηῖρα κανέναν, ἐπειδὴ κατὰ φυσικὸν λόγον, γλωσσικὸν ἐκείνη ἀνδρείκελον, δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἔχη χαρακτηῖρα. Ἡ ἐδική μας ἐξεναντίας, ἡ γλώσσα τοῦ Ἔθνους μας, εἶναι ζωντανὴ ὄχι μόνον, ἀλλὰ καὶ ζωηρὴ. Ἐχει ὅλην τὴν ἐλαστικότητα, τὴ δύναμιν

καὶ τὴ χάριν τῆς νεότητος. Εἶναι δημοφιλὴς καὶ χαρμόσυνη ὅταν ᾔται στὴν κλήτη· καὶ εἶναι φοβερὴ ὅταν ἐρεθίζεται. Ἀδελφὴ ἀντάξια τῆς Ἰταλικῆς, δὲν τῆς λείπει παρὰ ἡ χρυσοβιβλικὴ εὐγένεια, τὴν ὁποῖαν ἐκείνη ἀπέχτησε διὰ τῶν ἀπὸ αἰῶνας μεγάλων συγγραφέων.

Ἡ γλώσσα τοῦ Ἔθνους μας δὲν ἔλαβε ἀκόμη μεγάλους συγγραφεῖς. Δὲν ἔλαβε ἀκόμη μεγάλους ἄνδρας· ἐπειδὴ, οἱ Βάρβαροι Ὀθωμανοὶ πρῶτα, καὶ ἔπειτα οἱ Βάρβαροι Λογιώτατοι, ἐπίεσαν κ' ἐζουπήσαν τὸ πνεῦμα τοῦ Ἔθνους. Ὁ λογιωτατισμὸς μάλιστα ἐνόθευε τὰ γλωσσικὰ χυτήρια τοῦ πνεύματος εἰς τρόπον, ὥστε οὐδ' αὐτοὶ τῶρα-πλέον οἱ λογιώτατοι, ἀν ἐπιστρέφανε στὴ μητρικὴν γλώσσαν τὴ δημοτικὴν, δὲν ἤθελε ἴσως μὴ μπόρουνε νὰ γράψουνε μὲ πνεῦμα τὴ γλώσσαν τοῦ Ἔθνους. Ἐτσι κηρύλλω ἡ προτροπὴ μου τοῦτες δὲν εἶναι δι' αὐτοὺς. Αὐτοὶ τῶρα-πλέον ἔγιναν ἀνεπίδεχτοι πνεύματος καὶ ἀνίκατοι. Ἀλλ' εἶναι διὰ τοὺς νέους ὅπου λέγω. Διὰ τοὺς νέους ἐκείνους οἱ ὁποῖοι τῶρα θ' ἀρχίσουν, ἢ μὲν ἄρχισαν νὰ συγγράφουν. Ἐκεῖνοι νὰ σκεφθοῦν τὰ λεγόμενά μου, ἐπειδὴ ἡ ἐξέτασις τῶν λεγομένων μου ἤμπορεῖ νὰ τοὺς ὠφελήσῃ.

Ὅτι δὲ ἡ γλώσσα τῶν λογιωτάτων εἶναι ἀνεπίδεκτη πνεύματος, ἤμπορεῖτε νὰ τὸ ἐπαληθεύσετε καὶ εἰς τὴν ἀνικανότητα τῶν ἰδίων πνευματικῶν δημοτικῶν ποιητῶν καὶ πεζογράφων, εἰς τὸ νὰ γράφουνε μὲ πνεῦμα τὴ λογιωτατίστικη. — Ὁ φίλος μου Ὀδδης, ἓνας τῶν πνευματωδεστέρων ποιητῶν καὶ πεζογράφων, ὑποχρεωμένος τῶρα νὰ γράφῃ λογιωτατίστικα διὰ τοὺς λογίους τῆς Αἰγύπτου, τὰ γραφόμενά του δὲν ἔχουν πλέον ἐκείνην τὴ ζωηρότητα, κ' ἐκεῖνο τὸ πνεῦμα ποῦ εἶχαν, ὅταν ἔγραφε τὴ ζωντανὴν γλώσσαν τοῦ Ἔθνους.

Ὅταν ἐδῶ καὶ τριάντα χρόνους ἐδημοσίεψα τὰ Μυστήρια τῆς Κεφαλονίξ, φωνὴ φρικιάτως ἀλούστη τότε ἀπὸ τοὺς βρυχομένους παπάδες, διότι ἔγραψα στὴ γλώσσα τοῦ λαοῦ! . . . Πιστεύω δὲ ὅτι, ἀν ἤθελε γράψω λογιωτατίστικα, δὲν ἤθελε τοὺς ἴγνιάσει νὰ μὲ ἀφορέσουνε.

Καὶ τί θὰ πῆ τοῦτο, ἀν ὄχι ὅτι ἡ λογιωτατίστικη δὲν πηγάζει στὸν σκοπὸν τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ προτίθεται κάθε γλώσσα; καὶ τὸν ὁποῖον μόνον ἡ φυσικὴ γλώσσα κάθε ἔθνους ἐπιτυχαίνει; Ὡς πραγματικῶς τὸν ἐπιτυχαίνει καὶ ἡ φυσικὴ γλώσσα τοῦ Ἔθνους μας μεταξὺ μας.

Ἀλλὰ ἡ μετχειρίσις τῆς λογιωτατίστικης, δείχνει καὶ ἀδικιοφάνει εἰς τοὺς γράφοντας διὰ τὴν κατάληψιν τῶν ἀναγνωστῶν τους. Πραγματικῶς, ἡ λογιωτατίστικη περνᾷ διὰ γλώσσαν τῶν προκομμένων· καὶ ὁ μετερχόμενος τὸν λογιωτατισμὸν, σκοπεύει μᾶλλον νὰ περάσῃ διὰ προκομμένους, παρὰ νὰ ὠφελήσῃ τὸν ἀναγνώστην του.

Οἱ λογιώτατοι συντάχτες τῶν ἐφημερίδων μας, οἱ λογιωτατώτεροι συγγραφεῖς μας, καὶ οἱ λογιωτατώτατοι ἱεροκήρυκές μας, εἶναι πιστικὲς ἀπόδειξεις τῆς ἀληθείας τούτης. Καὶ ἴσως νὰ πῶ ὅτι, ἐν γένει, κάθε λο-

γιώτατος γράφοντας, ἢ πολιτικά, ἢ ἐπιστημονικά, ἢ φιλολογικά, πρώτιστος σκοπὸς ὄντας νὰ δειχθῆ προκομῆνος, μεταχειρίζεται τὴν προκομῆν ἰσχυριστικῶς. Ἀλλά, ὅταν πρόκειται νὰ ὁμιλήσῃ διὰ ἰδιαιτέρας του συμφέροντα, τότε τῆς λογιστικῆς τῆς δίνει τὰ παπούτσιαι, καὶ ἰμιλεῖ τῆ ζωῶσα, τῆ μητρικήτου γλώσσα, τῆ γλώσσα τοῦ Ἔθνους.

Ἔτσι, ἡ γλώσσα καὶ ἡ ὁποία ἔλπιζε ν' ἀνδροθῆ κ' ἐκεῖνη μὲ τὴν ἀναγέννησιν τοῦ Ἔθνους, ἀσθένησε ἐξεναντίας ἕως ἀπὸ τότε, καὶ κεῖται κληνῆρης εἰς τὰς ἐφημερίδας καὶ συγγράμματάμας, χτυπημένη ἀπὸ τὴν ἐπιδημίαν τῆς Σχολαστικῆς. Ἡ δὲ Σχολαστικὴ τούτη, προσβάλλει κυρίως τὸ πνεῦμα, βλακεύει τοὺς συγγραφεῖς, καὶ βάνει ἕνα καταπέτασμα, ἕνα ἴμπεδιον, μεταξὺ Ἔθνους καὶ προσόδου.

Ἐγώ, Κύριοι, τούτην τὴν ἀσθένειαν δὲν ἤθελε διττάξω νὰ τὴν ὀνομάσω γλωσσικὴν μαλάκυσιν τοῦ πνεύματος. Τὸ πνεῦμα καὶ ἐκεῖνο τὸ μέρος ὅπου ἀποβλέπει τῆ γλώσσα! Ἡ μαλάκυσιν ἐκεῖνη μὲς ἐπακλιμπίδωσε σ' ἐκεῖνο τὸ μέρος τοῦ πνεύματος, καὶ μὲς ἔκαμε νὰ παιδιαρίζωμε κ' ἐμεῖς μιμούμενοι τὰ νήπια, ποῦ ἰμιλοῦνε μὲ ἄλλα λόγια διαφορετικὰ ἀπὸ τὰ κοινῶς μεταχειριζόμενα. Ἔτσι, καθὼς ἐκεῖνα τὸ ψωμὶ τὸ λένε μαμά, ἐμεῖς τὸ ψωμὶ τὸ λέμε ἄρτο· τὸ νερὸ τὸ λένε μπουά, κ' ἐμεῖς τὸ λέμε ὕδωρ. Συμφωνοῦμε μὲ τὰ νήπια εἰς τὸ νὰ ἀλλάζωμε τὰ λόγια· καὶ μόνον δὲν συμφωνοῦμε μὲ αὐτὰ διὰ τὰς λέξεις ποῦ ἀντικατασταίνομε εἰς τὰς γνήτιες τῆς γλώσσας. Μένει ἀκολούθως ζήτημα, ἂν ἐμεῖς, ἡ ἐκεῖνα διαλένε τὰς καλῆτερες διὰ τὴν ἀντικατάστασιν.

Ἐκεῖνο ποῦ εἶναι ἀναμφισβήτητον εἶναι ὅτι ἐμεῖς ὑπερτεροῦμε τὰ νήπια στὴ σύνταξιν. Ἐπειδὴ ἐκεῖνα νεογνὰ καὶ ἀμυθῆ, δὲν γνωρίζουν παρὰ τὴ φυσικὴ σύνταξιν· ἐνῶ ἐμεῖς ἡλικιωμένοι καὶ προκομῆνοι τῶρα-πλέον, ξέρουμε νὰ πλέκομε τὰς λέξεις εἰς τρόπον, ὥστε γλωσσικὸν γαῖτάνιν νὰ ἦναι ἡ συγγραφῆμας. Δεινὸς συγγραφεὺς ὁ Ῥαπκινόπυλος! Διὰ νὰ ἐννοηθῆ, πρέπει νὰ σπουδασθῆ πρῶτα! . . .

Ἀλλοίμονο! Παραγνωρίζουμε τὴν φύσιν καὶ τὸν προορισμὸν τῆς γλώσσας εἰς τρόπον, ὥστε νὰ καυχόμεθα ὅτι ἴμποροῦμε νὰ ἰμιλοῦμε σὲ τρόπο ποῦ νὰ μὴ μὰς ἐννοοῦν! . . .

Ἀνακεφαλιώνω κάποιον ἀπὸ τὰ οὐσιωδέστερα καὶ τελειώνω.

Εἶπα, κ' ἔλπίζω νὰ ἦσθε σύμφωνοι μὲ ἐμέ, ὅτι ἡ γλώσσα εἶναι κοινωνικὸν ζήτημα· ἐπειδὴ χωρὶς τῆ γλώσσα δὲν ἴμποροῦμε νὰ ἔχωμε πρόοδον.

Ἄλλοιμονο! Ἄλλοιμονο! Ἄλλοιμονο! Ἄλλοιμονο!

Ἄλλοιμονο! Ἄλλοιμονο! Ἄλλοιμονο! Ἄλλοιμονο!

Ἄλλοιμονο! Ἄλλοιμονο! Ἄλλοιμονο! Ἄλλοιμονο!

Ἄλλοιμονο! Ἄλλοιμονο! Ἄλλοιμονο! Ἄλλοιμονο!

Ἄλλοιμονο! Ἄλλοιμονο! Ἄλλοιμονο! Ἄλλοιμονο!

Ἄλλοιμονο! Ἄλλοιμονο! Ἄλλοιμονο! Ἄλλοιμονο!

Ἄλλοιμονο! Ἄλλοιμονο! Ἄλλοιμονο! Ἄλλοιμονο!

Ἄλλοιμονο! Ἄλλοιμονο! Ἄλλοιμονο! Ἄλλοιμονο!

Ἄλλοιμονο! Ἄλλοιμονο! Ἄλλοιμονο! Ἄλλοιμονο!

Ἄνδρ. Λασκαρίτος

ΠΟΤΕ ΘΑ ΕΚΛΙΠῆ Η ΘΑΝΑΤΙΚΗ ΠΟΙΝΗ *

Ἐπὶ τῆς ἐκείνης ἐποχῆς, τὰ ὅποια εἶτε ὡς ἐκ τῆς φυσικῆς καὶ εὐνοήτου δυνάμεως, δ' ἡς ἐκπλαί διακναίονται τὴν ἀνθρωπίνην περιεργίαν, εἶτε ὡς ἐκ τῆς σοβαρότητος τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς μεγάλης πρακτικῆς αὐτῶν σημασίας εἶτε τέλος καὶ ὡς ἐκ μόνου τοῦ περισσοῦ διαφέροντος, ὅπερ διὰ τῆς συρροῆς προσκλήρων κοινωνικῶν τινῶν περιστάσεων κατῶρθωσαν ἐκάστοτε νὰ κινήσωσι, τοσοῦτον ἐμελετήθησαν, ἠρευνήθησαν, ἐξητάσθησαν, συνεζητήθησαν, μετὰ τοσαύτης ἐπιμονῆς ἀνελύθησαν καὶ διῦλισθησαν ὑπὸ πληθῆος ἀκαμάτων καὶ ὀξυδερκῶν ἐρευνητῶν, ὥστε ὁ ἐπιλαμβανόμενος σήμερον τῆς ἀναπτύξεως αὐτῶν κινδυνεύει νὰ δειχθῆ ἀναμασσῶν τὰ τοσαύτως λεχθέντα, νὰ φανῆ ζήτων τροφήν ἐκεῖ ἔνθα οὐδὲ ψυχὴν πλέον ὑπάρχει, νὰ ὁμοιωθῆ τῷ ἀντλοῦντι ὕδωρ ἐκ φρέατος, οὐτινος καὶ τὴν ἐλαχίστην ἐξήντησαν σταγόνα. Ἐν τῇ τάξει τῶν ζητημάτων τούτων καταλέγεται πιθανῶς καὶ τὸ τῆς θανατικῆς ποινῆς, ὃ δὲ τὴν ἀνάπτυσιν αὐτοῦ ἐπιχειρῶν δὲν θεωρεῖται ἴσως εὐτυχέστερος τοῦ ἀναλαμβάνοντος νὰ ὁμιλήσῃ περὶ ὑπάρξεως Θεοῦ ἢ περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς. Καὶ ἕως ἐν γνώσει τῆς εἰρημένης προλήψεως ἐξελεξάμεν τὸ θέμα τοῦτο, καίτοι συνήθως καὶ ἐπὶ

* Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ «Παρνασσῶ» τὴν 16 Νοεμβρίου.

παντός είδους πρᾶγματων, ἐκτὸς ὀλιγίστων ἐξαιρέσεων, προτιμῶν τὰ καινὰ τῶν παλαιῶν, τὰ ἀτριβῆ τῶν τετριμμένων, τὰ ἀθικτα ἢ ὀλίγον θιγέντα τῶν εἰς ὑπερβολικὴν ὑποβληθέντων χρῆσιν. Τίς ὁ λόγος τῆς τοιαύτης ἐξαιρέσεως; τίς ἡ ἀνάγκη ἐκλογῆς τοιούτου θέματος; «Ἡ περιεργία, λέγει ὁ Turgot, ἐργάζεται πάντοτε μέχρι οὗ ἐξαντλήσῃ τὸ ἀντικείμενον τῶν ἐρευνῶν τῆς καὶ μόνον διὰ τοῦ ἀληθοῦς δύναται νὰ ἐξαντλήσῃ ζήτημά τι»¹ Τὸ ζήτημα τῆς θανατικῆς ποινῆς ἐξηγητήθη ἄρα γε διὰ τοῦ μέσου τούτου; ἴσως πλανῶμαι, ἀλλ' ἐκ τῆς μακρᾶς καὶ ἐπιμόνου μελέτης τῶν ἀποκλειστικῶς τὸ σοβρὸν τοῦτο θέμα πρᾶγματευσμένων πολυαριθμῶν συγγραμμάτων ἔκρινον ὅτι οἱ πλείονες μὲν τῶν πολυμίων τῆς θανατικῆς ποινῆς συγγραφεῖς ἀφείθησαν μεθ' ὑπερβολικῆς προθυμίας εἰς τὸν ῥυθμὸν τῆς κεινοτομίας καὶ ἔτεινον περισσώτερον τὸ οὖς εἰς τὰς θερμὰς τῆς καρδίας φωνὰς ἢ τὸ ὄμμα εἰς τὸ φῶς τοῦ ἀκάμπτου λόγου, οἱ πλείστοι δὲ τῶν ὑπερασπιστῶν αὐτῆς, προκατειλημμένοι καὶ σκληροτράχηλοι τῶν προαδεσθευμένων ὑπέρμαχοι, ἐν τῇ θερμῇ τῆς πάλης καὶ ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς ἀντιλογίας κινούμενοι, ἠρνήθησαν οὐκ ὀλίγας ἐναργεῖς ἀληθείας. Ἐὰν μετὰ πλείονος ψυχρότητος, ἐὰν μετ' οὐδεμιᾶς προκαταλήψεως ἐξετάσῃ τις τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ζήτημα δύναται ὑπὸ νέων παρατηρῶν αὐτὸ φάσιν, νὰ σχηματίσῃ πεποιθήσιν ἀσφαλεστέραν, πεποιθήσιν ἀμιγῆ ὑπερβολῶν, πηγάζουσαν ἐκ τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν πρᾶγματων ἐκτιμήσεως. Δὲν θὰ εἶπω λοιπόν, ὡς ὁ Ducrestaux κατὰ τὸ 1827, ὅτι ὀμιλῶ περὶ θανατικῆς ποινῆς, διότι ἡ ὑπαρξίς ἐστὶ αὐτῆς ἐν τοῖς κώδιξι τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν ἀποδεικνύει ὡς μὴ ἐξαντλήθῃ τὸ θέμα, πρᾶγμα οὐχὶ ἀνάξιον προσοχῆς ἀληθῶς, οὐδέ, διότι πρῶτος ἀπολύτως παρουσιάζω ὑπὸ νέων ὄψιν τὸ ζήτημα, ὅπερ θὰ ἦτο λίαν τολμηρὸν, ἀλλὰ διότι ἐν Ἑλλάδι, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν κατὰ πᾶσαν θανατικῆς ἀποφάσεως ἐκτέλεσιν γραφομένων, λυταὶ τοῦτο ἀνευ συζητήσεως ἢ μᾶλλον κόπτεται διὰ τῆς πυρίνης ῥομφαίας τοῦ αἰσθηματος, τῆς ἀκατασχέτου φιλανθρωπίας, τοῦ ἀχαλινώτου πνεύματος τῆς προόδου. Ἡ ὀμολογία ὅτι ἐν τῇ μελέτῃ μου ταύτῃ θὰ προτιμήσω τὴν λαμπράδα τοῦ ψυχροῦ λόγου τοῦ ἀγίου τῆς καρδίας πυρός, δὲν θὰ εὐχαριστήσῃ ἴσως τὰς τιμησάσας με διὰ τῆς παρουσίας αὐτῶν φιλομούσους κυρίως, ἀλλ' ἡ μικρὰ αὐτῆ δυσἀρέσκεια δὲν θὰ προβῆ ἐλπίζω μέχρι τῆς στερήσεως τῆς τὰ μάλα ἐνδιαφερούσης με προσοχῆς των. Γάλλος τις συγγραφεύς, ὑπομνήσκων ὅτι κατὰ τοὺς φυσιοδίφους ἡ γυνὴ ἔχει ἐλαφρότερον τοῦ ἀνδρὸς ἐγκέφαλον, ἐζήτηε διὰ τὸ αὐτὸ ζήτημα πέντε μὲν λεπτῶν τῆς ὥρας προσοχὴν παρὰ τῶν ἀνδρῶν, ἑπτὰ δὲ παρὰ τῶν κυριῶν. Μὴ ἔχων οὔτε τὴν γνώμην, οὔτε τὴν τολμηρὰν ἀξίωσιν, οὔτε τὴν ἀθάδαιαν τοῦ λίαν συμπαθοῦς ἄλλως τε τούτου συγγρα-

(1) Progrès le l'esprit humain.

φῶς, θὰ λογισθῶ εὐτυχής, ἐὰν ἄπαν τὸ ἀκρατήριον τὴν αὐτὴν μοὶ παρασχη εὐμενῇ προσοχῇ

«Τὸ ποινικὸν δίκαιον, λέγει ὁ Mittermaier, εὐρίσκειται πάντοτε ἐν σχέσει πρὸς τὰς θρησκευτικὰς καὶ ἠθικὰς ιδέας καὶ πρὸς τὴν διανοητικὴν νεκαστοῦ λαοῦ κατὰ ττασιν». Ἐὰν ἀληθῶς τὸ ποινικὸν δίκαιον ἦναι τὸ κάτοπτρον τῆς ἠθικῆς καὶ διανοητικῆς ἐκάστου ἔθνους ἀναπτύξεως, ἡ πρόοδος τοῦ 19ου αἰῶνος παραβλαλλομένη πρὸς τὴν τῶν προηγουμένων παρουσιάζει φανερῶς καὶ ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην αὐξήσιν γεωμετρικὴν καὶ οὐχὶ ἀπλῶς ἀριθμητικὴν. Ἡ τοσοῦτον ὑπεραρθεῖτα καὶ ἐγκωμιασθεῖσα τελεσφόρος ἐπιρροή τῶν θείων καὶ ὑψηλῶν τοῦ χριστιανισμοῦ ἀρχῶν ἐπὶ τῆς ἠθικῆς τῶν ἀνθρώπων διπλάσεως δὲν εἶχε δυνηθῆ ἐπὶ δεκαοκτὼ δλοκλήρους αἰῶνας νὰ κατορθώσῃ τὴν ἠθικὴν καὶ διανοητικὴν ἐκείνην ἐπὶ τὰ κρείττω τῶν λαῶν μεταβολήν, ἣν ἐπήνεγκεν ἐν διαστήματι ὀλίγων μόνον ἐτῶν ἢ καθ' ὠρισμένους καὶ ἀμεταβλήτους νόμους βαίνουσα κοινωνικὴ ἐξέλιξις. Οὕτω μέχρι τῆς μεγάλης Γαλλικῆς ἐπανάστασεως εὐρίσκομεν ἐν τοῖς κώδιξι τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν τὴν φοβερότερην αὐθαίρεσίαν, τὴν ἀδικωτέραν ἀνισότητά ἐν τῇ ἐκτελέσει τοῦ ποινικοῦ νόμου, τὰς ἀλογωτέρας καὶ παραδοξότερας ποινικὰς διατάξεις, τοὺς ἀκρωτηριασμούς καὶ τὰς προσθέτους τῇ θανατικῇ ποινῇ βρασμούς, ἐν ἀρχῇ δ' ἐστὶ τοῦ παρόντος αἰῶνος πρὶν ἢ τὸ ρεῦμα τῆς προόδου ἀνατρέψῃ καὶ παρασύρῃ τὰ τελευταῖα κατ' αὐτοῦ ὑψούμενα τῶν παλαιῶν ιδεῶν ἐμφράγματα, παρτηροῦμεν οὐκ ὀλίγα λείψανα τῆς προτέρας τῶν ποινῶν σκληρότητος καὶ ἐκπλησσομένη ἀριθμοῦντες τὰ μικρὰ καὶ ἄσημα ἐγκλήματα, καθ' ὧν τόσον εὐκόλως κατεγινώσκετο ἡ θανατικὴ ποινὴ ἐν Ἀγγλίᾳ. Οὐδόλως λοιπὸν πρέπει νὰ φανῇ παράδοξον ὅτι οὐδέποτε μέχρι τοῦ 18ου αἰῶνος ἠμφισθητήθη σπουδαίως ἡ νομιμότης τῆς παρ' ἅπανι τοῖς λαοῖς ἀπαντώτης ποινῆς ταύτης, οὐδέ νὰ δοθῇ πλείοτέρα τῆς δεούσης σημασία εἰς τὴν κατὰ τινὰς μὲν ὑπὸ τοῦ βυσιλείως τῆς Αἰγύπτου Σαβακῶ πρῶτον, κατὰ τινὰς δὲ ὑπὸ τοῦ τῆς Ἰνδικῆς Ἀσώκ² κατάργησιν αὐτῆς, διότι αἱ λοιπαὶ ἐν χρήσει τότε ποινὰὶ δὲν δεικνύουσι, φρονῶ, τὴν πρᾶξιν ταύτην τῶν δύο βυσιλείων ὡς προῖόν ἐλευθέρων ἀρχῶν καὶ πεφωτισμένης πεποιθήσεως.

Ἡ ὑπὸ τοῦ Montesquieu σημειωθείτα ἀλήθεια ὅτι «παρ' ἅπανι ἡ σχευδὸν παρ' ἅπανι τοῖς εὐρωπαϊκοῖς ἔθνεσιν αἱ ποινὰὶ κατέστησαν βρῦτε-ρη καὶ ἑλαφρότεροι καθ' ὅσον τὰ ἔθνη ταῦτα ἐπλησίασαν ἢ ἀπεμακρύνθησαν τῆς ἐλευθερίας», ἔμελλε νὰ τύχῃ τῆς ἐναργεστέρως ἀποδείξεως διὰ τῆς μεγάλης Γαλλικῆς ἐπανάστασεως. Κατὰ τοῦ ἐξ αὐτῆς πνεύσαντος ἀκατασχέτου τῆς ἐλευθερίας πνεύματος μάτην ἐπειράθησαν ν' ἀντε-

1 Mittermaier «die Todestrase...

2 De l'esprit des lois VI ch. IX.

πεξέλωτιν επανειλημμένως αι γεγηρακυῖκι και φθινώδεις τῆς τυρηννίας ιδέαι! Τὸ μέγχι ἔργον εἶχεν ἤδη τελεσθῆ και οἱ ποιητικοὶ ἀγλοὶ αὐτοῦ καρποὶ καθ' ἐκάστην πκνταχοῦ ὠρίμαζον. Τὸ παλαιὸν τῶν ποιῶν σύστημα ἐπιπτεν ὡς τὰ λοιπὰ ὁσημέραι ὑπὸ τὸν βραῦν πέλεκον τῶν ὑπὸ τῶν εὐγενῶν τῆς προόδου ιδεῶν ἐμπνεομένων πολιτικῶν ἀνδρῶν, φιλοσόφων, νομικῶν και δημοσιολόγων, σὺν τῇ υἰοθεσίᾳ δὲ πάσης μεγάλης ιδέας ὑπὸ πάσης ἰσχυρᾶς διανοίας ἢ φιλκνθρώπου καρδίας ἐκάστοτε ἐκφρασθεῖσης, ἐζητεῖτο ἐνθέρμως και ἢ ἐπίσημος ἀνκκήρυξις αὐτῆς. Ὀλίγη πρὸ τῆς γαλλικῆς επαναστάσεως ἔτη ὁ Βεκκαρίας πρῶτος εἶχε προσβάλει κατὰ τὸ μάλλον ἢ ἤττον ἰσχυρῶς τὴν θανατικὴν ποινὴν. Ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ υἰοθετηθῆ προθύμως ιδέα τσαούτης σηκσίαις, νὰ μὴ εὖρη ἐνθουσιώδεις ζηλωτὰς και κήρυκας ἐν εποχῇ, καθ' ἣν τόσον ζωηρῶς συνεζητοῦντο και ἀνεκηρύσσοντο τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου, καθ' ἣν τσαούτη δύναμει ἐπεδιώκετο ἢ μεταβολὴ τῶν ποινικῶν νόμων, καθ' ἣν τέλος αἱ βρεῖκι και σκληραὶ ποιναὶ ἐθεωροῦντο ὡς ἔχνη παρελθόντος δεποτισμοῦ;

Δύσκολον θὰ ἦτο ἀληθῶς νὰ ἀπαριθμηθῆ τις ἀπαντα τὰ ὀνόματα τῶν ἀπὸ τῶν πρὸ τῆς γαλλικῆς επαναστάσεως ἡμερῶν μέχρι τῶν τελευταίων ἐτῶν λαδόντων διαφοροτρόπως μέρος ἐν τῇ περὶ τῆς θανατικῆς ποινῆς συζητήσῃ. Ὁ Beccaria, ὁ Carmignagni, ὁ Filangieri, ὁ Marat, ὁ Mably, ὁ Benjamin Constant, ὁ Destut de Tracy, ὁ Pinel, ὁ Laroche foucault Liancour, ὁ Dupin, ὁ Guizot, ὁ Charles Lucas, ὁ duc de Broglie, ὁ Bonneville, ὁ Frank, οἱ νεώτεροι Ἴταλοὶ Albini, Ambrosoli, Eller, Livi, Verra, Acieri, Martinelli, Tolomei, οἱ Γερμανοὶ Eschenmaier, Neubig, Grohman, Holst, Althof, Lichtenberg, Reidal, Richter, Stahl, Zarke, Schaffrath, Hepp, Marezoll, Koestlin, Berner, Nollner, Goetting, Watter, Pfothenauer, Geyer Geib Mittermaier, οἱ Βέλγοι Thonissen, Humblet, Thier, οἱ Ἀμερικανοὶ Livingston, Davis, Walker¹ και πλεῖστοι ἄλλοι ἐπολέμησαν ἢ ὑπερήσπισαν διὰ μακρῶν τὴν νομιμότητα, τὴν ὠφέλειαν και τὰς συνεπαίαις τῆς θανατικῆς ποινῆς, μετὰ τῶν μὲν δὲ ἢ τῶν δὲ ἐτάχθησαν ἀπαντες οἱ ποινικολόγοι και οἱ εἰς τὰ δύο ἐν Βιέννη και Mayence τῷ 1862 και 1863 συνέδρια συνελθόντες νομομαθεῖς. Ὁ ἀρ' ἐνδὸς και ἐπέκεινα αἰῶνος ἀρξάμενος και ἐξακολουθῶν ἔτι πνευματικὸς οὗτος ἀγὼν διαφόρους και ἀντιθέτους επανειλημμένως ἔσχε φάσεις, ὁτὲ μὲν ὑπὲρ τοῦ ἐνδὸς, ὁτὲ δὲ ὑπὲρ τοῦ ἐτέρου τῶν διακωχομένων μερῶν προαγγέλλων, ἀλλὰ μὴ ἀποφῶρων ὀριστικῶς τὴν τελικὴν νίκην. Πολλάκις οἱ τῆς θανατικῆς ποινῆς πολέμοιοι κατῶρθωσαν μετὰ πεισματώδη πάλιν νὰ ὑπερισχύσωσι πρὸς στιγμὴν τῶν ἀντιπάλων τῶν, νὰ κατκλάβωσι διαφορῶς αὐτῶν θέσεις, νὰ στήσωσι τὴν σημαίαν των ἐπὶ τῶν ἐχθρικῶν ἐπάλξεων, νὰ καταστήσωσι πιστευτὸν τὸν ὀριστικὸν αὐτῶν θρίαμβον και πολλάκις ὑπὸ τῆς ἀκατασχέτου μετ' ὀλίγον ὀρ-

¹ Id. Mittermaier ἐνθ. ἀνωτ.

μῆς ἐκείνων καταδολλόμενοι, ἠναγκάστησαν νὰ ἐγκατακλίπωσι τὰς θέσεις ταύτας ἀτάκτως, νὰ ὑποστῶσι σοβαρὰν ἤτταν και νὰ ἀπωλέσωσι τὴν ἐλπίδα ταχείας τοῦ ἐπιδιωκομένου ἔργου ἐπιτεύσεως.

Λεοπόλδος ὁ II και Ἰωάννης ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ πεισθέντες τοῖς ἐπιχειρήμασι τοῦ Βεκκαρίας κατήρηταν πρῶτοι πρὸ τῆς Γαλλικῆς επαναστάσεως ὁ μὲν ἐν Τοσκάνῃ τῷ 1786, ὁ δὲ ἐν Αὐστρία τῷ 1789 τὴν θανατικὴν ποινὴν, ἀλλ' ἢ διπλῆ αὐτῇ νίκη δὲν διετηρήθη ἐπὶ μακρὸν τοιαύτη, διότι ταχέως ἢ Αὐστρία κατέστρεψε τὸ ἔργον τοῦ νεωτεριστοῦ βασιλέως τῆς ἀποδείξεσκα πόσον αἱ μεταρρυθμίσεις αὐτοῦ ἦσαν πρόωροι και ἀνώτεροι τῆς ἀναπτύξεως τοῦ λαοῦ του. Ἐν Γαλλίᾳ πρῶτοι παραδόξως ἐζήτησαν τὴν κατάργησιν τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου οἱ πλείτερον παντὸς ἔσως ἄλλου μεταχειρισθέντες αὐτὴν ὡς μέσον τῆς πολιτικῆς αὐτῶν ἀνυψώσεως, ὁ ἠθικὸς τουτέστιν αὐτουργὸς τῶν σφκῶν τοῦ Σεπτεμβρίου, ὁ παροτρύνων τὸν λαὸν εἰς τὴν λεηλασίαν και τοὺς φόνους, ὁ 270,000 κεφαλὰς ζητῶν Ἰωάννης Marat και ὁ δημιουργὸς τῆς τρομοκρατίας, ὁ τόσους ἀθῶους πέμψας εἰς τὴν λακμητόμον, ἠτις τὸν ἀνάμενε Μκζιμιλιανὸς Ροβεσπιέρρος. Μετὰ τὴν ἐν τῇ ἐθνοσυνελεύσει πρότασιν τοῦ Lepelletier St. Faregeau περὶ κατάργησεως τῆς θανατικῆς ποινῆς, διὰ τὰ κοινὰ μόνον ἐγκλήματα, ἦν ὑπεστήριξεν ὁ Bobespierre και τὴν ὁποῖαν ἀπέκρουεν ἢ πλεινοψηφία, ἀνεκινήθη πάλιν τὸ ζήτημα ἐν τῇ Convention, ἠτις ἐψήφισε μὲν τῇ προτάσει τοῦ Condorcet τὴν κατάργησιν ἐν γένει τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου, ὑπὸ τὸν ὄρον ὅμως νὰ ἐκτελεσθῆ ἢ ἀπόφασις αὐτῇ μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης. Ὁ νόμος τοῦ 1801 διέταξε τὴν διατήρησιν αὐτῆς μέχρι νεωτέρως ἀποφάσεως, ἠτις ἐπέπρωτο νὰ δοθῆ δυστυχῶς διὰ τοῦ κώδικος τοῦ 1810 ἀναγράφαντος τὴν θανατικὴν ποινὴν διὰ τριάκοντα ἐξ ἐγκλήματα. Κατὰ τὸ 1830 ἢ βουλὴ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ἔθνους ἐψήφισε τὴν κατάργησιν τῆς ποινῆς ταύτης, ἀλλ' ἢ τῶν Πατρικίων δὲν συνεφώνησεν αὐτῇ· ὁπωσδήποτε οἱ καρποὶ τῆς Παλινορθώσεως ἐφάνησαν και ἐν τῇ ποινικῇ νομοθεσίᾳ διὰ τῆς μετριάσεως τῆς σκληρότητος τῶν ποινῶν και τῆς εὐρείας εἰσαγωγῆς τῶν ἐλαφρυντικῶν περιστάσεων. Μεγάλην ὠθησιν και ἐνίτχυσιν τοῖς ὁπαδοῖς τῶν ποινικῶν μεταρρυθμίσεων παρέσχεν ἢ επανάστασις τοῦ 1848 και ἢ διὰ τοῦ ἀθρ. 5ου τοῦ Συτάγματος κατάργησις τῆς θανατικῆς ποινῆς διὰ τὰ πολιτικὰ ἐγκλήματα, αἱ δὲ ἀγαθὰ τῆς επαναστάσεως ταύτης συνέπειαι οὐ μόνον ἐν τῇ Γαλλικῇ, ἀλλὰ και ἐν ταῖς ξέναις νομοθεσίαις ἐδείχθησαν ἀμέσως. Δυστυχῶς ἢ κατόπιν πολιτικῆς μεταβολῆς ἐπαληθεύτατα ἐτιχθεῖ τὸ μέγχι τοῦ Montequieu ἀξίωμα, επκνήνεγκε τὴν προτέρην σχεδὸν αὐπτηρότητα τῶν ποινῶν ἐν Γαλλίᾳ, τὸ δ' ὀπισθοδρομικὸν τοῦτο βῆμα τοῦ μεγάλου ἔθνους ἐμελλεν, ὡς συνήθως, νὰ ἐπιδράσῃ και ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἐθνῶν. Οὕτω ταχέως οὐ μόνον ἀπαντα τὰ Γερμανικὰ δουκάτα, ἀτινα ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν

τῶν προτέρων φιλελευθέρων ιδεῶν εἶχον καταργήσει τὴν θανατικὴν ποινὴν, ἀνέγραψαν πάλιν ταύτην ἐν τοῖς κώδιξιν αὐτῶν πλὴν τοῦ Nassau, τοῦ Oldenbourg καὶ τοῦ Anhalt, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ πρώτη τὸ παρὰδειγμα τῆς ἀναμνηστικῆς δοῦσα Τοσκάνη, ἣτις ὁμῶς αὐθις τὴν κατήργησεν δριστικῶς. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐπικνελημέναι ἐγένοντο ἀπόπειραι πρὸς κατάργησιν τῆς θανατικῆς ποινῆς, ἀλλ' οὐδεμία τούτων ἔσχεν εὐτυχὲς ἀποτέλεσμα. Οὕτω τῷ 1865 ἡ κατάργησις αὐτῆς προὔταθ' ὑπὸ τοῦ Jules Favre, τῷ 1870 ὑπὸ τοῦ Jules Simon, τῷ 1872 ὑπὸ τοῦ Chelchénre καὶ τῷ 1876 ὑπὸ τοῦ Louis Blanc. Ἐν Γερμανίᾳ μετὰ τὴν ἔνωσιν τοῦ 1870 καὶ κατὰ τὴν συζήτησιν τοῦ νέου ποινικοῦ αὐτῆς νόμου, προὔταθ' ἡ κατάργησις τῆς θανατικῆς ποινῆς καὶ πολλὰ ὑπῆρχον ἀληθῶς ὑπὲρ τῆς παραδοχῆς αὐτῆς ἐλπίδες, ἀλλ' ἡ ἀντίδρασις τοῦ πρίγκιπος Βίσμארκ, ὃν οὐδόλως ἠδυνήθη νὰ κλονίσῃ ἡ παραινεντική ἐκ Γαλλίας ἐπιστολὴ τοῦ Charles Lucas ἐματταίωσε καὶ τὴν ἀπόπειραν ταύτην. Ἐν Ἀγγλίᾳ, καὶ τοὶ διάφοροι συνέστησαν ἐταίρια σκοποῦσαι τὴν διάδοσιν καὶ ἐνίσχυσιν τῆς ιδέας τῆς καταργήσεως τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου, ἡ ἰδέα οὐχ' ἤττον αὐτὴ οὔτε πολλοὺς οὔτε σπουδαίους εὔρε θιασώτας, διὸ καὶ ἐπολημῆθη ὑπὸ τῶν διαπρεπεστέρων μελῶν τοῦ κοινοβουλίου τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν προὔταθ' εἰς αὐτὸ ὑπὸ τοῦ Ewart. Ἐν Ἰταλίᾳ μεθ' ὅλας τὰς προσπαθείας τῶν ὀπαδῶν τοῦ Βεκκαρία, μεθ' ὅλας τὰς προτάσεις διακκεκριμένων πολιτευτῶν καὶ μετὰ τὴν γνώμην τῆς πρὸς ἐξέτασιν τοῦ ζητήματος διορισθείσης καὶ ὑπὲρ τῆς καταργήσεως τῆς θανατικῆς ποινῆς ἀποφνημαμένης ἐπιτροπῆς, ἡ ἐσχάτη τῶν ποινῶν μένει εἰσέτι ἐν τῷ ποινικῷ αὐτῆς κώδικι. Ἐκ τῶν πολιτειῶν τῆς Βορείου Ἀμερικανικῆς ὀμοσπονδίας τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου κατήργησαν μόνον αἱ Michigan, Wisconsin καὶ Rhode-Island, ἀλλ' ἐν Ἀμερικῇ ὡς καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ζήτημα συζητεῖται καὶ κρίνεται κυρίως διὰ τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Ἀφοῦ ἐν τῇ θεοπνεύστῃ Βίβλῳ εὐρίσκομεν ἀναγεγραμμένην τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου, τίς δύναται ν' ἀμφισβητήσῃ τὴν νομιμότητά καὶ τὴν ὀρθότητά αὐτῆς, λέγουσιν οἱ ἀκαμπτοὶ τῶν παραδεδεγμένων φύλακες. Ὁ Θεός, ἀπικνωσιν οἱ ἐναντιόφρονονῦντες, ὡς δεικνύται ἐκ τῆς κατὰ τοῦ Κρίν ἐτυμολογίας αὐτοῦ καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν τῆς ἱερᾶς Βίβλου μερῶν ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐπιθυμεῖ οὐδ' ἐπιτρέπει τὸν θάνατον τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ποινικὸς λοιπὸν νόμος ἀφαιρῶν τὴν ζωὴν ἀντίκειται προφανῶς τῇ θεῷ βουλήσει. Ἀγαθοὶ ἄνθρωποι! Ὁ Θεὸς οὗτος δ' ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐπιθυμῶν, οὐδ' ἐπιτρέπων τὸν θάνατον τῶν λογικῶν πλασμάτων του, ὁ Θεὸς ὁ τοσοῦτον ἱερὸν καὶ ἀπαρβίαιστον θεωρῶν τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι ὁ ἴδιος ἐκεῖνος ὁ ἀπαιτήσας τὴν θυσίαν τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἰεφθάε, ὁ φονεύσας τὰ νήπια τῶν Αἰγυπτίων, ὁ διὰ τῆς βρομφίας τοῦ Ἥλιου κυλίσας ἐν τῷ αἵματι πρὸ τοῦ χειμάρρου Κεισῶν τοὺς προφήτας τοῦ Βάαλ, ὁ δοὺς τὸν θάνατον εἰς τοὺς

ἀκάκους καὶ ἀθώους μικροὺς ἐκείνους ἐκ τῆς λαοῦ τοῦ παιδῆς, διότι, παίζοντες ἐν τῇ ὀδῷ, ἐτόλμησαν νὰ σώψωσι τὸν διερχόμενον ἐκεῖθεν προφήτην του. Κατ' εἰκόνα ἀληθῶς καὶ ὁμοίωσιν αὐτοῦ εἶχε πλασθῆ ὁ ἥρωας ἐκεῖνος τοῦ Alfred de Musset Hassan ὅστις :

il n'aurait pas marché sur une mouche à terre ;
mais s'il l'avait trouvée à dîner dans son verre
Il aurait assommé quatre ou cinq de ses gens

διὸ δυνάμεθα ν' ἀνακράξωμεν μετὰ τοῦ ποιητοῦ

Parlez après cela des bons et des méchants.

Ἡ θανατικὴ ποινὴ ἐκτὸς τῶν ῥηθέντων μερῶν κατηργήθη ἐπίσης ἀπὸ τοῦ 1859—1861 ἐν τῇ δημοκρατίᾳ τοῦ Ἀγ. Μαρτίνου καὶ ἐν τῇ Ὀλλανδίᾳ, Ρουμανίᾳ καὶ Πορτογαλίᾳ ἐσχάτως.

Ὁ μετὰ προσοχῆς καὶ ἄνευ προκαταλήψεως παρακολουθῶν τὸν ἀπὸ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν διεξαγόμενον ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς θανατικῆς ποινῆς πνευματικὸν ἀγῶνα, εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ ὁμολογήσῃ ὅτι μεθ' ὅλας τὰς ἀλληλοδικδόχους νίκας καὶ ἤττας τῶν διαμχομένων μερῶν, τὸ νῦν ἀποτέλεσμα φαίνεται μᾶλλον ὑπὲρ τῶν πολεμίων τῆς ποινῆς ταύτης. Οὐ μόνον ἀληθῶς τὰς τάξεις τῶν κατώρθωσαν νὰ πολλαπλασιάσωσιν οὗτοι διὰ τῆς καθ' ἐκάστην προσελεύσεως νέων ὀπαδῶν καὶ νὰ ὑπερισχύωσιν ἐπομένως ἐπὶ τοῦ ἤτις ἐδάφους θεωρίας, ἀλλὰ καὶ πρακτικῶς νὰ ἐπιτύχωσι διὰ τῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἤττον ἐπισθητῶν μεταβολῶν, αἱ ἐπὶ τῶν διαφόρων ποινικῶν νομοθεσιῶν προεκάλεσαν. Ἡ ἐντελή; τῆς θανατικῆς ποινῆς κατάργησις ἐν τισιν ἔθνεσιν, ἡ παρ' ἄπαισι σχεδὸν τοῖς λοιποῖς σπουδαία ἐλάττωσις ἐν τῷ νόμῳ τῶν περιστάσεων, καθ' ἃς αὐτὴ καταγινώσκειται, τὰ διάφορα μέσα, δι' ὧν ἡ ἐπιβολὴ αὐτῆς ματτιοῦται, ἡ σπανία καὶ ἡ ἐν τῷ περιβάλλῳ τῶν φυλακῶν μακρὰν τῶν ὀμμάτων τοῦ κοινοῦ ἐν τοῖς πεπολιτισμένοις ἔθνεσιν ἐκτέλεσις τῶν θανατικῶν ἀποφάσεων, πάντα ταῦτα μαρτυροῦσιν ὅτι αἱ ἰδέαι καὶ οἱ κόποι τῶν πολεμίων τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου δὲν ἔμειναν ἄγονοι. Τὰ κατορθώματα ταῦτα εἰσὶν ἄρα γε προάγγελοι προσεχοῦς τελείας καὶ δριστικῆς τοῦ ἐπιδικωμένου ἔργου ἐπιτεύξεως, ἢ ἀποτελοῦσιν ἀπλῶς τὰς μόνως ἀναγκαίας καὶ δυνατὰς ἐπὶ πολὺ ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο μεταρρυθμίσεις πέραν τῶν ὀποιῶν πᾶσα ἄλλη θὰ ἦτο κακὴ ἂν οὐχὶ ἀκατόρθωτος; Αἱ μέχρι τοῦδε ἐπιτυχίαι τῶν πολεμίων τῆς θανατικῆς ποινῆς δεικνύουσιν ἄρα γε ἐντεῦθεν μὲν τὴν ποινὴν ταύτην ἀδικον ἀπολύτως καὶ ἀδικαιολόγητον, ἐτέρωθεν δὲ ἀσύμφωνον τῇ κοινωνικῇ τοῦ αἰῶνος ἡμῶν ἀναπτύξει ἢ μόνον τὴν ὑπὸ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων καὶ τοῦ λόγου ἐπαρκῶς κατορθωθεῖσαν μεταβολὴν τῆς φοδερᾶς καταχρήσεως εἰς τὴν δικαίαν αὐτῆς χρῆσιν;

Ὅσον ἀντίθετος καὶ ἂν φανῆ πρὸς τὰς ἐπικρατούσας νῦν ἰδέας ἢ ἐμὴ ταπεινὴ γνώμη, οὐδόλως δισταξῶ νὰ κηρύξω μετὰ θάρρους ὅτι, ἐὰν ἐκ

μόνου τοῦ βάρους τῶν κατὰ τῆς θανατικῆς ποινῆς ἐπιχειρημάτων ἐπρόκειτο νὰ ἐδηγηθῆ σήμερα φρόνιμος νομοθέτης, δὲν θ' ἀπεφάσιζε βεβιαῶς τὴν πλήρη τῆς ποινῆς ταύτης κατάρτησιν. Οὐδὲν ἀληθῶς τῶν ἐπιχειρημάτων τούτων κατάρθωσεν ποτε μεθ' ὅλην τὴν κατὰ τῆς ἐσχάτης τῶν ποινῶν ἀποστροφήν μου νὰ εὕρω ἀκαταμάχητον καὶ ἀπολύτως ἰσχυρὸν, ὁσάκις κλείων τὸ οὐ; εἰς τὴν φωνὴν τῆς καρδίας, ὑπέβαλλον αὐτὸ εἰς τὴν βάσανον τοῦ ὀρθοῦ λόγου. Τὴν πεποίθησίν μου ταύτην εὐτυχῆς εἰμι ὄντως ὑποβάλλων εἰς τὴν κρίσιν τοιοῦτου ἀκροατηρίου διὰ τῆς ὅσον οἶόν τε συντόμου, ἀλλ' ἰκανῆς ἀναπτύξεως τῶν κυριωτέρων κατὰ τῆς θανατικῆς ποινῆς λόγων.

Τὸ ζήτημα τῆς θανατικῆς ποινῆς, ὡς ἅπαντα τὰ οὐσιώδη τοῦ ποινικοῦ δικαίου ζητήματα, συνδέεται στενῶς πρὸς τὸ τῆς δικαιολογικῆς τῆς ἐν γένει ποινῆς βέβαιως. Βεβιαῶς δὲν σκοπῶ νὰ καταχρασθῶ τῆς ὑμετέρας ὑπομονῆς ἀναπτύσσων τὰς διαφόρους περὶ αὐτῆς θεωρίας καὶ ἀποδεικνύων τίς καὶ τίνων λόγων ἕνεκα εἶναι ἡ ὀρθότερα, νομίζω ὅμως, ὅτι ἐκτὸς τῶν δεχομένων ὡς μόνον βέβαιον καὶ κύριον τῆς ποινῆς σκοπὸν τὴν τοῦ ἐγκληματικῆς βελτίωσιν, οὐδεὶς ὁποιασδήποτε εἴτε ἀπολύτου εἴτε σχετικῆς εἴτε συμμίκτου θεωρίας ὁπαδὸς δύναται νὰ καταδικάσῃ τὴν θανατικὴν ποινὴν, ἂν δὲν ἀποδείξῃ πρότερον αὐτὴν ἄδικον ἢ ἀνωρελῆ ἢ καὶ ἐστερημένην τῶν πρωτίστων καὶ ἀναγκαιῶν ἐκείνων ἰδιοτήτων, τὰς ὁποίας πᾶς καλὸς νομοθέτης ὀφείλει νὰ ἔχη ὑπ' ὄψει ἐν τῇ διατάξει τῶν ποινῶν.

Ἡ θανατικὴ ποινὴ οὔτε νόμιμος οὔτε ὠφέλιμος εἶναι, λέγει εἰς τῶν διαπρεπεστέρων αὐτῆς πολεμίων ὁ Charles Lucas.¹

Διατὶ δὲν εἶναι νόμιμος; Διότι ἡ κοινωνία, ἡ ἔχουσα τὸ δικαίωμα τοῦ τιμωρεῖν, δὲν ἔχει καὶ τὸ τῆς καταστροφῆς τῆς προσωπικότητος· ἡ ὑπαρξίς ἅμα λαβοῦσα συνείδησιν ἐκυτῆς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, καθίσταται ἀπαραβίαστος, λέγει ὁ εἰρημένος συγγραφεύς. Ἄλλ' ἐὰν ὄντως ἡ προσωπικότης ᾔνοι: ἀπολύτως ἀπαραβίαστος, πῶς δικαιολογεῖται ὁ πόλεμος καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἀμύνης, κατὰ τὸν πανθεϊστικὸν τοῦτον συλλογισμόν; Διατὶ ἀρὰ γε ἡ μία προσωπικότης νὰ μὴ δύναται νὰ παραβιασθῆ ὑπὸ τῆς ἐτέρας, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ duc de Broglie καὶ τίνος ἕνεκα ἡ ἐλευθερία νὰ ᾔθ' ὀλιγώτερον τῆς ζωῆς ἀπαραβίαστος;² «Ἡ ζωὴ, παρατηρεῖ μετ' ἄλλων πολλῶν ὁ κατὰ τὰς ἀρχὰς μὲν τοῦ σταδίου του ὑπερασπιστῆς, κατὰ τὸ τέλος δὲ πολέμιος τῆς θανατικῆς ποινῆς Mittermaier, εἶναι δῶρον τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς ἠθικῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀναπτύξεως· ἡ διάρκεια αὐτῆς ὄριστα ὑπὸ τοῦ ὑπεράκτου ὄντος. Πᾶσα λοιπὸν ποινὴ, ἥτις προσβάλλει τὴν θείαν θέλησιν ἀφαιροῦσα τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι ἄνο-

¹ Du système pénal et du système répressif en général et de la peine de mort en particulier p. Charles Lucas.

² Du droit de punir et de la peine de mort.

νομος. Ἡ κοινωνία δύναται νὰ πλήττῃ μόνον τὰ ὑπ' αὐτῆς παρεχόμενα ἢ προστατευόμενα, οὐχὶ δὲ καὶ τὰ φυσικὰ τοῦ ἀνθρώπου δίκαια.»¹ Ἐὰν ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου ᾔνοι κτήμα ἀναφίρετον, ἐν τὸ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δῆθεν ὀρισθὲν φυσικὸν αὐτῆς τέμα δὲν δικαιούται νὰ μεταβῆλη ἕνευ προσβολῆς τῆς θείας βουλήσεως ἢ κοινωνίας, οἱ τόσοι ἀναγκαῖοι καὶ ἱεροὶ σκοποὶ ὑπὲρ τῶν ὁποίων διατίθησιν αὐτῇ ἕνευ οὐδεμιᾶς διαμαρτυρήσεως τὴν ζωὴν τῶν μελῶν τῆς, τροποποιούσιν ἐπίσης τὴν θείαν ἀπόφασιν. Κατὰ τὰς περιστάσεις ταύτας πρόκειται, λέγουσι, περὶ τῆς ἀμύνης, τῆς σωτηρίας, τῆς δόξης, τῆς προόδου τῆς πατρίδος, πρόκειται περὶ τῆς ἐκπληρώσεως μεγάλων κοινωνικῶν σκοπῶν. Ἔστω! Ἄλλὰ μήπως ἡ χρῆσις τῆς θανατικῆς ποινῆς δὲν σκοπεῖ τὴν ἰκνοποίησιν τῆς δικαιοσύνης, τοῦ κυρίου θεμελίου, τοῦ ἀπαρακινήτου τούτου ὅρου τῆς ζωῆς καὶ προόδου πάσης κοινωνίας; καὶ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ κοινωνικοῦ σώματος; Ἐὰν ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου ἴσταται ὡς ἀπαιτήσις τῆς προσβληθείσης δικαιοσύνης ἐν τῇ συνειδήσει λαοῦ τινος, ἐὰν ἡ χρῆσις αὐτῆς θεωρηθῆ ἀναγκαίᾳ εἰς τὴν ἀσφάλειαν τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἀπαρακινήτου κοινωνικοῦ σώματος, πῶς θὰ δυνηθῆ νὰ ἀρνηθῆ τις τῇ κοινωνίᾳ ταύτῃ προκειμένου περὶ τῆς κεφαλῆς αἰμοδόρου κηκούργου τὸ δικαίωμα, ὅπερ τῇ ἀναγνωρίζει ἐπὶ τῆς ζωῆς τοῦ εἰς πόλεμον πεμπομένου γενναίου καὶ ἐναρέτου τέκνου τῆς; Ὁ Θεὸς ὁ μὴ ὀριζόμενος ὁσάκις ἡ ὑπ' αὐτοῦ, ὡς λέγεται, ὀρισθεῖσα φυσικὴ διάρκεια τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων συντέμεται χάριν τῆς ἀμύνης, τῆς δόξης, τῆς προόδου τῆς κοινωνίας, θὰ εὐδοκήσῃ νὰ προθέσῃ, φρονῶ, εἰς τὰς τοσούτας ἐξαίρεσεις καὶ τὴν κοινωνικὴν ἀσφάλειαν. Ἐὰν τέλος ἡ κοινωνία, ὡς νομίζει ὁ Mittermaier, δὲν ἔχη τὸ δικαίωμα τῆς προσβολῆς τῶν φυσικῶν τοῦ ἀνθρώπου δικαίων, τότε οὐ μόνον εἰς θάνατον, ἀλλ' οὐδ' εἰς φυλάκισιν νὰ τιμωρῆ τὸν κακοῦργον δύναται, τῆς ἐλευθερίας οὔσης πολυτίμου ἐπίσης φυσικοῦ δικαίωματος.

Πλὴν ἡ θανατικὴ ποινὴ εἶναι δυνατὸν ἀρχεῖ νὰ θεωρηθῆ ὡς δικαία, ὡς ἀπαιτήσις τοῦ ὑπὸ τοῦ ἐγκλήματος προσβληθέντος τῆς δικαιοσύνης αἰσθημάτων; Ἄγνωσθ' ἀληθῶς ὁποῖαν ἀκριβῶς ἐπὶ τῶν αἰσθημάτων τῶν ἐπελευσομένων γενεῶν μεταβολὴν θὰ ἐπενέγκῃ ἡ κοινωνικὴ ἐξέλιξις, ἀλλ' ἐν τῇ σήμερον συνειδήσει τῶν λαῶν, ἀναμφιβόλως ὁ θάνατος τοῦ ἐγκληματικῆς παρουσιάζεται, αὐτομάτως οὕτως εἶπεῖν, ὡς δίκαιον ποινῆς μέτρον κατὰ τῶν ἐγκλημάτων ἐκείνων, καθ' ὧν συνήθως ἡ κοινὴ συνείδησις πρὸ παντὸς δικαστοῦ ἐκφέρει τὴν ἐτυμηγορίαν τῆς. Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀναφέρω τὴν πατροκτονίαν καὶ ἄλλα εἶδη φοβερῶν φόνων μαρτυρούντων τὴν θηριωδίαν τῶν ἐργατῶν αὐτῶν, ὅταν ἔχω πρόσφατον ἐλαφρότερον ἐνταῦθα παράδειγμα; Τίς ἀκούσας τὴν τελευταίαν στυγεράν ἐν Λαυρίῳ ληστείαν δὲν νυχήθη τὴν ἄμεσον σύλληψιν, τὴν ταχεῖαν δίκην, τὴν εἰς θάνατον

¹ Mittermaier ἐνθ. ἀνωτ.

τον καταδίκην και την άνευ άνάβολης εκτέλεσιν τῆς κατὰ τῶν ἐνόχων ἀποφάσεως, τίς ἐάν σήμερον ὁ δήμιος ἔρριπτε διὰ τῆς σκνίδος τοῦ ἰκρίω- ματος τοὺς κορμούς τῶν σωμάτων τῶν κακούργων τούτων ἐπὶ τοῦ χώματος, τοῦ μὴ ἀποροφήσαντος εἰσέτι τὸ αἷμα τῶν ἀτυχῶν θυμάτων τῶν, θὰ ἠδύνατο νὰ εἶπῃ ὅτι προσεβλήθη ἐν τῇ συνειδήσει του. τὸ τῆς δικαιοσύνης αἰσθημα ; Ἀργότερον, ὅταν ἡ ἀνάμνησις τοῦ ἐγκλήματος δὲν θὰ ἦ τόσον ζωηρά, ὅταν ὁ φυσικὸς ὑπὲρ τῶν πασχόντων οἶκτος θὰ προκαλέσῃ τὴν ὑπὲρ τῶν κακούργων συμπάθειαν, πολλοὶ θὰ κραυγάζωσι βεβιαίως πάλιν κατὰ τῆς σκληρότητος τῆς ποινῆς, ἀλλ' ἡ ἀπαίτησις τῆς δικαιοσύνης πρέπει νὰ ἐξετάζηται κατὰ τὴν στιγμήν τῆς τελέσεως τοῦ ἐγκλήμα-τος, διότι τότε ἐάν οὔτε συγγενείας, οὔτε φιλικῆς, οὔτε σχέσεως ἀπλῆς πρὸς τὰ θύματα λόγος τυγχέῃ τὴν ἀνεξάρτητον κρίσιν, ἡ ἐκπερομένη ὑπὸ τοῦ κοινοῦ ἐτυμηγορία εἶναι ἀγνή και ἀσφαλῆς τοῦ δικαίου φωνή. «Ὁ,τι ὑδύναται νὰ βεβαιώτῃ τις, ἔγραφε λίαν ὀρθῶς ὁ duc de Broglie, εἶναι ὅτι ἕμέχρι τοῦδε οὐδαμοῦ νομοθέτης, ἐν ὅσῳ περιωρίσθη ἐν τῇ φυσικῇ αὐ- ντοῦ ιδιότητι ἤτοι τῇ τοῦ πεφωτισμένου και ὑπομενετικοῦ διερμηνέως ἡτῶν ἐθνικῶν εὐχῶν και τοῦ ὀρθοῦ τοῦ λαοῦ φρονήματος, δὲν ἀμφίβαλε περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς διατηρήσεως τῆς θανατικῆς ποινῆς.» Οἱ λόγοι οὗ-τοι καίτοι πρὸ ἐξήκοντα περίπου ἐτῶν χαρκαθέντες, ἐκφράζουσι και νῦν ἔτι πιστῶς τὴν ἀλήθειαν τῶν πραγμάτων.

Ἄλλ' ἡ ποινὴ αὕτη εἶναι ὑπερτέρη παντὸς ἐγκλήματος, διότι οὐ μόνον τὴν ζωὴν τοῦ ἐγκληματίου ἀφαιρεῖ, ἀλλὰ και τὴν ψυχὴν αὐτοῦ πέμπει εἰς τὴν αἰωνίαν καταδίλην, ἀντιτείνουσι πολλοί. «Πόσον ἡ ἰδέα αὕτη βε- ἡρύνει ἐπὶ τῆς καρδίας ! Ὅποῖον θέαμα τὸ τῆς ἀγωνίας τοῦ πεπωρωμένου ὑδυστυχοῦς, ὃν ὁ σίδηρος τῆς λαμητόμου ἢ τὸ σχοινίον τῆς ἀγγόνης ἔρ- ἡριψαν ἴσως εἰς τὰς αἰωνίους βατάνους»,¹ ἀνακράζει ὁ Edouard Duepetiaux. Τὸ ἐπιχειρήμα τοῦτο ὄζει καλογηρικῆς ἀληθῶς σοφιστείας, ἀλλ' ὡς ἀ- παντα τὰ θεολογικὰ ἐπιχειρήματα δὲν ἀντέχει πολὺ εἰς σοβαρὸν ἔλεγ- χον. Ἐπιτυχῶς λίαν ἀνεσκεύασαν αὐτὸ οἱ παρατηρήσαντες ὅτι μιὰς στιγ- μῆς μετάνοια ἀρκεῖ ἵνα κατορθώσῃ τὴν πνευματικὴν τοῦ ἀμικτωλοῦ σω- τηρίαν και ὅτι ὁ κατὰδικος και κικρὸν νάμετανοήτῃ ἔχει ἱκανὸν και πρὸς τοῦτο ἐπανειλημμένως ὑπὸ τοῦ ἱερέως κλεῖται. Ἄλλ' εἰς τὴν ἀπάντησιν ταύτην νομίζω καλὸν νὰ προσθέσω δύο ἔτι ἄλλας, τὰς ὁποίας ἄλλοι, καθ' ὅσον ἐγὼ τοῦλάχιστον γνωρίζω, ἢ δὲν ἐσκέφθησαν ἢ δὲν ἠθέλησαν κα- θαρῶς νὰ ἀναπτύξωσι. Κατὰ τοὺς χριστιανούς, ὁ θεὸς δι' ἀνεξερευνητῶν μέστων προλαμβάνει τὸν θάνατον τοῦ ἀμικτωλοῦ, ἐάν ὑπάρχῃ βεβαιότης μελλούτης ἐπὶ τῆς γῆς ἠθικῆς αὐτοῦ ἀναμορφώσεως, τότε δὲ μόνον μετὰ λύπης ἀδιαφορεῖ, ὅταν πᾶσα τοιαύτη ἐλπίς ἐκλίπη. Συμφώνως λοιπὸν τῇ λογικῇ ἂν οὐχὶ πραγματικῇ ταύτῃ ἰδέῃ, οἱ ἀποθνήσκοντες, φυσικῶς ἢ ἄλλως ἀδιάφορον, ἦτο ἀδύνατον νὰ γείνωσιν ἠθικῶς βελτίονες ὅσον και

ἂν ἔζων ἔτι χρόνον. Ἄλλ' ἀνεξαρτήτως ὄλων τούτων, πόσον πτωχὸς τῷ πνεύματι ἔπρεπε νὰ ἦναι ὁ νομοθέτης ἐκεῖνος, ὅστις κρίνων ἀναγκαίαν και συμφέρουσαν τὴν θανατικὴν ποινὴν, θὰ διέγραπεν ἐκ τοῦ κώδικος ταύ- την και θὰ διεκύβευε τὴν ἀσφάλειαν τῆς κοινωνίας ἐπὶ μόνῃ τῇ ὑποθέσει δυνατῆς ὑποστάσεως παρὰδόξων νοσοῦσης φαντασίας συλλήψεων ! Ἴσως πλανῶμαι, ἀλλὰ πιστεύω ἀδιστακτικῶς και τὸ λέγω παροδικῶς μόνον ἐν- ταῦθα ἔτοιμος νὰ τὸ ἀναπτύξω ἐκτετακμένως προκαλούμενος, ὅτι ἐάν ὑπῆρχε προσωπικὸς και ἀπόλυτος Κριτής, οὐδεμίαν οὐδενὶ θὰ ἐδικαιοῦτο νὰ ἐπιδύλη ποινὴν. Ἡ κοινωνία σχετικῶς κρίνεται, σχετικῶς μόνον ἰδέας ἔχου- σα τιμωρεῖ και πρέπει νὰ τιμωρῆ, διότι δὲν ἔπλασεν αὐτὴ τὸν ἄνθρωπον τοιοῦτον, διότι αἰσθάνεται τὸ ἀδικον και τὴν ἀνάγκην τῆς καταστολῆς αὐτοῦ, διότι ὀφείλει νὰ ἀποβλέπῃ εἰς τὴν ἀσφάλειαν τῆς, και ὅμως καθ' ἐκάστην ἀκούει δραμεῖκς μοιρῆς, ὁσάκις πληττεῖ αὐστηρῶς ἐγκλή- ματα εἰς τὴν τέλεσιν τῶν ὁποίων διὰ τῆς ἀμελείας τῆς ἐγένετο κἄπως συνέννοχος. Ὁ ἀπόλυτος ὅμως κριτής, ἐξ οὗ τὰ πάντα ἀπέρρευσαν ἐπὶ τίνι νὰ ψεῖξῃ δικαιοῦται τὰ σχετικὰ ὄντα ; Χωρὶς νὰ ἦ τις ὀπαδὸς τῆς ἠθι- κῆς τοῦ συμφέροντος, δύνανται ν' ἀναγνωρίσῃ ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ἐξ ἐνστίγ- κτου ζητεῖ πάντοτε τὴν ἡδονὴν και ἀποφεύγει τὴν θλίψιν, ἀδιάφορον ἐάν ἀναλόγως τῆς ἰδιοσυγκρασίας και τῆς ἐν γένει αὐτοῦ ἀναπτύξεως προτι- μᾶ τὴν φυσικὴν, τὴν ἠθικὴν, ἢ τὴν δικονομικὴν ἡδονὴν ἢ εὐρίσκει πολ- λάκις αὐτὴν ἐν τῇ ὑπὸ τῶν λοιπῶν νομιζομένη θλίψει. «Ὀυρανικὴ ἡδονὴ τὸ ὑπὲρ τῶν ἄλλων πάσχειν !», ἔλεγον οἱ ἀγνοὶ τοῦ μεγάλου Ἰουδαίου ὀπα- δοί. Ἐξ ἄλλου ὅσον και ἂν λεπτολογῶσι θεωρητικῶς οἱ περὶ τῆς ἐλευ- θερίας τῆς βουλήσεως φιλοσοφοῦντες, ἡ πειραματικὴ ἀνάλυσις τῆς θελή- σεως δεικνύει ὅτι ὑπόκειται αὕτη εἰς τὴν ἐνέργειαν διαφόρων αἰτίων και ὅτι ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν στιγμήν τῆς ἀποφάσεως προτιμᾶ τὰ ἰσχυρότερα τούτων, τὰ ἀρέσκοντα τουτέστιν, καλῶς ἢ κακῶς ἀδιάφορον, αὐτῷ ἢ τὰ ὑπισχυόμενα μέλλουσαν ἡδονὴν. Ὑπὸ τοὺς ὄρους τούτους, οὗς ἐγὼ μὲν εὐρίσκω ἀπλῶς ἐν τῇ φύσει, κατὰ τὴν συζητούμενην ὅμως ὑπόθεσιν ἀ- πόλυτον προσωπικὸν ἔθηκεν ὃν, φέρετε ὁποιοῦνδήποτε ἔνοχον ἐνώπιον τοῦ ὑποτιθεμένου ὑπερτάτου κριτοῦ και εἴπατέ μοι, ἐάν δὲν θὰ ἦτο φυσικὴ και ὀρθὴ τοιαύτη τις περίπου ὡς ἡ ἐξῆς ἀπολογία.

— Διατί ἐγένεσο ἔνοχος τῶν πράξεων τούτων ;

— Διότι ἠσθάνομην ἡδονὴν ἢ εὐρίσκον συμφέρον παρὸν ἢ μέλλον δικ- πράττων αὐτάς.

— Ἄλλ' ἐγνωρίζεις νὰ διακρίνης τὸ καλὸν τοῦ κακοῦ, διατί προετίμη- σες τὸ δεύτερον τοῦ πρώτου ;

— Διότι με εἶλεκε περισσότερον τὸ κακὸν, ἄλλως δὲν θὰ ἠδυνάμην νὰ κλίνω εἰς τὴν προτίμησιν αὐτοῦ.

¹ De la peine de mort p. Edouard Duepetiaux p. 68

— Ἦσο λοιπὸν φύσις πονηρὰ, ἐν τῇ ὁποίᾳ τὰ κακὰ αἴτια ἴσχυον πλειότερον τῶν ἀγαθῶν κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἀποφάσεως.

— Βεβίως, ἀλλὰ τῆς φύσεώς μου δὲν ἤμην ἐγὼ δημιουργός. Τίς δύναττι νὰ μεμψῆ τῇ τίγριδι ὅτι ἐγεννήθη αἰμοδόρος, τίς νὰ ἐπαινέσῃ τὸν ἀμνὸν ἐπὶ τῇ φυσικῇ του πρῶτῃ;

— Δικτὶ δὲν μετέβηλλες τὴν φύσιν σου;

— Διότι φύσιν πονηρὰν μεταβάλεῖν οὐ ρᾶδιον.

— Τὸ πκράδειγμα τῶν δύο φύσεων, ἅς πρὸ μικροῦ ἀνέφερες, αἴτινες πάντοτε μένουσιν αἱ αὐταὶ καὶ τὰς ὁποίας οὐδεὶς οὔτε ἐπαινεῖ οὔτε κατακρίνει ἐπὶ τούτῳ, σοὶ δεικνύει ὅτι ὁ ἄνθρωπος διαφέρει τῶν ζώων, ὅτι δύναται νὰ μεταβληθῆ, ὅτι δημιουργεῖ τὴν τύχην του....

— Οὐχὶ ἀπολύτως, ὦ πάνσοφε καὶ παντεπόπτᾳ! Ἡ μεταβολὴ τελεῖται μέχρις ὁρίου, ἀναλόγως αὐτῆς τῆς φύσεως καὶ τῶν περιστάσεων. Ἄφες τοὺς θεολόγους νὰ μωρολογῶσι! Σὺ γινώσκεις καλῶς ὅτι ὑπέικομεν εἰς τὴν δύναμιν τῶν αἰτίων, ὅτι δὲν εἴμεθα ἀνεξάρτητοι τούτων.

— Ναί· ἀλλ' ἐὰν ἀνεπτύσσεσο πλειότερον, ἐὰν κατῶρθωνες νὰ αἰσθανθῆς ἰσχυρῶς τὴν ἡδονὴν τοῦ ἀγαθοῦ, ἐὰν ἐπολλαπλασιάζεις ἐν σοὶ τὰ ἀγαθὰ αἴτια, θὰ εἴλασο κατὰ τὴν στιγμὴν τῶν ἀποφάσεών σου ὑπὸ τούτων καὶ δὲν θὰ διέπραττες τὸ κακόν.

— Ἀναμφιβόλως καὶ ἐπειδὴ ὅλα αὐτὰ τὰ ἐὰν δὲν ἐπραγματοποιήθησαν ἕνεκα λόγων, κατὰ τῆς φυσικῆς δυνάμεως τῶν ὁποίων μοὶ ἦτο ἀδύνατον ὡς εὐρέθην ν' ἀντιπαλαίσω, ἕνεκα περιστάσεων, εἰς ὧν τὸν συνδυασμὸν ἀναγκάσιως ὑπέκυψα, φθάνω ἐνώπιόν σου κακοῦργος ἀντὶ νὰ ᾤ ἅγιος. Κρίνον τώρα, ὦ δίκαιε κριτὰ, τίς περισσότερον ἢ μᾶλλον τίς ἀληθῶς πταίει; Σὺ, ἐγὼ ἢ αἱ περιστάσεις;

Γινώσκω καλῶς ὅτι τοιαῦται ἰδέαι δὲν θίγονται ὑπὸ τῶν περισσοτέρων εὐχαρίστως! Ὑπάρχουσιν ἀλήθειαι, τὰς ὁποίας καίτοι ἐννοοῦντες, καίτοι πιστεύοντες οἱ ἄνθρωποι, ἀποσιωπῶσι νομίζοντες τὴν διάδοσιν αὐτῶν πρῶτον μὲν καὶ πλειότερον ἐπιβλαβῆ τῷ λέγοντι, εἶτα δὲ ἐπικίνδυνον τοῖς ἀκούουσιν. Ἰσως ὀλίγον φαινομικὸ φρόνιμος ἐγκαταλείπων τὸ πκράδειγμα τῶν πολλῶν, ἀλλὰ φρονῶν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ μάθῃ ὅτι πρέπει νὰ πράττῃ τὸ ἀγαθὸν ἕνεκα αὐτοῦ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ οὐχὶ ὡς ἐκ τοῦ φόβου αἰωνίων βρασάνων, δὲν ἐδίστασα ν' ἀκολουθήσω τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ Ἰησοῦ, λέγετε πάντοτε τὴν ἀλήθειαν, καὶ νὰ ἐκφράσω ἐπομένως ὅ,τι πιστεύω ὡς ἀληθές.

Ἐξετάσωμεν νῦν, ἐὰν ἡ θανατικὴ ποινὴ δὲν ἦναι ὄντως ὀφέλιμος, ὡς ἰσχυρίζονται οἱ πολέμιοι αὐτῆς! Τὸ δεύτερον τοῦτο ζήτημα δὲν λύεται, ἐννοεῖται, ἀπολύτως, διότι τὸ ἐνταῦθα νῦν ὀφέλιμον δυνατόν νὰ μὴ ἦ τοιοῦτον ἀλλαχοῦ, ὁ νομοθέτης δὲ καὶ ὁ πολιτικὸς ἀνὴρ εἰσι μᾶλλον τοῦ φιλοσόφου ἐν καταστάσει νὰ κρίνωσι περὶ αὐτοῦ, ὡς ὀρθῶς πκρατη-

ρεῖ ὁ Broglie. Ὅπωςδὴποτε δυσκόλως θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποδείξῃ τις ὅτι δὲν εἶναι ὀφέλιμος ποινὴ, ἥτις ἀπαλάττει μὲν ἐντελῶς τὴν κοινωνίαν ἀπὸ τῆς ὑποτροπῆς τῶν αὐτῶν τεράτων, προλαμβάνει δὲ, κατὰ τὸ ἐφικτὸν, διὰ τοῦ φοβεροῦ παραδείγματος τὴν διάπραξιν νέων ἐγκληματικῶν ὁμοίων πράξεων. Ἡ κοινωνία, λέγουσι, ζητοῦσα ν' ἀπαλλαγῆ τοῦ ἐγκληματίου διὰ τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου ὁμοιάζει τῷ ἰατρῷ, τῷ ἀποτέμνοντι τὸ μέλος τοῦ σώματος, ὅπερ ἠδύνατο νὰ θεραπεύσῃ ἄλλως. Ἀλλὰ δύναται ἄρα γε ἡ κοινωνία νὰ κκορθώσῃ πάντοτε τὴν ἠθικὴν ταύτην θεραπείαν; Ἡ ποινικὴ στατιστικὴ τῶν πεπολιτισμένων ἐκείνων ἐθνῶν, ἐν οἷς τὰ τελεϊότερα σωφρονιστικὰ λειτουργοῦσι συστήματα, δὲν μαρτυρεῖ καθ' ἑκάστην ἰσχυρῶς ὅτι ἡ τοῦ ἐγκληματίου βελτίωσις δὲν εἶναι πολὺ σὺνηθες φαινόμενον καὶ δὲν εἶχε δίκαιόν ὁ Rossi γράφων ὅτι «τὸ θουσιάζειν ἐν τῷ συστήματι τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης τὴν ἀρχὴν τῆς ποινῆς καὶ ἡτὴν ἐνέργειαν τοῦ φόβου εἰς ὑπερβολικὰς ἐλπίδας ἀναγεννήσεως τῶν κκαταδίκων εἶναι λήθη τῶν οὐσιωδεστέρων τοῦ νομοθέτου κκαθηκόντων;»¹ Ἡ ἠθικὴ τοῦ ἐγκληματίου βελτίωσις εἶναι δευτερεύων σκοπὸς ἢ μᾶλλον ἀπλῆ τῆς ποινῆς συνέπεια, ἣν ὀφείλει νὰ ἔχῃ ὁ νομοθέτης ὑπέψει, ἀλλὰ χάριν τῆς ὁποίας δὲν πρέπει νὰ κκαρκεβλέπῃ τοὺς πρώτους καὶ κυρίους τῆς ποινῆς σκοποῦς.

Ὁ θάνατος τῶν ἐνόχων οὐ μόνον οὐδένα ἐκφοβεῖ, προσθέτουσιν, ἀλλὰ καὶ ἀντιστρόφως τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ ἐπενεργεῖ, ἐθίζων τὴν κοινωνίαν εἰς τὴν θέξιν τοῦ αἵματος καὶ γαργκλιζων τὸν κακῶς ἐννοούμενον ἠρωτισμὸν τῶν πρὸς τὸ κκακουργεῖν ἐχόντων τάσιν. Ἡ ἀπώλεια τῆς ζωῆς μόνον τοὺς ἄχην δειλοὺς καὶ ἀθλίους καὶ μόνον ἐπὶ τινὰ στιγμὴν ἐκφοβεῖ, κκατανᾶται δὲ δεινῶς ὁ ἐπὶ τοῦ φόβου τούτου ἐλπίζων νομοθέτης! Ἡ μονομκχίη καὶ ἡ αὐτοκτονία δεικνύουσιν ἀρκούντως ὁποῖαν εἰς τὴν ζωὴν ὁ ἄνθρωπος δίδει σημασίαν καὶ ἡ τελευταία λίην πειστικῶς μαρτυρεῖ ὅτι ὑπάρχουσι θλίψεις ἀλλαι πρὸ τῶν ὁποίων ὁ θάνατος ὡς γλυκὺς ἐμφανίζεται σωτήρ. «Μὴ φρονεῦσθε τοὺς συνεργοὺς τοῦ Κκατιλίνα, ἔλεγεν εἰς τὴν ἡΓερουσίαν ὁ Κκαῖσαρ, διότι αὐτοὺς μὲν οὔτω δὲν θὰ τιμωρήσῃτε ποσῶς, ἡτοὺς ἐπιθυμοῦντας δὲ νὰ τοὺς κκαμηθῶσι δὲν θὰ ἐκφοβῆσῃτε. Ὁ θάνατος εἶναι τὸ τέρμα τῶν πόνων, τὸ ἀντικείμενον τῶν εὐχῶν τοῦ πάσχοντος! ἡἘκν.οἱ θεοὶ τὸν ἔθετον ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἄδου, ὁ ἄδης οὐδένα θὰ ἐνέπνεε πλέον ἡφόβον τοῖς ἀπίστοις;»² ἡἘν τῇ ἀγάπῃ τῆς κκατρίδος, λέγει ὁ Ducrétauκ, ὁ νομοθέτης ζητεῖ τὴν ποινὴν τῆς ἐξορίας· ἐκ τῆς ἀνάγκης τῆς ἐλευθερίας ἡἀντλεῖ τὴν δρκατηριότητα τῆς φυλακίσεως· ἐν τῷ μέσῳ τῆς προόδου τῆς ἡπολυτελείας καὶ τοῦ πλοῦτου κκαρατηρεῖ ἡπλην τιμωρίας· ἡ τιμὴ καὶ ἡ ἡὑπόληψις τῷ ὑποδεικνύουσι τέλος τὰς ἀτιμωτικὰς ποινὰς. ἡἈλλὰ κκαρὰ

¹ Rossi «traité de droit pénal liv II.»

² Giccer. . . in Catil. . . or 4 n. 4

στοις ἐλαττηρίοις τούτοις, ὧν ἡ ἐνέργεια εἶναι καθολική, τὰ πάντα τῷ »ἀποκαλύπτουσι ὅτι μόνον ἐν τῇ δειλίᾳ καὶ τῷ ἐξουτελισμῷ ἀχρείων ὄντων ὄντων δύναται νὰ βραδίῃ τὸ ὠφέλιμον τῆς θανατικῆς ποινῆς... Τὸ »ἐπανκλαμβάνω, ἡ ποινή αὕτη ὡς ἀπώλεια τῆς ὑπάρξεως εἶναι σήμερον »τιμωρία μόνον τῶν οὐτιδανῶν». ¹ Καὶ τοῦ ἀτυχστεροῦ ἔρωτος θυμάται ἔαν ἦσαν οἱ ἄνθρωποι οὗτοι, δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ γράψωσι μετὰ τόσης κατὰ τοῦ θανάτου περιφρονήτους. Πολὺ ὀλίγην τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως γνῶσιν προδίδει ὁ διατεινόμενος σοβαρῶς ὅτι τὸν θάνατον ἀτακτῶς προσβλέπουσι τὰ πλήθη, ὅτι ἡ ἀπώλεια τῆς ὑπάρξεως μόνον τοὺς οὐτιδανοὺς φοβεῖ, ὅτι οἱ περισσότεροι τὴν ζωὴν ὡς ἀγαθὸν μικροῦ λόγου ἄξιον θεωροῦσι. Πολλοὶ ἀναμφιβόλως προσποιούμενοι ἐν οὐ δέγνυσι καὶ μακρὰν παντὸς κινδύνου τὸν στωϊκὸν φιλόσοφον καυχῶνται ὅτι μετ' ἀδιαφορίας καὶ ψυχρότητος δύναται ν' ἀντιμετωπίσῃ τὸ τέρας τοῦ βίου των, πολλοὶ ἐπίσης γογγύζοντες κατὰ τῶν ἀεσίων τοῦ κόσμου τούτου θλίψαν ἐπικαλοῦνται κατὰ πᾶσαν στιγμήν τὸν θάνατον ὡς θεῖον ῥύστην, ἀλλ' ὅταν αἰσθανθῶσι πράγματι ἐπ' αὐτῶν τὴν ψυχρὰν τοῦ εἰδεχθοῦς τούτου φάσματος χεῖρα, τότε προσκολλῶνται ἀμέσως εἰς τὴν ζωὴν ὡς ὁ κισσὸς εἰς τὴν πλάτανον. Πόσον καλλίτερον τῶν ἀνωτέρω παραδοξολόγων εἶχε μελετήσει τὸν ἄνθρωπον ὁ σοφὸς συγγραφεὺς τοῦ μύθου τοῦ ξυλοκόπου γέροντος καὶ τοῦ θανάτου, πόσον ἀληθέστερον ἐξέφραζε τὴν ἀγάπην τῆς ζωῆς ὁ Μαικήνας, πόσον ὀρθότερον ἐσκέπτετο ὁ La Fontaine γράφων.

Mécénae fut un galant homme ;

Il a dit quelque part : « Qu'on me rende impotent,

Cul-de-jatte, goutteux, manchot, pourvu qu'en somme

Je vive, c'est assez, je suis plus que content. » ²

Ne viens jamais, ô mort ! on t'en dit tout autant. ³

Προβάλλουσι πρὸς ὑποστήριξιν τῆς παραδόξου ιδέας ὅτι ἡ ἀπώλεια τῆς ὑπάρξεως οὐδένα συνήθως ἐμπνέει φόβον τοῦ μονομυχοῦντος καὶ αὐτοκτονοῦντος. Οἱ καταστρέφοντες ἰδίᾳ χεῖρι τὸν βίον (καὶ περιορίζομαι εἰς τὸ παράδειγμα τούτων, διότι ὁ θάνατος τῶν μονομυχοῦντων εἶναι πολὺ ἀμφίβολος) μαρτυροῦσιν ὄντως ὅτι ἡ ζωὴ ὡς πρὸς αὐτοὺς δὲν εἶναι πάντως

¹ Ἐνθ. ἀνωτ. σ. 50.

² Οἱ στίχοι τοὺς ὁποίους ἀποδίδει ὁ Σενέκας εἰς τὸν Μαικήναν εἰσὶν οἱ ἑξῆς:

Debilem facito manu

Debilem pede, coxa ;

Tuber adstrue gibberum ;

Lubricos quate dentes :

Vi a dum superest, bene est.

Hanc mihi, vel acuta

Si Sedeam cruce, sustine.

³ Fables de La Fontaine L. I. f. XV et XVI. Ἰδὲ ἐν σημ. ἐκδ. Garnier τὰς περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος περιχοπὰς τῶν Montaigne, Boileau, J. B. Rousseau καὶ ἄλλων.

τὸ ὑψιστον ἀγαθόν. Ἄλλ' αἱ εὐγενεῖς αὐταὶ ψυχὰι, τὰς ὁποίας ἐπὶ δειλίᾳ κατηγοροῦσιν οἱ ἐκ τῆς ποτνίης τῶν ἀτυχῶν θνητῶν μωρίας τρεφόμενοι πικρύνουσιν θεολόγοι ἢ ἀτόκλητοι τῆς ἠθικῆς κήρυκες, αἱ γενναῖαι αὐταὶ ὑπάρξεις, αἱ σχοῦσαι τὴν δύναμιν νὰ διαρρηξῶσιν ἐν τελείᾳ συνειδήσει τῆς πράξεώς των τὴν καρδίαν των ἢ τινάξωσι τὸν ἐγκέφαλόν των ἐμελετήθησαν ἀράγε ἀρκοῦντως; Τίς ἠρώτησεν αὐτὰς ὅποιον ψυχικὸν ἠσθάνθησαν ἐπανειλημμένως ἄλλοις πρὸ τῆς ἐκτελέσεως τῆς κρατερῆς ἀποφάσεως, ὁποίου ὑπερανθρώπου θάρρους ἔσχον ἀνάγκην, ποσάκις πρὸ τῆς ιδέας τῆς ἐξοντώσεως ὄχραὶ καὶ ἀγωνισμοὶ ὑπεχώρησαν, ποσάκις, ὡς ὁ μέγας καὶ γλυκὺς τοῦ Γολγοθᾶ μάρτυς, αἷματι ἰδρώσασται ἀνέκραζεν « *παρελθέτω εἰ δυνατόν τὸ ποτήριον τοῦτο* ». Καὶ τὰς θυμαστὰς ταύτας καρδίας, τὰς ὑπὸ τόσων εὐγενῶν καὶ λεπτῶν κινουμένας ἐλαττηρίων, τὰς ὑπὸ τόσου κατεχομένας θάρρους, τῶν ὁποίων ἡ τελευταία πράξις φαίνεται τόσον τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου ὑπερτέρα, ὥστε ὡς καρπὸς παραφροσύνης νὰ χαρκατηρίζεται, θὰ παραβάλωμεν πρὸς τοὺς δολοφόνους καὶ θὰ εἴπωμεν ὅτι τὴν αὐτὴν ἐντύπωσιν πρὸς τοὺς μὲν καὶ τοὺς δὲ προξενεῖ ὁ θάνατος; Ἐνοῶ τοιαύτην σύγχυσιν ἐκ μέρους ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἀνοῦνται εἰς τὰς ἐκλεκτὰς ἐκλιπούσας ταύτας ὑπάρξεις τὸν σταυρὸν καὶ τὴν ταφήν, ἀπαρέχουσι καὶ τοῖς κακούργοις, ἀλλὰ δὲν τὴν ἐνοῶ ποσῶς ἐκ μέρους τῶν γινωσκόντων καλῶς ὅτι τὸν ἀληθῆ σταυρὸν μετὰ τῶν ἡλῶν ἀρκοῦντως ἠσθάνθησαν αὐταὶ μέχρι τῆς τελευταίας των πνοῆς καὶ τάφρον ἔχουσιν ἱερὸν ἐν πάσῃ εὐγενεῖ καρδίᾳ. Ὅτι ὑπάρχουσι ἐξίστετοι ψυχὰι θυσιαζόμεναι ὑπὲρ τῶν ιδεῶν καὶ πεποιθήσεών των, προτιμῶσαι τὸν θάνατον τῆς αἰσχύνης, ὑψοῦσαι ὑπερᾶνω τῆς ζωῆς τὴν τιμὴν, οὐδεὶς ἀγνοεῖ οὐδὲ νὰ ἀρνηθῆ δύναται, ἀλλὰ τὸ ἐξάγειν ἐκ τῶν ἀξιοσημειῶτων τούτων ἐξαιρέσεων τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ θάνατος μόνον τοῖς ἄγαν δειλοῖς καὶ τοῖς οὐτιδανοῖς ἐμπνέει φόβον καὶ ὅτι ὡς οἱ μάρτυρες οὕτω καὶ οἱ κακούργοι προσβλέπουσιν ἀτακτῶς αὐτὸν καὶ ἄλλων πολλῶν ποινῶν προκρίνουσιν εἶναι, κατὰ τὴν ἐμὴν τοῦλάχιστον γνώμην, φανερὸς παραλογισμὸς. Ἐὰν ἡ ποινή τῶν ἰσοθίων δεσμῶν φοβῆ περισσότερον τῆς θανατικῆς τὸν ἐγκληματικόν, τίς τὸν κωλύει νὰ καταστρέψῃ τὸ περισσὸν τοῦ φόβου διὰ τῆς σκέψεως, ὅτι ἐν περιπτώσει καταδίκης δύναται αὐτοκτονῶν νὰ λάβῃ τὴν ἐλαφροτέρην ποινήν; Ἢ ἐν τῷ αὐτῷ συγγραμμάτι τοῦ Ducretiaux διαβδαιώσις ὅτι οἱ εἰς ἰσόβια καταδικασμένοι δεσμῶν δὲν δεικνύουσι τάσεις πρὸς αὐτοκτονίαν, μαρτυρεῖ ἐπίσης ἰσχυρῶς τὸ παράλογον τῆς ὑπ' αὐτοῦ υποστηριζομένης γνώμης. Ἄλλ' ἐὰν ἐκφοβῆ ἀληθῶς ἡ θανατικὴ ποινή, λέγουσι, διατὶ ἐπαναλαμβάνονται τὰ αὐτὰ ἐγκλήματα; διότι ἡ ποινή αὐτὴ ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ δὲν εἶναι πινάκειαι, δὲν δύναται νὰ μεταβάλλῃ καθ' ὀλοκληρίαν τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ μόνον νὰ μετριάσῃ τὰς ἐγκληματικὰς ἐκείνας πράξεις, καθ' ὧν καταγινώσκειται. Πλανᾷθε δεινῶς!

ἀνακράζουσι καὶ πάλιν. Οὐδέποτε ὁ ἐγκληματίας ἀναλογίζεται τὰς ποιητικὰς τῆς πράξεώς του συνεπείας κατὰ τὴν στιγμήν τῆς ἀποφάσεως ἢ τῆς τελέσεως τοῦ ἐγκλήματος. Πιθανόν, ἀλλὰ τότε μετὰ τῆς θανατικῆς πρέπει νὰ καταργήσωμεν καὶ πᾶσαν ἄλλην ποινὴν ὡς ἀνωφελῆ. Ἴνα ἐννοήσωμεν ὀρθῶς, ἀν ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου ἦναι ἀληθῶς παραδειγματικὴ, δὲν ἀρκεῖ νὰ ἐξετάσωμεν μόνον, ἐάν, καίτοι ὑπαρχούσης αὐτῆς ἐν τῷ νόμῳ, διαπράττονται συγερεὰ ἐγκλήματα, ἀλλ' ὅποσα θὰ διεπράττοντο μετὰ τὴν κατάργησιν αὐτῆς. Ἡ στατιστικὴ τῶν καταργησάντων τὴν θανατικὴν ποινὴν ἐθνῶν δὲν πρῶτος δυστυχῶς σύμφωνα συμπεράσματα καὶ τοιαῦτα ὁμως ἐάν παρεῖχεν, οὐδόλως θὰ ἠθυναίμεθα, ὡς πρκατηρεῖ καὶ ὁ Bonperville, νὰ κρίνωμεν ἐξ αὐτῶν τί ἐν τοῖς μεγάλοις ἔθνεσι θὰ συνέβαιεν. Ἡ διὰ τῆς ποινῆς ταύτης ἄλλως τε ἐκφόβησις ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν αὕτη λειτουργεῖ. Ὅταν ὁ ἐγκληματίας πιστεύει ὅτι καὶ ἐάν δὲν διαφύγη τὰς χεῖρας τῆς δικαιοσύνης, θὰ δικασθῆ μετὰ παρέλευσιν μικροῦ χρόνου, ὅτε ἡ ἐντύπωσις τοῦ ἐγκλήματος θὰ ἔχει σθεσθῆ, ὅτι δὲν θὰ τῷ ἐπιβληθῆ ἢ κατὰ τῆς πράξεώς του καταγινωσκομένη ἀνωτάτη τῶν ποινῶν, ὅτι καὶ ἐν τῷ ἐπιβληθῆ οὐδέποτε θὰ ἐκτελεσθῆ, τότε βεβαίως ἡ ἐπιδιωκομένη ἐκφόβησις ματαιοῦται. Ἀλλὰ καταστήσατε γοργὸν τὴν ἐνέργειαν τῆς ἀνακρίσεως, ὀρίσατε ταχέως τὴν δίκην τῶν συγερεῶν ἐγκλημάτων, καταδικάσατε ἀμειλίκτως τοὺς ἐνόχους, ἐκτελέσατε ἀμέσως τὴν ἀπόφασιν, τηρήσατε τὸν κανόνα τοῦτον οὐχὶ ἀπαξ καὶ ἐξαίρετικῶς, ἀλλὰ πάντοτε καὶ κατὰ πάντων, ἐνισχύσατε εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ τὴν πεποίθησιν ὅτι ὁ νόμος δὲν μένει νεκρὸν γράμμα καὶ θὰ ἔβητε τότε ἐάν ἦναι ἢ οὐ παραδειγματικὴ ἢ ποινὴ τοῦ θανάτου!

Ἡ ἀπόφασιν τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν τοῦ νὰ ἐκτελεῖται ἡ θανατικὴ ποινὴ ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῶν φυλακῶν καὶ μακρὰν τοῦ πλήθους δεικνύει πόσον ὀλίγον ἐλπίζουσι εἰς τὴν δι' αὐτῆς ἐκφόβησιν, ἔγραψεν ὁ Victor Hugo. Ὁ μέγας ποιητὴς σκέπτεται διὰ τῆς καρδίας, ἡ δὲ σάκις δὲν ἵπταται διὰ τῆς φαντασίας. Ἡ ἀπόφασιν αὕτη μακρῶς μόνον, πρὸς τιμὴν τοῦ νῦν πολιτισμοῦ, ὅτι δὲν ζητεῖται πλέον ἡ ἐκφόβησις δι' αἰμακτηρῶν θεαμάτων, ἀλλὰ διὰ τῆς πεποιθήσεως τῆς βεβαίως καὶ σθεσθῶς ἐκτελέσεως τοῦ νόμου. Ἐν τῇ φύσει τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου καὶ οὐχὶ ἐν τῷ τρόπῳ τῆς ἐκτελέσεως αὐτῆς ἔγκειται ἡ δύναμις τῆς ἐκφοβήσεως!

Ἰδῶμεν νῦν τίνων ἀναγκαιῶν πάσῃ ποινῇ χαρακτῆρων στερεῖται ἡ θανατικὴ, κατὰ τοὺς πολεμίους αὐτῆς.

Ἡ ποινὴ αὕτη, λέγουσι, δὲν εἶναι *δαιρειτὴ* οὐδ' *ἀνάλογος*, πλήττουσα

1 Ἀναγκαῖον κρίνω νὰ σημειώσω ἐνταῦθα ὅτι ἦτε φράσις αὕτη καὶ αἱ ὁμοίαι ἐν τῇ ὁμιλίᾳ μου ἀπαντῶσαι, ἐκφράζουσαι ἀπλῶς τὸ περιεχόμενον τοῦ αἰσθήματος κατὰ τὴν γλῶσσαν τῶν πολλῶν, δὲν πρέπει νὰ ληφθῶσι κυριολεκτικῶς, διότι οὔτε σκέπτεται οὔτε ἀγαπᾷ ἡ καρδία ἀλλὰ μόνον ὁ ἐγκέφαλος, ἐν τῷ καὶ αἱ πνευματικαὶ καὶ αἱ ἠθικαὶ καὶ αἱ τῆς ἐνεργείας ἐδράζονται δυνάμεις.

δ' οὕτω ἐξ ἴσου τὸν πατροκτόνον καὶ τὸν ἀπλοῦν φονέα, τὸν ἔνοχον μιᾶς πράξεως καὶ τὸν ἔνοχον περισσοτέρων κινεῖ τὸν ἐγκληματικὸν εἰς διάπραξιν πολλῶν τοιούτων, ἀφοῦ τὴν αὐτὴν ἢ οὕτως ἢ ἄλλως θὰ ὑποστῆ ποινὴν. Φρονῶ ὅτι ἡ ἀπάντησις τοῦ Δράκοντος θὰ ἦτο ὀρθότερα ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ τῆς ἐν λόγῳ παρατηρήσεως. Εἶναι φρόνιμον, ἐρωτῶ, ἐπειδὴ δὲν ἔχομεν βαρυτέρην τοῦ θανάτου ποινὴν κατὰ τῆς πατροκτονίας καὶ τῶν πολλαπλῶν φοβερῶν ἐγκλημάτων νὰ τιμωρῶμεν ἐλαφρῶς τὰς συγερεὰς ἐκείνας πράξεις, καθ' ὧν ἡ κοινὴ συνείδησις ὑπαγορεύει ἀδιστακτικῶς τὴν ἐσχάτην τῶν ποινῶν; Ἀλλ' ὑποθέσωμεν ὅτι τὴν θανατικὴν ποινὴν ἀντικαθιστῶμεν διὰ τῆς τῶν ἰσοβίων δεσμῶν καὶ ὅτι εἰς ταύτην ὑποβάλλομεν τὸν πατροκτόνον καὶ τὸν διαπράττοντα δέκα λ.χ. βαρεῖς ἀξιόποινοὺς πράξεις. Οἱ ἔνοχοι τῶν ἐγκλημάτων τούτων δὲν θὰ πολλαπλασιάσωσιν ἐπίσης αὐτὰ, ἐάν δύνανται καὶ θέλωσιν, ἀφοῦ τὴν αὐτὴν ἢ οὕτως ἢ ἄλλως θὰ ὑποστῶσι τιμωρίαν; «Ἡ ποινὴ τῶν ἰσοβίων δεσμῶν εἶναι ἐπίσης ἀδαιρέτος, λέγει ὁ Boitard, ὁ κριτικώτατος ἐκείνος ποινικολόγος ἐν τῷ προῶρῳ θανάτῳ τοῦ ὁποῖου ἡ ἐπιστήμη ὑπέστη σπουδαίαν νᾶπώλειαν. Τὸ *ἀδαιρέτον* τῆς ποινῆς εἶναι ἀναγκαῖα συνέπεια τοῦ χαρακτῆρος τοῦ *διαρκούς*. Ποινὴ διαρκῆς, οὐσιωδῶς διαρκῆς, ἐμφαίνει ποινὴν, ἀδαιρέτον, ἐστρημένην τουτέστι τῆς ιδιότητος, τοῦ χαρακτῆρος ἐκείνου ὅν οἱ ποινικολόγοι ζητοῦσιν ἐν γένει ἐν ταῖς ποιναῖς, μὴ παρέχουσιν τὴν δύναμιν τῷ δικαστῇ νὰ ποιήσῃ τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῆς ἀναλόγως τῶν περιστάσεων τῆς πράξεως καὶ τῶν πολυακρίθμων ιδιοτήτων, ἃς ἡ ἔνοχη τοῦ ἐργάτου τοῦ ἐγκλήματος παρῴσκει».¹

Ἡ θανατικὴ ποινὴ, λέγουσιν ἔτι, στερεῖται τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἴσου, διότι βαρυτέρῃ ἐπέρχεται κατὰ τοῦ νέου ἢ κατὰ τοῦ γέροντος, τοῦ φυσικῶς πλησιέστερον βλέποντος τὸ τέρμα τοῦ βίου. Τὸ *ἀνισον* τῆς ποινῆς ταύτης ἐπιθυμῶν ὑπὸ ἄλλην ἔποψιν ν' ἀποδείξῃ καὶ ὁ ἡμέτερος κ. Σαρῖ-πολος, ἐρωτᾷ «τίς ἀναλογία ὑπάρχει μετὰ τῆς ζωῆς τοῦ Ἀρχιμήδους καὶ τοῦ φονεύσαντος αὐτὸν στρατιώτου;»² Ἀλλ' ὁ ἑλλην ποινικολόγος ἐρμηνεύων ἀλλαχοῦ τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἴσου λέγει, «ἡ ἰσότης τῶν ποινῶν διὰ τοὺς πάσης τάξεως ἀδικούντας, ἡ συνέπεια ἐστὶ τῆς ἐνώπιον τοῦ νόμου ἰσότητος διὰ τὸ ἰσόγονον τῶν πολιτῶν. Τὴν ἰσότητα ὁμως ταύτην οὐχὶ πάντως καὶ πάντοτε ζητητέον ἐν τῇ ταυτοτήτῃ τῆς ποινῆς, ἀλλ' ἐν τοῖς ἀποτελέσμασιν αὐτῆς ἐπὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἀδικήσαντος».³ Μετὰ τὴν ὀρθὴν ταύτην ἐρμηνείαν, μάτην ζητῶ τὸ *ἀνισον* τῆς θανατικῆς ποινῆς! Περῆλθεν εὐτυχῶς ἡ ἐποχὴ, καθ' ἣν αἱ κοινωνικαὶ διακρίσεις ἐττηροῦντο καὶ μέχρις αὐτοῦ τοῦ τρόπου τῆς ἐκτελέσεως τῆς ἐσχάτης τῶν ποινῶν! σήμερον ἡ

1 Les uns sur les codes pénal et d' instruction criminelle p. 47

2 Σύστ. ποιν. νομ. τ. II σ. 90

3 Ἀὐτοθ. σ. 57

μάχαιρα τῆς λαμπητόμου πίπτει μετὰ τῆς αὐτῆς δυνάμεως ἐπὶ τοῦ τραχήλου τοῦ εὐγενοῦς, τοῦ πτωχοῦ καὶ τοῦ πλουσίου, ἡ δ' ἐντύπωσις αὐτῆς ἐπὶ τοῦ πνεύματος τῶν ἀδικησάντων ὑποτίθεται ἴση, διότι δι' ἕκαστον ἡ ἀξία τῆς ζωῆς φαίνεται ἡ αὐτὴ εἶτε Ἀρχιμήδης εἶτε ἀπλοῦς στρατιώτης εἶναι οὗτος. Ἔς πρὸς τὴν κοινωνίαν, κατὰ τὸ ἀτυχές τοῦτο παράδειγμα, ἡ ζωὴ τοῦ στρατιώτου (ὅστις ἐν πικρῇ ἐπιπέσει λέγει ὑπὸ τὰς περιστάσεις, ὅφ' ἂς ἐφόρευσε δὲν θά ἦτο δίκαιον νὰ καταδικασθῆ εἰς θάνατον), δὲν ἀποτίει ἀρκούντως τὴν ἀπώλειαν τοῦ μεγάλου μαθηματικοῦ, ἀλλ' ὡς πρὸς τὸν στρατιώτην ἡ ἀποζημίωσις ἔχει τὴν αὐτὴν τῆς ζημίας ἀξίαν. Παράδοξον ὅμως ὄντως θὰ ἦτο, ἐὰν τὴν ὡς πρὸς αὐτὴν διαφορὰν μεταξὺ τῆς ζημίας καὶ τῆς ἰκανοποιήσεως ἐξήτει ἡ κοινωνία νὰ ἐξαφανίσῃ διὰ ποινῆς μικροτέρας καὶ ὀλιγώτερον τὸν ἀδικήσαντα λυπούσης. Ἄλλ' εἶναι ἴση ἡ θανατικὴ ποινὴ ὡς πρὸς τὸν γέροντα καὶ νέον ἐγκληματίαν; Ἴδ' ἐπ' ἐμοὶ φρονῶ ὅτι εἶναι περισσότερον ἴση τῆς τῶν ἰσοθίων δεσμῶν, διότι ἡ ἀγάπη τῆς ζωῆς δὲν ἐλαττοῦται βεβχίως διὰ τῆς παρόδου τῶν ἐτῶν, ἐὰν δὲν αὐξάνῃ, ὡς ὑποθέτω, καὶ ἐπομένως ὁ θάνατος τὴν αὐτὴν ἀλγεινὴν προξενεῖ ἐντύπωσιν καὶ τῷ νέῳ καὶ τῷ γέροντι, ἀλλ' ἡ ἰσότης στέρησις τῆς ἐλευθερίας πλήττει ἄρα γε ἐξ ἴσου τὸν διανύσαντα ἡδὴ τὸ πλεῖστον τοῦ βίου του καὶ τὸν μόλις αἰσθανθέντα τὰς πρώτας τῆς νεότητος ἡδονάς, τὸν κεκμηκότα ἐκ τοῦ φορτίου τῶν ἐτῶν, τὸν τὴν ζωὴν καὶ ἀνάπαυσιν τοῦ λοιποῦ μόνον ἀγαπῶντα καὶ τὸν σφριγῶντα νεανίαν, τὸν μέλλοντα νὰ ὑποστῆ ἐπ' ὀλίγον ἔτι τὴν καταγνωσθεῖσαν αὐτῷ ποινὴν καὶ τὸν γινώσκοντα ὅτι ὀλόκληρον τὸ ἔαρ, τὸ φθινόπωρον καὶ τὸν χειμῶνα τοῦ βίου του θὰ διέλθῃ χωρὶς νὰ ἀναπνεύσῃ ποτὲ τὴν γλυκεῖαν τῆς ἐλευθερίας αὔραν; Ἡ θανατικὴ ποινὴ, λέγουσι τέλος οἱ πολέμοι αὐτῆς, δὲν εἶναι ἐπιδεκτικὴ ἐπανορθώσεως. Ὁ νομικὸς κανὼν *res judicata pro veritate habetur*, τὸ δεδικασμένον ἀντὶ ἀληθοῦς ὑπολαμβάνειν, εἶναι χρήσιμος ἀληθὴς, ἀλλ' οὐδεὶς δύναται νὰ ὑποστηρίξῃ τὸ ἀλάθνηστον τῆς ἀνθρωπίνης δικαιοσύνης. Τὸ αἶμα τῶν ἀθῶων Sirven, Labarre, Monbailly, Danglade Lebrun καὶ τόσων ἄλλων, ὧν τὰ ὀνόματα εὐρίσκονται ἐν τοῖς χρονικοῖς τῶν διαφόρων δικαστηρίων, ἐγείρεται πάντοτε ὡς ἀμείλικτος καταγγελεὺς τῆς φοβερᾶς τῶν δικαστῶν πλάνης. Ἐὰν δὲν κατεγινώσκετο κατ' αὐτῶν ἡ ὡς ἐκ τοῦ εἴδους τῆς ἀποκλείουσα πᾶσαν ἐπανόρθωσιν ποινὴ, αἱ συνέπειαι τοῦ λάθους τῆς δικαιοσύνης ἐγκαίρως θὰ ἐξέλειπον. Τὸ ἐπιχειρήμα τοῦτο εἶναι τὸ ἰσχυρότερον ὅλων ἀληθῶς τῶν κατὰ τῆς θανατικῆς ποινῆς προτεινομένων καὶ εἰς τὴν μετὰ πολλῆς δυνάμεως καὶ λόγου καὶ πάθους ἀνάπτυξιν αὐτοῦ ὑπὸ τῶν εὐγενῶν ἐκείνων καρδιῶν, ἃς ἐξεγείρει ἀκατασχέτως ἡ ἰδέα τῆς θυσίας τοῦ ἀθῶου, νομίζει τις ἐκ πρώτης ὄψεως ὅτι ἀμετάκλητος καὶ ἀναπόφευκτος φέρεται ἡ τῆς ἐσχάτης τῶν ποινῶν καταδική. Δυστυχῶς περισσοτέρως βλάπτονται μειώνει ταχέως τὴν δύναμιν καὶ

τούτου, δεικνύουσα ὅτι οὐδεμία ποινὴ εἶναι τελείως ἐπανορθώσεως ἐπιδεκτικὴ καὶ ὅτι ἡ διαφορὰ ὑφίσταται ὡς πρὸς τὸ πλεῖστον ἢ ἥττον μόνον. Ὑποθέσατε ἀνθρώπον καταδικασθέντα εἰς πενταετῆ εἰρκτὴν, οὐτινος ἡ ἀθωότης ἀποδεικνύεται κατὰ τὸ τελευταῖον τῆς ποινῆς του ἔτος. Τίς θὰ ἰκανοποιήσῃ τὸν δυστυχῆ τοῦτον ἐπὶ τῇ πρὸ τῆς δίκης ἀγωνίᾳ του, ἐπιτῆ ἐπὶ μακρὸν προσβληθείσῃ ὑπολήψει του, ἐπὶ τῇ καταστροφῇ τῶν ὑποθέσεων του, ἐπὶ ταῖς θλίψεσιν, ἃς ἐν τῇ φυλακῇ ὑπέστη, ἐπὶ τῇ τετραετείᾳ στερήσει τῆς ἐλευθερίας του; Ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἀθωότητός του καὶ ἡ χάρις θὰ εἴπητε ἴτως! Καὶ ἔχει ἀνάγκην νὰ λάβῃ χάριν ἀντὶ νὰ δώσῃ τοιαύτην τῇ δικαιοσύνῃ ὁ ἀθῶος καὶ δὲν γνωρίζομεν ὀπόσκι καὶ μετ' αὐτὴν ἀμφιβολίαι μένουσιν ἐν τῇ συνειδήσει πολλῶν περὶ τῆς ἀθωότητος τοῦ σχόντος τὸ ἀτύχημα νὰ καθήσῃ ἐπὶ τοῦ ἐδωλίου τοῦ κατηγορουμένου καὶ δύναται ἡ σιωπηρὰ αὐτῆ ὁμολογία τοῦ λάθους τῆς δικαιοσύνης νὰ θεραπεύσῃ τὰς πολλαπλὰς, ἃς τοῦτο κατῆνεγκε πληγὰς; Τὸ πλανᾶσθαι εἶναι ἀνθρώπινον, ἐὰν δ' ἐνεκὰ τούτου ἡ δικαιοσύνη ἤργει, αἱ συνέπειαι θὰ ἦσαν φοβεραί. Μόνη λοιπὸν ἡ παρκατήρησις ὅτι ἡ θανατικὴ ποινὴ εἶναι περισσότερον συνήθως τῶν λοιπῶν ἀνεπίδεκτος ἐπανορθώσεως, δὲν ἀρκεῖ πρὸς κατάργησιν αὐτῆς ἐὰν ἡ χρῆσις τῆς εἶναι ἀναγκαία εἰς τὴν ἀσφάλειαν τῆς κοινωνίας. Ἡ φωνὴ τοῦ Lamoignon λέγουσα, «προτιμότερα εἶναι ἡ ἀθώωσις χιλίων κακούργων τῆς καταδίκης ἐνὸς ἀθῶου» θίγει τὴν χορδὴν πάσης εὐγενοῦς καρδίας, ἀλλὰ μετὰ τὴν παρέλευσιν τοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ τῆς συγκινήσεως ὁ ψυχρὸς λόγος ἐρωτᾷ, «πόσοι ἄρα γε ἀθῶοι θὰ ἐγείνοντο θύματα τῆς ἀθωώσεως τῶν χιλίων τούτων κακούργων;» Πρὸς πρόληψιν, κατὰ τὸ ἐφικτόν, τῆς πλάνης τῆς δικαιοσύνης οἱ μὲν προτείνουσι νὰ ἐπιβάλληται ἡ θανατικὴ ποινὴ διὰ τῆς ὀλομελείας τοῦ δικαστηρίου τῶν ἐνόρκων, οἱ δὲ διὰ τῆς ψήφου τῶν τριῶν τετάρτων. Ἐκτὸς τῆς ὑπὸ τοῦ Mittermaier προβαλλομένης ὀρθῆς παρκατηρήσεως ὅτι ἡ τοιαύτη ἐξίρσεις ὡς πρὸς τὴν ἐπιβολὴν μόνον τῆς θανατικῆς ποινῆς, θὰ ἐνέπνεε τὴν ἰδέαν ὅτι αἱ λοιπαὶ τῆς δικαιοσύνης ἀποφάσεις εἰσὶ πεπλανημέναι, νομίζω ὅτι πανταχοῦ, ἐν Ἑλλάδι δὲ μάλιστα θὰ ἠύξανε προσέτι τὴν ἀτιμωρησίαν. Τὸ ἐν τινι τέλος πολιτεία τῆς Ἀμερικῆς λαμβανόμενον μέτρον, νὰ ἐκτελεῖται μετὰ ἐξ ἀπὸ τῆς ἐκδόσεώς της μῆνας ἢ εἰς θάνατον καταδικάζοντα ἀπόφασις, ἵνα κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα φωτίζηται πλεῖστον ἢ δικαιοσύνη καὶ ἐπανορθοῖ τὴν τυχοῦσαν αὐτῆς πλάνην, εἶναι φοβερὸν τοῦ καταδίκου μαρτύριον χωρὶς νὰ παρὰ γῆ ἰκανοῦς τοῦλάχιστον καρπούς. Μόνη ἡ μεγάλη προσοχὴ τῶν ἐνόρκων, ἡ βαθεῖα συνείδησις τῆς βεβαιότητος καὶ τῶν συνεπειῶν τῆς ψήφου των, ἡ μετ' ἐπιμονῆς καὶ ὑπομονῆς σοβαρὰ βία οὐχὶ τῶν ἀπλῶν ἐνδείξεων, ἀλλὰ καὶ τῶν καθαρῶν τάτων ἀποδείξεων δύναται νὰ μειώσῃ, κατὰ τὸ ἐφικτόν, τὴν ἐν λόγῳ ἔλ-

λειψίν, ἤν κατὰ βῆθμον μόνον, ἐπικναλαμβάνω, παρρουσιάζει πλείοτερον τῶν λοιπῶν ποιῶν ἢ θανατικῆ.

Τοιαῦτα εἰσι τὰ κυριώτερα καὶ τὰ μάλλον προσοχῆς ἄξια κατὰ τῆς θανατικῆς ποιῆς ἐπιχειρήματα καὶ τοιοῦτοι οἱ λόγοι, δι' οὓς ὡς ἐν ἀρχῇ εἶπον, οὐδὲν ἐξ αὐτῶν μοι φαίνεται ἀκαταμάχητον καὶ τοσοῦτον ἰσχυρόν, ὥστε νὰ ἀγάγη φρόνιμον νομοθέτην εἰς τὴν κατάργησιν τῆς ποιῆς τοῦ θανάτου. Ἐάν μοι ἦτο δυνατὸν νὰ δέχωμαι ὡς ἀλήθειαν ἄνευ ἰδίως βεβαιοῦ ἢ ἴσως γινώμην φέρουσαν ὡς ἐγγύησιν τῆς ἄξιαι τῆς τὴν ὑπογραφὴν μεγάλων ἐγγυητῶν, εὐκόλον καὶ εὐχάριστον βεβαιοῦς ἢ μοι ἦτο νὰ ὑποστηρίξω καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος μετὰ πολλοῦ μάλιστα πάθους τὴν γνώμην, ἥτις τοσοῦτον φαίνεται τοῦ συρμοῦ, ἀλλὰ μὴ ἔχων δυστυχῶς τὴν ἱκανότητα τῆς δι' ἐμπορικῶν τρόπων ἀποκτήσεως πεποιθήσεων, ἀναγκάζομαι νὰ θεωρηθῶ ἴσως ἀναίσθητος εἰς τὴν πνοὴν τῆς προόδου....

Εἶπον νὰ θεωρηθῶ ἀνίσθητος, ἀλλὰ ἢ ἤμην ὄντως τοιοῦτος εἰς τὴν θείαν τῆς κοινωνικῆς ἐξελίξεως κίνησιν, τυφλὸς τοῦ παρελθόντος ἐρευνητῆς, τυφλότερος τοῦ παρόντος θεατῆς, μωρὸς τοῦ μέλλοντος προφήτης, ἐάν ἰσχυρίζομαι ὅτι ἡ κοινωνικὴ ἀσφάλεια ἢ ἔχη πάντοτε ἀνάγκην τοῦ δημίου, ὅτι ἡ ἀνθρωπότης, ἢ μόλις ἐξεληθούσα τοῦ κελύφους τῆς βερβερότητος καὶ φανερά εἰτέτι φέρουσα τὰ δείγματα τῆς ταπεινῆς αὐτῆς καταγωγῆς δὲν ἔα ἀναπτύχθῃ δικονομικῶς τε καὶ ἠθικῶς περισσότερον, ὅτι ἡ θανατικὴ ποιῆ δὲν ἔα ἐκλίπη ποτὲ τῆς νομοθεσίας τῶν μελλουσῶν γενεῶν. Ἄλλοτε οἱ λαοὶ μετ' ἀνεκφοράτου ἐθεώρουν ἀπολύσεως τὰς παντοίας τῶν ἀτυχῶν κατὰ δίκην βεβαιοῦς, ἃς ἐφεύρισκε καθ' ἑκάστην ἡ γόνιμος ἀγρίων νομοθετῶν φαντασίαι καὶ ἐκ τῆς πλείοτερον ἢ ὀλιγώτερον ἐκφορζομένης ἐπὶ τοῦ προσώπου τοῦ πάσχοντος ὀδύνης ἐξηρτάτο ἢ πλείοτερον ἢ ὀλιγώτερον τῆς ἡμέρας ἀπόλαυσις. Ἡ τοιαύτη τῶν ἠθῶν σκληρότης, ἥς τὴν εἰκόνα ἀρκούντως ἔτι ζωηρὰν εὐρίσκομεν μέχρι τοῦ τέλους τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, δυσκόλως θ' ἀνεγνωρίζετο ὑπὸ τῶν περισσοτέρων σήμερον ἔθνῶν ὡς ἰδίαι λογικῶν ὄντων καὶ ἄν ἐνίοτε παρρουσιάζονται ἔτι φύσεις σκληραὶ, ἀκατέργαστοι, ἄγριαι καταχρώμεναι τῆς ἐξουσίας, ἢν πρὸ ἄξιαν τοῖς ἐμπιστεύονται καὶ ἐπικναφέρουσαι πού τινος τῶν ἐκλιπουσῶν βεβαιοῦν, τὰ παραδείγματα ταῦτα εἰσι σπανιώτατα, μαρτυροῦντα μὲν ἴσως τὴν ἀδυναμίαν τοῦ ἀνεχομένου αὐτὰ λαοῦ, ἀλλὰ μὴ ἀποδεικνύοντα εὐτυχῶς καὶ τὴν καθολικὴν τούτου βερβερότητα. Μόνον ὁ ἀμυθῆς καὶ τὸν νοῦν τυφλὸς ἀγνοεῖ πλέον ὅτι καθ' ὅσον ὁ πολιτισμὸς προβάλλει, κατὰ τοσοῦτον αἱ ποιναὶ καθίστανται μετριώτεραι, μόνον ὁ πτωχὸς τῷ πνεύματι περκαγνώνει τὴν πορείαν τῆς κοινωνικῆς ἐξελίξεως, μένει προσκεκολλημένος τῇ σκωρίᾳ τοῦ παρελθόντος καὶ ζητεῖ εἰς τοὺς οὐρανοὺς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ! Ὁ ἀληθὴς φιλόσοφος γινώσκει μετ' Ἐκείνου, ὃν καλοῦσιν Ἰησοῦν, ἀλλὰ τὸν ὁποῦν ἔπρεπε νὰ καλῶσι κατ' ἐξοχὴν *Mégar*, ὅτι ἡ

βασιλεία αὐτῆ ἐντὸς ἡμῶν ἐστὶ καὶ θεωρεῖ μετὰ τοῦ Pascal τὴν ἀνθρωπότητα ἄπασαν ὡς ἓνα μόνον ἄνθρωπον πάντοτε ἀξίζοντα, πάντοτε μαυθάνοντα, πάντοτε ἀναπτυσσόμενον. Ὅποια δικονομικῶς καὶ ἠθικῶς μεταβολὴ περιμένει τὰς μελλούσας γενεάς, οὐδεὶς ἀκριβῶς νὰ προῖδῃ δύναται, ἀλλ' οὐδεὶς ἐπίσης ἐκ τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ παρόντος κρίνων ν' ἀρνηθῇ τὸ βέβαιον τῆς προσδοκωμένης μεγάλης προόδου. Ἐὰ φθίσῃ ἄρα γε ποτε εἰς τοιαύτην ἠθικὴν ἀνύψωσιν ἢ ἀνθρωπότης, ὥστε τὸ ἐγκλημα νὰ μὴ μολύνῃ οὐδέποτε πλέον τὸ ἀγνὸν αὐτῆς μέτωπον ἢ τοῦλάχιστον ν' ἀπαλλαγῇ τῶν στυγερῶν ἐκείνων πράξεων, καθ' ὧν δικαίως σήμερον καταφέρει τὸν πέλεκυν ἡ δικαιοσύνη! Ὅλιγοι πιστεύουσιν εἰς τὸ γλυκὺ τοῦτο ὄνειρον καὶ ἐν τῷ ἀριθμῷ αὐτῶν δὲν καταλέγομαι δυστυχῶς! Ἄλλ' ἐάν, ὡς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὀριστικὴ καὶ ἐντελής τοῦ ἐγκλήματος ἔκλειψις δὲν πιστεύεται δυνατῆ, ἢ ἐπὶ τὸ λεπτότερον ὅμως μεταβολὴ τῶν ἠθικῶν τῆς ἀνθρωπότητος ἀπαιτήσεων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κριθῇ ἀπίθανος. «Οὐδεμίαι αὐστηρότης πρέπει νὰ θεωρηθῇ αἰωνία καὶ ἀνκαλλώματος»,¹ ἀνακράζει δικαίως ὁ Frank. Σήμερον ἡ θανατικὴ ποιῆ φαίνεται δικαία τῆς προσβλαλλομένης δικαιοσύνης ἐν τῇ συνειδήτῃ ἡμῶν ἀπαιτήσις, καθ' ὅσον ἀφορᾷ ὀλίγιστα στυγερά ἐγκλήματα, σήμερον ἡ χρῆσις αὐτῆς δεικνύεται ἀναγκαία εἰς τὴν κοινωνικὴν ἀσφάλειαν. Παρὰ τῆς δυνάμεως τῶν δύο τούτων τίτλων πίπτουσιν ἅπαντα τὰ κατὰ τῆς ποιῆς ταύτης ἐπιχειρήματα, οἱ δὲ τὴν κατάργησιν αὐτῆς δι' ἀπλῶν συζητήσεων διώκοντες, ζητοῦσι δι' ἀνισχύρων μέσων τὴν ἐπιτυχίαν ἔργου προώρου. Ἄλλὰ τὸ σήμερον δὲν εἶναι αἰῶνιον! Ὅταν ἡ ἀνθρωπότης λάβῃ τοιαύτην διὰ τῆς κοινωνικῆς ἐξελίξεως μεταβολὴν ὥστε ἡ νῦν ὑπὸ τῆς κοινῆς συνειδήσεως ἀπαιτούμενη ὡς δικαία καὶ ὠφέλιμος κατὰ τινων ἐγκλημάτων ποιῆ νὰ θεωρηθῇ ὑπερβολικὴ, σκληρὰ, ἀπᾶνθρωπος καὶ ἀνωφελής, ὅταν ἡ ἰδέα τοιαύτης τιμωρίας ἐγείρει ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς τὴν φρίκην καὶ ἀποστροφήν, ἃς ἡμεῖς τώρα καὶ ἐπὶ μόνῃ τῇ ἀναγνώσει ἢ τῇ ἀπλῇ διηγήσει τῶν ἄλλοτε ἐν χρήσει βεβαιοῦν αἰσθηθόμεθα, ὅταν αἱ νῦν συνήθειαι στυγεραὶ πράξεις ὡς ἔκτακτα πλέον φαινόμενα ἐν τῷ κοινωνικῷ αὐτῆς ὀρίζοντι παρατηρούμεναι, ἢ κατὰστέλλωνται ἀρκούντως διὰ μετριωτέρων ποιῶν καὶ ἡ κοινωνικὴ ἀσφάλεια ἱκανῶς δι' αὐτῶν θὰ βεβαιούται, τότε ἡ θανατικὴ ποιῆ ἔστερημένη τῶν δύο ἀνωτέρων αὐτῆς τίτλων θὰ ἐκλίπη. «Ἐν τῇ μόλις ἀρχομένη κοινωνίᾳ, λέγει ὁ Chateaubriand, τὸ ἐστιγκτον τοῦ ἀνθρώπου ν' ἀπέκρουε τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου ὡς ἐν τῇ τελείᾳ ὁ ἀνθρώπινος λόγος » θὰ τὴν καταργήσῃ· ἡ ποιῆ αὐτῆ ἐνεκατέστη μεταξὺ τῆς καθαρῶς ἀγρίας καὶ τῆς τελείας κατὰ τὸν πολιτισμὸν καταστάσεως, ὅτε οὔτε τὴν ν' ἀνεξαρτησίαν πλέον τῆς πρώτης, οὔτε τὴν τελειότητα ἔτι τῆς δευτέρας » εἶχεν ἡ κοινωνία.»² Ὁ ὧν ἀπολύτως ὑπὲρ τῆς θανατικῆς ποιῆς, ὁ μὴ

¹ Philosophie du droit pénal.

² Chateaubriand études historiques p. 420

εὐχόμενος τὴν ἐντελῆ καὶ ὀριστικὴν αὐτῆς ἔκλειψιν εἶναι πολέμιος τῆς προόδου τῶν κοινωνιῶν, ζητεῖ μωρῶς τὴν ἀδύνατον ἐπίσχετιν τῆς κοινωνικῆς ἐξελίξεως, εὐχεται τὴν ἀδράνειαν τῆς ἀνθρωπότητος, ἀπεύχεται τὴν ἔλευσιν τελειότερου πολιτισμοῦ! Ἀλλὰ καὶ ὧν ὑπὲρ τῆς ἀμέσου αὐτῆς κκταργήσεως ἐν τῇ σήμερον κκταστᾶσει τῶν κοινωνιῶν, παρὰ γινώσκει τὴν κοινὴν συνείδησιν καὶ τὸ ἀληθές αὐτῶν συμφέρον, ζητεῖ νὰ δώσῃ τροφὴν ἀνδρὸς εἰς νήπιον, οὐτινος δὲν ἐφύησαν ἔτι οἱ ὀδόντες. Δόξα οὐχ' ἦτον καὶ τιμὴ ταῖς μεγάλαις καὶ φιλάνθρωποις καρδίαις, αἵτινες ἐκ τῆς ἰδίας κρίνουσαι ἀνκπτύξεως καὶ μετ' ἐνθουσιασμοῦ πρὸς τὴν τελειότεραν τῆς ἀνθρωπότητος κκτᾶσασιν ἀπύστως μεταρσιούμεναι, ὑπέθεσαν καλῇ τῇ πίστει ταύτην παροῦσαν, δόξα καὶ τιμὴ αὐταῖς ὅτι τὸ ἔργον των προστίθεται εἰς τὸ καθολικόν, τὸ προλεχθὲν καθ' ἑκάστην τὴν ὁδὸν δι' ἧς ἀφιχθήσεται τὸ εὐτυχέστερον τῆς ἀνθρωπότητος μέλλον. Μακάριοι, ἐὰν ὡς ἄλλοι Μωϋσῆς ἠδυνάμεθα νὰ ἴδωμεν ἔστω καὶ μακρόθεν τὴν γῆν ἐκείνην τῆς ἐπαγγελίας, εἰς ἣν οὐδέποτε θὰ εἰσέλθωμεν! Εὐτυχεῖς, ἐὰν πρὶν ἢ κατέλθωμεν εἰς τὸν τάφον, τὸ οὖς ἡμῶν ἠδύνατο ν' ἀκούσῃ ἔστω καὶ ἀσθενῶς τὸ προανάκρουσμα τῆς θείας πνευματικῆς ἐκείνης συμφωνίας! Δυστυχῶς καὶ ἡμῶν καὶ ἄλλων ἴσως πολλῶν γενεῶν τὰ ὅσα πρὸ πολλοῦ θὰ ἔχη φθεῖρει ἢ ψυχρὰ γῆ, πρὶν ἢ ἀνατείλωσιν αἱ λαμπραὶ ἐκείναι τῆς ἀνθρωπότητος ἡμέραι! Ἀλλ' ἡ ἐργασία ἡμῶν δὲν πρέπει νὰ κκταστῇ ἕνεκα τούτου χαλαρά! Ὡς ὁ σοφὸς, κκίτοι γινώσκων ὅτι ὁ θάνατος ἐπερχόμενος θὰ κκταστρέψῃ ἐν μιᾷ στιγμῇ ὡς πρὸς αὐτὸν τὸ διὰ τοιούτων κόπων καὶ μελετῶν ἀποκτηθὲν κεφάλαιον τῶν γνώσεών του, δὲν κκύεται οὐχ' ἦττον ἐργαζόμενος καὶ μελετῶν, ὡς ὁ ἐνοῶν ὅτι ἄλλοι θὰ δρέψωσι τοὺς καρπούς τοῦ μακροῦ ἔργου του δὲν ἐγκκταλείπει τοῦτο, ὡς οἱ γονεῖς δὲν ἀποκᾶμνουσι φροντίζοντες περὶ τῆς κκληρονομίας τῶν τέκνων των, οὕτω καὶ αἱ γενεαὶ ὀφείλουσι νὰ ἐργάζωνται προθύμως, ἀπύστως, ἀόκνης, ἀνεπιδότως αἱ μὲν ὑπὲρ τῶν δέ. Ἐπὶ τοῦ μεγάλου τούτου φυσικοῦ νόμου βκσίεται ἡ κοινωνικὴ πρόοδος καὶ ἡ εἰς κκθῆκον ἀνύψωσις αὐτοῦ πλλασιάζει καθ' ἑκάστην καὶ ἐπισπεύδει τοὺς ἀγλαοὺς αὐτοῦ καρπούς! Δῶμεν ταῖς μελλούσαις γενεαῖς ἠὺξημένον τὸ κεφάλαιον, ὅπερ παρὰ τῶν ἐκλιπουσῶν ἐλάθωμεν! Προετοιμάσωμεν αὐταῖς περιουσίαν μεγκλειτέραν τῆς τυχούσης ἡμῶν κκληρονομίας! Χρῶμεν ἐπὶ τῇ ἰδέᾳ ὅτι οἱ μετγενέστεροι θὰ δρέψωσι τοὺς γλυκυτέρους τῆς ἐργασίας ἡμῶν καρπούς ὡς ἡμεῖς ἐδρέψαμεν τοὺς τῶν πατέρων καὶ προπατέρων ἡμῶν! Ἡ συνειδυῖα καὶ μετ' αὐταπαρνήσεως ἐκτέλεσις τοιούτου κκθῆκοντος ἀποτελεῖ τὸν ὠραιότερον τῆς ἀνθρωπότητος τίτλον, τὴν μόνην ἀληθῆ τῶν γενεῶν ἀθκνασίαν! «Ζήσωμεν ὑπὲρ τῶν ἄλλων, ἵνα ἀναλήσωμεν ἐν αὐτοῖς!»! Τοιαύτη εἶναι ἡ ὑψηλοτέρα τῆς ἀληθοῦς φιλοσοφίας ἐντολή!

1 λόγοι Auguste Comte.

A. Παπαδιαμαντόπουλος

ΟΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΠΟΙΗΤΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἰπὸ τῆς Κυρίας

ΙΟΥΛΙΕΤΗΣ ΛΑΜΠΕΡ

ΤΩ ΚΥΡΙΩ ΔΗΜΗΤΡΙΩ ΒΙΚΕΛΑΙ

Ἀγαπητέ μοι φίλε

Δεχθήτε παρακαλῶ τὴν ἀφιέρωσιν τοῦ βιβλίου τούτου, ὅπερ δὲν θὰ ἔγραγον ἐὰν δὲν εἶχον τὴν ὑμετέραν σύμπραξιν.

Παρίσιος, 17 Ἀπριλίου 1881

Ἰουλιέτα Λαμπέρ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἐὰν τις ποτὲ διμιλῆσῃ περὶ τῶν σημερινῶν Ἑλλήνων, καὶ περὶ τῶν ἐθνικῶν αὐτῶν πόθων, ἐὰν ζητήσῃ νὰ διεκδικήτῃ ἀπέναντι τῆς γνώμης τῆς Δύσεως τὴν νομιμότητα τῶν ἐπιμόνων αὐτῶν ἀξιώσεων ὡς πρὸς τὰς ἐλληνικὰς ἐπαρχίας, ἐφ' ὧν δεσπόζει εἰσέτι ἡ Ἡμισέληνος, πάντες τὸν δικκόπτουσιν.

Οἱ ἀποβλέποντες μακρὰν πολιτικοὶ ἐννοοῦσιν ὅτι ἤθελεν εἶσθαι τὰ μέγιστα συμφέρουσα ἢ ἐν τῇ λεκάνῃ τῆς Μεσογείου δημιουργία κράτους ἰσχυροῦ δραστηρίου καὶ νέου, ὅπερ κκτὰ τὴν ἐκκκαθάρσιν τῆς Ὀθωμανικῆς κυριαρχίας ἠδύνατο νὰ λάβῃ τὴν προσήκουσαν αὐτῷ εὐρεῖαν μερίδα, καὶ ἐντὸς κκτὰ τὸ μέλλον ἢ ἦττον ἀπομεμακρυσμένου χρόνου νὰ κκταλάβῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὰ στενὰ τοῦ Βοσπόρου, χωρὶς νὰ παρῆξῃ ἀνησυχίας οἷος ἡ Αὐστρία ἢ ἡ Ρωσία. Τῶν τοιούτων δὲ πολιτικῶν αἱ συμπάθειαι εἶναι, φυσικῶ τῶ λόγῳ, ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἢ ἐπέκτασις τῆς τοῖς φαίνεται ὑπαγορευομένη ὑπὸ τῆς ὑπερτάτης προνοητικότητος καὶ κκτὰ τὴν γνώμην των ἢ χώρα αὕτη προώρισται νὰ κκταστῇ ἡ βᾶσις πρὸς λύσιν τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος.

Ἡ Αὐστρία ἀναστειλλομένη πρὸς ἀνατολὰς θ' ἀναγκασθῇ νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν τῆς μᾶλλον πρὸς τὸ Βερολῖνον καὶ τὴν Γερμανίαν. Τῆς δὲ Τουρκίας ἐκδιωκομένης τῆς Εὐρώπης καὶ ἀντικαθισταμένης ὑπὸ ἔθνου χριστιανικοῦ, δὲν ἤθελε γεννήσει ἀνησυχίας εἰς τὴν Πετρούπολιν, ἢ Ρωσία ἐξ

ἐξ ἀνάγκης θ' ἀτενίτη τὸν Βιστούλαν μὲ μᾶλλον ἄγγρυπνον καὶ ζηλότυπον ὄμμα.

Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπιμεινῆ τις ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ὅπως ἀποδείξῃ τοὺς λόγους, δι' οὓς οἱ ὄντως προβλεπτικοὶ Γάλλοι πατριῶται ὀφείλουσι ν' ἀποκλίνωσι πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ παρέξωσι πᾶσιν αὐτῶν τὴν ὑποστήριξιν εἰς τὴν ἀναγεννωμένην ἐθνικότητα τῶν Ἑλλήνων.

Ὡς πρὸς ἐκείνους, οἵτινες ἀποδοκιμάζουσι τὰς τοικύτας μεγαλεπήβολους σκέψεις, καὶ τῶν ὁποίων ἡ ἀδιαφορία δὲν θὰ ἐκλονίζετο εἰμὴ ὑπὸ τῶν ἀναμνήσεων τῆς Ὀμηρικῆς Ἑλλάδος, ἢ τῆς τοῦ Φειδίου, τοῦ Ἡροδότη καὶ τοῦ Περικλέους, ἀναμνήσεων τὰς ὁποίας ἀντλοῦσιν ἐκ τῶν κλασικῶν αὐτῶν σπουδῶν, ὅταν τοῖς ὀμιλῇ τις ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, προβάλλουσι ἀμέσως τὴν ἐρώτησιν ταύτην: « Ἄλλ' οἱ Ἕλληνας οὗτοι, περὶ τῶν ὁποίων μᾶς λέγετε νὰ ἐνδικερῶμεθα, εἶναι ἀληθῶς οἱ ἀπόγονοι τοῦ μεγαλοφυοῦς ἐκείνου ἔθνους, ὅπερ ἠνέφξεν εἰς ἡμᾶς ὅλα τὰ στάδια τῆς δικαιοσύνης, τοῦ ὁποίου ὁ ἠρωϊσμός, τὸ θάρρος, ὁ πατριωτισμὸς διήγειρε τὸν θαυμασμὸν, καὶ εἰς θ, εἴτε διὰ τοῦ Πλάτωνος, εἴτε διὰ τοῦ Ἀριστοτέλους, ἢ τῆς Δύσεως δίκαια ὀφείλει τὸ πᾶν; δὲν εἶναι μᾶλλον ἐκπεφυλισμένα τέκνα ἐνδόξων προγόνων; θὰ ἠδύναντο ἄρα νὰ τηρήσωσιν εἰς πολιτικὴν τινα περίπτωσιν τὴν θέσιν, ἣν ἤθελε τοῖς παραχωρήσει ἡ Εὐρώπη;

Ὡς πρὸς τ' ἀπορῶντα τὰ πολιτικὰ καὶ οἰκονομικὰ, ἀφίνομεν εἰς ἄλλους ν' ἀπαντήσωσιν, ἢ δὲ ἀπάντησις τοῖς εἶναι εὐκόλος. Τὸ ἐρ' ἡμῖν, ἀρκούμεθα νὰ ἐξετάσωμεν τῆς ἐλληνικῆς φιλολογίας τὰ περὶ ποιήσεως, καὶ νομίζομεν ὅτι αἱ παραθέσεις, ἃς θέλομεν ἐρκενισθῆ ἐξ εὐαρίθμων τιῶν ποιητῶν, λαμβανόμενης μάλιστα ὑπ' ὄψει τῆς ὑπὸ τῶν περιστάσεων ἐξασκηθείσης πίεσεως, θὰ ἀποδείξωσιν αὐταὶ καὶ μόναι τὸ ἀνυπόστατον τῆς ὑποθέσεως, ὅτι ἐπὶ τοῦ ἐλληνικοῦ ἐδάφους ὑπάρχει τὴν σήμερον γενεὰ διάφορος ἐκείνης, ἣτις κατώκησεν αὐτὸ πρὸ δύο χιλιῶν ἐτῶν.

Λέγομεν ὅτι πρέπει νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψει ἡ πίεσις τῶν περιστάσεων καὶ ὄντως, ὁποῖαν βλαβερὰν μεταβολὴν ἐξήσκησεν αἱ ἤττι ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ τῆς Γαλλίας! Πρότερον, ἢ ἔφρασι πρὸς τὴν ἐζζωϊκὴν, τὰς ἡδονὰς, τὴν πολυτέλειαν, γενικὴ τις σχεδὸν ἀδιαφορία καὶ, οὕτως εἰπεῖν, ὁ πόθος τῶν ὑλικῶν ἀπολαύσεων σήμερον, ἢ αὐτὴ ἀδιαφορία, ἢ αὐτὴ ἔφρασι δὲν ἐτροποποιήθησαν ὁλοσχερῶς, ἀλλὰ προσεκτικὸς ὀφθαλμὸς διαβλέπει πάραυτα ὅτι αὐταὶ ὑφίστανται μόνον κατ' ἐπιφάνειαν. Ὑπ' αὐτὴν αἰθθάνεται τις ἀκατάσχετον βῆμα φρονημάτων ἰσχυροτέρων, ὅπερ θὰ προδίδῃ αὐξάνον καὶ θὰ φέρει εἰς τὸ μέσον νέαν γενεάν, καθ' ἣν ἡμέραν ἢ γενεὰ τῆς αὐτοκρατορίας θέλει μοιραίως καταποντισθῆ.

Ἐὰν λοιπὸν ἡ ἐζζωθεν εἰσβολή, ἢ παρ' ἡμῖν ἔτος μόνον διχοκρίσασα, πρὸ δὴ γὰρ τοιοῦτον ἀποτέλεσμα, ἃς κρίνῃ τις τί αὕτη ἐπέφερεν ἐν Ἑλ-

λάδι, ἔνθα διήρκεσε ὑπὲρ τοῦς τέσσαρας αἰῶνας! Ἐν Γαλλίᾳ, ὅσον ἐπαχθῆς καὶ ἀν ὑπῆρξεν ἡ κατὰκτησις, σχετικῶς ὑπῆρξεν ἡ πικρὰ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ὅμως περιεβλήθη ὅλας τὰς φάσεις τῆς βραδρότητας, ἦτο ἢ ἐξόντωσις συστηματοποιημένη κατεσυνέτριψε, κατέπνιξε τὰ πάντα ὡς βάρυς τροχὸς ἀμάξης διερχομένης ἀδιαλείπτως ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ λειμῶνος. Κατὰ τοὺς μακροὺς αὐτοὺς αἰῶνας ἢ Ἑλλάς δὲν ἐποδοπατήθη μόνον ἐν τῇ ἐθνικῇ αὐτῆς φιλοτιμίᾳ, ἐν τῇ συνκισθήσει τοῦ ἐνδοξοῦ αὐτῆς παρελόντος, ἐν τῇ πολιτικῇ αὐτῆς ἀνεξαρτησίᾳ, ἐν τῇ ἀνελίξει τῶν αἰσθημάτων καὶ τῆς δικαιοσύνης αὐτῆς· τὸ πᾶν τῇ ἀφροσύνῃ, κατέστη τὸ κτήμα τοῦ μουσουλμάνου ὑποκειμένη εἰς πᾶσιν αὐτοῦ θέλησιν! Ὁ νικητὴς κατεδίωξεν ἀνηλεῶς πᾶσιν ἐκδήλωσιν ζωῆς, ὅπως τὴν καταθλίψῃ καὶ τὴν καταστρέψῃ.

Ὑπὸ τὴν βάρβαρον κυριαρχίαν τῶν δεσποτῶν των, οἱ Ἕλληνας ἀπεστερήθησαν ἕως καὶ αὐτοῦ τοῦ οἰκογενειακοῦ ἀσύλου. Ἄνευ διαδικασίας τινας ἠδύναντο κατὰ βούλησιν ἐνὸς οἰουδήποτε μουσουλμάνου, νὰ θανατωθῶσι, νὰ πωληθῶσιν ὡς δοῦλοι, νὰ ἀποστερηθῶσι τῆς περιουσίας των, τὰ τέκνα τῶν ἠρπάζοντο, αἱ γυναῖκες των ἠτιμάζοντο.

Τίς λαὸς ἤθελεν ἐπιζῆται εἰς τοικύτας συμφορὰς; Πρὸ τῆς εἰσδρομῆς τῶν Τούρκων, πόσοι λαοὶ ὑπῆρχον ἐν Αἰγύπτῳ, ἐν Συρίᾳ, ἐν τῇ Μικρῇ Ἀσίᾳ, ἐν ταῖς πλείσταῖς ἐπαρχίαις τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, τῶν ὁποίων δὲν ἀνευρίσκει τις πλέον ἢ μόνον ἀμυδρὰ ἔχνη; πόσοι δ' ἀξιοῦν ὅτι κατὰ γίνονται ἐκ προγενεστέρων ἐθνῶν, καὶ τοὶ μάλιστα ἔχοντες πρὸς αὐτὰ ἐλαχίστην τινα σχέσιν;

Ἡ Ἑλλάς τούναντίον, καὶ μετὰ περιπετείας καὶ δοκιμασίας ἀδιαλείπτως ἀνανεουμένης, διετήρησε τὴν δύναμιν, τὴν ἰκμάδα τῆς ῥίζης ἐξ ἧς προήλθεν, ὁμοίαν κατὰ τοῦτο πρὸς δάσος, τοῦ ὁποίου τὰ δένδρα ἀδιαλείπτως πελεκίζοντα ὑπὲρ τῆς ἀξίνης τοῦ ξυλοκόπου, τὰ δὲ ποίμνια κατατρώγουσι τοὺς ἐκ τῶν ῥιζῶν ἀναφυομένους νεαροὺς βλαστούς, ἐὰν δὲ τυχαίως τις περίπτωσις διασώσῃ τὴν βλάστησιν τῶν τρυφερῶν τούτων κλώνων ἀπὸ τῆς καταστρεπτικῆς ἐπιδράσεως τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ζώων, θ' αὐξήσῃ καὶ θ' ἀποβῶσι δένδρα θαλερὰ ἀναζωογονοῦντα τὸ ἀρχαῖον δάσος τὸ ὁποῖον καὶ ἄλλοτε ἤμασε.

Ἡδυνάμεθα νὰ παρασχῶμεν πολλὰ παραδείγματα ἀποδεικνύοντα τὴν ἀλήθειαν τῶν λόγων μας· ἀλλ' ἀρκούμεθα εἰς γεγονότα, τινὰ ἔχοντα χαρακτηριστικὴν γενικόν.

Μετὰ ἐνὸς καὶ ἐπέκεινα αἰῶνος παρέλευσιν ἀπὸ τῆς κατακτῆσεως, αἱ φόρου ὑποτελεῖς εὐρωπαϊκαὶ τῆς Τουρκικῆς ἐπαρχίαι, αἱ ὑπὸ Χριστιανῶν κυβερνώμεναι, ἀρχίζουσι πῶς νὰ εὐημερῶσι, νὰ πλουτίζωνται, νὰ ἀποδίδωσι πλουσιωτέρους φόρους. Ἰδοὺ λοιπὸν διέξοδος τις ἀνοιγομένη εἰς τοὺς νικηθέντας. Τίς ἐπωφελεῖται αὐτῆς; Ἡ Ἑλλάς. Τὸ Φανάριον πλη-

ροῦται ὑπὸ τῶν τέκνων της, ἀμαρτίζει καὶ χορηγεῖ εἰς τὴν Πύλην ἀρίστους διοικητὰς καὶ ὑπαλλήλους ἐξόχους.

Μετὰ τὴν μακρὰν περίοδον τῆς ἐκ συστήματος καταστροφῆς ἡ Ὀθωμανικὴ κυβερνήσις παρέχει ἐλευθερίαν τινὰ εἰς τὸ ἐμπόριον. Οἱ Ἕλληνες ἀμέσως δικασπείρωσι τὰ πλοῖα των εἰς ὄλους τοὺς λιμένας τῆς Μετογαίου, κατακλιμαβάνουσι τὸ μονοπώλιον τῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας καθ' ἑλὴν τὴν αὐτοκρατορίαν, τὰ ἐμπορικὰ κεφάλαια συγκεντροῦνται εἰς χεῖρας αὐτῶν, διὰ δὲ τῆς νοημοσύνης καὶ τῆς ἐπιδεξιότητός των πολλὰ Ἑλληνικὰ οἰκογένειαι συσσωρεύουσι περιουσίας, τὰς ὁποίας καὶ διατηροῦσι. Τὸ Φινάριον πλουτίζεται, ἐκπαιδεύεται· οἱ πλείστοι τῶν ἐν Εὐρώπῃ σπουδαζόντων νέων Ἑλλήνων ἐκεῖθεν προέρχονται καὶ ἐκεῖ πάλιν ἐπιστρέφουσιν. Εἰς τὰς παρχοκλασίους πόλεις τὸ Ἑλληνικὸν ναυτικὸν ἀμαρτίζει. Ἄλλ' οἱ καταπιεζόμενοι κάτοικοι τῶν μεσογαίων χωρῶν οὐδὲν ἄλλο κατὰ φύσιν ἔχουσι ἢ τὰ ὄρη, ἐκεῖνο δηλαδὴ ὅπερ εἰς τὰς ὠργκνισμένας χώρας ἐνομάζεται ληστεία, καὶ ὅπερ αἱ κυβερνήσεις, εἰς ὅλας τὰς πρωτεύουσας, ἀποκαλοῦσιν ἀνταρσίαν. Τὰ ὄρη, διὰ τοὺς Ἕλληνας, ἦτο ἡ ἀνεξαρτησία, ἦτο ἡ ἐξακολουθήσις τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος, ὁ ἀνηλεὲς πόλεμος κατὰ τοῦ κατὰ κτητοῦ, τοῦ ὁποίου τὸν ζυγὸν δὲν ἀπεδέχοντο. Ὅποιοι ἠρωισμοί, ὁποῖα ἀνδρεία, ὁποῖα ἀκατάβλητος ἐπιμονὴ κατηναλώθησαν ἐπὶ αἰῶνας κατὰ τὰς μάχας τῶν κλεφτῶν ἐναντίον τῶν Τούρκων, οὐδέποτε θὰ γείνη γνωστόν. Αἱ κλεισώρειαι τῶν βουνῶν, οἱ βράχοι καὶ τὰ δάση ἐφύλαξαν τὸ μυστικὸν τῶν πλείστων θεματῶν, τὰ ὁποῖα εἶδον. Ἐξομακρύνοντα τὰ ἀπὸ γενεῶν εἰς γενεὰν μεταδοθέντα διέσωσαν μόνον τὴν μνήμην τινῶν ἐξ αὐτῶν. Τὰ ἔσματα ταῦτα στιχοῦργηθέντα ἐπιτοπίως ἀποπνέουσι τοιοῦτον ἔρωτα πρὸς τὴν πατρίδα, τοιοῦτον κατὰ τοῦ ξένου ἐχθροῦ μῖτος, τοιοῦτον φρόνημα ὑπὲρ ἐλευθερίας, τοιαύτην περιφρόνησιν τοῦ θανάτου, εἴτε ἐν τῇ μάχῃ, εἴτε ὑπὸ τὴν χεῖρα τοῦ δημίου, ὥστε ἡ μεγίστη τῶν ὕδρων ἤθελεν εἶσθαι νὰ συγκρίνη τις τὸν κλεφτὴν μὲ τὸν Ἰσπανὸν ἢ Ἰταλὸν ληστήν, ὅστις εἰς τὰ Ἀβρούζια ὄρη ἢ τὰς Γασκωνικὰς χώρας ἐπάλασε κατὰ τῆς καθεστηκυίας ἀρχῆς.

Οἱ Ἕλληνες θὰ ἐπετέλουσαν πατριωτικὸν ἔργον συλλέγοντες πάντα τὰ παλαιὰ κλεφτικὰ ποιήματα αὐτῶν. Ἄς μὴ ἀπατώμεθα· τὸ σημεῖον τῆς ἐπισυναρμογῆς τῆς ἀρχαίας μετὰ τῆς νῦν Ἑλλάδος εὐρητικὸν οὐκ ἐν Ἀθήναις, ἀλλ' εἰς τὰ ὄρη τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Θεσσαλίας. Ἐν τοῖς ἔτι μισοῖς τούτοις ἡ Βυζαντινὴ Ἑλλάς (ἦτοι ἡ Ἑλλάς τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Περικλέους ἀπολήξασα εἰς τὸ ἔσχατον τέρας τῆς ἀφρημένης διανοίας), συνεσωματώθη καὶ πάλιν ἀφ' ἐπλήρη καιρίας ὑπὸ τοῦ μουσουλμάνου. Ἐκ τῶν νεκρῶν δὲ τούτων, ἄτινα πλήρη ζωῆς βέουσιν ἐγγὺς αὐτῆς, ὀφείλει ἡ Ἑλλάς νὰ ποτισθῇ ἐκ νέου. Ἐὰν ἡ σύγχρονος Ἑλλάς ὄντως ποθῇ ν' ἀνακτῆται πάλιν τὰς πνευματικὰς καὶ ἠθικὰς ἀρετὰς, ἐφ' αἷς ἐδοξάσθη κατὰ

τὴν ἀρχαιότητα, πρέπει ν' ἀναζητήσῃ ἐν τῷ ἠρωϊσμῷ τῶν Κλεφτῶν, νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ ὄρη τῆς Θεσσαλίας τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Μακεδονίας, ὅπως ἐκεῖθεν λαμβάνουσα νέαν ἀφετηρίαν συνεχίσῃ μέχρι τέλους τὰς τύχας τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς.

Ἡ πολιτικὴ φρόνησις ὄφειλε πρὸ πολλοῦ νὰ συμβουλευστῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ ἔργον, ὅπερ ἡμεῖς τῇ συμβουλεύομεν ἐνταῦθα. Οὐδεὶς δικαιοῦται ν' ἀφήσῃ νὰ ἐξαλειφθῶσιν ἐκ τῆς μνήμης τῶν ζώντων τὰ ὀνόματα τῶν ἠρώων τῶν ὑπὲρ πατρίδος ἀγωνισαμένων, ὡς ἠγωνίσθησαν οἱ κλεφτικὰ τῆς Ἑλλάδος. Τὸ καθήκον τοῦτο ἀπόκειται εἰς τοὺς ἐκ τῶν γιγαντιαίων τούτων ἀγῶνων εὐεργετηθέντας. Ἀκόσ τιμῶν πᾶν τὸ ἠρωϊκὸν ἐν τῷ παρελθόντι αὐτοῦ παρασκευάζει μέλλον ἀντάξιον τοῦ παρελθόντος. Ἐκτὸς δὲ τούτου, τὰ κλεφτικὰ ποιήματα δὲν συνετάχθησαν ὅλα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς σήμερον ἐλευθερίας Ἑλλάδος. Πολλὰ τούτων ἐποιήθησαν ἐν ταῖς χώραις, αἵτινες στενάζουσιν εἰσέτι ὑπὸ τὴν Τουρκικὴν κυριαρχίαν καὶ τὰς ὁποίας οἱ Ἕλληνες δικαίως ἀντιποιοῦνται. Ἀνάγκη νὰ περισυναχθῶσι, ν' ἀναγνωρισθῶσι καὶ νὰ διασαφηνισθῶσι τὰ οἰκογενειακὰ ταῦτα ἔγγραφα. Τίς οἶδε ὁποίας ζωηρὰς συμπαιδείας ἤθελε τοῦτο διεγείρει! Ἴσως διελύετο οὕτω τὸ νέφος ὅπερ ἡ Πύλη παρενέθεσε μετὰ τῶν ὑποτεταγμένων αὐτῇ Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν καὶ τῆς ἀνεξαρτητοῦ Ἑλλάδος.

Θὰ ἐβλεπον ἄρα ἄνευ συγκινήσεως οἱ πεφωτισμένοι νέοι τῆς Ἀλβανίας, τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἠπείρου τοὺς ἠρώας ἐφ' οἷς σεμνύονται κατατασσομένου; ὑπὸ τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος εἰς τὸ πᾶνθεον τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς;

B'.

Ἐν ταῖς προλαβούσαις σελίσιν ἐσκιαγραφῆθη ὁ πρὸς ἀναγέννησιν ὀργασμὸς τῆς Ἑλλάδος. Καίτοι ὑπὸ τὴν πτέρναν τοῦ νικητοῦ, κατὰ σκοπὸν, αἰματωστάζουσα, τὰς σάρκας κατασπαργμένας, τὰ ὅσα συντετριμμένα, δὲν ἀπέθανε καὶ δὲν θέλει ν' ἀποθάνῃ· ἐπωφελεῖται τοῦ ἐλαχίστου διαλείμματος ὅπως ἀναλάβῃ, τῆς παραμικρᾶς ἀναψυχῆς, ὅπως ἐπαναζητήσῃ καὶ ἀνεγερθῇ, ἀνευρίσκουσα, καθ' ὅσον τῇ παρέχεται ἡ εὐκαιρία, τὴν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα διακρίνασαν τὴν Ἑλληνικὴν φυλὴν ἰδιοφυῖαν: τὸ ἐμπόριον διὰ τῆς ναυτιλίας καὶ ἀνταλλαγῆς· τὴν διοίκησιν διὰ τῶν Φινάριων συμβούλων καὶ τῶν ἡγεμόνων τῶν χριστιανικῶν ἐπαρχιῶν· τέλος τὸν ἠρωϊσμὸν τῶν θερμοπυλῶν διὰ τῶν κλεφτῶν. Ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ἱστορίᾳ δὲν ὑπάρχει ἴσως μεγαλύτερον παράδειγμα τῆς ζωτικότητος ἐνὸς λαοῦ.

Ἐὰν ἡ πτωχὴ τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους δὲν ἦτο προκεχαρραγμένη εἰς τῆς εἰμαρμένης τὰ βιβλία, ἐὰν οἱ Τούρκοι ἠδύναντο ν' ἀφομοιωθῶσι πρὸς τὰ κατακεκτημένα ἔθνη, ἢ τοὐλάχιστον νὰ χρησιμοποιοῦσι τὰς ιδιότητας

αὐτῶν, ἡ κυριαρχία των θὰ ἔτχουε σήμερον πραγματικῶς, τὸ δὲ κράτος αὐτῶν, ἀντὶ νὰ ἦναι κατακερματισμένον, θὰ ἐκέκτητο ἀκακαμάχητοι ἀμυντικὴν δύναμιν. Ἄλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ διοίκησις θὰ μετέβαινε βαθμηδὸν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων, τὸ δὲ ἀρχαῖον Βυζαντινὸν κράτος θὰ μετερρυθμίζετο ἀφ' ἐαυτοῦ ἕνεκεν αὐτῆς τῆς κοινωνικῆς ὀργανώσεως τῶν Τούρκων, ὅπως ἡ Σινική ἐδέσποσε τῶν κατακτησάντων αὐτὴν Ταρτάρων, ὡς ἡ Γαλκτία ἀνέκυψε καὶ ἀνεδιοργανώθη ὑπὸ τοὺς Φράγκους, ὡς οἱ Ἀγγλοσάξωνες βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον κατέπνιξαν τοὺς συντρόφους Γουλιέλμου τοῦ κατακτητοῦ.

Οἱ Ἕλληνες ἐκέκτηντο τὴν δέουσαν ἰκανότητα πρὸς ἀναδημιουργεῖν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Ἡ ἀπκράιτητος πρὸς τοῦτο ἐπιμονὴ ἀποτελεῖ μίαν τῶν κυριωτέρων ἀρετῶν των καὶ (χωρὶς νὰ φέρωμεν πρὸς ἐπιμαρτυρησὶν τὴν ἐπιροήν, ἣν ἐξήσηκησαν οἱ Φανκρωῖται ἐπὶ τῆς διοικήσεως τῆς Πύλης), ἀρκεῖ ν' ἀποβλέψωμεν εἰς τὸ τί κατώρθωσαν νὰ καταστήσωσι τὴν νῦν Ἑλλάδα ἐντὸς τεσσαράκοντα ἐτῶν.

Τὸ πᾶν ἔπρεπε ν' ἀναδημιουργηθῆ ὀλοσχερῶς· ἐχρειάσθη δ' ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν ν' αὐτοσχεδιάσωσιν, ἀνευ τῆς ἐλαχίστης προπαρασκευῆς, δημοσίαις λειτουργίαις τῶν ὁποίων τὰ ἄλλα κράτη ἀπ' αἰῶνων ἀνέζητοῦσι καὶ προσκτῶνται τᾶχαθὰ.

Ἐὰν ὅλα αὐτὰ αἰ πράσπαθῆαι τῆς νῦν Ἑλλάδος, ὅπως ἀπολαύσῃ πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς ὑπάρξεως, κινῶσι τὸ ἐνδιαφέρον, πόσω μᾶλλον ἤθελε κινήσει τοῦτο ἡ πλήρης μελέτη τῶν ἐκδηλώσεων τοῦ πνευματικοῦ αὐτῆς βίου! Ἡ συνοπτικὴ ἡμῶν πραγματεία περὶ τῶν δικόρων σχολῶν, ἐν αἷς διαμερίζονται οἱ σύγχρονοι αὐτῆς ποιηταί, κίτοι προχείρως αὐτοσχεδιασθεῖσα, θέλει παρέξει ἀμυδρὰν τινα τούτου ιδέα. Ἄλλ' ὁποῖον βιβλίον ἤθελε γραφῆ ἔὰν ὁ κ. Γαῖν ἢ ὁ κ. Ἐρβέρτος Σπένσερ ἀπεφάσιζον νὰ μελετήσωσι τὰ πνευματικὰ προϊόντα τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος καὶ νὰ καταδείξωσι τοὺς ψυχολογικοὺς καὶ κοινωνιολογικοὺς νόμους, οἵτινες διέπουσιν αὐτὰ! Τὸ δόγμα αὐτῶν, ὅτι τὰ διανοητικὰ ἔργα ἐποχῆς ἢ γενεᾶς τινος οἷας δῆποτε ἐμπνέονται ἐμμέσω ὑπὸ τῶν περιστάσεων, ὑπὸ τῆς κυκλώσεως τὴν ἐποχὴν ἢ γενεὰν ἐκείνην ἀτυσοφίρας, θὰ εὑρισκε βεβκίως ἐν τῇ νῦν Ἑλλάδι μοναδικὴν εὐκκίριαν ὅπως ἐκδηλώθη ἐν ὄλῃ αὐτοῦ τῇ δυνάμει· καθότι αὐτόθι θὰ εὑρισκον ἐπιχειρήματα ἀναμφισβήτητα καὶ ἀκαταμάχητα, ὅλοι δὲ θὰ ἠναγκάζοντο ἐξ αὐτῆς τῆς ἐναργείας αὐτῶν νὰ παραδεχθῶσι τὰ συμπεράσματά των.

Τὸ πνεῦμα λαοῦ τινος ἐν οἰαδῆποτε ἐποχῇ τῆς ἱστορίας του μελετηθῆ, εἶναι πάντοτε ὅμοιον ἐαυτῷ· ἀλλοιοῦται δὲ μόνον ἐν ταῖς τάσεσιν αὐτοῦ, καθ' ὅσον ὑπέκει εἰς μίαν τινα διεύθυνσιν ἢ εἰς ἄλλην. Ἀναπτυστόμενον διὰ τῆς εἰρήνης καὶ εὐεξίας φθάνει εἰς τελειότητα ἀντιλήψεως ἢ ἐστερεῖτο κατὰ τὴν γέννησίν του. Ἡ γλῶσσα αὐτοῦ τελειοποιεῖται βαθμη-

δὸν πλουτιζομένη ἐν τοῦ ἀθροίσματος τῶν γεγονότων καὶ ἰδεῶν ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων κινεῖται ἢ ἐνεργεῖ· δξύνεται, οὕτως εἰπεῖν, καὶ ἐκτείνεται ἡ ὄρσις του. Ἀποκτᾶ προϊόντος τοῦ χρόνου ἀπολαύσεις καὶ γνώσεις εὐρυτέρας· ἀλλὰ κατὰ βάθος ὁ χαρακτήρ αὐτοῦ οὐδέποτε ἀλλοιοῦται. Ἡ ἀρχέγονος βάλανος περικλείει τὴν ἐκάκοντοῦτιν δρῦν, ἡ μᾶλλον εἰπεῖν, ὅλα αἰ νομιζόμεναι μεταλλαγῆ τοῦ χαρακτῆρος λαοῦ τινος δὲν εἶναι ἄλλο τι ἢ αἰ δονήσεις τοῦ ἐκκερμεοῦς πέριξ τοῦ κέντρου τῆς βεβκίτητος, ὅπερ μένει ἀμετακίνητον.

Ἡ τελειότης τῶν πνευματικῶν ἔργων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος δὲν διαφιλονικεῖται πλέον· πάντες τὴν ἀνομολογοῦσιν. Εἰς πάσας τὰς σφίρας τῆς ἐνεργείας τοῦ πνεύματος οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶχον φθάσει εἰς τὸ μέγα καὶ τὸ ἀληθές, ἐν τῷ κόσμῳ τῶν ἰδεῶν εἶχον ἀφιχθῆ εἰς τὸ μὴ περαιτέρω. Ἄλλ' ὅτε παρασυρθεῖσα ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος εἰς τὰ ἀπόκημα ὕψη τοῦ ἰδανικοῦ, ὅτε ἀποπλανηθεῖσα διὰ τῶν Ἀλεξανδρινῶν εἰς ὄλας τὰς θρησκευτικὰς δοξασίας τῆς Αἰγύπτου ἢ τῆς Ἀσίας, προσηλυτισθεῖσα δὲ εἰς θρησκευμα, ὅπερ ἐθεώρησε καθήκον αὐτῆς νὰ παραδεχθῆ, ἡ Ἑλλάς ἔπεσεν εἰς τὸν βυθόν, τὸν ὁποῖον ἐν ἐλλείψει ὀρθῆς τοῦ πράγματος ἀντιλήψεως περιφρονητικῶς ἀποκαλοῦμεν Βυζαντινισμόν, τότε ἀπέτιτεν ἀκριδὰ τὴν τύφλωσίν της. Ἐνῶ ἐβυθίζετο εἰς συζητήσεις φιλοσοφικὰς καὶ θεολογικὰς, καὶ κατὰ τὸν ἀστρολόγον τοῦ μύθου, ἐκύτταζεν τ' ἄστρα χωρὶς νὰ βλέπῃ τὸ πρὸ τῶν ποδῶν αὐτῆς βάραθρον, οἱ μὲν στρατοὶ της ἐνικῶντο, ἡ δὲ Κωνσταντινούπολις καταλαμβάνετο, καὶ τὸ Βυζαντινὸν κράτος κατεστρέφετο. Οὐ μόνον πᾶσα πολιτικὴ, οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ πρόοδος κατακλύζετο ὑπὸ τοῦ Τουρκικοῦ ἀνεμοστροβίλου, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὄλων τῶν νοερῶν αὐτῆς κτήσεων οὐδὲν ἀπέμεινε πλέον· ἀπεγυμνώθη, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ ἀστυκοῦ, πολιτικοῦ καὶ ἠθικοῦ αὐτῆς βίου καὶ ὀπισθοχώρησε μέχρι βρεφικῆς πάλιν καταστάσεως.

Ἐπὶ αἰῶνας τὸ πνεῦμα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος περιώριτεν ἀποκλειστικῶς τὴν ἐνεργείαν του εἰς τὰς πρώτας ἀνάγκας τῆς προσωπικῆς συντηρητέως· ὁ ἐπιούσιος ἄρτος, τὸ γλίσχρον συναχθὲν χρημάτιον, τὰ κινδυνεύοντα ν' ἀφραπκασθῶσι διὰ τὸ σεράγιον ἢ τὸ σῶμα τῶν Γενιτσάρων τέκνα, ἡ τιμὴ τῆς γυναικὸς, ἡ τῆς αὔριον ὑπαρξίς, ἰδοὺ αἰ ὀλοσχερῶς ἀπασχολοῦται αὐτὴν μέριμναι.

Ἡ τοῦ λογικοῦ ἀσκῆσις εἰς τὴν ἀπέραντον χώραν τῆς φιλοσοφικῆς θεωρίας ἐξέλιπεν, ἐλησημονήθη πᾶν ὅ,τι εἶχεν ἀνακκλυφθῆ. Ἀπωλέσθησαν ἄπαται αἱ φιλολογικαί, ἐπιστημονικαὶ καὶ καλλιτεχνικαὶ παραδόσεις, τὸ ὑπὸ τῶν προγόνων συναχθὲν πολύτιμον κεφάλαιον, ὅπερ οἱ ἀπόγονοι ὀφειλον νὰ διατηρήσωσι καὶ ν' αὐξήσωσιν. Ἐλησημονήθη ἔτι καὶ αὐτὴ ἡ ὠραία γλῶσσα, ἡ τοσοῦτον σαφῆς καὶ τελεία, ἡ τοσοῦτον ἐπιτηδεῖα πρὸς ἔκφρασιν τῶν ἰδεῶν καὶ πραγμάτων, ἧτις δὲν ἐγράφετο μόνον ἀλλὰ καὶ

ἐλακτετο ὡς μαρτυρεῖ ἡ ἔξοχος καλλιέπεια, ἣν οἱ μεγαλειότεροι συγγραφεῖς τῆς ἐποχῆς τοῦ Περικλέους ἀνεύρισκον εἰς τὰς λαχανοπώλιδας τῶν Ἀθηναίων. Ὁ ὄλεθρος λοιπὸν ὑπῆρξεν ἐντελής εἰς τε τὸν ἐξωτερικὸν καὶ τὸν πνευματικὸν βίον. Οἱ Ἕλληνες ἐδέησε νὰ μάθωσιν ἐκ νέου νὰ βυθίζωσι, νὰ δμιλώσιν, νὰ βλέπωσιν, νὰ ἐννοῶσιν, νὰ ἀνοικοδομῶσιν.

Ὅποῖον ὠραιότερον στάδιον πείρας ἔμακ καὶ ἐρεύνης διὰ τε τὸν κ. Ταῖν καὶ κ. Ἐρβέρτον Σπένσερ, ἢ ἡ νεωτέρα αὕτη καὶ σύγχρονος Ἑλλάδος, ἀναγεννωμένη ἐκ τῶν συντριμμάτων τῆς ἀρχαίας; ἤθελον ἔχει ἐνώπιον αὐτῶν λαὸν, τοῦ ὁποῦν εἶναι κατὰ βάθος γνωστὰ ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος τὰ τε ἦθη καὶ ὁ χαρακτῆρ· ἐν τῷ ὁποίῳ οἱ νόμοι καθ' οὓς ἐνεργεῖ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐκδηλοῦνται ὑπὸ τῶν ἔργων τῶν προπατόρων του, ἐν τῷ ὁποίῳ ἡ ζωτικότης εἶναι τοσοῦτον ἰσχυρὰ, ὥστε, λεληθότως καὶ μεθ' ὅλα τὰ προσκόμματα, ὠθούμενον ὑπὸ ἐνστικτοῦ δυνάμεως, τὴν στιγμὴν καθ' ἣν παύσει ἢ ἐξῶθεν πίεσις ἀνκντᾶ τὴν προτέραν δραστηκότητα. Τοῦ δὲ λαοῦ τούτου ἠδύναντο νὰ παρακκοιουθήσωσι τὰ ἐλάχις πνευματικὰ ἔργα, διαγιγνώσκοντες τοὺς ὅρους καθ' οὓς παρήχθησαν, τοὺς λόγους ἐνεκεν τῶν ὁποίων ὑπετυπώθη αὐτοῖς ἰδίας χαρακτῆρ, τὴν αἰτίαν δι' ἣν τινὰ ἐξ αὐτῶν ἀντὶ νὰ λάβωσιν ὠρισμένην τινα διεύθυνσιν. συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχὴν ἐξ ἧς ὠρμήθησαν, ἔλαβον ἀντίθετον διεύθυνσιν.

Τῇ βοήθειᾳ τοιούτων στοιχείων ἤθελον δυναθῆ οἱ προμνησθέντες νὰ θεμελιώσωσι τὴν θεωρίαν τῆς ἐπιρροῆς τῶν περιστάσεων καὶ τῶν μέσων, πολὺ ἐναργέστερον ἢ διὰ τοῦ μίγματος ἐκείνου τεσσάρων ἢ πέντε κωμισμένων φυλῶν, ὅπερ ὀνομάζομεν ἀγγλικὸν λαὸν, ὡς ἔπραξεν ὁ κ. Ταῖν, ἢ διὰ τῶν φιλοσοφικῶν θεωριῶν τὰς ὁποίας μετὰ μόχθου συνηρμολόγησαν ὁ κ. Ἐρβέρτος Σπένσερ.

Γ'.

Χάριν εὐκολίας τῆς μελέτης ἡμῶν ταύτης, κατετάξαμεν τοὺς ποιητὰς τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος εἰς τέσσαρας σχολὰς. Τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπιρροῆς τῶν περιστάσεων προσεπαθήσαμεν μᾶλλον νὰ ὑποδείξωμεν ἢ νὰ ἐκθέσωμεν ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῆς· οὐχ ἦτοιο ἢ κατὰ τάξιν αὕτη δὲν εἶναι νομίζομεν ἀθάκιστος. Τὰ πράγματα αὐτὰ ἐναργῶς τὴν ὑπερφαίνουσι καὶ τὴν δικαιοῦσι. Μελέτη πικρομικὴ δύναται νὰ γείνη καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν κλάδων τῆς πνευματικῆς κινήσεως τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, ὅπως ἀπολήξῃ εἰς ἀνάλογα πρὸς τὰ ἡμέτερα συμπέρασμα. Ἀλλὰ φρονοῦμεν ὅτι ὅπως καταδειχθῆ μεθ' ὁπόσης εὐκαμψίας ἢ ἐλληνικῆ διάνοια διεπλάσθη ὑπὸ τῶν περιστάσεων, μεθ' ὁποίας εὐστροφίας ὑπεχώρησεν εἰς τὴν πίστιν αὐτῶν, μεθ' ὁπόσης ἀκριβεῖς ἔλαβε καὶ διετήρησε τὸν τύπον ἐκάστης ἐποχῆς, θ' ἀρκέση ἢ μελέτη τῶν ποιητικῶν αὐτῆς προϊόντων. Δι' αὐτῶν

δύναται τις νὰ χαρακτηρίσῃ σχεδὸν ἀμέσως τὸ περιέχον ἐν ᾧ ἐγεννήθησαν, καὶ νὰ εἰκάτῃ ὑπὸ τίνος περιστάσεως παρήχθησαν.

Γενικὴ τις ἐποψὴ τῆς φύσεως τῶν τεσσάρων ποιητικῶν σχολῶν τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος θὰ μάς ἐπιτρέψει νὰ καταδείξωμεν ἐναργῶς τὴν ἀληθεῖαν ταύτην. Κατατάσσωμεν τὰς σχολὰς ταύτας ὡς ἐξῆς: Σχολὴ Ἴονικῆ, σχολὴ Κωνσταντινουπόλεως, σχολὴ Ἀθηναϊκῆ καὶ σχολὴ Ἡπειρωτικῆ.

Δ'.

Αἱ Ἴονιοι νῆσοι εἶναι τὸ μέρος τῆς Ἑλλάδος τὸ ὀλιγώτερον ὑπὸ τοῦ ξένου καταπατηθὲν, συνεπῶς ἐκεῖνο ἐν ᾧ ἡ ἑλλην. φυλὴ ἔπαθεν ὀλιγώτερον ἐν ταῖς ἰδιαζούσαις αὐτῇ ὁρμῆς καὶ ἐν τῇ ἰδιοφυίᾳ της. Ὁ Μουσουλμάνος οὐδέποτε κατέστησεν αὐτὰς ὑποχείριους. Ἀληθὲς ὅτι οὐδέποτε ἦσαν αὐτεξούσιαι. Πρὶν ἢ ὑποταγῶσιν εἰς τοὺς Ἀγγλους, μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰῶνος τούτου, ἐξηρτῶντο ἀπὸ τῶν Ἑνετῶν· πλὴν τοιαύτη κυριαρχία δὲν δύναται νὰ παραβληθῆ, ὡς πρὸς τ' ἀποτελέσματά της, πρὸς τὴν τῆς Τουρκίας. Οἱ κατοικοὶ αὐτῶν, ἐνῶ οἱ λοιποὶ Ἕλληνες ὑπὸ μυριάων κκουχιῶν κατετρέχοντο, ὑπῆρξαν προνομιούχοι, περιττὸν δὲ νὰ εἴπωμεν ὅτι κατὰ τὴν ποιητικὴν ἀναγέννησιν ἠδυνήθησαν πολὺ ἀκοπώτερον νὰ ἐπανεέλθωσιν εἰς τὰς ἀρχαίους ἰδιότητας τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Τῷ ὄντι τί παρατηροῦμεν; ὅτι αἱ Ἴονιοι νῆσοι παρέσχον τοὺς κρατίστους καὶ σθεναρωτέρους ποιητὰς τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος, οἵτινες πλειότερον τῶν λοιπῶν προσεπέλασαν πρὸς τοὺς ποιητὰς τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἀξιοσημείωτον προσέτι εἶναι ὅτι πάντες σχεδὸν παρεξέτραπθησαν τῆς ἀκαδημαϊκῆς γλώσσης τῆς ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου ἐπιβληθείσης κατὰ τοὺς ποιητικούς διαγωνισμοὺς καὶ ἐθεώρησαν καθῆκον νὰ ἐκφράζωσι τὰ αἰσθήματα αὐτῶν εἰς τὴν καθομιλουμένην.

Ἐπὶ τοῦ Ἰονίου ἐδάφους ἤμακσαν οἱ δύο ἐπισημώτεροι σύγχρονοι ποιηταὶ τῆς Ἑλλάδος, ὁ Σολομὸς καὶ ὁ Βαλαωρίτης· ἐὰν δ' ἡμιλοῦντες περὶ αὐτῶν ἐν τῇ μελέτῃ ἡμῶν ταύτῃ, ἐθεωρήσαμεν ὀρθὸν νὰ χωρίσωμεν τὸν Βαλαωρίτην ἀπὸ τῆς Ἰονίου σχολῆς, τοῦτο ἐγένετο, διότι αὐτὸς ἐαυτὸν ἀποχωρίζει ταύτης, καθ' ὅσον δὲν ἐποιήσατο χρῆσιν τῆς τοπικῆς διαλέκτου τῆς ἰδιαζούσης εἰς τὰς Ἰονίους νήσους, οὐδὲ τῆς πανεπιστημιακῆς γλώσσης, ἀλλ' ἐπεζήτησε διὰ γλώσσης κοινῆς ἀπὸ τῆς Ἡπείρου μέχρι τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν νήσων, νὰ καταστῇ τὸ ὄργανον ὀλοκλήρου τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ συνεχίσῃ τὸ ποιητικὸν ῥεῦμα τὸ καθιερωθὲν ὑπὸ τῶν κλεφτικῶν ἄσμάτων. Ἀναμφίλεκτον τῷ ὄντι ὅτι πρὸ τῆς ἐνώσεως, καὶ ἔτι γενομένης τῆς ἐνώσεως, αἱ πλούσιαι οἰκογένειαι τῶν Ἰονίων νήσων ἐσυνείθιζον ν' ἀποστέλλωσι τὰ τέκνα αὐτῶν εἰς τὴν Ἰταλίαν ὅπως ἐκπαιδευθῶσιν, ὅτι διὰ τῆς ἐπικοινωνίας ταύτης τὰ ἔθιμα,

ἡ γλῶσσα καὶ τὰ ἦθη τῆς Ἰταλίας μεταφέρθησαν εἰς τὴν Ἑπτάνησον, ὅτι πολλοὶ ποιηταὶ ἔγραψαν ἐν Ἰταλίᾳ· ἀλλ' αἱ ἀπομιμήσεις αὐταὶ ἦσαν κατ' ἐπιφανείαν μόνον, ἦσαν λεπτὸν περικάλυμμα, ὅπερ ἡ ἐλαχίστη πνοὴ ἠθέλην ἀφαρπάσει. Ἡ ἀπόδειξις τούτου εὐχερής. Εἴτε Ἰταλιστὶ ἔγραψαν οἱ Ἴόνιοι ποιηταὶ, εἴτε εἰς τοπικὴν διάλεκτον, εἴτε ὡς ὁ Κάλβος εἰς καθαρῆς οὐσαν Ἑλληνικὴν, ἢ, ὡς περὶ τοῦ Βαλαωρίτου ἀναφέρομεν, εἰς γλῶσσαν ἐννοουμένην ὑπὸ πάντων τῶν Ἑλλήνων, εἰς πάντων τὰς σκέψεις καὶ τὰ αἰσθήματα διαφαίνεται ὅπως δῆποτε ἡ ἀκριβεία, ἡ ἐνέργεια, τὸ πνεῦμα ἠρωϊσμοῦ, ἡ ἀρέσεια καὶ ἐν τῇ τοιαύτῃ ἀφελείᾳ τὸ ὕψος, ὅπερ ἰδίως χαρακτηρίζει τὴν ποίησιν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Ὡς πρὸς τὴν σχολὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἱ ὄροι εἶναι ὅλως διάφοροι. Ὁ ζυγὸς τῆς Ἡμισελήνου εἶναι βραχὺς ἐκεῖ. Ἐχει τις ἐκεῖ ἐνώπιόν του ἀνθρώπους τῶν ὁποίων ὁ χαρακτήρ ἐπέστη καὶ οἵτινες ἀπόλεσαν κατὰ μέγα μέρος τὴν πρωτοτυπίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ χαρακτήρος. Ὅπως μὴ συντριφῶσιν ὑπὸ τῆς λαίλαπος τῆς αὐθιχευίας καὶ ἀγριότητος, ἦτις ἐξηπλοῦτο ἐπὶ μακρὰ ἔτη ἐπὶ τῶν ὑποδούλων χωρῶν, ὅπως ἀποκτήσωσιν ἐπιρροὴν καὶ διατηρήσωσιν αὐτήν, ὅπως ἀπολαύσωσι περιουσίαν καὶ ἀπολάβωσι αὐτῆς ἄνευ μεγάλου κινδύνου, ὅπως ἐξασφαλίσωσι τὴν ἐστίαν αὐτῶν ἀπὸ τῆς αὐθιχευίας, οἱ Ἕλληνας ἐδέητε νὰ γείνωσι εὐστροφοί, καθ' ὑπερβολὴν εὐστροφοί, τοῦτο δὲ τόσῳ μᾶλλον καθ' ὅσον ἐπρόκειτο νὰ γίνωσιν ἀρεστοὶ εἰς ἀλλοφύλους φύσεως ὅλως ἀντιθέτου τῆς ἰδικῆς των, νὰ εἰσδύσωσιν εἰς τὸ πνεῦμά των καὶ διατηρηθῶσιν ἐν τῇ εὐνοίᾳ αὐτῶν. Εἰς τὸν Ἕλληνα ἦτο ἀπηγορευμένον νὰ διατηρῇ οἴκας δῆποτε ἀστυκάς ἀρετάς. Καὶ ὅταν ἀκόμη εἶχε πραγματικὴν ἐξουσίαν, καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πλούτου, δὲν ἔπρεπε ποτὲ νὰ ὑπεριφανεύηται καὶ νὰ ἐπαίρηται ἐπὶ ἀνεξαρτησίᾳ. Ἐν βλέμματι τοῦ μεγάλου Βεζύρου, καὶ ἔτι ὀλιγότερον, ἤρκει ὅπως ἀρραγίστη καὶ τιμὰς καὶ πλούτη. Καὶ αὐτὴ ἡ ζωὴ αὐτῶν ἐκινδύνευε. Ἐπὶ πλέον ὁ ἔσχατος τῶν νικητῶν ἔχαιρε πᾶν δικαίωμα ἐπὶ τοῦ γλαυκῆρος εἴτε αὐτὸς ἦτο μεγιστὰν εὐνοούμενος, εἴτε ἀπλοῦς ἰδιώτης.

Ἐπὶ τοιοῦτους ὄρους εἰκάζει τις τί ἠδύνατο νὰ εἶναι ἡ σχολὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἦτοι ὁ Ἕλληνας ποιητὴς τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους. ἠδύνατο ἡ ποίησις νὰ εἶναι ἐνεργός, ἰσχυρὰ σαφής, εὐρεῖα; Ὁχι. Τοιαύτη ἀπαντάται μόνον παρὰ ποιητῆς, οἵτινες ἔχουσι τὴν ψυχὴν ὑπερήφανον, τὸ φρόνημα γενναῖον, τοιοῦτος δὲ ποιητὴς δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἄλλως τε, ἐὰν ἐγεννᾶτο τοιαύτη ἐξείρεσις, ἡ ἀνάπτυξις αὐτῆς θὰ ἐσταματᾶτο πάραυτα, διότι καὶ ἀναγνώστιας δὲν θὰ εὑρίσκε καὶ οἱ πρῶτοι στίχοί του θὰ ἐπέσυρον τὴν ἐκδίκησιν τῆς ὀθωμανικῆς ἀρχῆς. Τίνα χαρακτήρα λοιπὸν περιβάλλεται ἡ ποίησις αὕτη; Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι τερπνὴ, καθ' ὅσον τοιαύτη ποίησις ἰδικάζει παρ' ἐκείνοισ, οἵτινες παρὰδίδονται εἰς τὸ θέλημα τῆς λήθης, παρ' οἷς ἦτε πνευματικῶς

καὶ ἡ ἠθικὴ ὄθησις σερεῖται δυνάμει καὶ ἔχει ἤδη ἐξαντλήσει ἑαυτήν. Ψάλλει τὸν ἔρωτα καὶ τὸν οἶνον, πᾶν ὅ,τι μεθύσκει, καθιστᾶ τὸ παρὸν ἀνεκτόν, ἐξελίφει τὰς μερίμνας τῆς προτερίας καὶ κλείει τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὰς τῆς ἐπιούσης. Ὁ ποιητὴς δὲν ἀπτεται κατ' ἀρέσειαν τοῦ ἀντικειμένου, ὅπερ ἀρέσει αὐτῷ. Ἀπεθύμουεν νὰ ψάλλω τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον, λέγει ὁ Ἀνακρέων, ἐν μιᾷ φθῆ αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ λύρα μου δὲν ἤγει εἰμὴ μόνον διὰ τὸν ἔρωτα».

Ὅτε ἡ ποίησις τῆς σχολῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲν εἶναι Ἀνακρεόντειος, ὡς ἡ τοῦ Χριστοπούλου, ἀποβαίνει λυπηρῶς εἰρωνικὴ, ὡς εἰς τὴν ἀρπαγὴν τῆς Κούρκας, ἡ ἔχει τι τὸ μελαγχολικὸν ὡς ἡ τοῦ Τανταλίδου. Αἰσθάνεται τις ὅτι ἡ καρδία τῶν ποιητῶν ἐκείνων ἐπιέζετο ὑπὸ τὴν χεῖρα τοῦ Τούρκου, ὅτι δὲν ἀπήλασαν τῆς ἐνδομύχου ἐσωτερικῆς γαλήνης, ἣν παρέχει ἡ προσδοκία μέλλοντος, εἴτε φαίδρου εἴτε θλιβεροῦ, ἀλλὰ μέλλοντος ὅπωςδῆποτε τὸ ὅποιον εἶναι ἀνοικτὸν ἐνώπιόν των καὶ πρὸς τὸ ὅποιον βυθίζουσι. Παρὰ πᾶσι τούτοις παρρησιάζεται τις τὰς βαθείας θλίψεις, τὴν κορυφὴν ἀποθάρρουν, τὸ κενὸν ἐκεῖνο τὸ ἰδιάζον εἰς τοὺς ἀποκλήρους. Καὶ ὅντως, εἴτε τὸ γεννέθλιον ἔδαφος εἴτε τὴν ξένην κατῶκον, εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις, δὲν ἦσαν ἀπόκληροι; Δὲν ἐστεροῦντο τῆς πατρίδος ἣν ἀνειρεύοντο καὶ ἐπόθουν;

Ἐτερον χαρακτηριστικὸν τῆς σχολῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπερ ἐπίσης εἶναι εὐεξήγητον ὡς καὶ τὰ προηγούμενα, εἶναι ἡ καταφυγὴ αὐτῆς τὰς πρὸς ἀπομίμησιν τῶν ξενικῶν ἔργων. Ὅταν ἡ πίεσις θλίψῃ ἐπὶ μακρὸν τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν, καταστρέφει ἐπὶ τέλους τὴν ἐνδομύχον δύναμιν, δι' ἧς τὸ ἄτομον διατηρεῖ τὸ εἶναι του, σκέπτεται καὶ αἰσθάνεται ἀφ' ἑαυτοῦ ἐπομένως ἐὰν τις δύναται νὰ γράψῃ, καὶ ἔχει τι ἀτομικὸν νὰ ἐκφράσῃ, ἐὰν ὑφίσταται ἐμπνευσίς τις, στερεῖται ὅμως ἐλαστικότητος· ἐὰν ὑφούται, ὑφούται ὡς ὁ κισσὸς, προσκολλάται καὶ αὕτη εἰς στήριγμά τι καὶ ἀναρριχᾶται ἀπὸ κλάδου εἰς κλάδον μέχρι τῆς κορυφῆς. Δὲν εἶναι πικρὰ πᾶσι παρὰδοξον ὅτι οἱ ποιηταὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπέστησαν ξένην ἐπίδρασιν καὶ ἠρέσκοντο εἰς τὴν μετάφρασιν καὶ ἀπομίμησιν ξενικῶν ἔργων. Ἐν τούτοις ἀνευρίσκομεν παρ' αὐτοῖς τὸν ἐνθερμον, τὸν τυφλόν, τὸν ἀποκλειστικὸν πατριωτισμὸν τὸν κατ' ἐξοχὴν διακρίνοντα τοὺς Ἕλληνας τῆς ἀρχαιοφιλίας, ἐνεκα τοῦ ὁποῦ ἀπεκάλουεν βαρβάρους πάντας καὶ αὐτοὺς τοὺς μᾶλλον πεπολιτισμένους, μὴ ἀνήκοντας δ' εἰς τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν. Ἄλλως τε δὲν ἀπειμῶντο ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰμὴ τοὺς ποιητὰς τῶν λαῶν ἐκείνων, ἐφ' ὧν ἠδύνατο νὰ βραίσωσιν ἐλπίδα τινα ὑποστηρίξεως διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ τάσις αὕτη πρὸς ξενικὴν ἀπομίμησιν, ἡμιαπλοικὴ ἐν τῇ σχολῇ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀπέβη προφανὲς πάθος εἰς τὴν σχολὴν τῶν Ἀθηναίων.

Οἱ τῆς σχολῆς τῶν Ἀθηναίων ποιηταὶ οὐ μόνον δύνανται ὡς ἐπὶ τὸ

πολύ νὰ γράφωσιν εἰς ξένην γλῶσσαν, ἀλλ' ἐμποροῦνται τοσοῦτον τῶν ἰδεῶν, τῶν αἰσθημάτων, τοῦ τρόπου, τῆς ἐμπνεύσεως τῶν ξένων ποιητῶν, ὥστε ἤθελέ τις πιστεύσει ὅτι στεροῦνται ἰδίων. Δὲν σκέπτονται, δὲν συνθέτουν, δὲν αἰσθάνονται κατ' οὐδὲν ὡς γνήσιοι Ἕλληνας· εἰς τὰς πλείστας τῶν ποιήσεών των βλέπει τις ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν διερχομένην μίαν ἄκρην τῆς πτέρυγος τοῦ Ἀκμαρτίνου, τοῦ Βίκτωρος Οὐγγῶ, τοῦ Βύρωνος, τοῦ Μουσέ. Προέβησαν, ἀν οὐχὶ μέχρι τοῦ νὰ ἐγκεντρισθῶσι τὴν νόσον τοῦ αἰῶνος, τοῦλάχιστον μέχρι τοῦ νὰ φαίνωνται εἰς τοὺς στίχους των ὅτι πάσχουσιν ἐξ αὐτῆς. Εἶναι ποιηταὶ τῆς ἐσπερίας ἑλληνικῆς ἐθνότητος, δημοσιεύσαντες ποιήματα ἑλληνιστί. Τοιοῦτον φιλολογικὸν φαινόμενον εἶναι ἀπλούστατον. Ἡ σχολὴ αὕτη ἐμορφώθη ἐν ἀρχῇ ὑπὸ Ἑλλήνων δικνυτάντων τὸ πλεῖστον τοῦ βίου αὐτῶν εἰς τὴν Ἑσπερίαν, ἀνατραφέντων καὶ ἐκπαιδευθέντων αὐτόθι. Τυχόντες εὐμενοῦς δεξιώσεως ὑπὸ τῆς κοινωνίας πρὸς ἣν ὁ φιλελληνισμὸς εὐδοκίμει, κατήνησαν νὰ θεωρῶσι τὴν χώραν ἐν ἣ ἔζων, κατὰ τὸ πλεῖστον τὴν Γαλλικὴν ἢ Γερμανικὴν, ὡς θετὴν πατριδα καὶ νὰ ἐξοικειῶνται πρὸς τὰ ἔθνη, τὸ πνεῦμα, τοὺς θεσμούς, τοὺς νόμους καὶ τὴν φιλολογίαν αὐτῆς εἰς βαθμὴν τοιοῦτον, ὥστε νὰ μὴ υπολαμβάνωσι τι κρεῖττον τούτων. Τοῦτο ἐγένετο καταφανὲς καὶ ὅτε μετὰ τὸν ὑπερ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα ἐδέητε νὰ ὀργανισθῇ τὸ νέον βασιλεῖον. Οὐδὲν ἐθεσμοθέτησαν ἴδιον τῇ Ἑλλάδι, ἐμπνευσθὲν ὑπὸ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Νομοθεσία, δημόσιος λειτουργία, διοικήσεις, πάντα εἰσῆχθησαν συλλήθην ἐκ τῆς Ἑσπερίας. Διὰ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον, δι' ὃν οἱ Ἕλληνας ἐρρῦθμισαν τὸν ὀργανισμὸν τοῦ πολιτεύματος πρὸς τὸν τῆς Γαλλίας, διὰ τὸν αὐτὸν λόγον πικρὸς ἐχθρῶν ὡς ὑπογραμμὸν τὴν ποιητικὴν ἐμπνευσιν τῆς ἐσπερίας. Ἐπίστευον ὅτι τοιοῦτοτρόπως ἐδεικνύοντο πεπολιτισμένοι. Προσέτι, καθ' ὅσον ἀπορᾷ τὴν ποίησιν, ἢ τῆς ἐσπερίας ἐμπνευσίς ἀντιπροσωπεύετο ὑφ' Ἑλλήνων ἐξόχου δικνοίας, ἐν πληρεί τοῦ πνεύματος ὠριμότητι, ἐχόντων δ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ προσόντα συνάμμι πολιτικῶν ἀνδρῶν, εἰς οὓς ὠφέλιτο ἢ ἀνεξαρτησίαν τῆς πατρίδος καὶ τῶν ὁποίων τὰς συμβουλὰς δὲν ἠδύναντο νὰ διαμφισθητῶσιν. Τὸ ὅτι ἠδυνήθη νὰ σχηματισθῇ ἡ σχολὴ τῶν Ἀθηνῶν ἐννοεῖται εὐκόλως· κατ' ἀρχὰς ἦτο στίφος κύκλων ἐπὶ μακρὸν διεσκαρπισμένων καὶ ἐπανερχομένων εἰς τὴν γεννέθλιον χώραν. Ὅτι ἠδυνήθη νὰ διατηρηθῇ μέχρι σήμερον, ἐξηγεῖται ἐν μέρει μὲν ὑπὸ τοῦ γοήτρου τῶν πρώτων αὐτῆς ἰδρυτῶν, καὶ τῆς ἐπιδράσεως ἣν ἀναγκαιῶς ἐξήσκουν ἐπὶ τῆς νέας γενεᾶς, ἐν μέρει δὲ ὑπὸ τῆς ὑπερ τῆς δύσεως προκαταλήψεως ἣν ἐξἠκολούθει νὰ ζωπυρῇ ὁ πόθος τοῦ ν' ἀποσπάσῃ καὶ τὰς λοιπὰς Ἑλληνικὰς ἐπαρχίας ἀπὸ τοῦ θωακτικῶν ζυγοῦ. Ἀλλ' ἐπιτρέπεται νὰ δυσχρησιθῶμεν ὅτι ἀνευ τῆς ὑποστηρίξεως τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου, ἐπιβάλλοντος νεκρῶν γλῶσσαν εἰς νεκροὺς ποιητὰς, θὰ ὠρίζετο κατὰ τὸ διάστημα τῆς πρώτης τριακονταετίας τῆς ἀνεξαρτησίας νέον

ποιητικὸν ρεῦμα ἐντελῶς αὐτόχθον, τοῦ ὁποίου ἀποτέλεσμα θὰ ἦτο νὰ ἀναδείξῃ τοὺς ποιητὰς τῆς σχολῆς; τῶν Ἀθηνῶν ἐπίσης; ἀπηρχαιωμένους, ὅσον πρὸς ἡμῖν τοῖς Γάλλοις εἶνε οἱ λεγόμενοι κλασικοὶ ποιηταὶ τοῦ 1820 μέχρι τοῦ 1848. Ἡ ἐπίδρασις τοῦ πανεπιστημίου εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ὑπῆρξεν ὡς πρὸς τοῦτο ἐπιβλαβής.

Ἐὰν τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα εὐρίσκειται εἰσέτι εἰς τὰ πρῶτα αὐτοῦ βήματα, ἐὰν ἡ Ἑλλάς δὲν ἔχη ἐθνικὴν ἀληθῶς φιλολογίαν, ἐὰν ἡ δικαιοδικὴ πατρις δὲν ἀπηλλάγη τῆς ξενικῆς εἰσβολῆς, ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἐὰν ἡ ἐλευθέρια ἐκφραξίς τοῦ ἀναγεννωμένου ἑλληνικοῦ πνεύματος δὲν κατωρθώθη εἰσέτι, ὑπεύθυνον εἶναι τὸ πανεπιστήμιον· διότι ἀνευ τοῦ φραγμοῦ ὃν ἔθεσεν, ἀνευ τοῦ ἀδυσωπήτου πολέμου ὃν ἐκήρυξε κατὰ τῆς αὐθορμήτου ποιήσεως, πικραδεχόμενον εἰς τοὺς διαγωνισμοὺς μόνους τοὺς εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ προστατευομένην γλῶσσαν γεγραμμένους στίχους, ἀνευ τῶν στεφάνων οὓς ἀποκλειστικῶς ἐχορήγει εἰς εἰδός τι ἐπισήμου ποιήσεως, τὸ ἐθνικὸν πνεῦμα ὑπερ πάντοτε ἐκδηλοῦται βραδύτερον ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ, ἢ θελεν ἐλευθέρως σταδιοδρομήσει ἐν τῷ σταδίῳ τῶν μουσῶν, καὶ παρκασιεύσασαι οὕτω τὴν γέννησιν φιλολογίας οὐσιαστικῆς ἑλληνικῆς.

Ἐὰν τὸ πανεπιστήμιον δὲν ἤξιοτο καθ' ἑαυτὸν τὴν Ἑλλάδα γοήτρου ὑπερ ὑπομένει πᾶσι καὶ μόλις τολμᾷ νὰ διαφιλονηκῆσῃ, ἐὰν τὸ κοινὸν ὑπερ ἀναγινώσκει καὶ κρίνει, ὑπερ ἔχει ἰδίαν κρίσιν καὶ τὴν ὑποστηρίζει, εἶχεν ἐν Ἑλλάδι τὴν αὐτὴν ἐπιρροὴν οἶαν ἐν Γαλλίᾳ, ἢ πανεπιστημιακὴ ἐπίδρασις ἤθελεν εἰσθαι ἡττον ἐπικίνδυνος, θὰ ἐπεζητοῦντο ὀλιγώτερον αἴτε ἐγκρίσεις καὶ αἱ ἀμοιβαὶ αὐτῆς. Δὲν θὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ χρισθῇ τις ποιητῆς ὅπως ἡ τοιοῦτος; Τὰ βραβεῖα καὶ οἱ ἔπαινοι, ὡς οἱ τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας, οὐδὲν θὰ προσέθετον εἰς τὴν ἀξίαν συγγραφῶς τὸν ὁποῖον τὸ κοινὸν τιμᾷ, ὅπως ἐπίσης, δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ δώσωσιν ἀξίαν τινὰ εἰς ἄλλον, ὅστις θὰ ἀπῆρσεν εἰς τοὺς πολλοὺς.

Ἐν τῇ Ἑπειρωτικῇ σχολῇ, ἣτις ἐδικαιοῦτο μάλλον νὰ καλῆται ἐθνικὴ, εὐρισκόμεθα εἰς ὅλως ἀλλοίως περιστάσεις, ἢ ἐν ταῖς τῶν Ἰονίων νήσων, τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν Ἀθηνῶν. Παρ' ἐκείναις ἡ ξένη ἐπίδρασις εἶναι καταφανής, καθ' ὅσον ἐνετύπωσεν αὐταῖς κατὰ τὸ μάλλον ἢ ἡττον τὴν ἐμπνευσιν, τὰ αἰσθημὰ, τὰς ἰδέας αὐτῆς. Ἐν τῇ Ἑπειρωτικῇ σχολῇ, τὸν κεντρίον, ἀφ' ἑνὸς μὲν δὲν διαφαίνεται ξένος, ἐκτὸς τοῦ Μουσουλμάνου, ἀφ' ἑτέρου δὲ, ὑπερ καὶ οὐσιαστικῶς, ἢ τοῦ ξένου ἐπίδρασις παρὰ κείται μὲν ἀλλὰ δὲν εἰσέδουσε εἰς αὐτὴν· δὲν ὑπεδούλωσεν, οὐδὲ διέφθειρε τὴν ψυχὴν του, δὲν κατέκτησεν οὐδὲν ἐκ τῶν ἀνηκόντων αὐτῇ· ἢ ἐνέργειά του εἶναι ἐξωτερικὴ μόνον. Ὡς ἐξεδίωξε τὴν ἀνεξάρτητον Ἑλλάδα ἐκ τῶν πεδιάδων καὶ ἐκ τῶν πόλεων, ἀφίνουσα εἰς αὐτὴν μόνον τοὺς βράχους καὶ τὰ ἀπρόσιτα δάση τῶν ὄρεων, οὕτως ἀπώθησε τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα ἀπὸ τῆς προτέρως αὐτοῦ ἀναπτύξεως ἐν τῇ καλλιτεχνίᾳ καὶ τῷ κόσμῳ τῶν ἰδεῶν

καὶ τὸ περιστέλλεν εἰς τὰ ἀρχέγονα αὐτοῦ πνευματικὰ καὶ αἰσθητικὰ στοιχεῖα.

Ἐὰν σπουδάσωμεν τὴν Ἠπειρωτικὴν σχολὴν ἐν τοῖς πρώτοις αὐτῆς μνημείοις, τοῖς κλεφτικοῖς ἄσμασιν, καὶ ἐν τοῖς μεταγενεστέροις αὐτῆς ποιηταῖς, παρατηροῦμεν κατὰ πρῶτον ὅτι ἐκφράζεται εἰς γλῶσσαν ἰδίαν ἢ γλῶσσα αὕτη δὲν εἶναι τοπικὴ διάλεκτος ὡς ἢ τῆς Ἰονίου σχολῆς, οὔτε ἰδίωμα κυμαινόμενον καὶ ἀστερέωτον, ὡς τὸ τῆς σχολῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἢ εἶδος τεχνητῆς γλώσσης ὡς ἢ τῆς σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν ἢ γλῶσσα αὐτῆς εἶναι γλῶσσα κοινὴ εἰς ὄλους τοὺς Ἕλληνας, ἀπὸ τῆς Ἠπείρου, Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας μέχρι τῶν νήσων, καὶ τὴν ὁποῖον πάντες ἐν νοῦσι κατὰ τὴν ὁμολογίαν αὐτοῦ τοῦ κ. Ῥαγκαβῆ. Ἦτο πιθανῶς ἢ ὑπὸ τῶν λαῶν τῆς Ἑλλάδος ἡμιλουμένη γλῶσσα ἐπὶ τῆς τουρκικῆς εἰσβολῆς.

Ἡ ἀρχαιότης αὐτῆς, συνδεομένη μετὰ τῆς γενικῆς χρήσεως τῆς, τὴν ἀπεδείκνυσεν ἐθνικὴν γλῶσσαν. Ἐνθ' ἦτο εὐκόλον νὰ βελτιώσῃ βραβηθῶν τὰς τυχὸν ἐλλείψεις αὐτῆς· τὸν ἀντικτὸν τὴν κατεδίωξαν καὶ ἐξήλασαν τοῦ πανεπιστημίου ὡς χυδαῖαν διάλεκτον, ὅπως τὴν ἀντικαταστήσωσιν ὑπὸ γλώσσης ἐπιπλάστου.

Πλὴν τοῦτο δὲν εἶναι τὸ μόνον διακρίνον τὴν σχολὴν ταύτην. Κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἔργων αὐτῆς, ἀκούει τις τὴν βαθεῖαν φωνὴν τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς. Ἐνταῦθα οὐδὲν ἔχον ἀπομιμήσεως, τὸ πᾶν εἶναι ἐντελῶς πρωτότυπον. Ὅ,τι οἱ ποιηταὶ τῆς αἰσθάνονται, εἶναι ἰδικόν των, ἐξέρχεται ἐξ αὐτῆς τῆς οὐσίας αὐτῶν. Εὐρίσκειται τις ἐπὶ ἐθνικοῦ ἐδάφους, διότι πᾶν ὅ,τι σκέπτονται, πᾶν ὅ,τι λέγουσιν ὑπάρχει κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀνεπτυγμένον παρὰ τοῖς ἀρχαιοτέροις ποιηταῖς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Ἐκεῖνο ὅπερ κατὰ πρῶτον παρατηρεῖ τις ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλληνικῇ φιλολογίᾳ, εἶναι ἡ ἀδιάλειπτος γρηῃτις τῆς προσωποποιίας. Διὰ τὸ ἑλληνικὸν ἔνστικτον ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ὄν μεμονωμένον ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀψύχου φύσεως καὶ τῶν λοιπῶν ὄντων. Τὸ πᾶν εἶναι ζωντανόν· τὰ δένδρα, οἱ λίθοι, αἱ πηγαί, τὰ ὄρη, πάντα μεριμνῶσι περὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἐνδιαφέρονται ὑπὲρ αὐτοῦ, συμμετέχουσι τῶν συμβεβηκότων καὶ πράξεων αὐτοῦ, οἱ θεοὶ ἀδικλείπτως ἀτενίζουσιν εἰς ὅ,τι πράττει, καὶ παθαίνονται τὰ μάλιστα διὰ τὰ συμβαίνοντα εἰς αὐτόν· αὐτὸς δὲ τῶν νεκρῶν κόσμος ἐμψυχούται· αἱ σκιαὶ τῶν πολεμιστῶν ἔρχονται ὅπως συντρέψωσι τοὺς ἐγωνιζομένους· οἱ πρόγονοι οὐδὲ ἀπὸ πολλοῦ ἤδη σκεπάζει ἡ γῆ, ἀγάλλονται ἐπὶ τοῖς ἀνδραγαθήμασι τῶν ἀπογόνων αὐτῶν· οἱ τετελευτηκότες συγγενεῖς προθύμως ἔρχονται ὅπως παράσχωσι βοήθειαν ἢ συμβουλὴν εἰς τὰ ἐπιζῶντα μέλη τῆς οἰκογενείας. Ἡ αὐτὴ δοξασία ἢ μᾶλλον ἢ αὐτὴ πίστις, παρατηρεῖται εἰς ὅλην τὴν ἡπειρωτικὴν σχολὴν. Οἱ ἄλλοι ποιηταὶ καὶ ὅταν χράωνται τῆς προσωποποιίας, ἦτοι καθιστῶσι τὴν φύσιν τὸ βασιλείου

τῶν θεῶν καὶ τῶν σκιῶν συνεργᾷ τῷ ἀνθρώπῳ, πράττουσι τοῦτο ἀδεξίως· διαφάνεται ἐν αὐτοῖς ἢ προσπᾶθειν, τὸ βεβιασμένον, τὸ ἐσπουδασμένον, ὁ ἀναγνώστης αἰσθάνεται κούρασιν. Παρὰ τοῖς ποιηταῖς τῆς ἡπειρωτικῆς σχολῆς, ὡς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἢ προσωποποιεῖ εἶναι ἐξ ἐναντίας τόσον φυσικὴ, τόσον θετικὴ, γίνεται γρηῃτις αὐτῆς· μετὰ ταύτης χάριτος καὶ μεταδοτικῆς πίστεως, ὥστε ὁ πεζότερος Εὐρωπαῖος συγκινεῖται, κλονίζεται, πείθεται, αἰσθάνεται διερχομένην ἐντὸς αὐτοῦ πνοὴν ζωογόνον.

Ἐὰν τὸ πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν ἐνεπείετο ὑπὸ τοῦ ἐνδομήχου καίτοι λαυθάνοντος Ἰωάννου πύου τῶν φιλογενῶν Ἑλλήνων, οἵτινες συνέστησαν τὰ βραβεῖα ἅτινα αὐτὸ χορηγεῖ, θὰ προσέβλεπεν ὡς σκοπὸν αὐτοῦ τὸ νὰ ἀπαλλάξῃ ἀπὸ παντὸς ἀποθέματος ξένων ἰδεῶν καὶ αἰσθημάτων τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα, ὅπερ κατεχώσθη ὑπὸ τῶν ἐκ τῆς δουλείας καὶ τῆς καταπίεσεως συσσωρευθεισῶν ἐπιχωματώσεων. Ὁ παρῶτρυνε τὴν πενεπιστημιακὴν νεολαίαν εἰς τὴν μελέτην τῶν κλεφτικῶν ἄσματων. Πολλοὶ ἀναμφιβόλως θὰ ἐξηκολούθουν νὰ θύσωσιν εἰς τὴν ξενικὴν ἐπίδρασιν, ἀλλὰ πολλοὶ ὡσαύτως θὰ ἠσθάνοντο ἐν τῇ ἰσχυρᾷ καὶ θερμῇ ταύτῃ ἐπαφῇ ἀφυπνιζομένην ἐν ἑαυτοῖς τὴν ψυχὴν τῆς φυλῆς αὐτῶν, καὶ τῇ ἐνεργείᾳ μιᾶς ἢ δύο γενεῶν (τὸ παράδειγμα τοῦ Βαλκωρίτου ἔστω πρὸς ἀπόδειξιν τούτου) τὸ ἐν ταῖς παλαιαῖς ταύταις ποιήσεσιν ἐγκεκλεισμένον σπέρμα θ' ἀνεβλάστανε θαλεροῦς κλάδους. Ἡ σύγχρονος Ἑλλὰς θὰ εἶχεν ἤδη πλειάδα ποιητῶν, οἵτινες θὰ ἦσαν καὶ ἡ τιμὴ τῆς πατρίδος των, καὶ μία ἀπὸ τὰς δόξας τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἐν τῷ 19. αἰῶνι.

Ἀρχόμεθα ἀπὸ τῆς Ἰονίου σχολῆς τῆς περὶ τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων ποιητῶν μελέτης, ἧτις περιλαμβάνει κατὰ τάξιν, μετὰ τὴν πρώτην ταύτην διαίρεσιν, τὴν σχολὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὴν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὴν Ἠπειρωτικὴν.

Ἐπεται συνέχεια)

Ἐὐφρασία Κετσα.

Η ΕΙΣΒΟΛΗ

ΔΙΗΓΗΜΑ ΑΔΟΛΦΟΥ ΒΕΛΥ

Ὁ γέρω Πουσέ ἦτο εἰς τὰ καλὰ του καὶ εὐθὺς ἔμαθον τὴν καταγωγὴν του καὶ τὸ παρελθόν του.

Ἐγεννήθη ἐν Κουρτεναί εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Ὑόννης. Ὁ πατὴρ του, τὸν ὁποῖον καὶ μόνον ἐγνώρισεν, ἦτον ἐργάτης, τὸν ἀφῆκε δὲ ὄρφανὸν καὶ πτωχὸν εἰς ἡλικίαν πέντε ἐτῶν. Ὅταν ἔγινε δώδεκα ἐτῶν εἰτῆλθεν ὡς ὑπηρέτης παρὰ τινι πεταλωτῆ, δέκα τέσσαρων ἐτῶν ἐκράτει τὸν πόδα τοῦ ἵππου ὅταν τὸν ἐπετάλονον· δέκα ἐπτὰ ἐτῶν ἐπετάλωνε καὶ αὐτός· τέλος εἴκοσι ἐτῶν ἦλθεν εἰς Παρισίους ὅπου παρευρέθη κατὰ τὰς μεγάλας τῆς ἐπαναστάσεως ἡμέρας. Καὶ ἀπὸ τοῦ 89 μέχρι τοῦ 1800 τρομερὰ ὀδύσεια· αἱ Βερσαλλίαι ὀπίθεν ἐξῆλθε τὸ νεῖο, τὸ Πεδίον τοῦ Ἀρεως, τὸ Κερμαεικόν, καὶ ἡ δικαιοσύνη τοῦ λαοῦ, καὶ ὁ ἄλλος ἐκεῖνος ὅστις διὰ τῆς τομπανοκρουσίας του διέκοπτε τοὺς λόγους τοῦ Καπέτου. Ἦτο ἐκεῖ, αὐτός, ὁ Πουσέ, καὶ ὁ Καπέτος ἐν τοσοῦτῳ τοῦ ἐφάνη πολὺ καλὸς ἄνθρωπος. Ἐπειτα θλίψεις καὶ στερήσεις· ἡ ὑπερτίμησις, ἡ σιτοδεία, τὸ ἀναγκαστικὸν χαρτονόμισμα—μία λίτρα ἄντου ἐπωλεῖτο πενήντα σκουδά, καὶ μετὰ τέσσαρας ἡμέρας ἐμκνθάνετο ὅτι ἀπεκεφάλισαν τὸν ἀρτοποιόν· κατὰ τὸν θερμιδῶρα ἐπολέμησεν ὑπὲρ τοῦ ὑπερτάτου ὄντος· δὲν ἐπέτυχον καὶ ἐχειροτέρευσε ἡ καταστασις των· κατὰ τὸν τρυγητὴν ἐκτυπήθησαν πρὸς μικρὸν τινα ἀνάπηρον. Ἄ! ἂν ἐγνώριζον ποῶς ἦτο. . . Ἀλλὰ δὲν τὸ ἐγνώριζον. . . Ὅπως δὴποτε εἶχε τύχην ὁ Πουσέ νὰ εὐρίσκηται κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν εἰς τὸ τρίτον σῶμα διότι τὰ δύο πρῶτα κατεστράφησαν ἐξ ὀλοκλήρου. Κατετάχθη στρατιώτης, ἐπολέμησεν εἰς Βανδέαν. Καὶ ὁ γέρον ἐκεῖνος ἀποστάτης, τὸν ὁποῖον ἐστέρησαν καὶ τοῦ τελευταίου αὐτοῦ ὀβολοῦ καὶ ὅστις ἐφώναζε : «Ὀἴμοι! καλοὶ μου κύριοι Κυανοί, μὲ τί θέλετε νὰ ζήσω ;» Τῷ ἀπήντησαν : «Ἐχει δίκαιον δὲν ἔμπορεῖ νὰ ζήσῃ, καὶ τὸν ἐφόνευσαν.» Ἄλλ' οἱ ἀποστάται ἔκκνον χειρότερα! . . . Ἐτουφέκισαν τὸν Σαρρέτ εἰς Νάντην καὶ ἐβάδισαν κατὰ τῆς Ἰταλίας ὅπου ὁ Πουσέ ἐπληρώθη εἰς τὸν μηρὸν καὶ ὁ σάρδος ἱατρὸς ἦτο ἀναιδής κκοῦργος διότι μετεχειρίζετο δηλητηρικισμένους ἐπιδέσμους καὶ ἡ πληγὴ δὲν ἔκλειεν ἐπὶ ἐξ μῆνας καὶ ὅμως ὁ Πουσέ δὲν ἦτο κακόχυμος! . . . Ἐπὶ τέλους ἐφθασαν εἰς Ζυρίχην ὅπου ὁ Πουσέ εἰργάσθη, καὶ ὁ Μασσέννας ἐπίτης. Ὁ Μασσέννας! Ὁ Πουσέ τὸν εἶδε τέσσαρα βήματα μακρὰν του, ὅπως σὲ βλέπω, κύριε! Καὶ εἶχε μύτην μεγάλην καὶ ἦτο τριχωτὸς σὲ βεβαιῶ ἐγώ.

Ὅτῳ διηγείτο ὁ γέρω Πουσέ, καὶ ἂν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν, ἐτόλμων νὰ κάμω μικρὰν τινα παρετήρησιν, μὲ διέκοπτε : «Ἄφησέ με λοιπόν! τὰ διαβάστατε σεῖς εἰς τὰ βιβλία, ἀλλ' ἐγώ, ἡμῶν ἐκεῖ, τί διάβολο, καὶ ὅ,τι εἶδα τὸ εἶδα.»

Πληγωθὺς πάλιν εἰς Ζυρίχην ὁ Πουσέ ἐπανῆλθεν εἰς Γαλλίαν. Ἦθελε νὰ ἀποκατασταθῇ εἰς Κουρτεναί, τὴν γενέτειραν χώραν του. Διερχόμενος ἀπὸ Μ** εἶδε τὴν Μαγδαληνὴν καὶ δὲν ἐπροχώρησε μακρύτερα. Τὴν ἐνουμφεύθη καὶ μόνον ὅτι τὸν ἐνώχλει ἡ πληγὴ του εἰς τὸν ὤμον ἐπανελάθε το ἐπάγγελμα τοῦ χαλκῆως. Ἡ Μαγδαληνὴ τὸν ἐδοήθη, ἐπίσης δὲ καὶ ὁ υἱὸς τῆς Ακυρέντιος . . . Ἀργότερα, ὅταν ἀπέθανον ἡ γυνὴ του καὶ τὸ τέκνον του παρεχώρησε τὸ ἐργατήριόν του εἰς τὸν Ἰάκωβον Βρετάν. . . Τώρα ζῆ ἡτυχος, εὐτυχέστερος ἀπὸ πολλοῦς εὐκατακτάτους, διότι ἔχει ἑκατὸν φράγκων εἰσόδημα ἀπὸ τῆς οἰκονομίας του, ἡ κυβέρνησις τοῦ δίδει πενήντα λεπτὰ τὴν ἡμέραν διὰ τὴν πληγὴν του, καὶ ἡ ἀμπελος αὐτῆ καὶ ἡ οἰκία τοῦ ἀνήκουιν.

Ὅτῳ συνομιλοῦντες ἐφθάσαμεν ἐνώπιον τῆς κατοικίας του. Ἐπεθύμουν πολὺ νὰ εἰσέλθω. Ἐπλησίοντα μάλιστα καὶ ἐκολάκευσα τὸν γέρω Πουσέ μόνον καὶ μόνον δι' αὐτό. Ἦθελε νὰ διευκρινίσω φήμας τινὰς κυκλοφορούσας εἰς τὴν χώραν. Ἐλεγον φερεῖται χαμηλοφώνως ὅτι τὸ 1815 κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς εἰσβολῆς ὁ γέρω Πουσέ ἐφόνευσε μὲ τὴν σφύραν του δύο κοζάκους κατὰ τοὺς μέν, τρεῖς κατὰ τοὺς δε, καὶ ὅτι αἱ ἐρυθραὶ κηλίδες αἵτινες ἐφαίνοντο ἐπὶ τῆς λιθίνης κλίμακος ἀπέταντι τῆς θύρας τῆς εἰσόδου ἦσαν τὰ ἔχνη τοῦ φόνου. Ἐπλυναν κατόπιν τὰς βρομίδας, ἀλλ' ἀνωφελῶς, ὅσα ἔτριβον τόσῳ τὸ αἶμα ἐφαίνετο . . . Φοβερόν! Κατὰ τὴν παιδικὴν μου ἡλικίαν, ὅταν διηρχόμην ἐνώπιον τῆς οἰκίας, ἔρριπτον διὰ τῆς ἡμικονικτῆς θύρας λοξὰ βλέμματα ἐπὶ τῶν φοβερῶν βαθμίδων καὶ ἐτάχυνον τὸ βῆμα καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν ἀκόμη. Ὑπῆρχε τι ἀληθὲς ἐν τούτῳ; Ἡμῶν ἀρεκτὰ μεγάλος ὥστε νὰ μὴ φοβοῦμαι πλέον· ἀλλ' ἡ περιέργεια διετηρεῖτο, καὶ τώρα ἦτο ἡ μόνη περιστάσις νὰ τὴν ἰκανοποιήτω.

B'.

Δὲν μοὶ ἔκκμε τόσας δυσκολίας ὅπως ἐνόμιζον. Ὁ γέρω Πουσέ βλέπων με κουρατμένον μὲ προσεκάλεσε νὰ ἀναγκυθῶ ἐπ' ὀλίγον παρ' αὐτῷ. Ἐδέχθη μετὰ σπουδῆς, καὶ ἤνοιξε τὴν θύραν.

Εἰσήλθομεν.

Πρὸς δεξιὰ εἶδος τι ὑπογείου ὅπου ἔκείντο ἀνάκτα πέριξ ἐσβεσμένης κημίνου σωρὸς θραυσμάτων καὶ ἀχρήστων ἐργαλείων· πάσσαλοι, ἀξίνας, κλιμακίδες, βρέλλια, ροκανίδια, πηλκιδὸς ἀκμων καὶ ἄλλα.

Ἀπέταντι ἡ φοβερὰ κλίμαξ.

—'Ανέβα, μοι εἶπεν ὁ γέρω Πουσέ!

Αἱ κηλίδες ὑπῆρχον ἀκόμη.

—'Α!... ἐφώνησα ἀναδαινῶν, τί εἶναι αὐτό, μπάρμπ Πουσέ;

—Αὐτὸ! εἶπεν

Καὶ ἔκυψε διὰ τὰ ἴδη.

—Ναί... αἱ ἐρυθραὶ αὐταὶ κηλίδες... τί εἶναι;

'Ανακριτῆς θὰ ἐφθόνει τὸ βλέμμα μου.

—Εἶναι καταπάτι κραιοῦ, μοι ἀπήντησε μὲ μεγίστην καλοκαγαθίαν..

'Αλλ' ἀνέβα λοιπόν, ἐκεῖ ἐπάνω ἤμποροῦμε νὰ δμιλήσωμε καλλίτερα. Φαντάσου ἐξηκολούθησεν ἀφίνων με νὰ διέλθω πρὸ αὐτοῦ, ὅταν ἔχη κανεὶς ἐνάμισυ μόνον χέρι ὅπως ἐγὼ δὲν ἤμπορεῖ νὰ τὰ κἀνη ὅλα μόνος του. Φαντάσου μίαν ἡμέραν, εἶναι ἀπὸ τότε εἴκοσι χρόνια, ἔβραζα μοῦστο, ἦμουν μόνος, ὁ Λαυρέντιος ἦτο στὸν στρατό... Ὅταν ἦλθε ἡ στιγμή νὰ τὸν βγάλω δὲν θέλησα νὰ πειράξω κανένα γείτονα. Ἔως τὴν σκάλα πῆγα καλὰ ἀλλὰ ἐκεῖ ἐσκόνταψα, ὁ ἀλαμπίκος ἐγύρισε καὶ ἐχύθηκε ὄλος ὁ μοῦστος ἐπάνω μου ἐκόνταψα νὰ πεθάνω, ἀλλὰ δέριμα... Ὅχι τὸ καθάριζα καλλίτερα ἂν εἶχα γυναῖκα μὰ τί τὰ θέλετε; Ἡ Μαγδαληνὴ μου δὲν ἦτανε πιά!

Ὅσάκις ὠμίλει περὶ Μαγδαληνῆς, ἀνήρχοντο δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς του· ἡ συγκίνησις δὲ αὐτῆ τὸν ἐκούραζεν. Ἡλλαξεν ὀμιλίαν:

—'Ελα πέρνεις δύο δάκτυλα κραιοῦ, μοι εἶπεν.

—Ἔστω ἀπήντησα.

Καὶ διὰ νὰ ἐπανέλθω εἰς τὸν σκοπὸν μου:

—Καὶ ὅμως, μερικοί, προσέθηκα, λέγουσιν ὅτι αἱ κηλίδες αὐταὶ δὲν εἶναι μοῦστος.

—Μπά! καὶ τί εἶναι;

—Λέγουν ὅτι εἶναι αἷμα.

—Αἷμα! Ἄνοησὶς!

—Ναί, αἷμα... Λέγουν μάλιστα κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Κοζάκων...

'Εδίσταζα μὲ ἐξήγαγε τῆς ἀμηχανίας.

—ὦ! αὐτὸ εἶπεν εἶναι ἄλλη ὑπόθεσις... Μὴν δμιλοῦμε δι' αὐτὰ ἂν θέλεις.

Τὸ πρόσωπόν του πρὸς στιγμὴν ἰλαρυνθὲν κατέστη πάλιν σκυθρωπὸν καὶ ἄγριον.

'Ἐπέμεινα.

—Ἐπὶ τέλους εἶναι ἀληθές, εἶπον, ὅτι ἐφρονεύσατε ἐδῶ Κοζάκους;

Μὲ ἐθεώρησεν ἀσκαρδαμυκτεῖ· ἔπειτα τιθέμενος ἐνώπιόν μου:

—Αἶ! καὶ ἀλήθεια ἔκν ἦναι τί σὲ μέλει; ἦλθες ἐδῶ νὰ μὲ κατασκοπεύσης;

'Υπερήσπισα ἐμαυτὸν κατὰ τῆς τοιαύτης κατηγορίας.

—Διατὶ μὲ παραφορτώθηκαν ἄλλοτε δι' αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν ὄχι μόνον οἱ χαχόλοι ἀλλὰ καὶ ἄνθρωποι τοῦ τόπου... Γάλλοι!

Καὶ ποτὲ ἡ ὄψις του δὲν ἐξέφρασεν ἐνεργητικωτέραν περιφρόνησιν. Ἔπειτα, ἐμψυχούμενος:

—'Α! αἷμα! βέβαια ποῦ χύθηκε ἐδῶ! κάτω στὸ ἐργαστήρι, καὶ σ' αὐτὸ τὸ δωμάτιο ὅπου βρισκόμαστε... Νὰ ἐκεῖ, κάτω ἀπὸ τὰ πόδια σου, ὅπου εἶναι ἓνα λακουδάκι, ἦταν ὁ κάλασκα τὸ αἷμα... Ἄς μὲ τουφεκίσουν ἂν θέλουν, μοῦ εἶναι ἀδιάφορο... Ὅχι πεθάνω ποῦ ὁχι πεθάνω γιὰτὶ εἶμαι γέρος.

Προσεπάθησα νὰ τὸν ἡσυχάσω· τὸν ἐβεβαίωσα ὅτι ἀντὶ νὰ τὸν κατηγορώσιν, ὅτι εἶναι μάλιστα δικταθειμένοι νὰ ἐπαινέσωσι τὸν πατριωτισμὸν του.

—ὦ! ἄφησέ με ἡσυχο μὲ τὸν πατριωτισμὸν σας. Ἐγὼ ἓνα πρᾶμα εἶδα μόνον: οἱ παλιάνθρωποι αὐτοὶ κτυποῦσεν τὸ παδί μου, ἔπιναν τὸ κραιοῦ μου καὶ ἤθελαν νὰ πειράξουν τὴν γυναῖκα μου... Ἄ! μὰ τὸ θεὸ αὐτὸ δὲν πῆγαινε ἔτσι... Καὶ ὅποιος δὲν τοῦ ἀρέσει ἄς μοῦ τὸ πῆ.

Μετὰ μικρὴν σιωπὴν ἐπανέλαβε τὸν λόγον ἡσύχως.

—Καὶ ὅμως μοῦ ἀρέσεις... Ἄνοιξαις τοῦ παπποῦ σου... Τὸν ἐγνώρισσα τὸν παπποῦ σου στὴ Βανδέα. Ἐνα παλιόπαιδο καὶ κατεπύχθη... ἠθελε νὰ πολεμήσῃ, μὰ πῶς! τοῦ κόβονταν ἡ ἀναπνία, καὶ ἦλθε ἐδῶ ὕστερα καὶ πέθανε ἀπὸ φθίσι... Καὶ ὅμως, ἔκαμε καλὰ. Δὲν εἶδε τοὺς κοζάκους μετ' στὸ σπῆτι του αὐτός... Γώρα ποῦ βρισκόμαστε ἐδῶ, πρέπει νὰ σοῦ τὰ διηγηθῶ, ὅχι ἀλαφρυνθῶ, τὸ ξέρω... καὶ σύ, εἶσαι νέος· καὶ εἶναι καλὸ νὰ μαθαίνης... Ἄς κάτσομε.

Καὶ μοὶ διηγήθη τότε ἐπεισόδιον τὸ ὁποῖον ὅχι προσπαθήσω νὰ ἀποτυπώσω ἀκριβῶς καθ' ὅσον μοὶ τὸ ἐπιτρέπει ἡ μνήμη.

Γ'.

Μετὰ τὴ Ζυρίχη λοιπὸν ἀποκαταστάθηκα ἐδῶ παντρεμένος, καὶ ὅλα πῆγαιναν καλὰ. Ἡ Μαγδαληνὴ ἦτον ἡ φρονιμότερη καὶ καλλίτερη γυναῖκα... καὶ δυναμώσατο κύριε! ἐργαζόνταν περισσότερο ἀπὸ μένα... Ἄ! ὁ μπάρμπ Ζιρὰρ ποῦ μοῦ τὴν ἔδωτε δὲ μὲ γέλασε... Ἐνα παιδί εἶχαμε μόνον μὰ χαριτωμένο! Ἡ ζωγραφικὴ τῆς μητέρας του... Τὸ καὶ-μένο! Τὸ βλέπω ἀκόμη. Ἦταν δέκα ἔνδεκα χρονῶν καὶ μὲ βοήθοῦσε στὴ δουλειά μου. Τραβοῦσε τὸ σχοινὶ τῆς φυτοῦνας ἀνεβασμένος σ' ἓνα σκαμνί... Ἄ! ἐκεῖνοι οἱ δύο ἤξιζαν περισσότερο ἀπὸ μένα. Ἐγὼ εἶμαι καλός, ἀλλὰ εἶμαι θυμώδης καὶ ἄλλο παραξένος, ἐν ᾧ ἐκεῖνοι εἶχαν ὑπομονὴν στὴ δυστυχία καὶ νὰ τοὺς σκότονες δὲν ἔβγαζαν μία λέξι... Ἄγαπιούμαστε λοιπὸν, ἐργαζόμεστε μαζί, καὶ μᾶς περισσεύαν πολλὰ, ὅπου

τὸ 1815 εἶχα πικὰ ἀποπληρώσει τὸ σπῆτι καὶ τὸ ἀμπέλι. Εἶχα διακόσια φράγκα φυλαγμένα μέσα σὲ μιὰ κάλτσα, καὶ ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὴ σκάλα πέντε βγκένια ἀπὸ τὸ τελευταῖό μου κρσί. Ἄλλ' ἤμουν παρὰ πολὺ εὐτυχισμένος καὶ δὲν ἔμπορουσε νὰ κρκτήσῃ αὐτὸ πολὺ.

Πρέπει νὰ σοῦ πῶ ὅτι κατ' ἐκεῖνο τὸν καιρὸ ἦταν ὅλη ἡ Εὐρώπη ἐνωμένη ἐναντίοι μας, καὶ ἡ τύχη ἔγυρισε. Δὲν ἤμουν πικὰ στρατιώτης καὶ δὲν ἤξευρα τί γίνεται, μὰ ἔλεγαν ἐδῶ, ὅτι ὁ Βοναπάρτης ἦταν αἰχμάλωτος καὶ ὅτι οἱ χαρῶλοι προχωροῦσαν. . . Εἰσβολή, νά! Τὰ ἤξευρα γὼ αὐτά· ἔκαμα καὶ γὼ στὸν καιρὸ μου· καὶ ἔλεγα μοναχός μου: «Ἄν ἔρθουν ἀπὸ ὀφ' κκακὰ θὰ τὴν ξεμπερδέψουμε. . . Προσοχή!» Καὶ δὲν τὴ γλυτόσαμε! Ἐνα πρῶτ', νὰ σοῦ τους, τρακόσιοι ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς τιποτένιους μᾶς ἔρχονται. Ἀληθινοὶ κοζάκοι.

— Μὲ συγχωρεῖτε, μπάρμπα Πουσέ, εἶπα, ἦσαν Βαυαροί.

— Καθόλου! Σοῦ λέω ποῦ ἦταν κοζάκοι. . . Τοὺς ἔξέρω γὼ. . . ἀλήθεια ὅτι δὲν τρώγαν ἄλειμμα ἀλλ' αὐτὸ γιατί βρίσκαν κρέας.

Καὶ ἔπρεπε νὰ τοὺς δεχθοῦμε καὶ κκαὶ καὶ νὰ μὴ κάνουμε τὸν περῆφανο. — Αἴ! ὅταν κανεὶς τὴν ἔχει πάθη. . . Μοίρασαν τὰ καταλύματα καὶ ξάπλωσαν στὸν τόπο. Ἐπεςε ἕνας καὶ σὲ μένα. . . ἕνας μόνον μὰ ἦταν κι αὐτὸς πολὺ. . . Δὲν πειράζει, ἔκανα κι' ἐγὼ σὰν τοὺς ἄλλους ἔκανα τὸν καλό. . . Ἄλλ' ἦταν πολὺς κκοφτανισμός. Φωνάτου ὅτι ἦταν σὰν στὸ σπῆτί τους καὶ σὺ ἦσουν δουλός τους. «Κάνε τοῦτο, κάνε κεῖνο. . . Πήγαινε γιὰ κρσί, αἴ γληγορότερα. . . Καὶ ἔπειτα δός μου τὴ γελάδα σου, τὸ χοιρὸ σου, τὸ ἀλογό σου.» Εἰς αὐτοὺς τὸ κκαλλίτερο καὶ κκαμμιά φορὰ ὄλα, ἀλλιώς ἐθύμωναν.

Ὁ ὀδικός μου Κοζάκος δὲν ἦταν μῆτε κκαλλίτερος μῆτε χειρότερος ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Τὸν βλέπω ἀκόμη· μίκα μύτη κκαμπυλωτὴ καὶ ἕνα μουστάκι κόκκινο σὰν καρότο. . . ἦταν κκαμνωμένος γιατί τὸν ἔστειλαν νὰ καθίσῃ στὴ κκαλύδα μου. Ἀκοῦς ἐκεῖ; . . τράβα τὸ δρόμο σου, παλιάνθρωπε, ἐν δὲν σ' ἀρέσει! . . . Ἄλλ' ὄχι, ὁ κύριος ἔκανε καὶ τὸ δύσκολο. . . Καὶ τί ἔπινε θεὸς μου! καὶ ποτὲ μόνος του· κάθε βράδου ἔφερνε τρεῖς τέσσερες μεθύστακες σὰν κι' αὐτὸν, ἔδιναν μιὰ γροθιά στὸ βγκέτι καὶ οἱ κουβάδες ὕστερα γύριζαν. . . Μπορεῖς νὰ κκαταλάβῃς πῶς μᾶτωνα ἡ καρδιά μου νὰ βλέπω αὐτά! Ἄλλὰ ἐδάγκανα τὰ χεῖλια καὶ ἔσφυγα κκαρυφὰ τὴ γροθιά μου.

Πέρασε ἕνας μῆνας μ' αὐτὴ τὴ ζωὴ. Ἀρχίζω νὰ χάνω τὴν ὑπομονήν. Εἶμασσε στὸν Ὀκτώβρη. Κατ' αὐτὸ τὸν καιρὸ ὁ Κκαλογιάννης ἔπνιξε ἕνα ποῦ τοῦ κράτησε δέκα λεπτά τῆς ὥρας τὸ κεφάλι μέσα σ' ἕνα ἄσκι μὲ νερὸ καὶ ὁ Γιτάρ ἀπὸ τὸ Λανὺ ἔρριξε ἀπὸ τὸ παρῆθυρο πεντ' ἔξη γιατί κκατυοῦσαν τὴ μητέρα του. Κκαταλάβειν ποῦ θὰ μοῦ συμβῇ καὶ μένα κκα- νένγκ τέτοιο.

Ἐνα βράδου, ὕστερα ἀπὸ τὸ δεῖπνο, θὰ ἦταν ὀκτὼ ὥρες τὸ θυμοῦμι ἀκόμη σὰν νὰ ἦταν ἐχθές, ἤμουν στὸ ἐργαστήρι, γιατί γιὰ νὰ θρέψω αὐτοὺς τοὺς ἐμορρονιούς, χωρὶς νὰ ἀγκίξω τὰ διακόσιά μου φράγκα ἔπρεπε νὰ δουλεύω καὶ τὴ νύκτα. Ἐφτιακα ἕνα ὄννι τοῦ Μκαθίου. Ἡ Μκαγδαληνὴ μὲ βοηθοῦσε καὶ κκατυοῦσε τὸ σίδερο μκαζὺ μου. Ἦταν ἀπάνω ἀπὸ τὲς δυνάμεις τῆς ἀλλὰ ἐκέρδιζα ἔτσι καιρὸ καὶ δὲν ἔμπορουσα νὰ τὴν ἐμπο- δίσω. Ὁ Λαυρέντιος ἐτραβοῦσε τὸ σχοινί.

Ὁ Κοζάκος ἦτο κκαθισμένος σ' ἕνα σκαμνὶ κοντὰ στὴ σκάλα, μὲ σταυρωμένα χεῖρια. . . ὁ ἀκαμάτης! . . . Ἦταν ἠμιτομεθυσμένος. . . Ἦταν με- ρικὲς μέρες ποῦ κκαρκτήρησα ὅτι ἔκανε τὰ γλυκὰ μᾶτια τῆς Μκαγδαληνῆς· ἐφοῦσκονε μπροστὰ τῆς, ἔστριβε τὸ βρωμομούστακό του, καὶ ἔπερνε ἕναν ἀέρα. . . ποῦ τοῦ ἄξιζε νὰ τοῦ σπάσης τὰ πλευρά. . . Αὐτὴ ἡ κκακομοίρα εἶχε περισσότερη ὄρεξι νὰ κκαλάψῃ παρὰ νὰ τὸν κκατάξῃ. . . δὲν ἦταν δὲ ποτὲ τέτοια, θεὸς φυλάξει. . . ἀλλὰ δὲν μοῦ ἔλεγε τίποτα γιατί φοβοῦν- ταν κκαμμιά δυστυχία.

Κεῖνο τὸ βράδου ὁ κκακοῦργος εἶχε πιδ πολλὴ ὄρεξι ἀπὸ τὲς ἄλλες μέ- ρες. Ἐν ὅ ἐγὼ εἶχα γυρισμένη τὴν πλάτη καὶ ζεστᾶινα τὸ σίδερο, ἔκανε τὸ ἴατι τῆς Μκαγδαληνῆς· νόμιζε ποῦ δὲν τὸν ἔβλεπα. Κκατοῦμον νὰ μὴ τὸν σκοτώσω γιατί συλλογιζόμουν τὰ ὕστερα. . . Ἄλλ' ὅμως κκαταλά- θαινα ὅτι δὲν ἤμουν κύριος τοῦ ἑαυτοῦ μου. Ἐλεγα εἰς δὲν κκαθεται λοιπὸν ἡσυχᾶ. Αὐτὸς ὄχι! Τὸ προτελευταῖον πύρωμα τὴ στιγμὴ ποῦ ἡ Μκαγδαληνὴ σήκωνε τὸ σφυρὶ, τῆς τὸ ἐπῆρε ἀπὸ τὰ χεῖρα τῆς, τὴν ἐτρά- βιξε καὶ τὴν ἐκάθησε εἰς τὸ σκαμνί. Νόμισα στὴν ἀρχὴν ὅτι ἤθελε νὰ τὴν ξεκουράσῃ καὶ ὅτι θὰ ἔπερνε τὴ θέσι τῆς. . . Ὁ θυμὸς μου ἔπεςε μο- νομιᾶς καὶ μὴ τὴ τιμὴ μου ἤθελα νὰ τοῦ σφίξω τὸ χεῖρ. . . Τίποτε. . . ἄφησε ἡσυχᾶ ἡσυχᾶ τὸ σφυρὶ χᾶμου καὶ ἐκάθησε κοντὰ στὴ Μκαγδαληνὴ κκανοντάς μου σημάδι νὰ ἐξακκοιουθήσω. . . Δὲν ἔμπορῶ νὰ πῶ τί ὑπέφε- ρα, μοῦ ἦρθε σκοτοῦρα στὰ μᾶτια. . . Ἡ Μκαγδαληνὴ ποῦ μὲ εἶδε κκατρινο πάγωσε καὶ μὲ κκατάξε μὲ μιὰ ματιὰ τόσω κκαρκαλεστικὴ καὶ γλυκιὰ ὅποῦ ἔβαλα πᾶλαι τὸ σίδερο στὴ φωτιά. Μὰ χωρὶς νὰ φαίνεται ποῦ προ- σέχω, κκατάλαβες εἶχα, τὸ μᾶτιμου ἐκεῖ. Δὲν ἦταν πικὰ θυμὸς ἦταν κκαρὴ λύσσα. . . Ἐῆρω τὸν ἑαυτό μου. . . Τὸ κκαρκαμικρὸ νὰ ἔκανε ὁ ληστής καὶ ἔβλεπε! . . . Ἐπρεπε νὰ τὸ κκαταλάβῃ. Τὸν εἶδα νὰ κκατοζυγῶσῃ τὴ Μκαγ- δαληνὴ, νὰ τῆς πιάσῃ τὸ χεῖρ καὶ νὰ θέλῃ νὰ τὴν φιλήσῃ. . . Ἄ! τό- τες δὲν ἐβάστασσε, ἔπιασα τὸ κκακκινισμένο σίδερο ποῦ κκατοῦσα καὶ τοῦ τὸ πέταξα στὰ μούτρα. Οὐρλιασε ἀπὸ τὸν πόνο, γύρισε δεξιὰ ἔβγαλε τὸ σπαθί του καὶ ἔπεςε ἀπάνω μου.

Τὸν περιμένω. . . Μὲ τὸ ἕνα χεῖρ ποῦ κκατοῦσα τὲς τανέλιες μου γλύ- τωσα τὸ κκατύπημα, καὶ μὲ τ' ἄλλο ποῦ κκατοῦσα τὸ σφυρὶ τοῦ τὸ ἔ- χωσα μὲς τὸ κεφάλι. Ἐπεςε νεκρός.

Δ'.

Εὐθὺς τρέχω στήν πόρτα· ἔπειτα ἔκλεισα τὸ προκθυρόφυλλο.

Ὁ χαρχόλος ἦταν ξηπλωμένος στὴ μέση τοῦ μαγαζιοῦ. Ἡ Μαγδαληνὴ λειποθυμημένη κάτω ἀπὸ τὸ σκαμνί. Ὁ Λαυρέντιος σὲ μίαν γωνιά μὲ σηκωμένα τὰ μκλλια ἔτρεψε.

Τοὺς κούνησα καὶ τοὺς δῶα. Ἡ Μαγδαληνὴ εἶχε πιτσιλίσματα ἀπὸ αἷμα στὸ μάγουλο. Πῆρα νερὸ καὶ τὴν ἔπλυνα καὶ με' αὐτὸ ἤλθε στὰ συγκαλάτης. Τοὺς κήθισα καὶ τοὺς δῶα στὸ σκαμνί καὶ τοὺς εἶπα: «Νὰ δουλιά! τὴν παρκαμικρὴ ὑποψία νὰ λάβουν αἷριο τὸ πρῶτ' εἰμαστε χαμένοι. Σιωπὴ λοιπόν, καὶ νὰ τὰ σκεπάσουμε ὅλα. Σὺ, μικρὲ, πήγαινε νὰ κοιμηθῆς καὶ θυμήσου ὅτι δὲν εἶδες τίποτα. . . Σὺ Μαγδαληνὴ δὲς μου μίαν πατσαβοῦρα νὰ τυλίξω τὸ κεφάλι τοῦ ληστοῦ αὐτουνοῦ καὶ ὅσῳ ἐγὼ νὰ τὸν βάλω στὴ θέσι του, καθάρισε. . . Καὶ συλλογίζου ὅτι ἡ ζωὴ μας κρέμεται ἀπὸ μίαν τρίχα.»

Πράσινοι ἀπὸ τὸ φῶς τους οὔτε μ' ἄκουγαν κἄν. Ἐσπρωξά τὸν Λαυρέντιον στὴ σκάλα καὶ τὴν ἀνέβηκε σκοντάβοντας σὲ κάθε σκαλί. Ἐπειτα ἡ Μαγδαληνὴ καὶ γὰρ ἀρχίσαμε τὴ δουλιά. Ἡ δίκῃ μου ἦταν ἡ πιὸ δύσκολη: νὰ κουβκλήσω τὸ χαρχόλο, νὰ κάμω μίαν τρύπα καὶ νὰ τὸν χῶσω μέσα. Καὶ ἔμωσ τὲς ἔνδεκα εἶχα τελειώσει. Ὅταν γύρισα στὸ μαγαζὶ ἦταν ὅλα καθαρὰ. Ἐκκψκ ὅ,τι μοῦ φάνηκε ὑποπτο καὶ εἶπα στὴ Μαγδαληνὴ ἀπῆμα νὰ κοιμηθοῦμε».

Ποῖν κοιμηθῶ μπῆκα στήν κάμαρα τοῦ παιδιοῦ. Τὸ καιόμερο κοίτονταν στὸ κρεβάτι του μισογδυμένο, μὲ τὸ μᾶτι ἄγριο, τὰ δόντια του κτυποῦσαν, καὶ νόμισα ποῦ θὰ πάθῃ τίποτα. . . Καὶ ὅμως ἔγινε πλιγκῆρι, σ' αὐτὴ τὴν ἡλικία. . . Ἐρίχθηκε ἀπάνω μου καὶ μοῦ εἶπε: «Πατέρη, φοβοῦμαι» τὸν σκούνησα καὶ τοῦ φώναζα: «Κοιμήσου» ἔκνάπεσε στὸ κρεβάτι του καὶ κοιμήθηκε ὡς τὸ πρῶτ'.

Δὲν κοιμηθήκαμε καθόλου, ἐγὼ καὶ ἡ Μαγδαληνὴ, ὅσῳ καταλαβαίνουμε ποῦ κόντευε ἡ αὐγὴ, δὲν φοβούμουν τίποτα γιὰ μέ, μὰ κείνοι πῶς θὰ τὰ κατάρφερναν; Τοὺς τὸ εἶπα πάλαι: «Ἐλα ὄχι ἀδυναμίες, τοὺς εἶπα. Δὲν εἶδατε τίποτα. Ὁ Καζάκος δὲ γύρισε χθὲς τὸ βράδυ καὶ δὲ ξέρετε τί γίνηκε. Καὶ νὰ σᾶς φοβερίσουν, νὰ σᾶς κτυπήσουν τσιμουτια . . . Ἐχετε τὸ θάρρος; Σὺ, Λαυρέντιε, θὰ δειχθῆς ἄντρας;»

Ἄνασηκώθηκε, τὸ ἀγγελουδί μου, καὶ μοῦ εἶπε

«Ἐννοια σου, πατέρη, νὰ ἰδῆς!» Τὸν ἐφίλησα, ἡ μητέρα του τὸ ἴδιο, καὶ βγήκα ἔξω σὰν νὰ μὴν εἶχε γίνει τίποτα.

Πῆγα στήν πλατεία. Ἐτελείωναν τὸ προσκλητήριο. Ἐλειπαν δῶα, πρῶτα ὁ δίκός μου καὶ ἔπειτα ἕνας ἄλλος, ὁποῦ ὁ Γιάννης Γανδουζοῦ, τὸ

ἔμαθα ἀργότερα. . . τὸν τουφέκισε κρυμένος ἀπὸ πίσω ἀπὸ κἄτι δένδρα. Φκντάζεσαι τί κακό! Ἐλεγαν ποῦ θὰ σφάζουν ὅλο τὸ χωριό.

Εὐθὺς λοιπὸν ἐμένα μὲ πιάσαν, μοῦ ἔδεσαν τὰ χέρια καὶ μὲ κλωτσιές καὶ κοντακιές ἔξη στρατιῶτες καὶ ἕνας δεκανέας μὲ ἔφεραν στὸ σπῆτι. Ἄρχιζε κακὰ τὸ πρᾶμα. Ἐπιασαν ἔπειτα τὴ Μαγδαληνὴ καὶ τὸ Λαυρέντιο, τοὺς ἔρριξαν στὸ πλάι μου ἀπάνω σὲ λίγο ἄχυρο εἰς σὲ μίαν γωνία τοῦ μαγαζιοῦ. Ἐπειτα, ὁ δεκανέας μὲ δύο ἀνθρώπους ἄρρισε νὰ ψάχνῃ παντοῦ. Δὲν ἤθεε τίποτε. Μανιωμένος γυρίζει σὲ μᾶς, μᾶς ἔξετάζει. . . Ἄπαντήσαμε ὅπως ξέρετε. Τότες σήκωσε τὸ κεφάλι ὡς νὰ ἔλεγε: Καλὰ νὰ ἰδοῦμε.

Κἄτι εἶπε καὶ δῶα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους του βγήκαν ἔξω καὶ σὲ λίγο γύρισαν μὲ μακρὲς βέργες φουντουκιᾶς. Κατάλαβα εὐθὺς τί θὰ γίνῃ.

Ὁ λοχίας ἔπιασε τὸ Λαυρέντιο, τὸν σήκωσε ὀρθό, τοῦ ἔκανε διάφορες ἐρωτήσεις, μὰ τίποτα. Τότες τὸν ἔγδυσαν, τὸν ἔδεσαν χεροπόδαρα, καὶ τὸν ἐξάπλωσαν γυμνὸ χάμω. . . Ἡ Μαγδαληνὴ τὰ ἔβλεπε αὐτά. Χοντρὰ δάκρυα ἔπεφταν ἀπὸ τὰ μάτια της. . . Ἐγὼ ἤμουν σὲ μίαν κατᾶστασι! Νὰ τὰ δημολογήσω ἦταν θάνατος. . . Μὰ τί θὰ τὸ κᾶνουν αὐτὸ τὸ παιδί;

Ὁ λοχίας μᾶς ἔβλεπε μὲ τὴν ἄκρα τοῦ ματιοῦ του. Ἐπειτα ἔκανε σημάδι σ' ἕνα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους του· αὐτὸς πῆρε μίαν ἀπὸ τὲς βέργες καὶ ἔδωσε μίαν στὰ πλευρὰ τοῦ δυστυχημένου παιδιοῦ. Τρεῖς φωνές ἀκούστηκαν διὰ μᾶς. Τὴ Μαγδαληνὴ τὴν ἔπιασαν τὰ νεῦρα της· ἐμένα μοῦ ἔτρεψε ποτάμι ὁ ἰδρῶτας. ὦ! τοὺς κακούργους! Τὴν βλέπω ἀκόμη τὴ γραμμὴ ἐκείνη τὴ κόκκινη. . . Ἐξετάζουν καὶ πάλαι τὸ Λαυρέντιο. Κάνει σημάδι ὅτι δὲ ξέρετε τίποτα. . . Τότες δεῦτερο κτύπημα. . . Δὲν ξέρω πῶς ἔκαμα καὶ δὲν τὰ εἶπα ὅλα. . . Στὸ τρίτο κτύπημα ὁ Λαυρέντιος δὲν κουνίθηκε πλέον. Λειποθύμησε.

Τὸν πέταξαν στὸ ἄχυρο κοντὰ στὴ μητέρα του. . . Ἦλθε ἐπὶ τέλους καὶ ἡ σειρὰ μου. Ἄνάσσανα.

Τὸ πρᾶμα ἔγινε τὸ ἴδιο μόνο, ποῦ βόσταξε λίγο περισσότερο. Σὲ κάθε κτύπημα καταλάβαινα ποῦ μοῦ ἔφευγε ἕνα κομμάτι κρέας. Τὸ αἷμα ἔτρεχε ποτάμι. Μὰ ὑποσχέθηκα στὸν ἐκυτόν μου νὰ μὴ βγάλω φωνὴν καὶ κράτησα τὸν λόγο μου. . . Καὶ ὅμως τὰ κτυπήματα ἐξακολουθοῦσαν. . . ὁ πόνοσ ποῦ ἦταν τρομερὸσ στὴν ἀρχὴ ὀλιγώστευτε. Αἰσθανόμουν μίαν ζέστη, ἕνα μούδιασμα. . . Τὰ μηλίγια μου βοῦίζαν καὶ κτυποῦσαν. Δὲν ἔμπορῶ νὰ πῶ πόσο βόσταξε αὐτὸ μὰ ὅταν ἐτελείωσε ἤμουν ὅλος μίαν πληγή.

Στὸ πρῶτο κτύπημα, θυμοῦμαι, ἐδάγκασα ἀπὸ τὴ λύσσα μου ἕνα κομμάτι ξύλο καὶ τὰ δόντια μου χῶθηκαν μέσα. Ὅταν μὲ σήκωσαν, τὸ εἶδαν καὶ μοῦ τράβηξαν τὸ ξύλο μὰ μὲ τὴν ἀπκνθρωπιὰ ποῦ μοῦ ἔσπασαν

τρία δόντια χωρίς να τὸ καταλάβω. Νὰ εἶναι αὐτὰ τὰ τρία ποῦ μοῦ λείπουν ἔμπροστά.

Μετὰ μίαν στιγμή μοῦ ἔφάνηκε ὅτι ἔφρουγε ὄλο μου τὸ αἷμα. Ἦτανε ἕνα ἀσπί λερὸ ποῦ ἔχουσαν ἀπάνω μου. Αὐτὸ μὲ ἔφερε στὰ λογικά μου.

Ε΄.

Μὴ νομίτης ποῦ ἀργητὰ νὰ γίνω καλά. Ὁκτὼ ἡμέρες ὕστερα μπορούσα νὰ περπατῶ καὶ σὲ τρεῖς ἐβδομάδες ἤμουν ὄπως δι' ὄλου καλά.

Μὰ καὶ μ' αὐτὰ δὲν ἐγλύτωσα ἀπὸ τοὺς Κοζάκους. Γιὰ ἕνα ποῦ σκότωσα μοῦ ἔφεραν δύο ποῦ μπροστὰ σ' αὐτοὺς ὁ πρῶτος ἦτον ἀρνάκι. Μοῦ ἴδωσαν ἐπίτηδες τὸν ἀφρό. Ὁ ἕνας ποῦ τὸν λέγαμε Κερλίνο ἦταν κόν-τόχοντρος, μικρὸς, διεστραμμένος, θυμώδης καὶ γκρινιαρῆς. Ὁ ἄλλος ψιλοὺς καὶ λιγνὸς ἦταν κακὸς καὶ πονηρὸς ὅσον ἀλεποῦ. Ὅλα τὰ ἄσχημα χωρατὰ καὶ τὰ ἄσχημα παιχνίδια αὐτὸς τὰ ἔκανε. Τὸν λέγαμε Κουνάδι γιατί ἔμοιαζε ἢ μούρη του μὲ κουνάδι.

Δὲν μπορεῖς νὰ πιστεύῃς τί μοῦ ἔκαναν αὐτοὶ οἱ δύο παλιάνθρωποι ἕνα μῆνα. Γιὰ νὰ λάβῃς μιὰ ιδέα σου λέω τοῦτο, φαντάσου ποῦ τὲς πρῶτες ἡμέρες ποῦ αἱ πληγές μου δὲν εἶχαν κλείσει ἀκόμη, ἐρχόνταν καὶ μὲ ἔπερναν ἀπὸ τὸ στῆμα, μὲ τραβοῦσαν ἀπὸ τὰ πόδια μὲς στὸ μαγαζὶ ὁποῦ ἡ πλάτη μου σάρωνε τὸ πάτωμα. Φαντάσου τὸν πόνο. . . . Καὶ αὐτοὶ γελοῦσαν.

Καὶ ἡ Μαγδαληνὴ καὶ ὁ Λαυρέντιος εἶχαν τὸ μέρος τους. Μιὰ ἡμέρα ποῦ τὸ Κουνάδι κατέβηκε τὴ σκάλα ἢ γυναικὰ μου ἀνέβηκε. . . καὶ δὲν τραβήχτηκε γλήγωρα. . . Μὲ μιὰ κλωτσιὰ τὴν ἔριξε κάτω ἀπὸ τὴ σκάλα καὶ κτύπησε στὸ κούτελο. . . Μιὰ ἄλλη φορὰ ὁ Κερλίνο ἔριξε τὸ σάκκο του ἴσιον ἀπάνω στὸ στομάχι τοῦ Λαυρεντίου. . . τὸ κακόμοιρο ἔπεσε κάτω. . . καὶ κείνος γελοῦσε.

Τὰ ὑπόφερα αὐτὰ χωρὶς νὰ παρηγορηθῶ μόνον ἔλεγα: Ὅταν δὲν ἔμπορῶ νὰ ὑποφέρω πιὰ τότες λογαριάζοματτε. Καὶ ἡ Μαγδαληνὴ τὸ ἔβλεπε ποῦ ἔλεγα αὐτὰ.

Ἄλλὰ ἦρθε μέρα ποῦ βγήκα πιὰ ἀπὸ τὰ ὄρια.

Αὐτοὶ οἱ δύο κύριοι κοιμοῦνταν ἀπάνω, εἰς τὰ κρεβάτια μας, ἐμεῖς, κάτω, στὸ ἄχυρο, σὰ σκυλιὰ. Ἦταν δίκαιο, δὲ ἔμιλλοισα. Ἦρην κοιμηθοῦν ἔβλεψαν τὸ σύρτη στὴν πόρτα τους, ἀπὸ φόβο μὴ τοὺς κάμουν τίποτε τὴ νύκτα, καὶ δὲν εἶχαν ἄδικο. . . Ἄλλὰ μιὰ βραδυὰ, ἔβλεψαν τὸ σύρτη πρὶν ἢ Μαγδαληνὴ, ποῦ εἶχε ἀνεβῆ νὰ τοὺς κάμῃ τὰ κρεβάτια τους, κατέβη. Τὴν ἔκλεισαν μέσα! . . Φωνάζω μία. . . φωνάζω δύο. . . δὲν μοῦ ἀποκρίνε-ται. Μοῦ ἔπεσε μιὰ ὑπόψια ἀπὸ τὸ κεφάλι. . . Ἀναβάνω, κολῶ τὸ αὐτί μου στὴν πόρτα, ἀκούω ὅσον νὰ παλεύαν, πνιγμένα μουγκρίσματα. . .

καὶ ὕστερα τίποτε πιὰ! Κακομεταχειρίζονταν τὴ Μαγδαληνὴ. . . Ἡ πρῶτη μου δουλιὰ ἦταν νὰ ριχτῶ στὴν πόρτα καὶ νὰ τὴν σπᾶσω μὲ τὲς πλάτες μου, μὰ δὲν ἔσπαζε. . . Κκι ἔπειτα δὲν εἶχα ὄπλη. . . καὶ θέλω νὰ τοὺς σκοτώσω, αὐτὴ τὴ φορὰ, νὰ τοὺς σκοτώσω! . . . κατεβίωω λοιπὸν καὶ πέρνω ἕνα σφυρί. . . Ὅταν ἤθελα νὰ ξανακρίσω βρίζω τὸ Λαυρέντιο. . . Μοῦ ἔρχεται μιὰ ιδέα. . . Τὸν φέρνω στὸ περιβόλι, ἐκεῖ ἀπὸ πίσω. . . πέρνω μιὰ ἀνεμόσκαλα καὶ τὴν βάζω στὸ παράθυρο αὐτῆς τῆς κάμαρας ἐκεῖ. . . ἦταν ἕνα γιὰλι σπασμένο καὶ εἶχε κολλημένο χαρτί. . . Μὲ τὸ μαχαίρι του, σιγὰ σιγὰ ὁ Λαυρέντιος νὰ τὸ κόψῃ, ἔπειτα νὰ περάσῃ τὸ χέρι του καὶ νὰ ἀνοίξῃ τὸ παράθυρο, νὰ ἔμπη ξάφνου νὰ πεταχτῇ στὴν πόρτα καὶ νὰ τραβίξῃ τὸ σύρτη. Ἐγὼ θὰ ἤμουν ἐκεῖ.

Ὅσον ἔκοβε τὸ χαρτί ἐγὼ ἀνέβηκα καὶ περιμένα στὴν πόρτα μὲ τὸ σφυρί στὸ χέρι. Τί στιγμὲς, κύριε! χρόνια. Δὲν εἶμαι φοβιτάρης μὰ ἡ καρδιά μου κτυποῦσε μὲς στὸ στήθος. . . Ἀκούω τὸ παράθυρο ποῦ ἀνοίγει, βήματα, δύο τρία σπρωξιματα στὴν πόρτα. . . σπρόχλω καὶ ἔγω ἀπ' ἔξω τίποτα! Ὑστερα μία φωνή. . . Ἦταν τὸ Κουνάδι ποῦ εἶδε τὸ Λαυρέντιο καὶ τὸν ἔριξε κάτω μὲ μιὰ γροθιά.

Ἔρχομαι στὴν πόρτα μιὰ, δύο. . . δὲν ἀνοίγει.

Τραβοῦσα τὰ μαλλιά μου ἀπὸ τὴν ἀπελπισία, ὅταν διὰ μιᾶς ἀκούω ποῦ τραβοῦν τὸ σύρτη. Ἡ Μαγδαληνὴ ξελιγοθύμησε ἀπὸ τὴ φωνὴ τοῦ παιδιοῦ καὶ ξεπετάχτηκε.

Μπαίνω.

Βλέπω μπροστὰ μου τὸν Κερλίνο ἴσιον μισοντυμένο ὅση ποῦ νὰ βρῆ τὸ σπαθί του τοῦ δίνα μιὰ στὸ στήθος μὲ τὸ σφυρί, πέρτον κάτω, καὶ βῶδι νὰ ἦταν δὲν βυστοῦσε.

Μονομιὰς μοῦ ἔρχεται μιὰ σπαθιά στὸ κεφάλι. ἦταν τὸ Κουνάδι ποῦ ἀνακατέυτηκε κι' αὐτό. . . ἀλλὰ δὲ μ' ἐπέτυχε. . . Πρὶν ξαναρχίσῃ τοῦ ἔρχομαι, τὸν κτυπῶ δύο, τρεῖς φορές. . . μὲ ἀρπάζει καὶ πέφτουμε μαζύ. . . τὸν κτυπῶ ἀκόμη, ἄρχισε νὰ ψυχουμαχᾷ ὅταν ἀκούω ἕνα χέρι ποῦ μοῦ σπρίγγει τὸ λαιμό. . . σὺν τανάγια! Πνιγόμουν. . . ἦταν ὁ Κερλίνο ποῦ δὲν τὸν σκότωσα φαίνεται καλὰ, καὶ ξαναρχίζει. Κάνω νὰ γλυτώσω, ἀδύνατον! Ἐπικσε τὸ σπαθί τοῦ Κουναδιοῦ καὶ μοῦ κτυποῦσε τὴ πλάτη καὶ τὰ πλευρά, κόντευσε νὰ λιγοθυμήσω ὅταν τὸ χέρι του μ' ἄρρησε. Ἡ Μαγδαληνὴ σύρθηκε ἔως σ' αὐτὸν καὶ μὲ τὸ μαχαίρι τοῦ Λαυρέντιου τοῦ πρίονιζε τὸ λαιμὸ καὶ τὸν τελείωσε.

ΣΤ΄.

Ναί, ἐξηκολούθησε ὁ μπάραμπα Πουσέ, ἔτσι ἔγινε, σ' αὐτὴ τὴ θέσι, εἶναι τώρα τριάντα χρόνια. . . Ἐλεγεσ γιὰ αἷμα. . . καὶ βέβαια ποῦ χύθη-

κε. . . Πρώτα τῶν χαχόλων, τὸ 'δικό μου, ἔπειτα τοῦ Λαυρέντιου ποῦ ἦ γροθιά τοῦ Κουναδιοῦ τὸν ἐκόλλησε στὸν τοῖχο. . . Σωστὸ μακελλιδί.

"Ἐγινε σιωπή. "Ἡμουνα ξαπλωμένος στὴ μέση ἀπ' αὐτοῦς. Ἀπὸ τὸ 'μπε σανοικτὸ παράθυρο ἄκουσα μακρυὰ φωνές μεθυσμένων ποῦ τραγουδοῦσαν. Ἀλλὰ εἶπα : δὲν τελείωσαν ὅλα, δὲν εἶναι ὑγιεινὸ νὰ μένουμε ἔτσι. Καὶ ἔκαμα νὰ σηκωθῶ στὰ πόδια μου, τὸ κατάρθωσα ἀλλὰ ὄχι χωρὶς κόπο. Ἀνάθω ἓνα κερί καὶ βλέπω. . . καὶ τί νὰ ἰδῶ! . . . Ἡ Μαγδαληνὴ καὶ ὁ Λαυρέντιος ἀναίσθητοι, ἀνακατωμένοι μὲ τοὺς χαχόλους. . . Εἶχα σὲ μιὰ γωνιὰ κρυμμένη μιὰ μποτίλια ρακί, ἦπια ὀλίγο καὶ μοῦ ἔδωσε λίγο δύναμι. . . κυτάζω, δὲν εἶχα καμμιά βραεῖα πληγή. . . Μὰ ἔπρεπε νὰ συνειφέρω τὸ Λαυρέντιο καὶ τὴ Μαγδαληνὴ. . . Τὸ πῆρε ὁ διάβολος. Τοὺς ἔχυνα ρακί στὸ στόμα, τίποτε. . . τότες τοὺς ἔφερα στὸ κρεβάτι. ἔπειτα βλέποντας τοὺς κοζάκους εἶπα : πρέπει νὰ τοὺς βγάλω ἀπὸ 'δῶ, δὲν μπορεῖ νὰ μείνουν. . . Τοὺς ἔκαμα λοιπὸν τὴν ἴδια τελετὴ ὅπως καὶ στὸν ἄλλον. Τοὺς τύλιξα τὸν ἓνα σὲ μιὰ κουβέρτα τὸν ἄλλον σ' ἓνα παλιόρουχο καὶ ὕστερα τοὺς ἐκουδάλητα τὸν ἓνα ὕστερα ἀπὸ τὸν ἄλλο καὶ τοὺς ἔχωσα στὸ πλάι τοῦ συντρόφου τους.

"Ὁλ' αὐτὰ μοῦ ἔφαγαν καιρὸ γιατί ἦμουν ἀδύνατος. . . ἦτανε μεσάνυχτα περασμένα. . . "Ἐφαγα λίγο ψωμί. . . "Ἐπειτα ἔφερα δύο κουβάρδες νερὸ καὶ τοὺς ἔχυσα στὸ πάτωμα, ἔτριψα ὄσφ 'μπόρεσα καὶ τὸ πάτωμα τὰ ἔπιε ὅλα. "Ὅταν 'τελείωσα ἐκούνησα τὴ γυναϊκά μου καὶ τὸ Λαυρέντιο, γιατί ἔπρεπε νὰ τελειώσωμε καὶ νὰ πάρομε τὴν ἀπόφασί μας.

"Ἐγὼ νὰ τὲς ξαναρχῶ ! ποτέ ! δὲν ἔμεινε παρὰ ἓνας τρόπος : νὰ φύγομε ἀπὸ τὸ σπῆτι. . . καὶ ἄς τὸ κάμουν ὅ,τι θέλουν. Θέλησα νὰ τὰ 'πῶ αὐτὰ τῆς Μαγδαληνῆς, μὰ δὲ μὲ ἄκουγε. Φοβισμένη, κύταζε ὅλο μέσκι. . . Ὁ Λαυρέντιος δὲν ἄξιζε τίποτα καὶ ὅμως δὲν εἶχε παρὰ τὸ ἓνα χέρι στραγκουλισμένο καὶ μιὰ τρύπα στὸ κεφάλι. Μὰ τὰ παιδιὰ δὲν βραστοῦν βλέπεις.

"Ἐπὶ τέλος ὕστερα ἀπὸ πολλοὺς κόπους 'μπόρεσα νὰ τοὺς κάμω νὰ σταθοῦν στὰ πόδια τους. Ἡ Μαγδαληνὴ ἔκανε ἓνα μπόγο μὲ τὰ πράματά μας· ἐγὼ ἔβγαλα τὰ διακόσια φράγκα ἀπὸ 'κεῖ ποῦ τὰ εἶχα κρυμμένα, ἔρπαξα ἓνα ψωμί καὶ δρόμο.

Ποῦ νὰ 'πᾶμε ; αὐτὴ ἦτον δυσκολία : σκέφθηκα μιὰ στιγμή καὶ θυμήθηκα ποῦ στὴν Πουίτζαι εἶναι μεγάλη δάση ὅπου μπορεῖ κανεὶς νὰ κρυφτῆ. Πηγαίναμε λοιπὸν σ' ἐκεῖνα τὰ μέρη μὰ ὄχι πολὺ γλήγορα· ξημέρωσε καὶ δὲν εἶχαμε κάμει παρὰ μιὰμιση λεῦγα· καὶ ἡ Μαγδαληνὴ ἦταν κιάλας κουρασμένη ὁ δὲ Λαυρέντιος δὲν 'μποροῦσε πιά. Σταματοῦμε στὴ γωνιὰ ἐνὸς φράκτου, χωρὶς νὰ ξέρομε τί θὰ κάνουμε ὅταν καμμιά τριακοσαριά βήματα πιδ καὶ βλέπω ἓνα σπητάκι καὶ μοῦ ἔρχεται ἡ ιδέα ποῦ μπορεῖ νὰ μείνουν ἐκεῖ ὁ Λαυρέντιος καὶ ἡ γυναϊκά μου. . . καὶ πραγματι-

κὼς ἐκεῖ κατοικοῦσε ἓνας κελὸς ἄνθρωπος ποῦ δέχτηκε νὰ πάρη στὴν ὑπηρεσίαν του τὴ μητέρα καὶ τὸ παιδί. Γιὰ μισθὸ δὲν κάναμε λόγο, τὸ φαί καὶ ἡ κατοικία ἦτον καὶ πολὺ.

Τοὺς ἄφησα λοιπὸν ἐκεῖ καὶ ἐξηκολούθησα ἐγὼ τὸ δρόμο μου. Ἀγόρασα ἓνα παλιοτούφεκο καὶ ἔκαμα μαζὺ μὲ κάποι ἄλλους τὸ κλέφτικο πόλεμο, ἀλλὰ δὲ πῆγαίνα καλὰ γιατί ἐγὼ βλέπεις, ὑπηρετήσα στὸ ἵππικὸ καὶ δὲν εἶμαι δυνατὸς στὸ τουφέκι. . . Ἐπὶ τέλος ἀδιάφορο, πέρασαν καλὰ κακὰ αὐτοὶ οἱ μῆνες ὡς ποῦ. . . "Α ! αὐτὸ εἶναι τὸ χειρότερο ἀπὸ ὅλην αὐτὴν τὴν ὑπόθεσι.

— Τὶ συνέθη λοιπὸν ; ἠρώτησα.

Z.

"Ὁ μπάραμπα Πουσεῖ εἰσιώπησε, τὸ βλέμμα του ἦτο ἀπλανές καὶ τὸ μέτωπόν του σύνοφρο ὡς ἂν ἐπιέζετο ὑπὸ τὸ βῆρος θλιβεραῶς ἀναμνήσεως. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐπανέλαθε.

— Αἴ ! δὲ πειράζει πρέπει νὰ τὰ μάθης ὅλα. . . καὶ ἂν ἔφταιξα τὸ πλήρωσα ἀκριβὰ τὸ λάθος μου. Κι' ἄλλοι πολλοὶ στὴ θέσι μου τὸ ἴδιο θὰ 'καναν. Μ' ὅλο ποῦ τριγύριζα δεξιά καὶ ἀριστερὰ δὲν ἀπομακρυνόμουν καὶ ἀπὸ τὸ σπητάκι καὶ καμμίαν φορὰ τὴ νύκτα πῆγαίνα νὰ ἰδῶ τὸ Λαυρέντιο καὶ τὴ Μαγδαληνὴ. Ὁ μικρὸς γιατρούτης μὰ 'κείνη σούρωνε μέρκι μὲ τὴν ἡμέρα. ἦταν λυπημένη, πολὺ λυπημένη. . . τῆς ἔλεγα ποῦ δὲ θὰ εἶναι πάντα ἔτσι, ποῦ οἱ χαχόλοι θὰ φύγουν, ποῦ θὰ πᾶμε πάλαι στὸ σπῆτι μας, ὅ,τι 'μποροῦσα νὰ τῆς 'πῶ. . . μὰ μ' ἄφινε νὰ λέω.

Μιὰ μέρκι τὴ βρίσκω πιδ λυπημένη. Κυτάω νὰ τὴν παρηγορήσω, τὴν ῥωτῶ τί ἔχει, χωρὶς νὰ πῆ τίποτα βάζεται νὰ κλαίη, ἐπιμένω, παρακαλῶ, διατάζω. . . καὶ στὸ τέλος, κρύβει τὰ μούτρα στὰ δυὸ τῆς χέρια καὶ μὲ σιγανὴ καὶ τρεμουλιασμένη φωνὴ μοῦ διηγήθηκε τί ἔγινε τέσσερες μῆνες προτῆτερα. . . Τὴ στιγμή ποῦ ἔμπκινε στὴν κάμαρα ὁ Καρλίνος ἔπεσε ἀπάνω τῆς, τῆς ἔκλεισε μ' ἓνα μανδῆλι τὸ στόμα καὶ τὴν ἐδῆριξε στὸ κρεβάτι. . . "Ὅταν ἐγὼ πῆγα γιὰ νὰ τὴ βοηθήσω ἦτον ἀργὰ πιά. . . τὸ κακούρημα ἔγινε. . . καὶ τώρα ἦταν ἔγκυος.

"Ἀστροπελέκι νὰ 'περτε στὸ κεφάλι μου καλλίτερα ἦταν. . . "Ἐπεσε στὰ πόδια μου. . . Ἐγὼ ἔμεινα σὰν ἄγαλμα. . . Ἀλλὰ σὲ λίγο μ' ἔπιασε ὁ θυμὸς. . . τὴν σκούνησα μὲ τὸ πόδι καὶ γιὰ νὰ μὴ τὴ σκοτώσω. . . γιατί αὐτὸ μοῦ ἦρθε στὸ νοῦ. . . φεύγω 'σὰν τρελλὸς φωνάζοντας ὅτι δὲ θὰ μὲ ξαναἰδῆ πιά.

Εἶχα ἄδικο. "Α ! μετανόησα πολὺ ὕστερα. . . ἡ δυστυχισμένη γυναϊκα ! μήπως ἔφταιγε ; μήπως κι' αὐτὴ δὲ λυποῦνταν ὄσφ κι' ἐγὼ ; γιατί νὰ

μέ συνεπήρη ή πρώτη έντύπωσι ; Αὐτά ἔλεγα κι' ἄλλα ἀκόμα, μὲ ἔπρεπε νὰ τὰ 'πῶ προτῆτερα.

Ἰστερα ἀπὸ τρεῖς ἡμέρες ἴγυρισα πάλαι μὲ τὰ ἡῦρα ἀλλαγμένα τὰ πράματα. . . Ἡῦρα τῆ Μαγδαληνῆ στὸ κρεββάτι μὲ θέρημ. . . παραμιλοῦσε. . . Κατάλαβα τὸ κακὸ ποῦ ἔκνα. . . κοντοζύγωσα τὸ κρεββάτι. Μόλις μὲ εἶδε τραβίκτηκε καὶ ἔβγαλε μιὰ φωνή. . . Ἡ μητέρα τοῦ χωριάτη, μιὰ καλὴ γρηὰ ποῦ τὴν ἴπρε σὲ ἀγάπη καὶ τὴν περιποιούνταν μοῦ ἔκαμε σημάδι νὰ φύγω ἂν δὲ θέλω νὰ τῆ σκοτώσω. . . μὲ ἴγῳ εἶδα ποῦ μονάχα ἐγὼ ἴμποροῦσα νὰ τῆ γιαιτρέψω. . . Τρέχω τῆ πιάνω στὰ χέρια μου, τῆς ζητάω συχώρεσι. . . Τῆς λέω ὅτι ξέρω ποῦ δὲ φταίει αὐτή, ὅτι εἶχα ἄδικο, ὅτι θὰ ἀγαπήσω τὸ παιδί της ἴσάν νὰ ἦταν ἴδικό μου. . . ἔλεγα ψέματα δὲ θὰ τ' ἀγαποῦσα ποτέ. . . μὲ τὸ ἔλεγα γι' αὐτή.

Τὰ ἔλεγα τοῦ κάκου αὐτῆ δὲ μὲ ἄκουγε. . . Τουρτούρριάζε καὶ ἔκαε. . . καὶ ἕνα σωρὸ λόγια χωρὶς νὰ ἔχουν τὸν τόπο τους. . . καὶ ἐγὼ ἔκλαιγα μὲ τὰ σωστά μου.

Δύω μέρες κάναμε ὅτι μποροῦσαμε ἠ καυμένη ἠ γρηὰ καὶ ἴγῳ. Τῆς εἴπαμε τόσα, τῆς φέρκαμε τὸ Λαυρέντιό της ποῦ τὸν ἀγαποῦσε τόσο. . . Ὅλα χαμένα ! Δὲν γινώριζε κανένα, δὲν ἦρθε οὔτε μιὰ στιγμή στὰ καλά της ὅσφ ποῦ πέθανε.

Ὁ μπάρμπα Πουσὲ εἰσιώπησε. Ἡ διήγησίς του μὲ συνεκίνησε καὶ ἴτοιμαζόμην νὰ τοῦ εἴπω παρηγορητικούς λόγους ὅταν μὲ διέκοψε :

— Οὐ ! ἄστ' αὐτὰ τῶρα ἔτσι εἶν' ἠ ζωή. . . Εἶσαι νέος καὶ θὰ ἴδῃς πολλά. . . Πιὸ ὕστερα ἔχασα τὸ Λαυρέντιο. . . μεγάλο δυστύχημα καὶ αὐτό ! . . ἄλλ' ὅλα περνοῦν καὶ γεράζει κανεῖς.

— Ἀδιάφορο, προσέθηκε, ἂν οἱ χαχόλοι μοῦ ἔκαμαν κακὸ δὲ τοὺς καλομεταχειρίστηκα καὶ ἴγῳ.

Μετάφρασις Δ. Π. Α.

ΕΘΙΜΑ ΚΑΙ ΑΣΜΑΤΑ

ΤΗΣ ΒΟΣΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΡΖΕΓΟΒΙΝΗΣ

Ἡ ἀστροσυγγρικὴ κατοχὴ ἐν Βοσνίᾳ καὶ ἐν Ἐρζεγοβίνῃ δὲν μετήλλαξεν εἰσέτι τὸν χαρακτῆρα τῶν Σλαβικῶν τούτων ἐπαρχιῶν, τῶν δοπιῶν τὰ ἦθη, τὰ ἔθιμα καὶ τὰ ἄσμητα ἀξίζουσι νὰ προσελκύσωσι τὴν προσοχὴν τοῦ καθ' ἡμᾶς κοινοῦ.

Καίτοι ἀπὸ πλέον τῶν τετρακοσίων ἐτῶν μεταλλάξαντες θρησκείαν οἱ Μουσουλμάνοι τῆς Βοσνίας καὶ τῆς Ἐρζεγοβίνης διέσωσαν πλεῖστα ξένα ἔθιμα τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Οὕτως ὁ λαὸς, ἀναμιμνήσκεται εἰσέτι τοῦ χριστιανικοῦ ἡμερολογίου, ἀρύεται ἐκ τούτου τὰς κυριωτέρας ἐποχάς, τὰς ἐποχὰς τῆς Ἰσημερίας, τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, τοῦ Ἁγίου Λουκᾶ, ἀναγινωρίζει τοὺς τέσσερας εὐαγγελιστὰς κλπ. Οἱ Μωαμεθανοὶ ἑορτάζουσι μετὰ πομπῆς τὸν Ἁγιον Ἡλίαν, τὸν πατέρα τῆς Βοσνίας, διῆχυριζόμενοι ὅτι ὁ ἅγιος, ἀναληθθεὶς εἰς τὸν οὐρανόν, ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦ Ἀλῆ.

Ἀναμιμνησκόμενοι τῆς ἀρχικῆς πίστεώς των οἱ εὔποροι μουσουλμάνοι διετήρησαν μικρὰ κωδωνοστάσια ἐπὶ τῶν οἰκημάτων των, καὶ, κατὰ τὸ μωαμεθανικὸν πάσχα, βλῆπτουσι μὲ κόκκινον χρῶμα τὸ κάτω μέρος τῶν λυμπάδων, αἵτινες καίουσιν ἐν τῷ ταμένει περὶ τὸν βωμόν ὃν καλοῦσι κιβλά· τὸ ἔθιμον τοῦτο δὲν ἀναμιμνήσκει τὸ τῶν κοκκίνων ὠῶν τοῦ πάσχα;

Τὴν 23ῃν Ἀπριλίου ἄπας ὁ χριστιανικὸς καὶ ὁ μουτουλμικὸς πληθυσμὸς τοῦ Βόσνα-Σερβί, τοῦ Μοστάρ καὶ τῶν ἄλλων κεντρικῶν πόλεων, ἐξέρχεται εἰς τὴν πεδιάδα καὶ ῥίπτει ἀρετὰς βολὰς τουφεκίου· τοῦτο κατὰ τοὺς μὲν, ἕνεκα τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ὅστις προκναγγέλλει τὴν ἀνοιξιν, κατὰ τοὺς δὲ, πρὸς ἀνάμνησιν τῆς ἐπετείου τῆς μεταστάσεως τοῦ ἁγίου εἰς τὸν ἰσλαμισμὸν, ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἰλδού.

Ὁ Μουσουλμάνος ὀνομάζει τὸν ἄποικον χριστιανόν· μπράτε ἴται ἀδελφόν.

Πρὸ οὐ πολλοῦ χρόνου ὑπῆρχεν ἐν ἐνεργείᾳ παράδοξον ἔθιμον, τὸ τῶν ἀδελφοποιτῶν (προβράτιμ). Εἰς μουσουλμάνος καὶ εἰς χριστιανὸς συνδεδεμένοι διὰ φιλίας, ὑπισχυοῦντο πρὸς ἀλλήλους δι' ὄρκου, πίστιν καὶ αἰωνίαν βοήθειαν· ὡς ἀνάμνησιν δὲ συνανεμίγνυον σταγόνας τινὰς τοῦ ἰδίου αἵματος καὶ ἔπινον διὰ τοῦ ἰδίου ποτηρίου. Ἡ ὄρκομωσίς αὕτη τοὺς ὑπεχρέωνε μέχρι θανάτου, καὶ ὁ μὲν ὄφειλε νὰ ἦ πάντοτε ἕτοιμος νὰ δράμῃ εἰς βοήθειαν τοῦ ἑτέρου. Οἱ χριστιανοὶ ἀδελφοποιοῦντο διὰ τοῦ αὐτοῦ τρόπου.

Οἱ ἀδελφοποιτοὶ διαπρέπουσιν ἐν τῇ ἐγγχωρίᾳ ποιήσει.

Μέχρι τοῦ γάμου, αἱ μὴ χριστιανικὴ κόραι βχδίζουσι μὲ τὸ πρόσωπον ἀποκεκλυμμένον καὶ προβάλλουσιν εἰς τὴν θύραν τῶν οἰκιῶν των· τὸ κατώφλιον τῆς οἰκίας εἶναι ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ταύταις, τὸ καθημερινὸν ἐντευκτῆριον τῆς οικογενείας. Βλέπει τις ἐν αὐτῷ ὅτε μὲν τὸν πατέρα, μὲ τὴν πίπκν εἰς τὸ στόμα, νὰ συνομιλῇ μετὰ τῶν γειτόνων· ὅτε δὲ τὴν μητέρα συνδιαλεγομένην μετὰ τινος διαβότου, πρὸς τὸ ἐσπέρας δὲ τὴν κόρην περιμένουσαν τὸν ἐρραστήν.

Ἡ Παρρασκευὴ εἶναι ἡ ἡμέρα ἡ ἀφιερωμένη εἰς τὴν ἐργολαβίαν, εἰς τὴν θύραν τῆς οἰκίας. Ἡ Παρρασκευὴ εἶναι ἡ ἱερὰ ἡμέρα τῶν Μουσουλμάνων, οἱ δὲ νέοι καθ' ἑμάδας, ἐκ τεσσάρων καὶ πέντε, ἐργολαβοῦσι φανερὰ πρὸς τὰς νεάνιδας, τῇ σιωπῇ ἢ συγκαταθέσει τῶν γονέων.

Ἡ ἐργολαβία αὕτη, εἶναι ἀληθὴς, παρρατείνεται ἐνίοτε πλέον τῆς λογικῆς. Ἀπόδειξις τὸ δημῶδες ἄσμα:

Ἄσικοβάτι πέτ γοδίνα δουνά,

Νέμα νι φαιδὲ νι ζικνά·

Ἡτοι, « δὲν ὑπάρχει οὔτε ὠφέλεια οὔτε βλάβη νὰ ἐργολαβῇ τις πέντε ἔτη.»

Ὅταν ὁ νέος μουσουλμάνος ἐκλέξῃ τὴν μέλλουσαν σύζυγον του, ἀπάγει συνήθως αὐτήν. Ὅταν δὲ ἀποδειχθῇ ὅτι ἡ ἀπαγωγή ἔλαβε χώραν, οἱ γονεῖς τῆς νεονύμφου δύνανται ν' ἀπαλλοχθῶσι τῶν ἐξόδων τοῦ γάμου. Τὰ ἔξοδα ταῦτα εἶναι λίαν ὑπερβολικά, ἕνεκεν τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν προσκεκλημένων ἀτόμων, ὥστε καταφύγουσι συνήθως εἰς τὸ μέτρον τοῦτο διὰ νὰ καταναγκάσωσι τοὺς γονεῖς, οἵτινες οὐδὲν κάλλιον ζητοῦσιν ἢ νὰ πιεσθῶσι. Τὸ ἔθιμον τοῦτο, ὅπερ φαίνεται χρονολογούμενον ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων, εἶναι κοινὸν καὶ εἰς τοὺς χριστιανούς, οἵτινες τὸ μεταχειρίζονται ὡσαύτως, ἀλλὰ μετὰ μείζονος περισκέψεως.

Τὴν παρραμονὴν τοῦ γάμου—καθολικοῦ ἢ ὀρθοδόξου, τελεῖται συναναστροφὴ ταῦτοχρόνως εἰς τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς τῆς νεάνιδος καὶ εἰς τὸν τοῦ νέου. Περὶ τὸ μεσονύκτιον οἱ δύο ὄμιλοι μεταβιβάνουσιν ἕκαστος ἐκ τῆς οἰκίας του εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ καθ' ὁδὸν αἱ συνοδίαι συννοοῦνται, ἀλλὰ χωρὶς νὰ συγγέωνται. Κατὰ τὴν πορείαν αἱ φίλαι τῆς νέμφης ἄδουσιν ἄσματα εἰς τὴν περίστασιν ἀρμόζοντα: ὑπερμέγεθες φανάριον ἐκ περγαμηνῆς, ὅμοιον πρὸς τὰ τῶν Κινέζων ἐμπόρων, προηγῆται τῶν συνοδιῶν, καὶ ἀκολουθεῖ τὴν πομπὴν τζαούσης, ὅστις κρούει ὄλας τὰς φιλικὰς θύρας διὰ νὰ εἰδοποιήσῃ τοὺς βραδύναντας. Πολλάκις δὲ κρούει χλευαστικῶς καὶ ἑτέρως θύρας, αἵτινες κρύπτουσιν ἐρωτικὰς ζηλοτυπίας ἢ ἐρωτικὰς μνησικακίας.

Τοῦ μουσουλμανικοῦ γάμου προηγῆται, τὴν παρραμονὴν, παρράλασις ἀπάσης τῆς οικοσκευῆς τῆς νέμφης, ἣτις κομίζεται εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ

νεονύμφου ὑπὸ τοσούτων φορητῶν ζώων καὶ ἀνθρώπων, ὅσα εἶναι τὰ ἔπιπλα, τράπεζαι, ἐρμάρια καὶ προσκεφάλαια.

Ἡ γαμήλιος τελετὴ τελεῖται δι' ὑπερβολικῆς ἀπλότητος· ὁ καδῆς ἐγγράφει κατ' οἶκον τὴν συγκατάθεσιν τῶν συζευγνομένων, καὶ τὰ πάντα ἐτελείωσαν.

Τὴν ἐπκύριον τῶν γάμων, ἡ χριστιανὴ νέμφη δεικνύει τὰ δῶρά της ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς οἰκίας. Ἐν τῷ μαγειρείῳ, αὕτη καὶ ὁ σύζυγός της, γεύονται ἐκ τοῦ μέλιτος ὅπερ τοῖς ἀπεττῆλη ὑπὸ συγγενοῦς ἢ ὑπὸ φίλου, καὶ ὁ σύζυγος βίπτει πάραυτα ἐπὶ τῆς ἐστίας ἐν χρυσοῦν νόμισμα· ταῦτα συμβολικῶς παριστῶσι τὴν γλυκύτητα τῆς καρδίας καὶ τὴν ἀφθονίαν τῶν ἀγαθῶν τὰ ὁποῖα θὰ βρασιλεύωσιν εἰς τὴν νέαν οἰκίαν.

Κατὰ τὸ δεῖπνον τοῦ γάμου, ἡ νεῦνις ὑπηρετεῖ τοὺς πάντας, ὀρθία παρὰ τὴν θύραν, καὶ τὸ ἐσπέρας, συνήθεια ὑπάρχει νὰ στέλλῃ ἐπίσημον δεῖπνον εἰς τοὺς γηραιούς συγγενεῖς.

Καθ' ἣν στιγμὴν φθάνει ἡ νέμφη εἰς τὸ κατώφλιον τῆς οἰκίας τοῦ συζύγου, οἱ νεαροὶ παρρανομοῦ ὑπεγείρουσι τὴν νέμφην καὶ τὴν τοποθετοῦσιν ἐπὶ τοῦ ἐτέρου μέρους τῆς θύρας, χωρὶς οἱ πόδες της νὰ ἐπιψύσωσι τὸ γεῖτον τῆς θύρας· τοῦτο ἐκ δεισιδαιμονίας ἦν σέβονται χωρὶς πολὺ νὰ τὴν ἐνοοῦσι.

Δὲν ἐσημείωσα τί τὸ ἐξαιρετικὸν ὅσον ἀφορᾷ τὸ βῆπτισμα καὶ τὰς κηδεῖας παρὰ τοῖς καθολικοῖς καὶ τοῖς ὀρθοδόξοις. Ὁ ἀνάδοχος δίδει νόμισμα χρυσοῦν ὅπερ ἀναρτᾶται ἐπὶ τοῦ καλῆμματος τοῦ βρέφους. Συχνάκις κοσμοῦσι τὸ φέσιον τοῦ νεογεννηθέντος δι' ἀργυρῶν κοσμημάτων καὶ τεμαχίων κερμάτων ἐλάφων, ἅτινα εἶναι φυλακτῆρικα κατὰ τῆς βασικανικῆς. Ταῦτα τὰ φοροῦσι μέχρις ἡλικίας πέντε ἐτῶν.

Κατὰ τὰς κηδεῖας, διετήρησαν εἰς τοὺς μικροὺς τόπους τὴν χρῆσιν τῶν ἀνθέων καὶ μοιρολογίων, ἐν οἷς ἀνυμνοῦσι τὰς ἀρετὰς τοῦ τελευτήσαντος. Ἀλλὰ τὸ εἶθιμον περὶ μὲν ἐσάτύρισε μετ' εὐφύιας τὸ ἔθιμον τοῦτο εἰς τὸ ὁποῖον κακῶς ἤθελε τις ζητήσῃ εἰλικρινεῖαν. Ἰδοῦ, ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ἡ περικοπὴ ἐνὸς δημῶδους μοιρολογίου:

Ἄ! κακότυχέ μου μακαρίτη. Φεύγεις καὶ μὲ ἀφίεις μόνην! Πηγαίνεις εἰς τὸν Παράδεισον. Ἀλλὰ ποῖος θὰ ἔχη τὴν φροτίδα σου; Ἄν ἴδῃς τὸν ἀδελφόν μου, ὁ ὁποῖος ἀπέθανε τὸν περασμένον χρόνον, χαιρέτισέ τον ἐκ μέρους μου! Θὰ τὸν γνωρίσῃς ἀπὸ μιαν τρύπαν τὴν ὁποῖαν ἔχει ὀπίσω εἰς τὸ πανταλόνι του καὶ τὴν ὁποῖαν δὲν ἐπρόφθασα νὰ διορθώσω. Ἄ! κακότυχέ μου μακαρίτη, κτλ.

Τὸ νεκροκράββατον δὲν κλείεται, μόνον καλύπτεται διὰ μελανοῦ ὑφάσματος.

Παρὰ τοῖς μουσουλμάνοις, αἱ πομπαὶ τῆς κηδεῖας καὶ περιτομῆς δὲν διαφέρουσι σχεδὸν τῶν ὀρθόδοξων των τῆς Ἀφρικῆς.

Ὁ θανάτων μεταφέρεται βραδέως και παρκακολουθεῖται ὑφ' ὄλων τῶν δια-
εχτῶν οἵτινες συναντῶσι τὴν συνοδείαν.

Ἐν τῷ γάμῳ αἱ πολλὰι γυναῖκες εἶναι τι σπάνιον· ἡ διγαμία και ἡ
πολυγαμία ἀποτελοῦσι πολυτέλειαν δύσκολον πρὸς τήρησιν, ἀφ' ἧς ἐπο-
χῆς δὲν ὑπάρχουσι πλέον δοῦλαι και ἀφ' ἧς αἱ ἀνάγκαι τοῦ βίου ἐπλη-
θύνθησαν.

Τὸ μεγὰ ἔργον τῆς ἐσωτερικῆς θρησκευτικῆς ζωῆς εἶναι ἡ προσκύνη-
σις εἰς τὴν Μέκκαν· οἱ χρηματικοὶ λόγοι συντείνουσι πολὺ εἰς ἐλάττωσιν
τοῦ ἐθίμου τούτου, ὅπερ τὸ Κοράνιον ἀνυψοῖ ὑπὲρ πάντα τὰ ἄλλα. Συμ-
βαίνει πολλάκις ὥστε πλούσιος βόσνιος ἀγᾶς, μὴ δυνάμενος νὰ κάμῃ
ὁ ἴδιος τὸ ἅγιον ταξείδιον, πέμπει ἐκεῖ ὡς πληρεξούσιον ἓνα τῶν ὑπη-
ρετῶν του.

Κατὰ τὴν ἀνοιξιν, οἱ μέλλοντες χατζήδες μίᾳ και τῆς αὐτῆς πόλεως
περιζώννυνται τὴν βρομφίαν. Παρκακολουθοῦμενοι ὑπὸ τῶν φίλων των,
ἀναχωροῦσι συνοδευόμενοι δι' ὑπορίνων ψαλμωδιῶν ἐκ τοῦ Κορανίου.
Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν ἀπονέμουσιν αὐτοῖς τὴν αὐτὴν τιμὴν.

Τὸ Ραμαζάνι ἢ ἡ νηστεία ἧτις διαρκεῖ 27 ἢ 28 ἡμέρας, εἶναι ἡ
ἐποχὴ τοῦ ἔτους ἣν οἱ μουσουλμάνοι ἀναμένουσιν ἀνυπομόνως. Κατὰ τὸν
μῆνα τοῦτον, δαπανῶσιν ὅλας τὰς συνηθροισμένας οἰκονομίας, διερχόμε-
νοι περιχαρῶς τὴν νύκτα. Ἔρχεται κατόπιν τὸ Βαϊράμι, τὸ ὅποῖον διαρ-
κεῖ τρεῖς ἡμέρας, καθ' ἃς ἀδιάκοποι εἰσὶν αἱ ἐπισκέψεις μετὰ καφέδων
και τσιμπουκίων ἀτελευτήτων. Τὸ Κουρμπὰν Βαϊράμι εἶναι ἡ ἑορτὴ τοῦ
κριοῦ. Ἐπὶ τῇ ἀναμνήσει τῆς θυσίας τοῦ Ἀβραάμ, ἕκαστος μουσουλμάνος
σφραγιάζει τὸ σφάγιόν του.

Ὁ πρὸς τὴν ἵππασίαν ἔως εἶναι μέγας παρὰ τοῖς μουσουλμάνοις, ἀλλ
ἡ πενία ἀρχεται νὰ τοῖς ἀπαγορεύῃ τὴν πολυτέλειαν ταύτην. Κατὰ τὸ
θέρος, κάμνουσιν ἵπποδρόμους μετὰ βραδείων, ὅπως ἐν Γαλλίᾳ και ἐν Ἀγ-
γλίᾳ· τὸ ζῶον τὸ ὅποῖον τρέχει εἶναι κεκαλυμμένον διὰ τῆς βαρεῖας ἀνα-
τολικῆς σαγῆς, ὁ χαλινὸς γέμει κοσμημάτων, και συχνάκις ὁ τράχηλος
εἶναι ἐπικεκοσμημένος δι' ἡμισελήνου ἐσχηματισμένης ὑπὸ δύο ὀδόντων
κάπτου ἐσφηνωμένων δι' ἀργύρου και ἡνωμένων εἰς τὰ ἄκρα.

Ἡ ἐπὶ σκοπὸν βολὴ και τὸ ρίψιμον τοῦ λίθου εἰς μεγάλην ἀπόστασιν,
εἰσὶ τὰ ἀγαπητὰ παιγνίδια τῶν μουσουλμάνων· εἰς τοὺς ἀφοπλισθέντας
χριστιανούς δὲν ἔμενε, πρὸ τῆς καταλήψεως, ἢ ἡ ἀσκησις τοῦ λίθου, τὴν
ὁποῖαν περιγράφουσι τὰ σλαβικὰ ἔθματα.

Ἐκλέγουσι λίθον λεῖον, 20 ἕως 30 χιλιογράμμων, τὸν ἀνυψοῦσι διὰ
τῶν ἀνακτυσομένων βραχιόλιων των, και δι' ὀρητικῆς σπουδῆς τὸν ρί-
πτουσιν ὅσον δύνανται μακρὰν.

Οἱ ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ διατηροῦσι τὸ κενζιστνὸ-ιρνὲ ἢ τὴν ἑορτὴν τοῦ
οἰκοδεσπότου· οἱ καθολικοὶ εἶχον ποτὲ τὸ ἔθιμον τοῦτο, ἀλλ' οἱ Φραγγι-

σκονοί, οἵτινες εἰσιν ὁ μόνος καθολικὸς κληρὸς τῆς Βοσνίας και τῆς Ἐρζε-
γοβίνης, δὲν γνωρίζω διὰ ποῖαν αἰτίαν, ἐν τούτῳ ἀνεῦρον ἐνθῦμιον τῆς
ἀρχαίας θρησκείας τῶν ἐθνικῶν και τὸ ἀπηγόρευσαν.

Κατὰ τὰς ἑορτὰς τοῦ Πάσχα και τῶν Χριστουγέννων, αἱ ἐπισκέψεις εἰ-
σιν ἀτελεύτητοι· οἱ ἐπισκέπται κρητοῦσι λεμόνιον ἢ πορτοκάλιον· ἕκα-
στος εἰσέρχεται λέγων κατὰ τὴν περίστασιν:

— Χριστὸς ἐγεννήθη!

— Χριστὸς ἀνέστη!

Και τῷ ἀποκρίνονταί:

— Ἀληθῶς ἐγεννήθη!

— Ἀληθῶς ἀνέστη!

Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἑορτῶν εἰς τὰς ἐπαρχίας εἶναι ἀνακρίθμητος, ἐάν τις
ἀνκλογισθῇ ὅλας τὰς ἡμέρας ἃς οἱ μουσουλμάνοι, οἱ καθολικοὶ, οἱ ὀρθό-
δοξοὶ και οἱ Ἰουδαῖοι ἀρροῦσιν ἕκαστος κατὰ σειράν.

Καθ' ἑκάστην ἐβδομάδα ὑπάρχουσι τακτικῶς τρεῖς ἡμέραι ἀργαίαι: ἡ
Παρασκευὴ τῶν μωαμεθανῶν, τὸ Σάββατον τῶν Ἰουδαίων, και ἡ
Κυριακὴ τῶν χριστιανῶν. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν Δευτέραν, ἡ δεισιδαι-
μονία τοῦ χυδαίου λαοῦ τὴν κατήργησεν ὡς ἡμέραν ἐργάσιμον, διότι
εἶναι κακὸν νὰ ἐπιχειρήτῃ τις τι ἐν αὐτῇ. Μένουσι λοιπὸν τρεῖς ἡμέ-
ραι ἐργασίας, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀναφέρωμεν τὰς ἡμέρας τοῦ Πάσχα, τῶν
Χριστουγέννων, τῶν Μουσουλμάνων, τῶν ὀρθόδοξων, τῶν καθολικῶν και
Ἰουδαίων, αἱ ὁποῖαι πίπτουσι σχεδὸν πάντοτε κατὰ διέφρονον ἐποχὴν·
δυνάμεθα λοιπὸν νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ ἀργία κατκλαμβάνει πλέον τῶν ἐπτὰ
μηνῶν τοῦ ἔτους. Ἐκτὸς τῶν μεγάλων ἑορτῶν, οἱ χριστιανοὶ ἔχουσιν ἑορ-
τὰς γυναικείας τὰς ὁποίας οἱ ἄνδρες δὲν τηροῦσιν, ἀλλ' ἡ ἐκκλησία και
αἱ γυναῖκες τὰς σέβονται. Εἶναι δ' ἀρκετὰ περὶεργον θέημα νὰ βλέπῃ
τις τοὺς ἄνδρας ἐργαζομένους, μετὰ τὴν κλημερινὰ των ἐνδύματα, και τὰς
γυναῖκας ἐστολισμένας και μετβακινούσας εἰς ἐπισκέψεις.

Τὸ ἔνδυμα τῶν μουσουλμάνων διαφέρει πολὺ τοῦ τῶν χριστιανῶν: οἱ
πρῶτοι ἀπεδέχθησαν τὸ ἔνδυμα τῶν κατακτητῶν, τουτέστι τὸ καφτὰν
τῆς Ἀσίας και τὴν πατροπαράδοτον κίδαριν. Ἐν ὅσῳ οἱ Ὄσμανλήδες οἵ-
τινες ἐκυβερνοῦντο πρὸ τινων ἐτῶν ἔφερον ἐνδύματα φραγκικὰ, οἱ γηρικοὶ
ἀγάδες μουσουλμάνοι φοροῦσι καφτάνια πράσινα μετὰ μακρὰς χειρῖδας κα-
θικνουμένας μέχρι τοῦ ἐδάφους.

Τὸ κόκκινον εἶναι τὸ ἀγαπητὸν χροῶμα τῶν μουσουλμάνων, κατόπιν ἔρ-
χεται τὸ πράσινον. Οἱ εὖποροι χριστιανοὶ και οἱ ἐν ἐμπορικαῖς σχέσεσι με-
τὰ τῆς Αὐστρίας διατελοῦντες ἀρχίζουσι νὰ φέρωσι τὸ εὐρωπαϊκὸν ἔνδυμα.
Ἐκεῖνοι οἵτινες διαφυλάττουσι τὸ ἐθνικὸν ἔνδυμα, καλύπτουσι τὴν κεφα-
λήν μετὰ τὸ φέσιον· ἔχουσιν ὑπενδύτην βραχόν, ὅστις σταματᾷ εἰς τὴν ζώ-
νην και βραχίον πλατέα ὅμοια μετὰ τῶν ἀνκτολιτῶν.

Οἱ χριστιανοὶ ἢ οἱ μουσουλμάνοι φέρουσιν ἐρυθρὰν τὴν κίδαριν, ὑπενδύτην κοντόν, βρακίον τὸ ὁποῖον σταματᾷ εἰς τὸ γαστροκνήμιον, πάντα χρώματος κοστάνου κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον σκοτεινοῦ.

Ὡς πρὸς τὰς γυναικας, αἱ μουσουλμανίδες διετήρησαν καθ' ὁλοκληρίαν τὸ ἀνατολικὸν ἔνδυμα. Πλατέα βρακία, μετὰ ζωτὰ ἢ τσίτινα, μικρὸν ἐπενδύτην ἐπιγυμένον εἰς τὴν μέσην εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἐκφάνηται τὸ στῆθος, φέσιον μικρὸν κεκοσμημένον διὰ νομισμάτων χρυσῶν, περὶ τὸν λαιμὸν μαργαρίτας ἢ δουκάτα. Τὰς ἐορτασίμους ἡμέρας, φέρουσιν εἶδος τι ποδήρους χιτῶνος ἀνοικτοῦ ὀνομαζομένου διμιά, μετὰ μικροῦ χιτῶνος ἐκ μηλωτῆς λεγομένου ττούρδικα. Εἰς τὸν δρόμον, αἱ βοσνίαι μουσουλμανίδες εἶναι κεκαλυμμένα διὰ πυκνῆς λευκῆς καλύπτρας, ἢ ὁποῖα ταῖς καλύπτει τὴν ῥίνα καὶ ἀφίνει νὰ φαίνωνται οἱ ὀφθαλμοί· ἐπενδύτης ἐκ πρασίνου ὑφάσματος ὅπως κεκούμβωμένος, τὰς περικαλύπτει ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν· αἱ ἐρζεγοβινίαι μουσουλμανίδες ἔχουσι σχεδὸν τὸν αὐτὸν ἐπενδύτην, καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κάλυμμα, ἀποτελοῦν ἐν ὅλον μετὰ τοῦ ἐπενδύτου τούτου· αὐταὶ παρκτηροῦσιν ὑπεράνω τοῦ ἐνδύματος τούτου καὶ τὸ σηκνῶσιν ὀλίγον διὰ τῆς χειρὸς, διὰ νὰ διακρίνωσι ποῦ θὰ πατήσωσι.

Κατὰ τὸν χειμῶνα αἱ πλούσιαι περικαλύπτονται διὰ χονδρῶν γουναρικῶν ἀλώπεκος, τὰ ὁποῖα ἢ χωρὶς ἀρθῶνως προμηθεύει.

Αἱ νεάνιδες τόσον αἱ χριστιανικὴ ὅσον καὶ αἱ μουσουλμανίδες εἰσὶ σχεδὸν ἐνδεδυμένα μετὰ τὸ αὐτὸ ἔνδυμα· μακρὰ πλατέα βρακία, καὶ χιτωνίσκος ἀνοικτὸς ἐπὶ τοῦ τραχήλου, ἐπενδύτης κοντὸς, ἐπιγυμένους κατὰ τὸ μέσον καὶ κόκκινον φέσιον, εἶναι δὲ γυμνόποδες μετὰ ξύλινα ὑποδήματα ἄτινα ὀνομάζουσι νανουλέχ.

Αἱ χριστιανικὴ τῶν πόλεων, ἀπὸ συζευχθεῖσαι, δὲν φέρουσιν πλέον βρακία. Φοροῦσιν ἐσθήτας μετὰ πλατεῖαν μέσην, τῆς ὁποίας τὸ πλάτος ποιεῖται παράδοξον ἀντίθεσιν μετὰ τοῦ στενοῦ ἐπιστηθίου.

Ἡ κεφαλὴ κοσμεῖται δι' ἐρυθροῦ φεσίου κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον γέμοντος χρυσοῦ, περὶ δὲ τὸν λαιμὸν κρεμῶσι δουκάτα· ἔχουσι συχνάκις δύο ζεύγη ἐνωτίων συνδεδεμένων μετὰ ξύλων τῶν δι' ἀλυσίδος περιβαλλούτης τὸν τράχηλον, ἐπιδεικνύουσι δὲ πολυτέλειαν δακτυλίων λιθοκολλήτων. Ἐκτὸς τούτου, καλύπτουσι τὴν κεφαλὴν καὶ τοὺς ὤμους διὰ λευκῆς διαφανοῦς καλύπτρας.

Αἱ χωρικαὶ φέρουσι μακρὰν ἐσθήτα ἐκ λευκοῦ μαλλίου, σφιγγομένην περὶ τὴν ἐσφὺν διὰ μικροῦ ἐπιστηθίου ἐκ τοῦ αὐτοῦ ὑφάσματος, ὑπερ αἱ ἴδιαι ὑφαίνουσιν· οἱ πόδες εἶναι γυμνοί.

Ἐν Ἐρζεγοβίῃ, παρατηρεῖται πρὸς τοὺς χωρικοὺς ἐνδύματα ἐπικεκοσμημένα διὰ σειρητιῶν, ἄτινα ὑπομιμνήσκουσι τὰ Ῥωσικὰ κεντήματα.

Οἱ μουσουλμάνοι φέρουσι περὶ τὴν κοιλίαν ζώνην ἐκ δέρματος, ὀνομα-

ζομένην *σελάχ* ἣτις εἶναι ἀληθῆς πανοπλία συνισταμένη ἐκ πιστολίων, ἐκ μαχαίρας κυρτῆς κεκοσμημένης ἐν τῇ ἀκρῇ διὰ κοραλίων, ἐκ πυράγρας διὰ τὸ πῦρ τῆς καπνοσύρριγγος, ἐκ μαχαίριων κτλ. ἐκεῖ δ' εὐρίσκει τις καὶ τὸ κινδύλιον, τὸ χρηματοφυλάκιο, τοῦ πυρολίθου καὶ εἴτι ἄλλο.

Ὡς οἱ ἀδελφοὶ τῶν τῶν ἄλλων σλαβικῶν χωρῶν οἱ Βόσνιοι καὶ οἱ Ἐρζεγοβίνοι ἀγαπῶσι σφόδρα τὴν ποίησιν καὶ τὰ ἠρωϊκὰ ἄσματα. Οἱ αὐτόθρονες ῥαψῶδοι συναντῶνται πανταχοῦ. Φαίνεται ὅτι οἱ ῥαψῶδοι οὗτοι εἶναι τὰ κερματικά μεγάλου τινος ἀταφοῦς προὔφραξαντος ποιητοῦ.

Τὰ συνήθη ἄσματα ἄδονται μετὰ γλοφῶνας, διὰ τινος μονοτόνου ῥυθμοῦ λίαν πτωχοῦ εἰς φθόγγους· ἡ στροφή τελειοῦται διὰ πραιρετικῆς ῥινοφθογγίας ἣτις εἶναι τὸ ἄκρον ἄκρον τοῦ ἄσματος. Τὰ γαμήλικα ἄσματα συνοδεύονται διὰ τοῦ ταμπουρά, εἴδους κινδολίνου μετὰ κλίνας· χορδὰς ὅστις κρούεται διὰ ταμχίου ξύλου. Τὰ ἠρωϊκὰ ἄσματα συνοδεύονται ὑπὸ τῆς γουζάχ, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι ἄλλο ἢ εἶδος βιολίου μετὰ μιᾶς καὶ μόνης χορδῆς, ἣτις ἀποτελεῖται ὡς τὸ πληκτρον, ἐκ τριῶν οὐρῆς ἵππου. Ὁ τραγωδιστῆς ἀρχίζει δι' ἰσχυρᾶς ἀνκρυχῆς: «*Α!*» ἀκολούθως τραγουδεῖ τὸ ἠρωϊκὸν ποίημα, τοῦ ὁποῖου βοηθεῖ ἐκάστην στροφήν διὰ τοῦ ἤχου τῆς γουζάχ· ἐν τῷ μετὰξὺ ἐκάστης στροφῆς παίζει καὶ ἐπικυκλαμβάνει τὴν μονωδὴν του.

Ἡ πληκτικὴ μονοτονία τῶν ἠρωϊκῶν ἄσμάτων εἶναι ἀγαπητὴ πρὸς τοὺς μεσημβρινοὺς, Σλάβοις οἵτινες ἀναζῶσι διὰ τῆς ἀναμνήσεως τῶν προγόνων τῶν καὶ οἵτινες ἀνακαλοῦσιν ἐν τῇ μνήμῃ τῶν μετὰ λύπη· τὰς περλεθούσας καὶ τὰς παρούσας δυστυχίας τῆς γενεᾶς τῶν.

Κατὰ τὰς κηδείας, ἀκούονται εἰσέτι μοιρολόγια ἔρρυθμα τὰ ὁποῖα ὀνομάζονται *κουκαβίτσα*:

ὦ, γλυκὲ μου σύζυγε ὁποῦ μ' ἀρήνεις μὴνην
Παῖδες εἰς τὸ ἐξῆς θὰ φροντίσῃ δι' ἐμένεα;
Τί θὰ ἀπογίνω χωρὶς ἐσένα;
Ποῖος τὸ βράδυ θὰ ἐπιστρέφῃ εἰς τὸ σπῆτι;

Κατὰ τὰ βαπτίσματα καὶ τοὺς γάμους, τραγουδοῦσι συμβολικὰ ἄσματα ἀνχιμνήσκοντα τὰς διαφόρους φάσεις τοῦ βίου. Ὑπάρχουσιν ἐν πρώτοις τὰ μεγάλα γυναικεῖα ἄσματα, τῶν ὁποίων ἡ ἀμετάτρεπτος ὑπόθεσις εἶναι ὁ ἔρως, ἀκολούθως, τὰ μικρὰ γυναικεῖα ἄσματα, ἐν οἷς ἡ ἐργολαβία μᾶλλον ἢ ὁ ἔρως παίζει σπουδαῖον πρόσωπον.

Ἴδου ἐν ὑπόδειγμα τοῦ τελευταίου τούτου εἴδους τῆς ποιήσεως:

Τραντάφυλλο ζηλευτὸ διατί χάνεις τὰ φύλλα σου;

μήπως τὸ νερὸ ἐπλημμύρησε τὰ φύλλα σου ;
 ἢ μήπως σὲ ἐκούρασαν τὰ ἄνθη σου ;
 Μήπως ἡ ἀγάπη τῶν νέων σὲ ἐσυγκίνησε,
 τῶν νέων ποῦ τὸ βράδυ περνοῦν ἐμπροστά σου ;
 —"Ὅχι τὸ νερὸ δὲν μετ' ἐπλημμύρησε
 τὰ ἄνθη δὲν μετ' ἐκούρασαν
 ἀλλὰ οἱ ἀναστεναγμοὶ τῶν ἐραστῶν
 ποῦ μέρα νύκτα περνοῦν ἐμπρὸς μου
 καὶ περπατοῦν ἀποκάτω ἴσά μάτια μου.

Τὰς μακρὰς τοῦ χειμῶνος νύκτας διασκεδάζουσιν οἱ πηδηκτοὶ χοροὶ
 οὗς ὁμοίως συνοδεύουσιν ἄσμακτα :

Ποιὰ εἶναι αὐτὴ ἡ νεκρὰ κόρη ;
 Δικτὶ πρῶτ' πρῶτ' πάει στὴν βρῦσι ;
 "Ἐγυρε τὸ φεσάκι της
 Καὶ ἔρριψε εἰς τὸν λαϊμὸν τὰ μαλλιάκια της.
 Κόπτει χαρούμενη ἄνθη
 Ἄλλὰ διαλέγει τριαντάφυλλα καὶ ἴα.
 Τὰ τριαντάφυλλα βάζει εἰς τὸ στήθος της
 Καὶ τὰ ἴα ἐπάνω στὸ κεφάλι
 —Αὐτὴ ἦναι ἡ ἀγαπητικὴ μου,
 Ὅτ' αὐτῆς δώση χαρούμενη τὰ ἴα
 Καὶ ἀπὸ τὰ τριαντάφυλλα κίνει μυρουδιὰ
 Ποῦ θὰ ἀναπνέω κοντὰ στὸ πλευρὸ της.

Τὰ ποιήματα τὰ λεγόμενα καὶδὸ ἔχουσιν ἐγκαλεισμένας ἐρωτήσεις καὶ
 ἀπαντήσεις.

Ὅτ' δώσω μιὰ φορὰ.—Καὶ τί θὰ δώσης ;
 Δύο κόκκινὰ βώδια.—Καὶ τί μ' αὐτὸ
 Δὲν σῶνουν.—"Ἐ, καλὲ τί λέγεις ;
 Ὅτ' δώσω καὶ δύο στακτιά.—Καλὲ αὐτὸ δὲν σῶνει
 Διὰ τὸ μουστάκι τοῦ Γιάννη.—Εὐχαριστῶ ἰδοὺ ὁ Γιάννης.

Ἐν τῇ ποιήσει ἡ Βοσνία καὶ ἡ Ἑρζεγοβινία κόρη ἔχει μεγάλην ἐλευθε-
 ρίαν γλώσσης.

Τὰ ἄσμακτα τοῦ γάμου εἶναι ἀλληγορικαὶ διηγήσεις ὑπομιμνήσκουσαι
 τοὺς ἀρχαίους ἐπιθαλαμίους.

Τὰ ὀρθοκευτικὰ ποιήματα δὲν εἶναι ἐν πολλῇ χρήσει· τὰ ἐφαρμόζουσιν

εἰς τὰς ἐορτὰς τοῦ οἰκοδεσπότη· ὑπάρχουσιν ἐν τούτοις τινὰ σλαβικὰ ἄσ-
 μακτα τῶν Χριστουγέννων.

Ἡ μήτηρ τοῦ μικροῦ Ἰησοῦ εἶπεν

Ὅτ' σὰς στείλω τὸ παιδί μου.
 Ὁ Χριστὸς ἔχει τρεῖς ἀνοθέσμας.
 Ἡ μίαν περιστᾷ τὴν χερὰν καὶ τὴν ὑγείαν·
 Νὰ ἦθε πάντοτε εὐτυχεῖς καὶ ὑγιεῖς.
 Ἡ ἄλλη τὴν ἀνάπνευσιν καὶ τὴν ἡσυχίαν·
 Ἐῖθε νὰ εἴσθε πάντοτε ἀναπνεύμενοι·
 Ἡ τρίτη ἐνθυμίζει τὸ κρᾶσι καὶ τὸν οἶνον·
 Πίνετε καὶ τρώγετε πάντοτε καλὰ.

Μεταχειρίζονται πολὺ τὰ ναναρίσματα.

Ντό, ντό, ντό, ντό, ὁ μικρὸς μου Γιάννης,
 κοιμάται γλυκὰ κοντὰ στὴ μαμά του.
 Αὔριον τὸ πρῶτ' κοντὰ στὴν αὐγὴν
 Ἐνα μικρὸ λολὸ θὰ ἔλθῃ πάλιν.
 Ὁ μπαμπᾶς ἀπαντᾷ εἰς τὴν μαμά του·
 Μαμίτσα ἀκουσε τὴν Γιαννάκη
 Δὲν θέλω πλιὰ βουζάκι
 Ὅτ' ἀγαπῶ μόνον τὴν μικρὰν Ἀδέλκην.

Συχνότιστα μεταχειρίζονται τὴν ἐπωδὸν ταύτην.

Κοιμήσου γλυκὸ μου καὶ ἀγαπητὸ μου παιδί,
 Ἡ μαμίτσα σου σὲ ἐτίλιξε μέσα στὸ μετᾶξι,
 Ἐλογάριασε τὰ χρόνια τὰ χρόνια ποῦ θὰ ζήσης
 Δὲν μετροῦνται θὰ ἦναι ἀμέτρητα.
 Κοιμήτου, γλυκὸ μου καὶ ἀγαπητὸ μου παιδί.

Τὰ ἠρωϊκὰ ἄσμακτα εἶναι τὰ περισσότερα καὶ τὰ μεγαλύτερα ἐκ τῶν
 τῆς σλαβικῆς ποιήσεως τῶν μερῶν τούτων· ἐκεῖ πρέπει νὰ θαυμάσῃ τις
 τὴν γλυκύτητα καὶ τὴν ζωτικότητα τῶν ποιήσεων ταύτων, τῶν ὁποίων
 οἱ συγγραφεῖς εἰσὶν ἄγνωστοι, ἀλλὰ τὰ ὁποῖα ἡ γουζλίᾶ ἐπαναλαμβάνει
 ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν μετὰ τῆς αὐτῆς περιπαθοῦς φροντίδος, ἰδίως εἰς
 τοὺς λαοὺς τῶν ὁποίων ἡ ἱστορία εἶναι μίαν ἀλληλουχίαν ποιήσεως ἐπιμε-
 λέστατα διατηρηθείσης.

Τὸ ἄσμακ τὸ ὁποῖον ἔπειτα ἀποτελεῖ μέρος ἀτελευτήτων ποιημάτων γρά-

φέντων διὰ τὴν μάχην τοῦ Κόσσοβο. Γνωστὸν ἐστὶν ὅτι κατὰ τὸ 1389 οἱ Σέρβοι τῆς Σερβίας, τῆς παλαιᾶς Σερβίας, τοῦ Μυυροβουνίου, τῆς Βοσνίας καὶ τῆς Ἑρζεγοβίνης, διοικούμενοι ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Λάζαρου, ἠττήθησαν ἐντελῶς ὑπὸ τοῦ Ἀμουράτ τοῦ Α΄.

Ὁ θάνατος τῶν ἑννέα Γιούγοβιτζ.

Δύο μαῦρα ὄρνικα πετοῦν εἰς τὴν μεγάλην πεδιάδα τοῦ Κόσσοβο. Εἶναι αἰματωμένα ὡς τὰ γόνυκα καὶ πετοῦν καὶ λέγουν. Δύο ἐβδομάδες πέρασαν καὶ οὔτε ζῦλον οὔτε πέτραν εὐρήκαμεν διὰ νὰ ἀναπαυθῶμεν ὀλίγον. Ἐτζι λέγοντας βλέπουν τὴν κατοικίαν τῶν Γιούγοβιτζ. Πετοῦν πρὸς τὰ ἐκεῖ, πετοῦν καὶ τρέχουν καὶ ἔρχονται καὶ καθίζουσι ἐπάνω εἰς τὴν οἰκίαν. Ἡ γραῖα Γιούγοβιτζα τὰ πλησιάζει. «Ὁ Θεὸς μαζί σας, μαῦρα ὄρνικα. Τί τάχα θὰ μᾶς φέρετε; Μὴ τὴν νίκην τοῦ Κόσσοβο; Μὴν εἶδετε τὸν βασιλέα μας Λάζαρον καὶ τὸν δυνατὸν στρατὸν του; Τὰ παιδιὰ μου οἱ ἑννέα Γιούγοβιτζ θὰ ἔλθουν γλήγορα εἰς τὴν ἄσπρην των κατοικίαν; Ὅτε τὸ ἓνα ὄρνιο ἀποκρίνεται. «Ἡθέλαμεν νὰ ἐφέρνημεν καλὰς εἰδήσεις, ἀλλὰ πρέπει νὰ εἴπωμεν τὴν ἀλήθειαν. Εἶδαμεν τὸν βασιλέα σας Λάζαρον καὶ τὸν δυνατὸν στρατὸν του· εἶδαμεν ἑννέα μαῦρα ἄλογα ἀλλὰ χωρὶς σέλας καὶ χωρὶς ἥρωας· καὶ μαζί μὲ τὰ ἄλογα εἶδαμεν ἑννέα ἄσπρα λαγωνικά, καὶ μαζί μὲ τὰ λαγωνικά ἑννέα γεράκια τοῦ κυνηγοῦ τὰ ὅποια ἐπετοῦσαν τὸ ἓνα κατόπιν τοῦ ἄλλου καὶ ἐζητοῦσαν τοὺς ἀυθέντας των. Στὸ Κόσσοβο εἶναι νεκρὸς ὁ βασιλεὺς Λάζαρος καὶ μαζί του νεκροὶ οἱ ἑννέα Γιούγοβιτζ. Ἀπέθαναν ὑπερασπιζόμενοι τὸν Λάζαρον κατὰ τῶν ἐχθρῶν.»

Μόλις ἡ γραῖα Γιούγοβιτζα ἤκουσε τὸν ἡρωϊκὸν τῶν τέκνων της θάνατον δὲν ἔκλαυσε καὶ τὰ μάτια της δὲν ἐσκέπατε δάκρυ. «Γεννηθῆτω τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.» Καὶ κράζει τὸν πιστὸν της Λουκᾶν. «Λουκᾶ, πιστέ μου ὑπηρέτα καὶ ὀπκδέ. Τρέχα Λουκᾶ εἰς τὸν σταθλὸν καὶ σέλωσε δύο καλὰ ἄλογα· ἐσὺ θὰ πάρη; τὴν Μάγισσαν καὶ ἐγὼ τὸ Χελιδόνι.»

Μόλις ἤκουσαν τὰ λόγια αὐτὰ αἱ ἑννέα νύμφαι ἔρχονται εἰς τὴν πενθεράν. Κάθε μία κρτεῖ τὸ παιδί της καὶ ἀφρίζουσι ὄλιγον ἀπὸ θυμόν. Ἡ γραῖα Γιούγοβιτζα ταῖς λέγει. «Ὁ Θεὸς μαζί σας, νύμφαι μου· μὴν ἀκοῦτε τί λέγουν τὰ κακὰ ὄρνικα. Ἐλαβτε γραφὴν ἄσπρην γραφὴν ἀπὸ τὸ Κόσσοβο τὴν πλατεῖαν πεδιάδα· τὰ παιδιὰ μου, οἱ ἑννέα Γιούγοβιτζ εἶναι καλὰ καὶ χαίρονται. Ἐκτύπησαν τοὺς Τούρκους. Οἱ γιοῖό μου ἔμειναν ἐκεῖ καὶ τώρα μὲ κράζουσι ἐμὲ τὴν γραῖα μητέρα τους εἰς τὸ Κόσσοβο διὰ νὰ τοὺς φέρω ὀπίσω εἰς τὸ ἄσπρο σπητι τους καὶ διὰ νὰ τοὺς ἀρήσουν οἱ φίλοι τους.»

Λέγει καὶ πηδᾷ εἰς τὸ ἄλογο καὶ τοὺς ῥίπτει ψεύτικο γράμμα. «Ἴδου

τὸ γράμμα. Προσέχετε τὰ ἑννέα ἐγκονάκια μου, προσέχετε τὸ ἄσπρο σπητι μου, πηγαίνω νὰ εὔρω τὰ παιδιὰ μου.»

Φωνάζει «Ἰησοῦ Χριστέ» τὸ ἄλογο φεύγει σὰν ἀστραπὴ καὶ φθάσει σὺν εἰς τὸ Κόσσοβο. «Εὐχαριστῶ Θεὸς μου διὰ τὴν χάρη σου.»

Ἡ πεδιάς ὅλη εἶναι σκεπασμένη μὲ πτώματα καὶ νεκροὶ οἱ ἥρωες εἶναι κοντὰ ὁ ἓνας εἰς τὸν ἄλλον. Οἱ νεκροὶ ἔφιπποι ἐγγίζονται. Ἡ γραῖα Γιούγοβιτζα γυρίζει δύο ὀλοκλήρους ἡμέρας, γυρίζει ὀλόγουρα ἀπὸ τὰ ἄλογα καὶ τοὺς νεκρούς, γυρίζει ἀλλὰ πουθενὰ δὲν εὐρίσκει τὰ παιδιὰ της. Φθάνει εἰς ἓνα πράσινο λειβάδι ὅπου εὐρίσκει ἑννέα μαῦρα ἄλογα· μὲ τὰ ἄλογα μαζί ἑννέα ἄσπρα λαγωνικά· μὲ τὰ λαγωνικά ἑννέα γεράκια. Τρέχουν καὶ ὀλοένα τρέχουν νὰ εὔρουν τὰ ἀφεντικά των, τὰ ἀφεντικά των ποῦ ἐσκοτώθηκαν καὶ δὲν εὐρίσκονται. Ἐχθρῶν τὰ ἑννέα ἄλογα ἀναγνωρίζουσι τὸν σύντροφόν των τὸ μαῦρο Χελιδόνι καὶ τρέχουν εἰς τὴν γραῖαν Γιούγοβιτζα. Τὰ ἀναγνωρίζει. Καὶ τότε ἀκόμη δὲν κλαίει καὶ τὰ μάτια της δὲν σκεπάζει δάκρυ. Κυττάζει τὸν οὐρανόν, εἶναι μὲ σύννεφα σκεπασμένος καὶ βλέπει τὰ δύο μαῦρα ὄρνικα. Τὸ ἓνα σιωπᾷ τὸ ἄλλο ὀμιλεῖ. «Νὰ οἱ ἑννέα Γιούγοβιτζ εἶναι νεκροὶ ἐπάνω στὸ πράσινο λειβάδι.»

Ἡ γραῖα εὐρίσκει νεκρὰ τὰ παιδιὰ της, τὰ ἀναγνωρίζει τὰ παιδιὰ της, τὰ φιλεῖ τὰ παιδιὰ της καὶ τὰ πλένει μὲ τὰ δάκρυα τοῦ προσώπου της. «Παιδιὰ μου, παιδιὰ μου, σεῖς οἱ ἑννέα Γιούγοβιτζ· ἐπέσατε νεοὶ ἀκόμη εἰς τὸ Κόσσοβο. Δὲν λυποῦμαι ἀκόμη δι' αὐτὸ πολυκαπημένον μου παιδιὰ· δὲν λυποῦμαι διὰ τὸν θάνατόν σας, ὑπερασπίσατε τὴν πατρίδα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἀγιάσατε τὴν οἰκογένειάν σας.»

Ἀφοῦ τὰ ἔκλαυσε καὶ τὰ ἐμοιρολόγησε, ἔτκαψε ἑννέα λάκους καὶ ἔθαψε τὰ παιδιὰ της τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλλο, καὶ τὰ ἐσκέπατε μὲ τὴν πράπινον χλόην. Ἐγύρισε ἐπειτα εἰς τὸ ἄσπρον τῆς σπητι μὲ τὰ ἑννέα μαῦρα ἄλογα, μὲ τὰ ἑννέα ἄσπρα λαγωνικά, μὲ τὰ λαγωνικά καὶ τὰ ἑννέα γεράκια. Μόλις αἱ ἑννέα νύμφαι βλέπουν τὴν πενθεράν των μόνην ἀφρίζουσι ὄλιγον ἀπὸ θυμόν. Κατάρωνται τοὺς Τούρκους Γκιμιστάρους, κατάρωνται περισσότερο τὸν προδότην Βουκ ποῦ ἐπρόδωκε τὸν βασιλέα Λάζαρον εἰς τὸ Κόσσοβο. Ἡ γραῖα Γιούγοβιτζα τοὺς λέγει. «Μὴν χάνετε τὰ λογικά σας, νύμφαι μου, εὐχαριστήσατε τὸν θεὸν διὰ τὰ δῶρά του. Δὲν ἀνέθρεψα τὰ παιδιὰ μου διὰ νὰ ἀναπαύωνται ἐπάνω σὲ μαλακὸ προσέφλο, ἀλλὰ διὰ νὰ ὑπερασπίζωνται τὴν πατρίδα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Μὴν κλαίετε, ἀγαπημέναι μου καρδοῦλαι.» Ἄν τὰ παιδιὰ μου ἐπέταξαν, μοῦ μένουν τὰ ἐγκονάκια μου· ἀναθρέψατε τὰ ἐγκονάκια μου, ἡ φυλή μας δὲν θὰ χαθῆ καὶ τὸ σπητι μας τὸ ἄσπρο σπητι δὲν θὰ μείνη ποτὲ ἄδειο.»

Ὡς βλέπει τις ἡ ὑπόθεσις τοῦ ἄσματος ἀναφέρεται εἰς τὴν μεγάλην

σλαβικήν ἐποποιήσαν καὶ τὰς ἀπαισίαις ἀναμνήσεις αἰτίνες προηγήθησαν τῆς δθωμνικῆς κατακτῆσεως.

Ἴδου ἕτερον ἄσμη τῆς Ἑρζεγοβίνης οὗ ἡ ὑπόθεσις ἀναφέρεται ἐν πλήρησι τουρκικῇ ἐποχῇ κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα, τὴν στιγμὴν καθ' ἣν Σουλεϊμάν ὁ Μεγαλοπρεπῆς ἐπολιόρκει τὴν Βιέννην.

Τὸ ἄσμη τοῦτο εὑρίεται ἐν συλλογῇ Ἑρζεγοβινίων δημοτικῶν ἄσματων δημοσιευθείση τῷ 1858 ἐν Ὀσσιέκ τῆς Σλαβωνίας. Ἐν τῇ μεταφράσει ἀπόλλυσι πολὺ τῆς χάριτος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀφελείας.

Ἡ χήρα Γιανιά

Φιρμάνι βασιλικὸν φθάνει εἰς τὴν Βοσνίαν καὶ τὸ φέρει ὁ Καπιτζῆς τοῦ Σουλτάνου. Φιρμάνι βασιλικὸν φθάνει εἰς τὴν Βοσνίαν διὰ νὰ μαζευθοῦν οἱ νέοι γικνιτζχοι καὶ νὰ σταλοῦν εἰς τὴν Σταμπούλ, τὴν Σταμπούλ τὴν ἄσπρην. Τὸ φιρμάνιον εἰς τὴν Ἑρζεγοβίνην ἐφθασεν εἰς τὸ κονάκι τοῦ ἀρχηγοῦ Ἀϊμάνοβιτζ, τοῦ κνέζ (πρίγκηπος) τοῦ ἀκουσμένου. «Γράψε κνέζ, τὰ παιδιὰ ποῦ θὰ γίνουσι γικνιτζχοι, διὰ νὰ σταλοῦν εἰς τὴν Σταμπούλ. Γράψε τὰ παιδιὰ τῆς Ἑρζεγοβίνης... γράψε τὰ μεγάλα καὶ τὰ μικρά.» Ὁ Ἀϊμάνοβιτζ εἶχεν ἑννέα υἱοὺς καὶ ἄλλα τόσα ἐγγόνια ἀλλὰ δὲν θέλει νὰ γράψῃ κανένα. Ἐξοῦτε τότε καὶ μία χήρα, μία χήρα ἔρημη ἡ Γιανιά ποῦ εἶχεν ἓνα μονάκριβο παιδί. Καὶ τὸ παιδί αὐτὸ τὸ μόνον τὸ ἔγραψεν ὁ κνέζ. Ἡ χήρα Γιανιά ἀκούει τὴν εἴδησιν καὶ φεύγει εἰς τὰ βουνά, τὰ πράσινα βουνά. Τρεῖς μῆνας ἔζησεν εἰς τὰ βουνά καὶ ἔτρωγε χόρτα καὶ ἔπινε νερὸ μὲ πράσινο φύλλο. Ὅταν τὸ χιόνι ἔπεσε καὶ ἐσκέπασσε τὸ βουνό, ἡ Γιανιά δὲν ἠμπόρεσε πλέον νὰ ζῆσῃ ἐκεῖ ἐπάνω, καὶ ἐπιστρέφει εἰς τὸ ἄσπρο τῆς σπῆτι. Ὁ πρίγκηψ Ἀϊμάνοβιτζ τὸ μαυθάνει καὶ πιάνει τὸν Ματθιάν, τὸ μονάκριβο παιδί τῆς χήρας καὶ τὸ στέλνει εἰς τὴν Σταμπούλ, τὴν Σταμπούλ τὴν ἄσπρην. Ἐπτὰ χρόνων ἦτο ὁ Ματθιᾶς καὶ μένει εἰς τὴν Σταμπούλ ἄλλα ἑννέα καὶ καλὸς ὅπως ἦτο ἀποκτᾶ πολλὰ καὶ γίνεται σημντικὸς καὶ τοῦ δίδου ἑννέα ἀγαθήκια. Ὁ Ματθιᾶς δίδει τὰ ἑννέα ἀγαθήκια εἰς τὸν Σουλτάνον καὶ πέρνει τὸ πασαλῆκι τῆς Βοσνίας. Τὸν διορίζουσι καὶ βεζύρην εἰς τὴν Βοσνίαν, βεζύρην διὰ νὰ κρίνῃ καὶ νὰ δικάζῃ. Ἐνα χρόνον μένει εἰς τὴν Βοσνίαν κρίνων καὶ δικάζων μὲ δικαιοσύνην, καὶ στὸν χρόνον ἐπάνω πηγαίνει διὰ τὴν Ἑρζεγοβίνην καὶ τραβᾷ εἰς τὸν ἄσπρον πύργον τοῦ Ἀϊμάνοβιτζ. Ὁ πρίγκηψ στέλλει τὸν ὑπασπιστὴν του εἰς τὸν βεζύρην διὰ νὰ τὸν περιμένῃ καὶ νὰ ἐτοιμάσῃ τὰ κονάκια. Ὁ ὑπασπιστὴς ἀνταμώνει τὸν πασσᾶν.

Στήνουν τένταν, ἄσπρην τένταν εἰς τὸν κῆπον ὑποκάτω τοῦ πύργου. Μετὰ τὸ φαγητὸν ὁ βεζύρης τῆς Βοσνίας κράζει μὲ τὸ ὄνομά του τὸν

πρίγκηπα. Ὁ Ἀϊμάνοβιτζ ἔρχεται καὶ χαιρετᾷ τὸν βεζύρην καὶ ὀπισθοδρομεῖ μὲ τὰ χέρια ἐστυρωμένα. «Μπέη Ἀϊμάνοβιτζ, λέγει ὁ πασσᾶς, ὑπάρχει ἐδῶ μία χήρα Γιανιά.» «Ναί, πασσᾶ, ὑπάρχει μία χήρα Γιανιά.» Ὁ πασσᾶς τοῦ λέγει ἀκόμη: «Ὁδήγησέ μου τὴν χήρα Γιανιά.» Ὁ πρίγκηψ φεύγει διὰ νὰ ἐκτελέσῃ τὴν πρκαγγελίαν τοῦ πασσᾶ. Ἐρχεται εἰς τὴν Γιανιά καὶ τῆς λέγει: «Ἐλθ Γιανιά, ὁ πασσᾶς σὲ θέλει.» Ἡ χήρα θυμώνει καὶ ἀναθεματίζει τὸν πρίγκηπα Ἀϊμάνοβιτζ. «Πάλιν λοιπὸν ὠμίλησες δι' ἐμέ εἰς τὸν βεζύρην; Ἀὐτὸ μὲ ἐλησμόνησες ἀκόμη;» Καὶ ἔρχεται ἡ Γιανιά, ἡ χήρα Γιανιά κλαίοντα καὶ φθάνει εἰς τὴν σκηνήν, καὶ ἐμβαίνει εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ πασσᾶ. Μόλις τὴν εἶδεν ὁ βεζύρης τῆς Βοσνίας ἀναπηδᾷ χαρούμενος, ρίπτει τὸ τσιμπούκι του εἰς τὰ πράσινα χόρτα καὶ φωνάζει δυνατὰ: «Μητέρα μου, Γιανιά μητέρα μου,» ἐγκαλεῖται τὰς δύο χεῖρας καὶ τῆς φιλεῖ τοὺς μαστοὺς, τοὺς μαστοὺς οἱ ὁποῖοι τὸν ἐγκαλούχησαν. Ἡ χήρα Γιανιά κλαίει, καὶ κλαίει συγκεκινημένη. Ὁ υἱὸς τῆς ὁ βεζύρης τῆς λέγει: «Γλυκεῖά μου μητέρα, ἄς ἔχῃ δόξαν ὁ Θεός, ἔχω ὅ,τι ἐπιθυμῶ. Νὰ πάρε καὶ σὺ πλούτη, φάγε καὶ πίε καὶ φεύγε τὸ κακόν. Αὐρὸν θὰ πηγαίνω νὰ δικάσω εἰς τὸ Τράβνικ.» Τὴν νύκτα ἐκείνην ἐκοιμήθησαν μὲτ' αὐτὴν καὶ τὴν ἄλλην ἡμέραν, μόλις ἐξημέρωσε ἐκρέμασαν τὸν Ἀϊμάνοβιτζ. Μαζύ του ἐκρέμασαν τε ἑννέα παιδιὰ του καὶ μαζύ μὲ τὰ ἑννέα παιδιὰ τὰ ἑννέα ἐγγόνια, ὅλα εἰς τὴν θύραν τοῦ πρίγκηπος Ἀϊμάνοβιτζ.

Ὁ βεζύρης πηγαίνει νὰ δικάσῃ εἰς τὸ Τράβνικ. Ἡ μητέρα του μένει εἰς τὴν Ἑρζεγοβίνην. Κτίζει μοναστήρι καὶ κοντὰ πέτρινη ἐκκλησίαν εἰς τιμὴν τοῦ υἱοῦ τῆς.

Τὸ ἄσμη τοῦτο περικλείει ὀλόκληρον τὴν ἱστορίαν τῆς σλαβικῆς νεότητος τῆς Βοσνίας καὶ τῆς Ἑρζεγοβίνης ἧτις συναλμαδάνετο καὶ ἀπεστέλλετο εἰς Κωνσταντινούπολιν. Κατέτασσαν τοὺς νέους τούτους χριστιανὸν παιδᾶς ὡς ἰτζ-ογλάνια ἐν τῷ ἀνακτόρῳ ἢ ὡς γικνιτζχορους ἐν τῷ στρατῷ. Τινὲς τούτων ἐγένοντο βεζίροι ἰδίως ἐπὶ Σολεϊμάν Β', τοῦ μεγαλοπρεποῦς.

Ἡ πρᾶξις διετήρησε τὴν ἀνάμνησιν ἐνὸς τῶν υἱῶν τοῦ δουκὸς τῆς Ἑρζεγοβίνης Στεφάνου ὅστις ἦλθη αἰχμάλωτος εἰς Κωνσταντινούπολιν τῷ 1454 καὶ ὅστις ἠσπάσθη τὸν ἰταλισμὸν μετονομασθεὶς Ἀχμέτ Πασσᾶς.

Ἴδου δὲ καὶ ἕτερον ἄσμη.

Ἑρζεγοβινίαν ἐρωμένη βγαίνει τὰ ἐξημερώματα εἰς τὸ πρᾶθυρον τοῦ ἄσπρου αὐτῆς πύργου. Κυττάζει τὸ ἄστρον τῆς αὐγῆς καὶ πρωϊνὴ παρθένος τοῦ λέγει. «ὦ ἄστρον τῆς αὐγῆς, ἀδελφὴ μου ἐν κυρίῳ. Εἶναι πολλὸς καιρὸς ποῦ ἀφήκες τὴν Σταμπούλ; ὁ Βλαδίσλας μὲπέ ἰθυμεῖ πάντοτε; Ἄπρὸ τῆς αὐγῆς ἐπέρασκα ἀπὸ τὴν Σταμπούλ καὶ εἶδον τὸν Βλαδίσλαν.

οἱ Τούρκοι τὸν ἐγύρισαν· δὲν ἔχει πλέον ὄνομα χριστιανικόν, τὸν λέγουσι Ἰσμαήλ Πασσᾶν. Ὁ Σουλτάνος τοῦ ἔδωκε στρατὸν πεζοῦρα καὶ καθάλα καὶ νάτος ἔρχεται εἰς τὴν Ἑρζεγοβίνην· ἔρχεται νὰ κάσῃ τὴν κατοικίαν σου, νὰ τὴν κάσῃ καὶ νὰ τὴν καταστρέψῃ. Ἔλεει νὰ πιάσῃ ζωντανὸν τὸν πατέρα του καὶ νὰ τὸν κάμῃ νὰ τραβίξῃ μαρτύρια.» Μόλις ἤκουσε τοὺς λόγους αὐτοὺς ἡ Ἑρζεγοβινία κόρη καὶ τὴν ἔπιασε τὸ παράπονον. Πηγαίνει εἰς τὸν δοῦκα Στέφανον «Στέφανε, ἐξύπνα τί κοιμᾶσαι; Διὰ τί παρέδωκες τὸν υἱόν σου; Οἱ Τούρκοι τὸν ἐγύρισαν καὶ νάτος ἔρχεται εἰς τὴν Ἑρζεγοβίνην μὲ πεζοῦρα καὶ καθάλα, μὲ τὸν στρατὸν ποῦ τοῦ ἔδωκε ὁ Σουλτάνος.» Μόλις ἤκουσε τοὺς λόγους, τοῦτους ὁ Στέφανος, βαρεῖά τοῦ ἐκακοφάνη. Μαζεύει τὸ χρυσάφι καὶ τὸ ἀσημι ὄλον, φορτώνει τρικκόσια ἄλογα καὶ τραβίει διὰ τὴν Ῥαγοῦζαν. Ἀφίνει τοῦς θησαυροὺς του εἰς τοὺς κατοίκους καὶ τοὺς ἐμπιστεύεται εἰς αὐτοὺς μεχρικοῦ γυρίσῃ ἀπὸ τὴν ἀνοικτὴν θάλασσαν. Οἱ προεστοὶ τῆς Ῥαγοῦζας τοῦ λέγουσι: Πήγαινε, δοῦξ Στέφανε· δὲν θὰ δεχθῶμεν τοὺς θησαυροὺς σου ἂν δὲν γράψῃς εἰς τὴν πύλην τοῦ φρουρίου. «Ὁ Στέφανος ἐπέγραψε πέρνων μαζὺ του τὰ πλοῦτη του καὶ ὁδηγῶν τὴν πιστὴν ἐρωμένην του.» Καὶ ἔγραψεν ὁ Στέφανος τοὺς λόγους αὐτοὺς εἰς τὴν πύλην τοῦ φρουρίου καὶ ἀνεχώρησε διὰ τὴν ἀνοικτὴν θάλασσαν. Μετ' ὀλίγον φθάνει ὁ Ἰσμαήλ-Πασσᾶς καὶ προσβάλλει τὴν πόλιν τῆς Ῥαγοῦζης. Οἱ νέοι κάτοικοι τῆς πόλεως τοῦ λέγουσι: «Διάβασε εἰς τὴν πύλην τοῦ φρουρίου καὶ θὰ ἴδῃς τί ἔγραψεν ὁ πατέρας σου διὰ σέ.» Ἀκούοντες αὐτὰ ὁ πασσᾶς ἐπιστρέφει ὀγλήγῳρα ὀπίσω καὶ φεύγει. Εἰς τὴν ἐπιστροφὴν του ἀπὸ τὴν ἀνοικτὴν θάλασσαν, ὁ Στέφανος μαζεύει τοὺς προεστοὺς καὶ τοὺς νέους καὶ τοὺς λέγει: «Ῥαγοῦζαῖοι, ἀγκλητοί μου ἀδελφοί, δότε μου ὀπίσω τὸ χρυσάφι μου καὶ τὸ ἀσημί μου.» Οἱ Ῥαγοῦζαῖοι τοῦ ἀπεκρίθησαν: «Πήγαινε φεύγα ἀπὸ ἐδῶ, δοῦξ Στέφανε· σὺ ἐπέγραψες ἐδῶθε καὶ ἐπῆρες ὄλους τοὺς θησαυροὺς σου μαζὺ μὲ τὴν πιστὴν ἐρωμένην σου. Ἴδου εἶναι γραμμένο μὲ τὸ χέρι σου.» Ὅταν ὁ δοῦξ Στέφανος ἤκουσεν αὐτοὺς τοὺς λόγους τὸ αἷμα ἀνέβη εἰς τὴν κεφαλὴν του καὶ ἔσκασεν ἀπὸ τὴν λύπην του.

Τὰ γεγονότα εἰς τὰ ὁποῖα ἀναφέρεται τὸ ἔμικρον τοῦτο εἶναι τὰ ἐπόμενα. Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Βοσνίας, περὶ τὸ 1463, ὁ σουλτάνος Μεχμέτης προχώρησε πρὸς τὴν Ἑρζεγοβίνην καὶ ἠνάγκασε τὸν δοῦκα Στέφανον νὰ τῷ πληρώσῃ φόρον καὶ νὰ τῷ περπαθῶσῃ ὁμηρον τὸν υἱόν του Στέφανον. Αὐτὸς ὁ ἴδιος δοῦξ Στέφανος εἶχε προηγουμένως ἐρίσει μετὰ τῆς δημοκρατίας τῆς Ῥαγοῦζης, περὶ τὸ 1453, ἕνεκα τοῦ υἱοῦ του Βλαδισλάου, ὅστις εἶχε καταφύγει εἰς Ῥαγοῦζαν μετὰ τῆς ὑπὸ τοῦ πατρὸς του διαζεύσεως μητρὸς.

Ἴδου τέλος παράδειγμα ὑπερβολῆς κοινῆς ἐν τοῖς σλαβικοῖς λαοῖς:

Δὲν φοβοῦμαι οὔτε τὸ σκότος οὔτε τὰ σύννεφα.

Οὔτε τὸν ποταμὸν Βερβά; μὲ τὰ εὐμετάβολα νερά του.

Φοβοῦμαι τὸν πολυκαπητὸν μου ὅταν γρυνιάζει.

Δὲν τοῦ ἔκαμα ἐν τούτοις τίποτε.

Μήπως τυχὸν παρετήρησα κανένα;

Ἄλλ' ἐὰν οἱ ὀφθαλμοί μου παρετήρησαν

Ἡ καρδίκα μου δὲν εἶδε τίποτε.

Οὔτε εἶδεν οὔτε ἐπιθυμεῖ ἄλλον.

Μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν, ἡ βοσνιακὴ καὶ ἡ Ἑρζεγοβινιακὴ φιλολογία ὀλοσχερῶς συνεκεντρώθη ἐν τῷ ποιήσει.

Τὰ ὀραϊότερα ἀποσπάσματα τῆς ἠρωϊκῆς ποιήσεως ταύτης εὕρηται ἐν ταῖς ἀκολουθοῦσι ἀφηγήσεσι.

Μάρκος Κράλιεβιτς, τὸ Μίτζα Μιχάτ, Πιλέ Νγκικριμ, Ἡλίκ Σμίλια-βιτς, Ἡλίκ Ζερζιέλέρ, Λουκάς Γιαϊτζαμιτς.

Ὁ Μάρκος Κράλιεβιτς, εἶναι ὁ Ἡρακλῆς τῶν μεσημβρινῶν Σλάβων ἡ ἐποποιία του σχηματίζει πλήρη κύκλον.

Ἐν τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις, πρέπει ν' ἀναφέρωμεν ἐν ποίημα ἀρκετὰ μακρόν, Ὁξεδνίτς. Εἶναι τὸ ἀριστούργημα τῆς Ἰουγοσλαβικῆς γλώσσης. Τὸ ἔργον ἐξετυπώθη ἐν Ἄγραμ, ἀπὸ τοῦ 1862 μέχρι τοῦ 1868. Περιλαμβάνει τρία μέρη. α) Ὁδρὲν, β) Λουκάς Βουκάλοβιτς καὶ γ) ὁ πτόλεμος κατὰ τοῦ Μαυροβουνίου. Ὁ συγγραφεύς, ὅστις ὑπεξέφυγεν ἐπιμόνας τὸν θουρακτὸν τῶν συμπατριωτῶν του, ἐγεννήθη ἐν Ἑρζεγοβίνῃ σήμερον εἶναι φραγκισκανὸς μοναχός, καὶ ζῆ μεμονωμένος ἐν μοναστηρίῳ τῆς Βοσνίας. Δὲν διστάζω νὰ τὸν ἀνκηρύξω ὡς τὸν Σλάβον Ὀμηρον καὶ νὰ τὸν θέσω πολὺ ἂνω τοῦ Γόνδουλιτς, τοῦ Ῥαγοῦζαίου συγγραφέως τοῦ Ὀσμανίδου.

Ἄφ' ἑτέρου, θ' ἀναφέρω ἐν ἔργον τοῦ Βέντζεβιτς, Ἐθνικὰ ἄσματα τῶν ἐν Ἑρζεγοβίνῃ Σέρβων, Βιέννη, 1866. Τοῦτο περιέχει πιστὴν συλλογὴν τῶν δημοδῶν ποιήσεων τῆς ἐπαρχίας ταύτης αἰτινες συνελέγησαν ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ τῶν ὀψωδῶν.

Οἱ Βόσνιοι καὶ οἱ Ἑρζεγοβίνοι ἔχουσιν ἀπειράριθμα τερπνὰ παιγνίδια προωρισμένα διὰ διασκεδάσιν κατὰ τὰς μακρὰς τοῦ χειμῶνος νύκτας. Τὰ παιγνίδια ταῦτα συχνάκις συνοδεύονται ὑπὸ κομφῶν ἐγκυκλίων χορῶν, οἵτινες ἀναμνησκουσι σχεδὸν πάντες τὴν ἐποχὴν τῆς μάχης τοῦ Κοσσόβου, ἢ τὰς ἀπαισίους ἡμέρας τῶν ἀγάδων καὶ τῶν τιμαριωτῶν.

Δύναται τις εἰπεῖν ὅτι τὰ ἦθη, τὰ ἔθιμα καὶ τὰ ἔσματα τῶν ὁποίων ἐνταῦθα ἐγένετο βαρχυτάτος λόγος θὰ ἀνήκωσιν ἐντὸς ὀλίγου εἰς τὸ παρελθόν. Ὅντως, ἡ εἴσοδος τῶν Αὐστριακῶν εἰς τὰς καταληφθείσας ἐπαρχίας θὰ μεταρρυθμίσῃ ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὰ πάντα. Τὰ ἀρχαῖα ἐνδύ-

ματκ ἐξαρχνίζονται ἤδη· τὰ παλαιὰ ἔθιμα μετ' ἀτολμίας τινὸς δηλοῦνται πλέον· ὁ μόνος δ' ὁ πατριωτισμὸς ὅστις τοσοῦτον ἐγκωμιάζεται ἐν ταῖς σλαβικαῖς ποιήσεσι, θὰ δικτηρῆ τὸ ἱερὸν πῦρ ἐν ταῖς καρδίαις τῶν Ἰουγοςλάβων. Ἄδουσι χαμηλοφώνως ἀλλὰ συχνὰ τὴν ἠρωτικὴν ταύτην στροφὴν.

Εἰς τὸ Κότσοδο ὅπου τρέχουσι τέσσαρες πηγαὶ ἐπέρασε ποτὲ Σλάβος ταξιδιωτῆς.

Ἡ πρώτη ἀνέβρουε γάλα καθαρὸν
ἢ δευτέρη ἔχυνε κόκκινον αἷμα,
ἢ τρίτη διέσπειρε μαῦρον κρατὶ,
ἀπὸ τὴν τετάρτην ἔρρεε καθαρὸν ὕδωρ.

Ὁ ταξιδιωτῆς εἶπεν εἰς τὴν πρώτην πηγὴν
Διατί νὰ τρέχη εἰς τὰς πεδιάδας ταύτας γάλα;

— Διὰ νὰ ἀντραφοῦν οἱ ἀπόγονοί σου.

Ἀκολούθως προχωρήτας εἰς τὴν δευτέρην, «Καὶ σύ;»

— Ἐνθυμίζω τὴν αἰωνίαν ἐκδίκησίν σου.

Ἀποτείνεται κατόπιν εἰς τὸ μαῦρον κρατὶ

— Διατί νὰ ἐξέρχουσαι τῶν σπλάγγων τῆς γῆς;

— Διὰ νὰ σοῦ δώσω καρδίαν σκληράν·

Ἡρὸς τὴν τετάρτην «Καὶ σύ, διατί τρέχεις;

— Διὰ νὰ ἀποπλύνω τὸ αἷσχος ἀπὸ τὸ πρόσωπόν σου.»

Τὸ ἄσμα τοῦτο ἐγεννήθη εἰς τὰ σύνορα τῆς Ἑρσεγοβίνης· ἀλλὰ τὸ ἐπικναλαμβάνουσι ὅλοι διὰ φωνῆς χαμηλῆς καὶ ἀναμένουσι μετὰ τῶν σλάβων ἀδελφῶν τῶν τὴν ἀνατύστασιν τῆς αὐτοκρατορίας, ἥτις τόσον ἀπηνῶς κατεκερματίσθη ἐν Κοσσόβω ὑπὸ τῆς τουρκικῆς σπάθης.

(Ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ)

ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΑΝΗΓΥΡΙΣ

ΣΥΝΤΕΘΕΙΣΑ ΠΑΡ' ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΥ ΕΚ ΝΗΣΟΥ ΣΚΙΑΘΟΥ*

Ῥετζέτα

Πτωχεῖς τῆς πνευματικῆς τὴν ῥίζαν νὰ φυλάξης,
τὰ ἄνθη τῆς ὑπομονῆς ὕστερα νὰ συνάξης
καὶ φύλλα ταπεινώσεως, καὶ προσευχῆς κλαδίον,
καὶ μέσα στῆς ὑπομονῆς τρίψαι τὰ τὸ γουδίον,
καὶ εἰς τῶν ἔργων τῶν καλῶν τὴν σίτα πέρασαι τα
καὶ εἰς τὸ συνειδήσεως τζουκάλι ἔμβολέ τα
καὶ μὲ δακρύων τὸ νερὸν πιᾶσαι καὶ πότισαι τα
κ' εἰς τῆς ἀγάπης τοῦ θεοῦ τὴν φλόγα ἔμβρασαι τα,
καὶ ὅταν βράτωσι κελὰ, ἔπαρε κένωσαι τα,
μέσα στὸ δικκρίσεως πινάκι ἔμβολέ τα,
καὶ μὲ τὴν εὐχαρίστησιν πιάς ἀνακάτωσαι τα
καὶ μετὰ κατανύξεως ἔπαρε καταπίε τα·
καὶ νὰ ἰδῆς τί γιατρικὸ, τί θαυμαστὸ σεκρέτο,
σὲ συμβουλεύω, ἀδελφέ, πάρε, δοκίμασαι το.
Νὰ, εἶπα, ἄνθρωπος σοφὸς, γιατρὸς ἐκλελεγμένος,
μὲ στὸ παγκόσμιον αὐτὸ σχολεῖον σπουδασμένος.
Πόσα φλωργιά, τὸν ἐρωτῶ, θέλεις νὰ τὴν πωλήτης;
τίποτε, λέγει, δὲν ζητῶ, μόνον νὰ δαγιαντίσης
νὰ καταπιῆς τὸ γιατρικὸ, διὰ νὰ εὐζωήσης,
καὶ ζῶν καὶ μετὰ θάνατον ζωὴν νὰ ἀποκτήσης.
Ἐπῆρα τὴν ρετζέτα του αὐτὴν μὲ κάθε τάξιν,
καὶ εἶπα κι' ἀπεφάσισα νὰ κάμω καὶ τὴν πράξιν.

Εὐγαίνοντας ἀπὸ ἐκεῖ σ' ἐν' ἀργαστῆρ' ἐμπῆκα,
καὶ πράγματκ διάφορα μέσα ἐκεῖ εὐρήκα.
Πόσα πωλεῖς, τὸν ἐρωτῶ, αὐτὸ ὅπου γιαλίζει;
μάλαμα εἶναι βέβαια, αὐτὸ πολλὰ ἀξίζει.
Ὅσα γιαλίζουν, λέγει μου, μὴν τὰ θαρρεῖς χρυσίον,
γιαλίζει βέβαια κι' αὐτό, πλὴν εἶν' χαλκοῦν ἀγγεῖον.
ἀμὴ αὐτὸ τὸ νόστιμον, ὠραῖον τεφαρίκι;
τῆς Κίννας βέβαια θαρρῶ νὰ ἦναι φαρφουράκι.
Ὅχι, μὲ λέγει, φίλε μου, αὐτὸ εἶν' ἓνα σῶμα,

ποῦ τ' ὄφτις ἕνας τζουκαλάς μὲ ἄχυρα καὶ χῶμα.
 ἀμὴ αὐτὸ τὸ νόστιμον ; ν' ἄχα κ' ἐγὼ λιγάκι.
 Βλέπεις θωραγῆν, μὲ λέγ' αὐτός, ὅμως εἶναι φαρμάκι·
 στὴν γεῦσιν φαίνεται γλυκόν, πλὴν—φαρμακῶνει,
 καὶ τοὺς ἀνθρώπους ποῦ τὸ φᾶν, εὐθὺς τοὺς θανατώνει·
 μ' αὐτὸς ὁ νέος ποῦ εἶν' ἐδῶ στῆς νιότης τὰ κανάκια,
 ἀκόμι δὲν τοῦ φύτρωσαν, ἀκόμι τὰ μουστάκια.
 αὐτός, μὲ λέγει, ποῦ θωραῖς εἶν' πεπαλαιωμένος,
 μὲ γένεια, καὶ μουστάκια εἶναι μπαρμπερισμένος·
 μ' αὐτὴ ἡ δάμα ποῦν ἐδῶ, τί νιούτζικη μωδάμα ;
 εἰς τὸν καιρὸν τῆς βέβαια εἶναι νὰ παίζῃ δάμα.
 αὐτὴ, μὲ λέγει, δὲν θωραῖς ; ἔχει γιαμπάδες δόντις·
 καὶ σὺ μὲ λὲς πῶς εἶναι νὰ πολλὰ μικρὴ στὰ χρόνια ;
 μὰ κείνος ποῦ δημηγορεῖ σὰν ῥήτορας μεγάλος,
 αὐτός εἶν' ἄνθρωπος σοφὸς βέβαια παρὰ ἄλλος !
 αὐτὸς δὲν ξεύρει γράμματα παντάπασι, μὲ λέγει,
 ὅμως ὁπότεν δμιλεῖ, φαίνεται, ῥητορεύει.
 Λοιπὸν θεὸ νᾶναι, λέγω τον, ἀπ' τὴν Κεφκλονίαν,
 ὁποῦ τὴν ἔχουν φυσικὴν αὐτὴν τὴν εὐγλωττίαν·
 ὄχι, μοὶ λέγει, παντελῶς δὲν εἶν' κεφαλονίτης,
 εἶν' ὅμως ἕνας ἄνθρωπος χρυσίτης ἀργυρίτης.
 Κεζὰ τὸ λέγουν, λέγω τον, χρυσὸς ὅταν λαλήσῃ,
 χρυσᾶ εἶναι τὰ λόγια του, καὶ ἄς μὴν ἔχουν χρῆσι·
 ἀμὴ ἐτοῦτο, λέγω τον, τί ὠμορφον ἀρνάκι !
 φαίνεται, λέγει σὰν ἀρνὶ, πλὴν εἶναι λιονταράκι·
 ἀμὴ αὐτὸ τὸ Παρδαλὸν τὸ ὠμορφον πουλάκι ;
 αὐτὸν ἀσπίδα μὲ πτερά, μοὶ λέγει, ἀδελφάκι.
 ἀμὴ ἐτοῦτο ποῦν ἐδῶ μικρὸν πικτικαράκι ;
 ἐτοῦτο εἶναι, φίλε μου, χίνδικο μαϊμουδάκι·
 ἀμὴ γι' αὐτὸ τί θεὸ νὰ πῆς ; δὲν εἶναι χυμκιλέων ;
 ὄχι μοὶ λέγει, μάτις μου, αὐτὸ νᾶναι μέγας λέων
 ὦ τὴν καιμένην, τὴν μικρὴν αὐτὴν τὴν Περδικίτζαν !
 αὐτὴ εἶναι, ἀφέντη μου, μοὶ λέγει, ἀλωπίτζα.
 Τί κουριόζα πράγματα ! τί τέρατα τοῦ κόσμου !
 χάνω συλλογιζόμενος τὰ μέτρα τοῦ νοός μου.
 ἄλλα τὰ βλέπεις φαίνονται, κι' ἄλλα τῶ ὄντι εἶναι,
 στοῦ κόσμ' αὐτοῦ τὰ πράγματα ἀλήθεια δὲν εἶναι·
 ἄς φύγω νὰ μὴ πλανηθῶ κ' ἐγὼ τὸ νὰ ψωνίσω,
 κἀνέναι πρᾶγμα ψεύτικο καὶ τὸ μετανοήσω,
 νὰ στοχασθῶ πῶς ψούνησα τάχα κἀνέναι φίλον,

κ' ὕστερα νὰ μεταβληθῇ εἰς ἕνα κακὸν σκύλον,
 ἢ νὰ θαρρῶ τὸν Νάρκιστον πῶς ἔχω ψωνισμένον,
 κ' ὕστερα ἔξαφνα νὰ δῶ Θεοσίτην ψωργισμένον,
 ἢ νὰ θαρρῶ ἀγόρσκα κάμικιν Νηρηίδα,
 κ' ὕστερα ν' αὔγη μὲτὰ σκληρὰ κκκίστη ἐρυννίδα.

Μόλις ἐγλύτωσ' ἀπ' ἐκεῖ, εὐρίσκω μνιὰν Μανδάμα,
 ὁποῦ περνοῦσεν ἀπ' ἐκεῖ εἰς ἕνα χρυσὸν ἄρμα.
 Σινιὸρ, μοὶ λέγει, ἀνηψέ, παράπονον μέγαλον
 ἔχω μαζὶ μὲ λόγου σας, στὸν κόσμον παρὰ ἄλλον,
 ποῦ δὲν καταδεχθήκατε εἰς τὸ ἀρχοντικόν μου,
 ν' ἀρήτητε νὰ κονέψητε, ποῦ σ' ἔχω ἐδικόν μου,
 μόνον γυρίζετε ἐδῶ, κ' ἐκεῖ στὸ Πανηγύρι,
 κ' ἔχετε τὸ κο ἀκι σας μέσκα σὲ ἀργαττήρι·
 ὅμως φαίνεται βέβαια δὲν ἠλπίζετε νὰ εὐρῆς,
 μίαν γενιὰν ὡτὴν ἐμέ, γιὰτι δὲν μὲ ἱξεύρετε.
 Παρκακλῶ δρίσετε μέσκα εἰς τὴν Καρέτα
 νὰ σὰς εἰπῶ ἐγὼ πολλὰ μυττήρια σεκρέτα.
 Εὐθὺς ἐγὼ ἀπόρησα πῶς βρέθηκε γενιά μου,
 μία μωδάμα σὰν αὐτὴ, καὶ νᾶναι καλὴ θειά μου.
 Ποτὲ ἐγὼ δὲν ἤκουσα τὴν μάνα μου Σοφία
 πῶς ν' ἄχη μίαν ἀδελφὴν νᾶναι στὴν ξενιτεία.
 Μ' ὄλον τοῦτο τὸ κάλλος τῆς, κ' ἡ τζιριμόναις τῆς
 μὲ εἴλκυσεν νὰ γελασθῶ εἰς ταῖς γαλήφραις τῆς.
 Ἐμβῆκα στὴν Καρέτα τῆς λοιπὸν μὲ προθυμίαν
 καὶ πήγαμε σὲ μνιὰν λαμπρὰν, ὠραίαν κατοικίαν,
 ἀφ' οὗ μέσκα ἐμβήκαμε, μὲ περιτριγυρίζει,
 εἰς ὄλους τοὺς ὀνδάδες τῆς, καὶ μὲ τοὺς σεργιανίζει,
 βλέπεις ἐτοῦτα τὰ λαμπρά, λέγει μου, τὰ σεράγια
 κι' αὐτὰ τὰ τζεβαερικὰ πολύτιμα πετράδια,
 βλέπεις ὅλα τὰ πλούτη μου μὲ τὰ ὀμμάτιά σου,
 αὐτ' ἄναι ὅλα μάτις μου, αὐτὰ εἶναι δικὰ σου
 ὅσην ἀγάπην εἶχον γὼ ποτὲ στὴν ἀδελφὴ μου,
 τώρα τὴν ἔχω εἰς ἐσέ, καὶ σ' ἔχω γιὰ παιδί μου.
 Ἐχεῖς τῆς μακαρίτισσας τὰ προτερήματά τῆς,
 τὸ πρόσωπον, τὰ φρύδια τῆς, καὶ τὰ ὀμμάτιά τῆς·
 μοὶ φαίνεται θωρῶντάς σε, ἀλήθεια πιστευσάι μου,
 τὴν ἀδελφὴν μου πῶς θωρῶ, χρυσὸ ἀνεψίε μου.
 Λοιπὸν ποῦναι τὰ ῥοῦχά σου; στείλε τα νὰ τὰ φέρῃς,
 νὰ κάθῃσαι, παιδάκι μου, μαζὶ μου καὶ νὰ χαίρῃς.

Ἐπίστευσα τὰ λόγια τῆς, ταῖς ψευδογληφειαῖς τῆς,
δὲν ξέρω πῶς πλανήθηκα κ' ἀπὸ ταῖς εὐμοφιαῖς τῆς.
Ἐπῆγα λοιπὸν κ' ἤφερα κεῖ καὶ τὸν χιῦμπέ μου,
τὸ στρώμα μου, τὸ πᾶπλωμα, κ' αὐτὸν τὸν σιτζαδέ μου.
Καὶ διὰ τζελεπλίκι μου τῆς δίδω εἰς τὰ χέργια,
ὄλην τὴν σερμαγίαν μου, καὶ κάποια τζεβκεργια.
Ἐλαβὸν περιποίησιν μεγάλην κολακείαν,
κάμποσαις μέραις κάμωνοντας μαζί τῆς συντροφίαν,
τόσον ὅπου μὲ ἔκαμε σχεδὸν αὐτὴ ἡ θεία,
νὰ τὴν μετρήσω βέβαια σωστὴν ἀφροδισία.
Μίαν ἡμέραν ἔφυγα, καὶ πῆγα στὸ παζάρι,
κ' ἀγόρασα καὶ πατεριὰ ἐγὼ ἓνα ζευγάρι
νὰ τὰ τραβῶ καμνιὰ φορὰ διὰ νὰ ἐγλενδίσω,
ἢ ἀληθέστερον εἰπεῖν γιὰ νὰ μετανοήσω·
γυρίζω ὕστερα νὰ βρῶ τῆς θειᾶς μου τὸ Παλάτι,
ἀντὶ γιὰ τοῦτο εὔρηκα ἓνα σωρὸ ἀλάτι.
Ῥωτῶ τί νὰ ἐγένηκε τῆς θειᾶς μου τὸ σαράγι,
μὲ λέν, ἐκείνη ἔφυγε καὶ ἀλλαχοῦ ὑπάγει.
Ὅθεν ἐγένη ἀφικτη κ' αὐτὴ, καὶ τὸ Παλάτι,
κ' ἀντὶς ἐκείνου ἔμεινεν ἓνας σωρὸς ἀλάτι.
Ἡμεῖς δὲν τὸ ἰξεύραμεν τὸ πῶς τὴν εἶχες θεία,
ξέρομεν μόνον πῶς αὐτὴ λέγεται γληφεία
καὶ πῶς εἶναι μιὰ ἀρπυία μὲ σχῆμα γυναικεῖον,
ὅπου ἀρπάζει τὰ φλωργιὰ μεσ' ἀπὸ τὸ πουγγεῖον.
Λοιπὸν ἂν ἦσουν μωρὸς, πάρε φάγε κομμάτι,
ἀπὸ τ' ἀλάτι ποῦν αὐτοῦ, καὶ μὴ ζητῆς Παλάτι.
καλὰ μὲ ἐδιώρθωσεν, εἶπα, αὐτὴ ἡ θεὸς μου
πᾶνε κ' οἱ χιῦμπέδες μου, πᾶνε ὡς τὰ σολδιά μου.

Φυγὼν ἐκεῖθεν τὸ λοιπὸν, ὅλος ἀφανισμένος
μὲ τὸ ἀλάτι μοναχὰ καλὰ ἀλατισμένος,
ἀκούω ὅπου φώναζεν ἓναν ἀργαστηργιάρη,
πάρτε διαμάντι καθαρό, πάρτε μαργαριτάρη.
Τὶ πράγμα, λέγω, εἶν' αὐτό; μετάνοια, μοὶ λέγει,
τὸν πῆραν καὶ τὰ κλάματα, καὶ ἀρχητε νὰ κλέγη.
Τὸν ἐρωτῶ τὸ διατί, τὰ μάτια του δακρῦζου;
Λυποῦμαι λέγει, φίλε μου, κείνους ποῦ τὴν ψωνίζουν.
Καλὸν ἦτον οἱ ἀνθρώποι νὰ μὴ τὴν ἐψωνίσουν.
Νὰ μὴ ξεπέσουν στὸ κακόν, καὶ νὰ μετανοήσουν,
μὲ ὅλον τοῦτο ἔρχονται πολλοὶ καὶ τὴν ψωνίζουν

καὶ τὴν πωλῶ πολλ' ἀκριβὰ, μ' αὐτοὶ δὲν βρῆσαν τίς.
Μ' ἐπήρανε τὰ κλάματα, καὶ μένα τὸν καϊμένον,
τὸν ἐαυτὸν μου βλέποντας ὅλον ἀφανισμένον.
Ἀπὸ τὴν θειάν μου τὴν καλὴ, πούλεγα Γληφεία,
ποῦ μ' ἀρπαξε τὰ ροῦχά μου, μαζί μὲ τὰ σολδιά.
καὶ εἶπα τον, ὦ φίλε μου δός μου κ' ἐμὲ κομμάτι,
ἄσπρα δὲν ἔχω, μὲ θωρεῖς, πλὴν βάζω ἀμυνάτι,
αὐτὸ τὸ ροῦχον ποῦ φορῶ διὰ παρηγορίαν·
τὰ ἄλλα μὲ τὰ ἀρπαξεν ἡ θεὸς μου Γληφεία.
Ἐσὺ ἀγόρασες λοιπὸν μετάνοιαν μεγάλην,
πήγαίνε, λέγει, στὸ καλὸν δὲν σὲ χρειάζεται ἄλλη.
Ὅμως φυλάξου στὸ ἐξῆς νὰ μὴ ξεπέσης πάλι,
γιατ' ὅποιος σφάλῃ δυὸ φοραῖς, ἔχει τρελλὸ κεφάλι.
Φεύγω συλλογιζόμενος, καὶ μετανοημένος,
καὶ ἔλεγα, καλὰ λεγε κ' ἐκεῖνος ὁ καϊμένος.
Ὅποιο γιὰλίζει, μὴ θαρρεῖς πῶς εἶν μαλαματένιο,
εἶναι μπακῆρι, σίδηρο, καὶ μεταλλοπαφλένιο·
νὰ ποῦ κ' ἐγὼ τὸ ἔπαλα, μιὰν, ποῦ θαρροῦσα θεία,
εὐγῆκε μιὰ τζεγκίστρια, μάγισσα Γληφεία.
Τώρα λοιπὸν πῶς νὰ γενῶ; πῶς ν' αὐγῶ στὸ παζάρι;
καὶ ποῦ νὰ εὔρω γλατρικό, τὸν πόνο μου νὰ πάρη;
Ἐκεῖ ποῦ ἀναστέναξ μὲ ὅλον μου τὸ πνεῦμα
Ἐνας αἰδήμων ἀνθρώπος, βλέπω καὶ κάμνει νεῦμα
Ἐλα, παιδίμου, λέγει μου, σύστασιν νὰ σοὶ δώσω,
ποῦναι μεγάλο γλατρικό, καὶ νὰ σὲ βλασμάσω.
Καλὰ, τὸν λέγω, κύριε, μὰ δὲν ἔχω σολδιά,
νὰ ἀγοράσω ἀπ' αὐτὴν, ἐγὼ τὴν ἰατρείαν.
Δὲν κάμνει χρεῖα, λέγει μου, ὕστερα μὲ τεργιάζει,
ἀπ' οὐ λάβης τὴν σύστασιν, τὸ χρέος σου τὸ βγάξεις,
Ἐπῆρα τὸ λοιπὸν αὐτὸ τὸ βάλσαμον σπουδαίως,
καὶ βλέπω μετεβλήθηκα μ' αὐτὸ ἐγὼ ταχέως,
σὰν ποῦ νὰ βγῆκεν ἀπὸ μὲ μία μορφή κτηνώδης
καὶ ἔλαβον τὸ σχῆμά μου πάλιν τὸ ἀνθρωπῶδες.
Ἐκείνην ὅπου πέταξα ἐφαίνονταν σὰν ὄνος,
κ' εὐθὺς τρομάρα μ' ἐπιασε, κ' ἓνας μεγάλος πόνος.
Ἀφ' οὗ τὸ λοιπὸν ἀνθρώπος ἐγὼ ἔγινα πάλιν,
κ' ἀπόκτησα μετ' οὗ πολὺ κυβερνητικὴν μεγάλην,
γυρίζω πρὸς τὸν δανειστήν, τὸ χρέος μου πληρώνω,
καὶ ὅτι ἔμαθα ἐγὼ, καλὰ τὸν βεβαίωνω,
ὅτι εἶναι σοφώτεροι αἱ δεύτεροι αἱ σκέψεις·

καὶ τάξι, λέγει μου, λοιπόν, σ' αὐτὸ νὰ ἀληθεύης·
τὸ γυνῶθι σαυτὸν βάλλε το καλὰ μέσθ στὸν νοῦν σου,
καὶ σ' ὅσα σ' εἶπα, ἀνοιξί καλὰ καλὰ τὸ οὖς σου.

Εὐχαριστῶ τὸν εἶπ' ἐγὼ, κ' ἐκίνησα τὸν δρόμο·
κ' ἐκεῖ περνῶντας θεωρῶ σὰν ἕνα γενετιλόμο·
Σινδὸρ μὲ λέγει, φαίνεται, ἐσὺ πῶς εἶσαι ξένος
κ' ἀπὸ τὴν πολιτείαν μας δὲν εἶσαι μαθημένος.
Ὅριστε πιέτ' ἕναν καββὲ ἐδῶ στ' ἀρχοντικό μου,
δὲν ξεύρο πῶς σέ ἀγαπῶ ὡς ἄν παιδί δικόμου·
Γιατὶ μὲ τὸ παιδάκι μου κ' ἐσὺ σωστὰ μοιάζεις,
πιοῦ ἔχω εἰς τὴν ξενιτιά στὰ μέρη τὰ τῆς Γάζης.
Ὅχι, Σινδὸρ, δὲν μὲ πλανᾷς κ' ἐσὺ ὡς ἄν τὴν θειά μου,
ἀγάγια γάγια νὰ βρεθῆς, ν' ἄσαι καὶ σὺ γενειά μου.
Ἐκείνην τὴν ὠνόμαζαν Ἀρπυια Γαληφεία,
μήπως κ' ἐσὺ ἀπατεῶν εἶσαι τῆ ἀληθείας;
Ἐφυγα τὸ λοιπὸν εὐθύς κ' ἐπῆγα σ' ἕνα τόπον
καὶ ἤρα τοὺς συντρόφους μου μὲ περισσόν μου κόπον,
καὶ τοὺς ἐδιηγῆθηκα ὅλα μου τὰ συμβάντα,
ὅλα μου τὰ συμπτώματα σωστὰ, καὶ κατὰ πάντα.
Τώρα μὲ λέγουν τὸ λοιπὸν τί κάμνομεν; κινουμέν; ;
νὰ φύγωμεν ἀπὸ ἐδῶ; ἢ πάλη σεργιανοῦμεν;
ὡς φύγωμεν, τοὺς εἶπα γώ, καὶ εἶχαμεν κινήτη,
ὅμως ἀκοῦμε κάποιον ὅπ' εἶχε διαλαλήση.
Ἐλάτε ν' ἀγοράσετε ἔχω καλαῖς γυναῖκες,
καὶ φράγκισες καὶ τούρκισες ὀθρέσκις καὶ ῥωμαῖκες.
καὶ εὐμορφικὲς καὶ ἄσχημικὲς, κονταῖς ψιλαῖς λιγνούλαις;
ἄλλαις μὲ μαῦρα τὰ μαλλιά, καὶ ἄλλαις ξυνοπούλαις.
Ἐπῆγα τὸ λοιπὸν σ' αὐτόν, μὲ ἐρωτᾷ ποῖαν θέλεις,
ἔμορφη ἢ ἄσχημη, ποῖαν νὰ πάρης μέλλεις;
Ὁμορφη, εἶπα του ἐγὼ, καλὰ κείνος μὲ λέγει,
πλὴν εἶναι ὑπερήφανη, καὶ ἀρχησε νὰ κλαίγη.
Δός μου λοιπὸν μιὰν ἄσχημην, τὸν λέγω, ἂν δρίζης;
ἐγὼ στὴν δίδω, λέγει μου, πλὴν θὰ μετονοήσης.
Διότι ἂν ἦν εὐμορφη εἶναι κοινή, ὡς λέγουν,
ἢ ἄσχημη εἶναι ποιή, κ' ὅσοι τὴν πέρνουν κλαίγουν.
Δός με γυναῖκα τὸ λοιπὸν, λέγω του, καὶ μὲ πνεῦμα,
καὶ τὰς θελήσεις μου αὐτάς, νὰ νοιώθῃ μὲ τὸ νεῦμα.
Εὐγάλε καὶ μὲ δίδει μιὰ, τὴν λέγανε Φροσύνη,
μόνον πετζί καὶ κόκαλα σὰν ἕνα τελατίνι.

τ' εἶναι ἐτούτη, λέγω του, δός με μίαν μεσαίαν,
μήτε πολλὰ ζαρίφισσα, μήτε πολλὰ χυδαίαν,
νὰ ἔχη γυνώμην μοναχὰ καλήν, καὶ τόσον φθάνει,
γιατ' ὅποιος ὅλα τὰ ζητεῖ, μόνον τὸν κόπον χάνει.
Εὐγάλε καὶ μὲ ἔδωσε μιὰν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα,
μήτ' ἀπ' τὴν Φράντζαν ἦτανε, μήτ' ἀπὸ τὴν Ὀλλάνδα.
Πόσα γυρεύεις, τὸν ῥωτῶ, τζάμπα σοὶ τὴν χαρίζω,
μοὶ λέγει, προῖκα μάλιστα ἔχει καὶ τὴν προικίζω.
Καλὰ, τὸν λέγω, τὸ λοιπὸν, καὶ προῖκα καὶ γυναῖκα,
ἐγὼ ἀπ' αὐταῖς ἔπερνα ἀκόμη πέντε δέκα·
δὲν τ' ἔχουσι συνήθειαν, μὲ λέγει, πέντε δέκα·
ἀλλ' ἕνας ἄνδρας νὰ βκστᾷ μίαν γυναῖκα γραῖκα.
Πάρτην καὶ πήγαينه λοιπόν, τὴν προῖκα πλὴν προσέχου,
νὰ μὴν χαλάσης, φίλε μου, ἀπὸ αὐτὴν ἀπέχου.
γιατὶ προῖκα δὲν χάνεται, μάλιστα ἂν ῥωτήσης,
αὐτὴ πληρώνεται διπλῆ σταῖς κόρκις ποῦ γεννήσεις.
Τότε τὸ ἐκατάλαβη ἡ Προῖκα τί σημαίνει,
πῶς εἰς τὰ χέργια τῶν ἀνδρῶν αὐτὴ ποσῶς δὲν μένει.
Τὴν πήρα τὸ λοιπὸν αὐτὴ, κ' ἐπῆγα σ' ἀργαστήρι,
ὅπου πωλοῦσ' ἐν ἀκριβὸν πολύτιμον ποτήρι.
Τὶ πράγμα ἀξιόλογον, ῥωτῶ, πόσα τὸ δίνεις;
Μὲ λέγει, δὲν ἔχει τιμὴν, εἶναι τῆς σωφροσύνης,
ἂν πίνωσι μαζί σ' αὐτὸ πάντα οἱ πικνδρευμένοι·
θὲ νᾶνε πάντα ἡσυχοὶ, καὶ εὐχαριστημένοι.
Νὰ τ' ἀγοράσω γύρευσα, μὲ εἶπε, θέλεις, τῶχεις,
ἂν καὶ ἐσὺ καὶ ἡ γυνὴ τὸ θέλῃ, αὐτὴ ὅπ' ὄχεις.

Ἄφ' οὗ γυναῖκα ψούνισα, εἶχα ἀποφασίσω,
νὰ πάγω σέ καλὴ μεργιά, διὰ νὰ κατοικήσω.
Βλέπωντας ὁ πρῆγματευτὴς ποῦ μουν συλλογισμένος,
μὲ λέγει, ἐκατάλαβα γιατ' εἶσαι ζαλισμένος.
Ἐσὺ γυρεύεις γὰρ ν' αὐρῆς μίαν καλήν μερίαν,
γὰρ νὰ ὑπάγης εἰς αὐτὴν νὰ κάμης κατοικίαν.
Πλὴν ἔξευρε, καμνιά μεργιά δὲν ἔχει ἡσυχίαν,
ὅπου κ' ἂν πάγης, θέλεις βρεῖ ὄλο παραξενίαν.
στὴν Κίνα καὶ εἰς τὸ Γλαπὸν θέλουν στραβαῖς ταῖς μίταις·
εἰς τὴν Περσίαν ἀγαποῦν ν' ἄναι γεροκομήταις.
Στὴν Χαμπεσίαν θέλουσι ν' ἄχουν χοντραῖς ἀχείλαις,
καὶ φτιά ὡς ἂν γαϊδουριά, καὶ τὰ τρυποῦν μὲ σμύλαις.
Εἰς τὴν Τουρκίαν ἔχουσιν εἰσὲ τιμὴν τὰ γένεια,

φράγκοι τὰ μπαρμπερίζουσι, γὰρ νὰ μὴ θέλουν κτένια.
 Ἄλλου τιμῶνε ταῖς πορδαῖς, ἄλλου κ' ἀηδιάζουν,
 ν' ἀκούσουν ὅτι πέρδεσαι, εὐθὺς σέ θυσιάζουν.
 ἀλλ' ὅμως τὸ χειρότερον πωλοῦν στὰ μκκελεῖκ
 στοῦ Κόγκου τὸ Βασίλειον κρέκτα ἀνθρωπεῖκ,
 κ' ἀκόμη πλιὸ χειρότερον εἰς τὴν Αἰθιοπία
 πωλοῦσι τὸν πατέρα τους τὰ ἴδικ παιδιά,
 καὶ ἡ μητέρα τὰ παιδιὰ τὰ πάγει στοὺς παζάρια,
 καὶ εἰς τοὺς φράγκους τὰ πωλεῖ ἕνα σολδι νὰ πᾶρη·
 Ὅμως τὸ ἔτι χειρίστον, ἦκουσα, εἶναι τόποι,
 ποῦ τὰς γυναῖκας τῶν κοινὰς τὰς ἔχουν οἱ ἀνθρώποι·
 λοιπὸν ποῦ ἦθελες ὑπᾶς νὰ εὖρης ἡσυχίαν;
 ὁποῦ κ' ἂν πᾶς καὶ ἂν σταθῆ; θάβοῃ; παρζενίαν·
 λοιπὸν, ἀδέλφια, πιάσετε δρόμον ὁποῦ σὺς βγάλει
 ἐκεῖ νὰ κατοικήσητε, καὶ μὴν γυρεύετ' ἄλλη·
 ὅποιος ζητεῖ καλλήτερα, χειρότερα εὐρίσκει,
 χάνει τὸν κόπον ἀκαίρα, καὶ τὸν κατκαλίσκει,

Ἐπιάσαμεν τὴν στρατὸν μας λοιπὸν κ' ἀναχωροῦμεν,
 ὁπόταν νὰ μᾶς προσκαλῆ ἕνας ἐκεῖ ἀκοῦμεν.
 Ἀπὸ τὴν Φράντζαν ἦτανε καὶ ἀπ' τὴν Ἰταλίαν,
 δὲν μὲ τὸ εἶπε πικτελῶς, πλὴν μ' εἶπε μὲ φιλίαν,
 νὰ τὸν εἰπῶ ποῦ μὲ σκοπὸν πᾶγω γὰρ κατοικίαν.
 Κ' εὐθὺς ἤρχησε νὰ μὲ πῆ, καὶ μίαν ἱστορίαν,
 Πῶς εἰς τοῦ κόσμου τὴν ἀρχήν, τὴν πρώτην ἡλικίαν,
 ἦτον μιὰ κατᾶστασις χρυσῆ, χρυσοῦς αἰῶνας,
 ὁποῦ ὅλοι οἱ ἀνθρώποι ζοῦσαν χωρὶς ἀγῶνας·
 ἀφ' οὗ ὅμως μία γυνή, ποῦ λέγανε Πανδώρα,
 ἕνα πιθάρη τζάκισε δὲν ζεύρω σὲ ποιά χώρα,
 εὐγῆκαν ὅλα τὰ κακά, καὶ διασκορπισθῆκαν
 σ' ὅλον τὸν κόσμον ἔτρεξαν, καὶ διαμοιρασθῆκαν
 εἰς τὴν Ἀσίαν ἔτρεξαν τρυφή, φιληδονία,
 εἰς τὴν Εὐρώπην ἔδραμεν ὅλη ἡ Πάνουργια,
 εἰς δὲ τὴν Ἀφρικὴν αὐτὴν σκληρὰ θηριωδία,
 κ' εἰς ὅλην τὴν Ἀμερικὴν ἄκρα ἀναισθησία·
 Καὶ κατὰ μέρος ἔστησε θρόνους τῆς Δεσποτείας
 εἰς κάθε ἐπικράτειαν σ' ὅλας τὰς ἐπαρχίας·
 στὴν Ῥώμην, λέγουν, ἔστησεν ἡ ἔπαρσις τὸν θρόνον·
 εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπέστειλε τὸν φθόνον·
 ὕστερα μετεβλήθησαν εἰς ἕνα κακὸν φθόνον,

ὥστε ὁποῦ οἱ ἄθλιοι ἔχασαν καὶ τὸν θρόνον·
 ἡ μέθη, λέγουν ἔφυγεν, εἰς τὴν Ἀλεμανίαν,
 καὶ ἡ κακὴ διχόνοια μέσα στὴν Πολονίαν,
 τὸ δὲ φιλόπλουτον αὐτὸ πῆγε στὴν Ἰγγλιτέραν,
 νὰ κολυμβοῦν ὠκεανούς νύκτα καὶ τὴν ἡμέραν.
 Στὴν Φράντζαν ἔκατοίκησεν ἡ τοῦ νοῦς λεπτότης,
 ἡ πανουργία τῶν ἡθῶν καὶ ἐπιτηδεσιότης,
 ἣτις καὶ διαγείρουσα ὅλην τὴν Νατζιόνε,
 τέλος ἐκαταστήθηκε μιὰ βεβολουτζιόνε.
 Εἰς τὴν Ῥωσσίαν, λέγουσι, πῶς πῆγεν ἡ σκληρότης,
 πλὴν τοὺς σκεπάζει ἡ ἰσχύς καὶ ἡ ῥωμαλαιότης·
 εἰς τὸ Μπερλίτι ἐφθασε κάποιος τις στρεβλότης,
 πλὴν τὴν νικᾷ ἡ φρόνησις, κ' αὐτὴ ἡ σταθερότης·
 Εἰς τὴν Σβετζιάν πῆγασι καλὰ ἀνακατωμένα,
 πλὴν χάνοντας τὴν Κάρολον δὲν ἔμεινε κανέναν·
 στὴν Δανιμάρα ἐφθασε μκταιοφαντασία,
 τὸ νὰ μετροῦνται ἦρωες ἐν τῇ μικροπρεπεῖα·
 ἡ Βενετία ἔλαμψε μὲ τὰ πολλὰ σεκρέττα,
 πλὴν οἱ Γαλλοὶ τὴν πῆραν αὐτὴν μὲ τὴν τρομπέτα·
 οἱ Ἰσπανοὶ φαινόμενοι κατόλικοι τζελάντοι
 καὶ τῶν ἡθῶν τῶν παλαιῶν γενναῖοι προτεστάντοι,
 γενναῖως ἐπροστάτευσαν τὴν πάτριον θρησκείαν
 μὲ πόλεμον πολλὰ σκληρὸν καὶ αἱματοχυσίαν.

Ὑστερα νὰ ἀπαριθμῆ ἄρχησε μὲ ἰνφάντια,
 ποίαις κακίαις στόλισαν τὰ γένη μὲ τὰ σάρτια,
 λέγωντας στοὺς πραγματευτὰς ἐπῆγε ἡ ἀπάτη,
 εἰς τοὺς τεχνίτας ἡ ψευτιά, ἡ μαργιολλά στοὺς ναύτη,
 εἰς τοὺς ἀξιώματικούς, καὶ τοὺς ὀφφικιάλους;
 πῆγεν ἡ περηφάνεια πλιότερον, παρὰ σ' ἄλλους·
 ἂν πῆς καὶ ἡ πολιτικὴ σ' αὐτὸ δὲν ἀμαρτάνεις,
 γιὰτ' ὅσα καὶ ἂν σοῦ εἰποῦν, σ' αὐτὰ πίστιν μὴ βάλεις·
 ἡ δὲ ψευδὴς ὑπόκρισις πῆγε στοὺς ἐρημίτας,
 μάλιστα, καθὼς λέγουσιν, εἰς τοὺς ἀγιορεῖτας·
 ἡ πανουργία ἡ λεπτὴ γύριζε στοὺς σωκᾶκι,
 στοὺς ἀιδρας δὲν ἠθέλησε νὰ καμ' αὐτὴ κονάκι,
 ὅλη αὐτὴ ἐδόθηκεν, ὅλη εἰς ταῖς γυναῖκες,
 τὴν πῆραν ῥωμνιάις, φράγγισταις, τούρκισσαις καὶ ἐβρέκλαις.
 Τέλος πάντων ἐπρόσθεσε σ' αὐτὴν τὴν ὀμιλίαν
 ἀκόμη διηγούμενος αὐτὴν τὴν ἱστορίαν,

Πῶς οἱ θεοὶ μίαν φερόν τὸν Ὀλυμπον ἀφῆσαν
καὶ ἦλθαν καὶ κατέβηκαν στὴν γῆν κ' ἐκατηκῆσαν.
κ' ἐξ αἰτίας τῶν σκληρῶν Τιτάνων, καὶ Γιγάντων,
ποῦ τρώμαζαν τὸν πόλεμον αὐτῶν τῶν ἀριμάνων
ἢ διατὶ θεοὶ θεαῖς ἀγάπησαν, ἀνθρώπου;
διὰ νὰ συννακαστραφοῦν παντοῦ σ' ὅλους τοὺς τόπους.
Ὡς τόσον ὁ Ζεὺς ἔκαμε κονάκη στὴν Περσίαν,
στὴν Βασιλείαν τοῦ Μογόλ, κ' εἰς ὅλην τὴν Τουρκίαν,
ὁ Ἄρης μετὰ τῶν Σκυθῶν, Ἑλλήνων καὶ Ῥωμάνων
καὶ τῶρα μετὰ γενεῶν εἶναι τῶν ἀριμάνων,
ὁ δὲ τρισμέγιστος Ἑρμῆς ἐπηγενοίς τὴν Φράντζα,
ἀφ' οὗ πρῶτα στὴν Αἴγυπτον ἔκαμε κοτραδάντζα,
ὁ δὲ Κρόνος ὁ παλαιὸς ἐπῆγεν εἰς τὴν Σπάνιαν
καὶ ἔδωκε στοὺς Ἰσπανοὺς ἕνα σωρὸν φερμάνια,
νὰ πάγουν στὴν Ἀμερικὴν καὶ νὰ τὴν ὑποτάξουν,
χρυσόν, καὶ αἶμα ἐν ταύτῃ νὰ φάγουν νὰ χορτάσουν.

Ὁ δὲ θαλάσσης Ποσειδῶν πῆγε στὴν Ἰγγλιτέραν,
καὶ ἔδωκε τῆς ναυτικῆς δόξαν τὴν ὑπερέραν.
ὁ Ἥφαιστος ὄντας κουτσός, στὴν Αἴτναν τριγυρίζει,
πότε τζανάκια τεχνουργεῖ, πότε μακαρονίζει.
ἢ Ἀφροδίτη ἔφυγε, καὶ σὰρ φασὸρ γυρίζει,
πότε στὴν Φράντζα σεργιανὰ πότε ἄλλοῦ γλενδίζει.
Ἔχει κονάκι κ' εἰς αὐτὴν τὴν Βλαχομπογδανία,
χωρὶς ὅμως ἐρωτικὰ θέληγητρα ἢ Παφίκα.
ὁ Βάκχος λέν πῶς πέταξε, καὶ πῆγε στὴν Νεμετζίκ
βασιλῶντας μιλὴν κούπαν χρυσῆ με νέκταρ ἀμβροσία,
καὶ εἰς τὸ κέφι του αὐτὸ νομίζωντας πῶς παίζει
τὴν Ἀρειάδην ἔχασε, τὴν πῆραν οἱ φραντζέζοι.
Ἰδοῦ, λέγει, ὦ φίλε μου, ὅλη ἡ ἱστορία
τῶν Ὀλυμπίων τῶν θεῶν, ὅλη ἐν συντομίᾳ.
Μόνον διὰ τὴν Ἀθηνᾶν δὲν εἶπα καὶ γὰρ Μοῦσα
ὡς μὴ εἰς τόπον στερεὸν πάντοτε κατοικοῦσα,
ἀφ' οὗ ἀπὸ τὸν Παρνασσόν, κ' ἀπὸ τὸν Ἑλικῶνα,
ὅπου ἔκκτοικούσανε τὸν παλαιὸν αἰῶνα,
εὐγῆκαν τούταις αἰ θεαῖς, τῶρα περιπωλεύουν,
εἰς τὴν Εὐρώπην σεργιανοῦν αὐταῖς καὶ ταξιδεύουν,
ὅπου ἀκοῦν τοὺς κερχυνοὺς Ἄρεως νὰ κτυποῦσι,
δὲν ἀγαποῦσι νὰ σκληθοῦν ἐκεῖ νὰ κατοικοῦσι.
ὅπου εἶναι Ἀπόλλωνες Ὀρχαμοὶ μουσηγέται,

καὶ ὅπου εἶναι θέμιδες λαῶν οἱ Ποδηγέται,
ἐκεῖ πηγαίνουν καὶ αὐταῖς, στένουσι τὰ Μουσεῖα,
τῶν θυμακστῶν ἐπιστημῶν ἔνδοξα Πρυτανεῖα,
Σὲ συμβουλεύω τὸ λοιπὸν καὶ σένα, ἀδελφέ μου,
τὴν φιλικὴν μου συμβουλὴν ταύτην καὶ ἀκουσαί μου.
ὅπου ἰδῆς νὰ κατοικοῦν καὶ Μοῦσαι, καὶ σοφία,
κ' ὅπου ἀκούσης νὰ ἰσχύῃ θέμις καὶ εὐνομία,
ἐκεῖ κ' ἐσύ, ὦ φίλε μου, νὰ πᾶς νὰ κατοικήσης,
ἂν θέλῃς ζωὴν εὐθυμον κ' εἰρηνικὴν νὰ ζήσης,
ἀλλ' ὅμως μὴν στοχάζεσαι σωστὴν εὐδαιμονίαν
σ' ὅλον τὸν κόσμον, φίλε μου, κ' ὕπαγε μὲ ὑγείαν.
Ἐπειτα μᾶς ἐφώναζεν ἕνας νὰ μᾶς πωλήσῃ
τὴν τέχνην ὅλων τῶν τεχνῶν, κ' εἶχε τὴν διαλήσῃ
αὐτ' εἶν' ἢ τέχνη τῶν τεχνῶν, μεγάλη ἐπιστήμη,
ὅποιος τὴν ἀγοράσῃ αὐτὴν, ἔχει μεγάλην φήμη,
αὐτὴ διδάσκει, νοθετεῖ πῶς ἀνθρώπον διάγειν,
ζῶον πολυτροπώτατον καὶ μετ' αὐτοῦ διάγειν.
Γιατὶ ἄλλοι μὲν ἀνθρώποι, περίφρονες ὀργίλοι,
ἄλλοι μὲ ἔχθραν ἀτιπονδον, καὶ φαίνονται σὰν φίλοι,
ἄλλοι ἀπάνθρωποι, σκληροὶ, καὶ ἄλλοι συκοφάνται,
ἄλλοι ψευδεῖς, πλὴν φαίνονται ὡσὰν ἱεροφάνται,
ἄλλοι στριφνοὶ αὐτάρεστοι, στρεβλοὶ καὶ κηκοήθεις,
καὶ ἄλλοι σπουδαῖοι, εὐτακτοὶ, τίμιοι χρηστοθήεις.
Πρὸς τούτοις καὶ πολλῶν λογίων διάφορις γυναῖκες,
μὲ γνώμεις πολυποικίλαις, τουρκοφραγκορωματικῆς.
Πῶς εἰμπορεῖς μ' ὅλα αὐτὰ τὰ ζῶα νὰ συζήσης,
ἂν μὲ τὴν τέχνην τῶν τεχνῶν δὲν τὰ οἰκονομήσης;
Σ' ἄλλους χρειάζεται τιμὴ, σ' ἄλλους ὑπεροψία,
καὶ εἰς ἄλλους τὸ πολιτικόν, σ' ἄλλους οἰκονομία.
εἰς τὰς γυναῖκας μάλιστα χρειάζεται μεγάλη
καὶ φρόνητι καὶ προσοχὴ στὸν κόσμον παρὰ ἄλλη,
γιατὶ εἶναι πολύτροπα ζῶα παρὰ τὰ ἄλλα,
παμπόνηρα, περίεργα, τεχνάτικα μεγάλα.

Ἀκούοντας παρόμοιαις παρὰξενιαῖς τοῦ κόσμου,
καὶ ἀπορῶντας γάνωντας τὰ μέτρα τοῦ νοῦ μου,
νὰ φύγω δὲν ἠθέλησα στὸν κόσμον νὰ πηγαίνω,
καὶ ἔττι πάλιν γύριζα στὸ πανηγύρι ἐμβάινω,
διὰ νὰ πληροφορηθῶ κομμάτι παραπάνω
εἰς τὰ τοῦ κόσμου πράγματα, νὰ τὰ καταλαμβάνω

κ' ἔβαν σοφὸν συναπαντῶ, ποῦ λέγανε Σωκράτη,
 κκι μιλὰ κοῦπα στὸ χέρι του μὲ κώνειον ἐκράτει.
 Τὸν ἐρωτῶ, τί εἶν' αὐτὸ ; μὲ λέγ' εἶναι φαρμάκι,
 ποῦ προθυμοῦμαι νὰ τὸ πλῶ ὡσὰν γλυκὸ κρασάκι·
 αὐτ'εἶν' ἡ εὐχρίστησις τῆς θείας ἠθικῆς μου,
 ὅπου λαμβάνω ἐξ αὐτῆς πετριδὸς ἰδικῆς μου·
 ὕστερα βλέπ' ἓνα τυφλόν, τὸν λέγαν Βελισάρη,
 ποῦ γύριζεν εἰς τὸ τζαρσι ὡσὰν τὸν ζιτουλιάρη·
 ῥωτῶ τινὰς διὰ αὐτὸν ἄνδρα τὸν γηραλέον·
 ὁ Βελισάριος, μὲ λέν, κκύχημα τῶν Ῥωμαίων,
 καὶ ποιός, λέγω, τὸν ἦρωα, τὸν εὐγαλε τὰ μάτια;
 ὁ φθόνος ἀπεκρίθηκην, ὅπου δὲν ἔχει ἴατια
 μ' αὐτὸς ὁποῦ πολλὰ γελᾷ τὸν λέγω, πῶς τὸν κράζουν;
 φιλόσοφον Δημόκριτον, λέγει, τὸν ὀνομάζουν.
 αὐτὸς εἶν' ἀπ' τὰ Ἄβδηρα, καὶ πάντοτε καγχάζει
 τὸν κόσμον τὸν περιγελά, ὁποῦ δὲν ἔχει χάζι,
 ἀμὴ ὁ ἄλλος διατὶ κλαίει ἐξεναντίας;
 μὲ λέν μὲ τὸν αὐτὸν σκοπόν, κλαίει ἐπ' ἀληθείας·
 κλαίει τὴν μακτιότητα τοῦ κόσμου, τὴν μωρία,
 ποῦ εἶναι θρήνων, καὶ κλαυθμῶν, καὶ ὀδυρμῶν ἀξία.

Ἔστερα μὲ ἐφώνηξε νὰ πάγω κεῖ κοντὰ του
 καὶ μ' εἶπε πῶς Ἡράκλειτον ἔλεγαν τῶνομά του.
 Καὶ μ' εἶδεξε νὰ στοχασθῶ ἓνα ποῦ λέγαν Κροῖσσον
 κεκοσμημένον μὲ λαμπρὰν πορφύραν τε καὶ βύσσον.
 Καὶ μ' εἶπε βλέπεις τὸν αὐτὸν μὲ τόσην εὐτυχίαν;
 θέλει τὸν πάρη γρήγορα Κύρος τὴν Βασιλείαν.
 καὶ σκλάβον, καὶ αἰχμαλώτον τὸν φέρει στὴν Περσίαν,
 κιῶλα τὰ πλούτη χάνει τα ποῦ ἔχει στὴν Λυδίαν.
 Βλέπεις αὐτὸν τὸν εὐτυχῆ τύραννον τῶν Σαμίων,
 τὸν Πολυκράτην τὸν λαμπρὸν εἰς τὸν παρόντα βίον·
 αὐτὸν ὀλίγον ἔπειτα τὸν ἀνασκολοπίζει
 ὁ Ἄρταφέρνης ἡγεμῶν, στὴν φοῦρκαν τὸν φουρκίζει.
 Βλέπεις καὶ τὸν Ἀντώνιον τὸν Καίσαρα τῆς Ῥώμης,
 ὡς Ἄρην τὸν πολεμικὸν μετὰ πολλῆς τῆς τόλμης,
 τὸν νικημένον νικητὴν τῆς ζώσης Ἀφροδίτης,
 τῆς Κλεοπάτρας τῆς κλεινῆς, ποῦ εἶναι ἐραστῆς τῆς;
 Κλάψαι κ' αὐτὸν, κ' αὐτὴν μαζί, ὅτι σὲ λίγον χρόνον
 χάνουν ὁμοῦ καὶ τὴν ζωὴν, καὶ ἔρωτα, καὶ θρόνον.
 ὁ Αὐγουστος Ὀκτάβιος θέλει τὸν καταστρέψει

κ' αὐτὴν τὴν Κλεοπάτραν του θέλει τὴν θρικήμβουσει·
 ἂν ὄχι ζῶσα, μάρμαρον στὸν θρικήμβον ὑπάγει,
 μαζί μὲ τὴν ἀσπίδα τῆς π' ὄβαλε νὰ τὴν φάγη·
 Ἄφινω τοὺς τοῦ τωρινῶ καίρου ἄνδρας ἐνδόξους
 ἀθλίους καὶ πικντλήμονας στὸ τέλος καὶ ἀδόξους
 καὶ ὄχι μόνον ἄδοξον αὐτοὶ ἔλαβον τέλος
 ἀλλὰ σκηρὸν ἐλευσινὸν τὸ τοῦ θανάτου βέλος,
 Αὐτὸ εἶναι τὸ θέκτρον, παιδάκι μου, τοῦ κόσμου
 κι' ὅταν αὐτὸ τὸ στοχασθῶ μὲ μέτρα τοῦ νόδου μου,
 μὲ πέρνουσι τὰ κλάματτα, καὶ κρουνηδὸν δακρυῶν
 κι' ὄχι πῶς τῶνα φυσικὸν τὸ νὰ μοιρολογίζω.

Αὐτὰ ἐγὼ ἀκούοντας, καὶ βλέπων μὲ τὰ μάτια,
 ἄρχισα νὰ θρηνηῶ κ' ἐγὼ μὲ ὅλα μου τὰ σάρτια
 καὶ ἔλεγα ἐν ἑμαυτῶ τέτοια τὰ τοῦ κόσμου,
 κ' ἐγὼ ἐπῆγα σὰν τυφλὸς κ' ἐμπλεξέ ἀπατός μου!
 δὲν ἦρκει ν' ἄμαι μοναχὸς, πῆρα καὶ σύντροφό μου
 εἰς τὰ τοῦ κόσμου βάρταναν ν' ἄχω φορτῶ διπλό μου·
 ὅμως αὐτὴ ἡ σύντροφος τοῦ βίου μου μαι λέγει
 μὲ ἄκραν γενναϊότητα χωρὶς ποσῶς νὰ κλαίγη·
 σιώπα, ἄνδρα μου, μοὶ κλαίει, ξεύρω ἓνα σεκρέτο
 κ' ἂν νὰ τὸ μάθης ἀγαπᾷς, τὸ λέγω, κι' ἀκούσαι το.
 Στὸν πίθον ὅπου τζάκισεν ἡ πύγκκος Πικνδῶρα
 ποῦ ἦτον ἀπ' τὴν ἴδιαν, τὴν ἐδικὴν μου χώρα
 μὲ εἶπε πῶς νὰ ἔμεινε ἐλπίδα εἰς τὸν πάτο,
 λοιπὸν ἰδοὺ ποῦ τῶχαμεν, νὰ τὸ σεκρέτο, νᾶτο·
 ὅσην κ' ἂν περᾶσωμεν στὸν κόσμον τυραννίδα
 ἔχομεν καὶ παρηγοριὰ ἔχοντες τὴν ἐλπίδα
 καὶ καθὼς πέρασαν πολλοί, ἔτζι καὶ μεῖς περνοῦμεν

Εὔγε Πικνδῶρα, λέγω τῆς, ὄχι τρελλῆ Πικνδῶρα,
 ὡτὰν ἐκείνην ὅπου λὲς ἀπ' τὴν δικὴν σου χώρα,
 ἐσὺ μὲ λὲς ἀληθινὰ ἓνα σωστὸ σεκρέτο,
 ὁποῦ ποθὲν δὲν τῶμαθα ἐτοῦτο, παρὰ φέτο.
 Ὅμως ἠξέσεις τί θὰ πῆ, καὶ νὰ μὲ συμπαθήσης,
 πῶς θέλεις ἓνα νηστικὸν νὰ τὸν παρηγορήσης,
 λέγωντας Ἰνσαλάχ, Σινιόρ, ἐσὺ θέλεις χορτάσης
 καμνιὰ φορὰ μὲ φαγητά, νὰ φᾶς καὶ νὰ θαυμάσης·
 πλὴν ἄλλο εἶναι τὸ νὰ τρῶς κ' ἄλλο τὸ νὰ ἐλπίζης·
 μὲ τὴν ἐλπίδα τὴν κοιλιὰν ποτὲ δὲν τὴν γεμίζεις·

ὄμως ὄλοσθ' ὡς ζήσωμεν κ' ἡμεῖς καθὼς οἱ ἄλλοι,
ὁ κόσμος ἐκ μιᾶς ἀρχῆς εἶχε αὐτὸ τὸ χάλι
ὄμως προτοῦ νὰ φύγωμεν ὡς πᾶμε γιὰ σέρι,
ἀκόμη νὰ γλενδίσωμεν σ' αὐτὸ τὸ πανηγῆρι,
ἴσως καὶ ἀγοράσωμεν κανένα τεφαρίκι,
ἀπ' τὴν ἐλπίδα πλιότερο νὰ ἔχη ζαριφλίκι.

Γυρίζοντας λοιπὸν ἡμεῖς σ' αὐτὸ τὸ πανηγῆρι
καὶ βλέποντες ἐδῶ κ' ἐκεῖ, καὶ κἀνοντες σέρι,
ἀκούμεν καὶ μᾶς προσκαλοῦν μέσα σ' ἓνα σχολεῖον
ποῦ ἦτον τῶν ἐπτὰ σοφῶν Ἑλλάδος τὸ Μουσεῖον.
Ὁ ἓνας ἦτον λίνδιος Κλεόβουλος τὴν κληῖνι,
τὸ μέτρον μᾶς ἐχάρισε νὰ ἔχωμεν εἰς χρῆσιν·
δὲ ἄλλος Χίλων τοῦνομα, ἐκ Λακεδαιμονίας,
γνώθι σαυτὸν μᾶς ἔδωκε μετὰ περιχαρίας,
λέγωντας πῶς τὸ μάθημα ἐτοῦτο εἶναι θεῖον
κ' ἀπ' ὅλα τὰ μαθήματα καλλήτερο περδίο.
Ὁ ἄλλος ἀπ' τὴν Κόρινθον Περίανδρος τὴν κληῖνι,
μηδὲν ἄγαν μᾶς ἔμαθε μὲ ἄκραν σωφροσύνην,
τούτέστι μὲ ὑπερβολὴν μηδὲν νὰ ἐκτελοῦμεν,
μήτε μὲ βίαν περισσὴν, διὰ νὰ εὐτυχοῦμεν·
ὁ δὲ Σόλων ἐξ Ἀθηνῶν κοιτάζετε μᾶς εἶπε
πάντα τὸ τέλος τῆς ζωῆς στὸν νοῦν σας νὰ μετρήτε,
γιατὶ δὲν μακαρίζεται μηδεὶς πρὸ τοῦ θανάτου,
ἂν δὲν ἰδοῦμεν πῶς θὰ πᾶν καὶ τὰ ὑστερινά του.
Ὁ Βίας δὲ ὁ Πριηνεὺς νὰ ξεύρετε μᾶς εἶπε
πῶς τοὺς κακοὺς ἀπ' τοὺς καλοὺς πλιότερους θεὸς νὰ βρῆτε.
Θαλλῆς δὲ ὁ μιλήσιος νὰ φεύγετε μᾶς εἶπε
πάντοτε τὴν ἐγγύησιν, μὴν κατηγορηθῆτε
μὴν πλεξέτε σ' ἄλλου δεσμά, χωρὶς καμμίαν χρεῖαν
νὰ βγάλετ' ἄλλον, καὶ ἐσεῖς νὰ πέσετε σ' αἰτίαν.

Αὐτοὺς λοιπὸν τοὺς θησαυροὺς βγάξω νὰ τοὺς πληρώσω
καὶ ἐρωτῶ πόσα φλωργὰ γυρεύουν νὰ τοὺς δώσω ;
Ἐκεῖνοι μ' ἀπεκρίθησαν πῶς ἄσπρα δὲν γυρεύουν,
μόνον νὰ τοὺς φυλάξωμεν στὸν νοῦν μᾶς συμβουλεύουν.
Ἔστερα μᾶς ἐφώναζεν ἓνας νὰ μᾶς ῥωτήσῃ
ἂν θέλωμεν μνῆν θαυμαστὴν πέτραν νὰ μᾶς πωλήσῃ
τί πέτρα εἶπομεν αὐτὴ τιμῆς τόσον τιμίας ;
αὐτὴ ἡ νᾶνκι βέβαια διαμάντι τῆς Ἰνδίας

ὄχι δὲν εἶναι λέγει μᾶς διαμάντι τῆς Ἰνδίας
αὐτ' εἶναι πέτρα θαυμαστὴ, πέτρα φιλοσοφίας
ὅποιος βαστὰ ἀπάνω του ἀπὸ τὸν λίθον τοῦτον
τὸν κόσμον τὸν καταφρονεῖ, τὴν δόξαν, καὶ τὸν πλοῦτον,
καὶ ζῆ βίον μακάριον μετὰ ἐλευθερίας,
εἰς τὰ τοῦ κόσμου πράγματα δὲν ἔχει προσπαθείας·
αὐτ' εἶναι πέτρα θαυμαστὴ ἢ τῆς ἐλευθερίας
καὶ τὴν ἀγοράζω κ' ἐγὼ μεθ' ὅσης προθυμίας,
πλὴν ἔφθασα νὰ πανδρευθῶ, ἀγόρασα γυναῖκα
κιᾶν δώσω καὶ φλωργὰ πολλὰ ἕως χιλιάδες δέκα,
ἐλευθερίαν δὲν μπορῶ πλέον νὰ ἀγοράσω,
ὕπὸ ζυγὸν θὰ βρίσκομαι σχεδὸν ὡς νὰ γερᾶσω·
ἓνας π' οὗτο ἀνύπανδρος ἐκεῖ ἐπῆρε μέτρα
καὶ ἔκαμεν ἀπόφασιν κ' ἀγόρασε τὴν πέτρα
διὰ νὰ ζήσει ἡσυχᾶ μετὰ ἐλευθερίας
καὶ νὰ μὴν ἔχη παντελῶς τοῦ κόσμου προσπαθείας·
δὲν ξεύρω πῶς ἀπέρρασε, ἀλλ' ὄμως δὲν ἐστάθη
θαρρῶ κιχὺτὸς μακάριος χωρὶς νὰ ἔχη πάθη.

Τέλος πάντων ἠκούσαμεν ἓναν ποῦ διαλαλοῦσε
καὶ εἰς τὸ ἐργαστήρι του τὸν κόσμον προσκαλοῦσε
λέγωντας πῶς ἐκόντευσε νὰ παύσῃ τὸ παζάρι
καὶ νὰ πηγαίνει ὁ καθεὶς καλὸν πρᾶγμα νὰ πάρῃ
ποῦ λέγεται βελτίωσις, κ' ἂν ὁ καιρὸς περᾶσῃ
δὲν τὸ εὐρίσκει ἔπειτα τινὰς νὰ τ' ἀγοράσῃ.
Ἔτρεξα τὸ λοιπὸν ἐκεῖ μὲ κάθε προθυμίαν
καὶ ἔκαμα προβιζιὸν μέδωτε οὐ μετρίαν
πλὴν ὅσα καὶ ἂν ἔδωσα σαυτὴν τὴν πρᾶγματεῖαν
διπλὰ τὰ ἐκαζάντισα χωρὶς ἀμφιβολίαν
ἢ σύζυγός μου μοναχὰ δὲν τὴν ἔκαμε χάρι,
καὶ μ' ἀπεκρίθη εἰς αὐτὸ μ' ἓνα λεπτό της νάζι,
ὅτι τῆς μόδας δὲν εἶν' πλὴξ, αὐτὸ τὸ τεφαρίκι
ταῖς κυναίξι δὲν προξενεῖ κανένα ζαριφλίκι,
πῶς εἶναι λέγει δυνατὸν ἀπὸ τὸ ταμπιέτι
καὶ ἀπὸ τὰ καπρίτζια μου νὰ κάμω φεραέτι ;
Ἐκεῖνα ὅπου μ' ἔμαθεν ἢ μάνα μου Φροσύνη,
θὰ τὰ φυλάξω ὅσον ζῶ, στὸ λέγ' αὐτὸ πεσίνοι·
ἄλλα φρονήματα ἐγὼ δὲν βάλλω εἰς στὸν νοῦ μου,
πρᾶξ τὰ ὅσα μ' ἐβόλεν ἢ Δεσποينوῦ μακοῦ μου.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΛΕΚΤΑ

ΚΡΗΤΙΚΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ *

Ὁ Ἥλιος

Μιὰ φορά τονε μιὰ γυναῖκα καὶ δὲν ἤκανε κοπέλια. Εἴστερα ἐτάχθηκε καὶ εἶπε τοῦ Ἥλιου: «Ἥλιε μου, ν' ἀγαστρωθῶ νὰ γκάμω νὰ κοπέλι καὶ νὰ σοῦ τὸ δώσω.» Εἴστερα τῶκαμε, καὶ τὸ νέθρεψε, καὶ τῶβαλε ἔς τὸ σχολιό, καὶ τοῦ παντήχνει ὁ ἥλιος στὴ στράτα, καὶ λέει του: «Ἄμε νὰ πῆς τσῆ μάνας σου. Πότε δὲ μοῦ φέρει τὸ τάξιμο ποῦ μοῦχει ταμένο;» Πάει λέειτο τσῆ μάνας του. «Νὰ πέψης, μάνα μου, τὸ τάσιμο ποῦ ἔχεις τοῦ ἥλιου ταμμένο.» «Πέτου παιδί μου, πῶς ἐλησμόνησες καὶ δὲ μοῦ τῶπες.» Ἐπάντηξέ ντου πάλι τοῦ κοπελιοῦ ὁ Ἥλιος καὶ τοῦ εἶπε: Ἐξέχασα καὶ δὲ τζῆ τῶπα. Εἴστερα τοῦβαλε ἓνα χρυσὸ μῆλο ἔς τὸν κόρφο του, κ' εἶπε: «Τοῦτο τὸ χρυσὸ μῆλο δὲ σοῦ βάλω ἔς τὸν κόρφο σου, ὅτι νὰ σὲ ξεζώσῃ, νὰ πέσῃ, νὰ ρθῆ ἔς τὸ νοῦ σου, νὰ τσῆ τὸ πῆς.» Πάει, ξεζώνει το, πέφτει τὸ μῆλο. Θωρεῖ το ἡ μάνα του καὶ ῥωτᾷ το: «Ποῦ τῶπες;» «Ὁ Ἥλιος μοῦ τῶδωκε γιὰ νὰ μὴ λησμονήσω νὰ σοῦ πῶ νὰ τοῦ πέψης τὸ τάξιμο ποῦ τοῦ ἔαξες.» «Πέτου, παιδί μου, πῶς τῶχασες, καὶ δὲ μοῦ τῶπες.» Ἐπάντηξέν του πάλι ὁ Ἥλιος ἔς τὴ στράτα τοῦ κοπελιοῦ καὶ τὸ ῥωτᾷ: «Εἶπες, παιδί μου, τσῆ μάνας σου κειονὰ ποῦ σοῦπα;» «Ἦχασα τὸ μῆλο, καὶ λησμονήσα καὶ δὲν τσῆ τῶπα.» Βάνει του πάλι ἓνα χρυσὸ ψαλιδάκι ἔς τὸν κόρφο ντου καὶ λέει: «Ἀργὰ ποῦ δὲ σὲ ξεζώσῃ, νὰ πέσῃ, νὰ ναιστορηθῆς, νὰ τσῆ τὸ πῆς.» Ἀργὰ τὸ ξεζώνει καὶ πέφτει τὸ ψαλιδάκι, λέει: «Ποῦ τῶπες, παιδί μου, τουτονά.» Ὁ Ἥλιος μοῦ τῶδωκε γιὰ νὰ μὴ λησμονήσω νὰ σοῦ πῶ, πότε δὲ τοῦ πέψης τὸ τάσιμο ποῦ τοῦχεις ταμμένο εἶπε του ἡ μάνα του: «Πέτου παιδί μου, ὅτι νὰ σὲ ξαναρωτήξῃ, πῶς τοῦ τὸ ἔψα. Ἀπειτίς τοῦ πάντηξες καὶ τοῦπε τὸ παιδί: «Ἦπεφέ σου το, λέει.» τὸ πιάνει ποῦ τὴ χέρε ντελόγω καὶ τὸ παίρνει.

Καὶ παίρνει το, καὶ πάει το, καὶ τὸ βάνει ἔς ἓνα μπερβόλι μέσα, κ' ἀπόει φεύγει. Τὸ κοπέλι ἤκλαιγε καὶ τσαγκουροφονούντανε, καὶ ἤλεγε:

Ὡς ψήγει καὶ μαραίνεται τσῆ μάνας μ' ἡ καρδούλα,

Ἐτσὰ νὰ ψηγομαραθοῦν τοῦ Ἥλιου τὰ μαρούλια!

Κόψου, δεινδρό μου, κόψου!

* Ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Συλλόγου δημοσιευθεσμένης μετ' οὐ πολὺ συλλογῆς τοῦ κ. Γ. Ν. Ζωγραφάκη.

Ἀργὰ, πάει ὁ Ἥλιος καὶ θωρεῖ τὸ τσαγκουροφονεμένο, λέει του: Πῶς ἐτσαγκουροφονεύτηκες, παιδί μου, ἐτσὰ; λέει του τὸ κοπέλι: Τσῆ γειτόνισκς ὁ πετεινὸς ἦρθε καὶ πάλαιψε νε μὲ τὸν δικὸ μας, κ' ἐπῆγα νὰ τσῆ ξεχωρίτω, κ' ἐτσαγκουροφονέψανέ με. Τὴν ἄλλη φορὰ ξαναδρίτκει τὸ τσαγκουροφονεμένο, ξαναρωτᾷ το: Ἦντὰ χεις, παιδί μου κ' εἶσαι τσαγκουροφονεμένο; λέει του: Τσῆ γειτόνισκς ὁ κάττη; ἦρθε μὲ τὸν ἐδικὸ μας κ' ἐπκλεύγανε, κ' ἐπῆγα νὰ τσῆ ξεχωρίτω κ' ἐτσαγκουροφονέψανέ με. Εἴστερα τοῦ πκράκτισε καὶ τοῦ γρηκε καὶ κλαίει καὶ τσαγκουροφονάται, καὶ φώνιαζε:

Ὡς ἐψήγεται, μαραίνεται ττῆ μάνας μ' ἡ καρδούλα,

Ἐτσὰ νὰ ψηγομαραθοῦν τοῦ Ἥλιου τὰ μαρούλια.

Κόψου, δεινδρό μου, κόψου!

Εἴστερα τοῦ φανερώνει καὶ τοῦ λέει: Θές, παιδί μου, νὰ πῆς ἔς τσῆ μάνας σου; λέει: Θέλω. Παιρνεῖ ἓνας κόρακας καὶ τοῦ λέει: Ἐ, κόρακς; δὲν παίρνεις ἐτουτηνιὲ τῆ γκόρη νὰ τὴν πῆς τσῆ μάνας τση; λέει: Παιρνω τηνε, λέει του: Κ' ἦντὰ δὲ τρώς; λέει τὸ κραιά; τση. Κ' ἦντὰ δὲ πίνεις; Τὸ αἷμα τζῆ; λέει: Νάχης τῆ γκατάρρα μου, καὶ νὰ τρυπήσ' ὁ λαიმὸς σου. (Καὶ ἀποστοτεσὰ εἶναι τρυπημένος τῶν κοράκω ὁ λαიმὸς). Σὲ λίγη ὄρα περνεῖ ἓνα μπεριστέρι καὶ τοῦ λέει: Ἐ, περιστεράκι, δὲν παίρνεις τουτηνιὲ τὴν κόρη νὰ τὴν πῆς ἔς τσῆ μάνα; τση; Παιρνω τηνε, λέει: Κ' ἦντὰ δὲ τρώς; Τὸ ψιλὸ ψιλὸ χορταράκι τσῆ γῆς. Κ' ἦντὰ δὲ πίνεις; Τὸ κρουγὶδ κρουγὶδ νερὸ ἀποῦ τὸ κολυμπάκι; λέει του: Ἐχε τὴν εὐκή μου, καὶ νὰ ἔσαι ἄχολο* (ἀποστοτεσὰ καὶ πέρα δὲν ἔχουνε χολὴ τὰ περιστέργια). Ἦπηρέν τηνε τὸ περιστέρι κ' ἐπικίνκνε ἔς τσῆ μάνας τζῆ. Κ' εἴστερα κουραττήκανε, καὶ βγκίνουνε ἔς ἓνα κυπαρίτσι ἀπάνω νὰ ξεκουραστοῦνε. Ἀποκάτω στὸ κυπαρίτσι ἦτονε μιὰ βρύση* πάει μιὰ γκοπελικὴ νὰ γεμίση, θωρεῖ τὴν ἀσκικνιάδα τσῆ κοπελιάς ποῦτανε ἔς τὸ κυπαρίτσι, λέει: Ἐδαι, κοπέλα ποῦ ἔμαι κ' ἀπὸς μὲ πέμπουνε ἔς τὸ νερό! σπῆ τὸ σταμνὶ τζῆ. Εἴστερα πάει καὶ ἡ γιάλλη ἀδερφή τζῆ, θωρεῖ καὶ κείνη τὴν ἀσκικνιάδα, λέει: Ἐδαι κοπέλλα ποῦ ἔμαι κ' ἀπόει μὲ πέμπουνε ἔς τὸ νερό! σπῆ καὶ κείνη τὸ σταμνὶ τζῆ. Τὴν εἴστεργιὰ πάει καὶ ἡ γρά μὲ τὸ γκουνενο* ἔχνοίγ' ἀπάνω εἰς τὸ κυπαρίτσι, θωρεῖ τὴν κοπέλα; λέει: Ἐ, κεραπεριστεράκι, πῶς ἐβγῆκες ἀτὰ πάνω. — Χερόχτενα ἦβρηκα κ' ἤκαμά τχ ἓνα τρουλί κ' ἐβγῆκα. Πάει ἡ γρά, ἀνεμαζώνει χερόχτενα, κάνει ἓνα τρουλί, πάει νὰ βγῆ, χαλοῦνε, κερφώνουνε τζῆ. Ἐ, περιστεράκι πῶς ἐβγῆκες ἀτὰ πάνω! — Αὐτὰ μ' ἀζώζων κ' ἤκαμα ἓνα τρουλί κ' ἐβγῆκα. Πά' ἡ γρά, μαζώνει τ' αὐτὰ, κάνει τὰ ἔνα τρουλί* πάει νὰ τὰ πκτῆσῃ νὰ βγῆ, σποῦνε. Στὸ ὕστερο ναιγκάζεται κ' ἡ γρά, κ' ἐπῆγε νὰ πκρη φωτιά νὰ τὴν ἀψῆ ἔς τὴ βίτζα τοῦ κυπαρισσοῦ, νὰ τὸ κάψῃ, νὰ τσῆ καταβιάσῃ. Τὴν ὄρα ποῦ γύ-

ραυγε τῆ φωτιά, ἐκαταιβήκανε και μισέψανε· και τωσὲ παντήχνηι ἕνα μποντικαλάκι ἔς τῆ στράτα· λείνε ντου. Ἄνέ σοῦ παντήξη μινὰ γρά νὰ σ' ἐρωτῆ ἀνὲ μᾶς εἶδες, νὰ τσῆ λές λόγια, λόγια, νὰ ποκολώσωμε μὴ μισέ φτάξη. Παντήχνηι τὸ μποντικαλάκι τσῆ γράς, λέει: "Ἐ, μποντικαλάκι, δὲς εἶδες μινὰν κόρη μ' ἕνα μπεριστεράκι; λέει: "Ἐπαὲ μοῦ πάντηξε ἕνας σιλαμὸς μαλλί· λέει: "Ἄλλα σοῦ λέω, κι' ἄλλα μοῦ λές· δὲν εἶδες μινὰ γκόρη μ' ἕνα μπεριστεράκι; Ὡστὲ νὰ τὸ ζάνω! λέει: "Ἄλλα σοῦ λέω κι' ἄλλα μοῦ λές· δὲν εἶδες μινὰ γκόρη μ' ἕνα μπεριστεράκι; Ὡστὲ νὰ τὸ κλώσω! λέει: "Ἄλλα σοῦ λέω κι' ἄλλα μοῦ λές· δὲν εἶδες μινὰ γκόρη μ' ἕνα μπεριστεράκι; Ὡστὲ νὰ τὸ φάνω· λέει: "Ἄλλα σοῦ λέω κι' ἄλλα μοῦ λές· δὲν εἶδες μινὰ γκόρη μ' ἕνα μπεριστεράκι; λέει: Εἶδά το, μόνο γλάκι νὰ τσῆ φτάξης. Τὴν ὥρα ποῦ πιαίνανε ἔς τὸ δρόμο κ' ἐπροπατούσανε, εἶχε ἡ μάνα τζη ἕνα μπετεινὸ και βγαίνει και ἤκραζε, κ' ἐφώνιαζε. Κικικί, ἐδάρχετ' ἡ Μαρούλα μας! κικικί, ἐδάρχετ' ἡ Μαρούλα μας. Τσῆ μάνας τσῆ ἡ καρδιά ἐπόνεσαι, και πιάνει τὸ μπετεινὸ και φράσσει τον: ἔς τὸ φούρνο μέσα. Καὶ βγαίνει πάλι ποῦ τὸν ἀνηφορὰ τοῦ φούρου ἔς τὸ δῶμα κι' ἐφώνιαζε: Κικικί, ἐδάρχετ' ἡ Μαρούλα μας! κικικί, ἐδάρχετ' ἡ Μαρούλα μας! Κι' ὥστὲ νὰ ποκράξη νὰ και τῆ Μαρούλα ντω.

Τὸ Ρόδο

Μινὰ φορά τονε μινὰ γυναῖκα κ' εἶχε τρεῖς θυγατέρες· και δὲν ἐπαντρεύουντανιε· ἐπαντρεύουντανιε ἡ φτωγαῖς και ἄσημαῖς, και κείναις ἀποῦ σκνιε ὤμορφες και πλοῦτες δὲν ἐπαντρεύουντανιε. Εἴστερα ἐρωτήξανε οἱ γονεοὶ τως και τῆς εἶπανε: Κάμετε τρεῖς λαμπάδες, νὰ τσῆ κολλήτετε ἔς τὸ προσκέφαλο ττῆ κάθε μινὰς ὄντε δὰ κοιμηθοῦνε, κι' ἀπὸς νὰ τσῆ βλέπισετε, και ἐκείνη ποῦ δὰ σηκωθῆ νὰ τσῆ σβύση, ἐκείνιὰ ἀμποδίζει και τῶν ἀποδέλοιπῶ σας παιδιῶ τῆ μοῖρα. Παρακαθίζει ὁ κύρις τως και θωρεῖ τὴν καλήτερή του θυγατέρα, ποῦ λέγανε Ρόδο, και σηκώνεται και τσῆ σβύνει κι' ἀπόει θέτει πάλι.

Ἐβάλανε σκοπὸ οἱ γονεοὶ τσῆ νὰ τινὲ ξορίσουνε· και λέει τσῆ ὁ κύρις τσῆ: Νῆρθης θές, Ρόδο μου, νὰ πᾶμε ἔς τὸ γάμο ποῦ μᾶς ἔχουνε καλεσμένους; λέει: Νῆρθω. Κάνουνε ἐτοιμασίαις και ζυμώνουνε, πῶς ἤθελα νὰ πᾶνε στὸ γάμο, και παίρνει τὴν ὁ κύρις τσῆ, και ἐμισέψανε. Κ' ἐπιαίνανε, κι' ἐπιαίνανε, εἴστερα τσῆ λέει: Κατέχεις ἐδὰ, Ρόδο μου, νιὰ γκαήρης; Κατέχω, ἀφέντη. Ἐξαναπιαίνανε πάλι ἄλλο τόσο δρόμο ἀλάργο, κι' ἀπόει τσῆ ξαναλέει. Κατέχεις, Ρόδο μου, νιὰ γκαήρης; λέει: Κατέχω. Εἴστερα ξαναπιαίνανε ἄλλο τόσο κόσμο ἀλάργο· ξαναλέει τσῆ: Κατέχεις, Ρόδο μου, νιὰ γκαήρης; λέει: Δὲ γκατέχω, ἀφέντη. Ὡστὸσο

βράδουατε κ' ἤτονε μπλιὸ ἀργά· και λαχαίνει ἕνας πύργος ἔς τῆ στράτα, και τσῆ λέει: Ἐπαὲ νὰ μποῦμε νὰ ζωμείνωμε νὰ ξενυχτίσωμε. Κρεμῆ αὐτὸς ἔς τὸ παραθύρι ποπάνω, ἀπόξω ἕνα φλασκὶ χωστὰ και δὲν τὸν εἶδε, και λέει τσῆ: Κάθου, παιδί μου, παδά, και γὼ δὰ πᾶ' νὰ κόψω ξύλα νὰ φέρω νᾶψωμε τῆ φωτιά· λέει τσῆ: Ὡστε νὰ γρηκᾶς τσῆ μαναρὲς κάτεχε πῶς κόβγω τὰ ξύλα· ὅτι νὰ μὴ τζῆ γρηκᾶς μπλειὸ, τοτετὰ ἐρχομαι. Κάθεται αὐτῆ, χτυπῆ ἀέρως τὸ φλασκί, θωρεῖ πῶς εἶνε μαναρὲς· ἀνημένει, ἀνημένει... ἐγίνηκε πίσσα σκοτίδι· ἐνύχτισσε· ἐστενοχωρούντονε και δὲν εἶχε μπλειὸ νᾶ νὰ γενῆ προβαίνει ἀπὸ τὸ παραθύρι νὰ δῆ ἦντα κάνει και δὲν ἐπήγινε γλήγορα, και θωρεῖ ἔς τὸ παραθύρι και χτύπη τὸ φλασκί! και πορίζει ὄξω και ἠκλαιγε· κ' ἐμίσειψε, κ' ἐπήγινε, κ' ἐπήγινε· και θωρεῖ μινὰ φωτιά τῆ νύχτα, και πᾶει και ἦτονε μάντρα, και ἦσανε βοσκοί, και λέει τως: Νὰ ζωμείνω και γὼ μὲ τοῦ λόγου σας ἐπαδά, γκατὶ νὲ νύχτα και δὲ γκατέχω ποῦ πᾶω, ὥστε νὰ ζημερωση; λέει: Ξώμεινε. Τῆ νύχτα σηκώθηκε ἡ μοῖρά τζη, και πᾶει και σφάζει ὄλο τὸ κουράδι ἔς τῆ μάνδρα, κι' ἀπόει τσῆ βᾶνει στὸ προσκεφαλάδι τὸ μχαῖρι και ἕνα γκόμπο ριάλια και φεύγει. Σηκώνουνται οἱ βοσκοὶ τὴν αὐγῆ νὰ ῤμέξουν τὰ ὄζα, βρίσκουντα ὄλα σφαμένα· γκαξέρουνε ἐκεῖα ποῦ κείτουντονε ἡ κοπελιά, θωροῦνε ἕνα σπαθὶ ἔς τὸ προσκεφαλάδι τζη ἡματωμένο. Εἴστερα τινὲ μκλώνανε, κ' ἐπόμεινε περίλυπη· λένε: Ντὰ δὲ και τὸ μχαῖρι ποῦ εἶνε ἡματωμένο ἔς τὸ προσκεφαλάδι σου; ἐτὸ τᾶσφαζες· λέει: Σωπᾶτε και γὼ δὰ σᾶς τὰ πλερώσω. Ἐπλέρωσὲ τζη κι' ἀπόει μίσειψε. Ἐπήγινε, ἐπήγινε, ἐπήγινε, και προπάτιε ὄλη νύχτα, και εἴστερα βραδιασθηκε πάλι, και ἐπήγινε πάλι και θωρεῖ μινὰ φωτιά· και πᾶει, και ἦσανε ζευγάδες· λέει τως: Νὰ ζωμείνω και γὼ μὲ τοῦ λόγου σας, νὰ ξενυχτίσω, γκατ' εἶμ' ἀμοναχή, λένε: Ὡσαν ἦτuchs, ξενύχτισε. Τὴν αὐγῆ σηκώνεται πάλιν ἡ μοῖρά τζη και σφάζει ὄλα τὰ ζευγάργια, και τσῆ βᾶνει τὸ μχαῖρι ἡματωμένο ἔς τὸ προσκεφαλάδι κ' ἕνα γκόμπο ριάλια ἔς τὸ γκόμπο τζη. Σηκώνουνται οἱ ζευγάδες τὴν αὐγῆ νὰ τὰ ταῖσουνε και βρίσκουν τὰ ὄλα σφαμένα· ἐκλίγανε και ὀδύρουντανιε. Εἴστερα θωροῦνε τὸ μχαῖρι ἔς τὸ προσκεφαλάδι τζη ἡματωμένο· λέει ἡ κοπελιά: Μάντε μου και σᾶς τᾶσφαζα, δὰ σᾶς τὰ πλερώσω· ἐπλέρωσέν τως τὰ κι' ἀπόει μίσειψε. Ἐτηκώθηκε κ' ἐπήγινε, κ' ἐπήγινε, και ἔς ἕνα μποταμὸ θωρεῖ ἕνα ἀσκέρι γυναῖκες· ἐγλάκα κ' ἤφταξε τῆ μπισυνῆ· πιάνει και βωτῆ τινε: Ἦντα γυναῖκες εἴστε σεῖς, και ποῦ πᾶτε; λέει: Δὲν εἶμαστανε μεῖς γυναῖκες· λέει: Κιαμιντᾶστε; λέει: Ἐμεῖς εἶμαστανιε ἡ Μοίραις τῶ Μοιράδω, ἡ Μοίραις τῶν ἀρχόντισσω και τῶ νοικοκεράδω· λέει: Κ' ἐμένα ἡ μοῖρά μου ἐπαδά νὲ; λέει: Ἐπαδά· λέει: Νὰ μοῦ τινὲ δειξῆς γκατὶ μοῦχει πολλὰ τύρηννα ζωμένα· λέει: Θωρεῖς τινε κεινιέ; λέει: Θωρῶ τινε. Κεινιὰ νὲ· μὲ θωρεῖς; ἀπὸ κειὰ ποῦ δὰ τινὲ

πιάσης καλὰ νὰ τὴν κρατῆς γιατί δὲ σοῦ φύγη· ἐκείνη δὲ σοῦ λείει : Μεταπιάστέ με, μὰ σὺ ποκεῖς ποῦ δὲ τὴν κρατῆς μὴν τῆ μεταπιάσης γιατί δὲ σοῦ φύγη· ἐκείνη δὲ σοῦ χαρίζη κόσμους, ὅ,τι κι' ἀνὲ θέλης, μὰ σὺ πρᾶμμα μὴ τζῆ ζητᾶς, μόνο τὸ κουβράκι τὸ μετᾶξι ποῦχει 'ς τὴ τζέπη τζῆ. Πάει, πιάνει τὴνε· λείει : Μετάπιαστέ με, λείει : Δὲ σὲ μεταπιάνω· μάντε μου καὶ σὲ 'πιασα καλὰ δὲ σὲ σάσω, γιατί καλὰ μ' ἔχεις καὶ σὺ σασμένη καὶ μοῦχεις πολλὰ τύραννα ἀξωμένα. Δίδει τση χαρίσμηκα, ὅ,τι κι' ἀνὲ τζῆ 'διδε πρᾶμμα δὲν ἤθελε, μόνο τση λείει : Δὲ θέλω ἄλλο πρᾶμμα μόνο τὸ κουβράκι τὸ μετᾶξι ποῦ 'χεις εἰς τὴ τζέπη σου· λείει : Μεγάλο ζήτημα μοῦ ζήτηξες, μὰ ἦντα δὲ κάμω· νὰ σοῦ τὸ δώσω θέλω. "Ἠπῆρέ ντο καὶ μίσεψε, κ' ἐπήγαινε . . . βγάνει τὴνε ἢ μοιρὰ τζῆ καὶ πάει σὴ μινὰ μπολιτείε· καὶ ἦτονε ἓνα βασιλιόπουλο· καὶ ἦτονε ἀρραβωνιασμένο· καὶ εἶχε τελάλη ἐβγαρμένο καὶ ἐτελάλιζε : Ποιὸς ἔχει μετᾶξι· νὰ μοῦ πουλήση νὰ βράψη τὸ βασιλιόπουλο τσ' ἀρραβωνιαστικῆς ντου τὴν ἀλλαγῶν! . . . Πηλοῦται αὐτὴ καὶ λείει : "Ἐγὼ 'χω μὰ θέλω τοῦ βάρου του. 'Ἐπῆγε νὰ τὸ πάρη, βάνει το 'ς τὸ τεραζί, βάνει γρόσα ποῦ τὴν ἄλλη μπάντα, ὅσα κι' ἂν ἤθανε δὲν ἐσηκώνουντονε· (κ' ἦτονε λείει σὰν τ' αὐτό). Εἴστερα μπῆκε τὸ βασιλιόπουλο καὶ σηκώθηκε. 'Ἀπῆτις καὶ γίνηκε ἐτσά, λείει : Δὲν παίρνω κεινιά ποῦθελα πάρω, μόνο δὲ πάρω τουτηνιά. "Ἠπῆρέντηνε εἴστερα καὶ τὴν εἶχε· καὶ αὐτὴ ζητᾶ 'ς τση μάνας τζῆ νὰ πάη. Εἴστερα σηκωθήκανε καὶ πάνε 'σὰν ξένοι, καὶ γύρευγε κονάκι νὰ κονέψη 'ς τση μάνας τση· καὶ λείει ἢ μάνα τζῆ τση δούλας : "Ἄμε νὰ παρασύρης τ' ὀρνιθόσπητο, νὰ πᾶνε πειὰ νὰ κονέψουνε. 'Ἀνημένουνε τζῆ νὰ μισέψουνε, δὲν ἐμισεύανε. Πάει ἢ δούλα, λείει τζῆ ἢ μουσαφίρισσα : "Ἄμε νὰ πῆς τση κερᾶς σου ἀνέχη δουλιὰ νὰ μοῦ δώση καὶ κᾶνω· λείει τζῆ : Πάρε τ' ἀδράχτι νὰ τση τὸ πᾶς νὰ κλώθη· λείει : Δὲ γατέχω 'γὼ νὰ κλώθω· λείει : Κι' ἀμὲ ἦντα δουλειὰ κατέχεις ; λείει : 'Ἀνεραψίδι ἀνέχετε. Πάει λείει το τση κερᾶς τση ἢ δούλα· λείει τση δούλας : Νὰ πιάτης τοῦ 'Ρόδου τὴ μεσοζετελεμένη κῶτα νὰ τση τὴν μπᾶς νὰ τὴ ξετελέψη. Πάει τση τὴν κῶτα κ' ἤπικσε καὶ τὴν ἤραφτε, κ' ἀπόει ἤκλαιγε καὶ ἤλεγε : Κῶτα μου μεσανέρραφτη καὶ μεσανερραμμένα, πόσον καιρό 'σουν ἄραφτη κι' ἀκόμη μ' ἀνημένεις ! Γροικᾶ το ἢ δούλα, λείει το τση κερᾶς. "Ἦρου, κερὰ, καὶ λοπῶς εἶνε τὸ 'Ρόδο σας ! 'Ἐτοσεὰ σηκώθηκε ἢ μάνα τζῆ καὶ πῆγε, κ' ἐγκαλιεστήκανε καὶ ποθᾶ· νανε δμάδι.

ΜΥΘΟΙ ΤΟΥ ΦΛΩΡΙΑΝΟΥ

Α'.

"Ο κισσὸς καὶ ὁ θύμος

(I, 15)

«Πόσον σὲ λυποῦμαι, δύσμοιρον φυτόν !,
εἶπεν εἰς τὸν θύμον ὁ κισσὸς ποτέ·
εἰς τὴν γῆν ἀπλοῦσαι ὡς τι ἐρπετόν
καὶ τὸ στελεχὸς σου, θύμε μου κοντέ,
ὡς τὰ εὐτελεῆ στελέχη,
μόλις ἐκ τῆς γῆς ἐξέχει !

'Ἄλλ' ἐγὼ εἰς δρυὸς ὑψίστας, εἰς τὰ δένδρα τοῦ Διός,
ἐπιβρίπτων τὸν κορμὸν μου ἀνυψοῦμαι πρὸς τὰ νέφη
καὶ ἐμὲ ἢ αὔρα τρέφει !»

— «Ναί, ὁ θύμος ἀπεκρίθη πρὸς τὸν φίλον τῆς δρυὸς,
τὸ ἀνάστημά σου ἔχει μέγα ὕψος ὡς γνωστὸν —
καὶ περὶ αὐτοῦ βεβαίως δὲν φιλονικῶ πρὸς σέ·
ἀλλ' ἐγὼ ὡς στήριγμά μου ἔχω μόνον ἐμαυτόν,
ἐν ᾧ σὺ χωρὶς τοῦ δένδρου, ὑπερήφανε κισσέ,
ὅπερ πάντοτε στηρίζει τὸ ἀδύνατόν σου σῶμα,
ταπεινότερον θὰ εἶρπες εἰς τὴν γῆν καὶ εἰς τὸ χῶμα.»

'Ἐκδύται καὶ σχολιασταὶ καὶ μεθερμηνευταί,
ὕμεις οἱ ἑλληνίζοντες καὶ οἱ λατινισταί
ἐν ταῖς μακραις εἰσαγωγαῖς βιβλίων ἐπισήμων,
μὴ λησμονεῖτε τὸν κισσὸν καὶ τὸν πτωχὸν μου θύμον.

Β'.

"Ἐχιδνα καὶ βδέλλα

(IV, 5)

"Ἐχιδνα ποτέ πρὸς βδέλλαν ἔλεγε μετ' ἀπορίας :
«Πῶς ἐνίοτε ἢ Τύχη σπείρει τὰς διαφοράς !
Σὲ ὁ κόσμος ἔχει φίλην, ἀλλ' ἐμὲ μετὰ δειλίας
ἀποφεύγει ἰσχυρᾶς
καὶ ζητεῖ, ἂν δυνηθῆ,
καὶ ἐκ τῆς ζωῆς μου ἔτι ὁ σκληρὸς ν' ἀπαλλαχθῆ.»

σὲ δὲ ἔταν τις συλλαβὴ
τὴν πληγὴν σου δὲν φοβεῖται
καὶ τὸ αἷμά του τροφήν σου νὰ παρέχῃ προθυμεῖται·
καὶ ἐν τούτοις ἐκ τῶν δύο ἡ αὐτὴ προκύπτει βλάβη.»
— «Ὅχι δά, τῇ ἀπεκρίθη ἡ τοῦ ὕδατος πολίτις,

ἀληθείας δὲν κηρύττεις·
ἡ πληγὴ σου φαρμακεύει,
φίλη μου ἀγαπητή,
καὶ ἡ ἀμυγλή μου μόνον ὠφελεῖ καὶ θεραπεύει·
πῶς νὰ μὴ εὐαρεστῇ;

Δι' ἐμοῦ ὁ κόσμος βλέπει τὴν προτέραν του υγείαν,
ἐν ᾧ σὺ ἐξαποστέλλεις εἰς τὸν Ἄδην κατ' εὐθείαν
καὶ τὸν μᾶλλον ὑγιῇ
πρὸ μικροῦ ἐν τῇ ζωῇ :

Διαφέρομεν—καὶ μάτην, φίλη μου, παραπονεῖσαι·

Εἴμ' ἐγὼ ἰατρικὸν
καὶ σὺ, ἔχιδνά μου εἶσαι,
δηλητήριον κακόν.

Διαφέρομεν πολὺ!

— Τί ὁ μῦθός μου δηλοῖ,

Τὸν μῦθον πάντες ἐννοεῖτε :
ὡς ἔχιδνα μὲν δηκτικὴ
ἡ σάτυρα ὑπονοεῖται,
ὡς βδέλλα δὲ ἡ κριτικὴ.

Γ'.

Ζεὺς καὶ Μίνως

(V, 19)

Πρὸς Μίνωα τὸν δικαστὴν ὁ Ζεὺς ποτε ἐλάλει :

« Υἱέ μου, σὺ ὁ ἐλεγκτὴς τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων,
ἐξήγησαί μοι διατὶ τοῦ ἄδου ἡ ἀγκάλῃ
σχεδὸν δὲν ἔχει τόπον

νὰ περιλάβῃ τοὺς πυκνοὺς κακούργους, ὧν τὰ σμήνη
ἡ Ἄτροπος σοὶ ἀπευθύνει.

Τίς μάχεται τὴν ἀρετὴν τοσοῦτον δλεθρίως ;

Τίς προκαλεῖ διαφθοράν τοσοῦτον μαιφόνον ;

Μὴ τὸ συμφέρον ; » — « Ἀπαγε, ὦ πάτερ. — « Τότε ποῖος ; »

— « Ἡ ὀκνηρία μόνον ».

Σταμάτιος Α. Βάβλης

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ

Περὶ τοῦ γένους Μαχμοῦτ πασᾶ τοῦ Μιχάλογλου. —

Ἐν τῇ τοῦ Κριτοβούλου ἱστορίᾳ, ἣν ὁ κλεινὸς Κόζρολος Μύλλερὸς ἐξέδωκεν ἐν τῷ Ε' τόμῳ τῶν *Λειψάνων τῶν Ἑλλήνων ἱστορικῶν*, ἀπαντᾷ χωρίον τι εἰς τὸ γένος ἀναφερόμενον τοῦ περιφήμου Μαχμοῦτ πασᾶ Μιχάλογλου, τοῦ μέγιστα συντελέσαντος εἰς τὰς κατακτῆσεις τοῦ τρομεροῦ πορθητοῦ Μεχμέτη τοῦ Β', οὐτινος καὶ σύγγαμβρος ἐτύγχανε. Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίον κεῖται ἐν τῷ Α' βιβλίῳ κεφ. ογ'. τῆ; εἰρημένης ἱστορίας, ἔχον οὕτω: « ἀντικαθιστᾶ δὲ εἰς τὴν τούτου [τοῦ Ζαγάνου] τάξιτι καὶ ἀρχὴν καὶ τῶν ὄλων πραγμάτων ἐπιμέλειαν τὸν ἐπὶ τῆτέτρα θυγατρὶ αὐτοῦ κηδεστὴν Μαχμουῦτα, ἄνδρα τὰ πρῶτα μὲν φέροντα τοῦ γένους Ῥωμαίων πρὸς τε πατρός καὶ μητρός (ὁ δὲ γε πρὸς πατρός πάππος αὐτῷ Φιλαρινὸς καὶ τῆς Ἑλλάδος ἦρχε καὶ τῇ τοῦ Καίσαρος ἀξία ἐτετίμητο), οὕτω δὲ φύσεως ἀρίστης λαχόντα, ὡς ἀποκρούσαι μὴ μόνον τοὺς κατ' αὐτὸν ἄπαντας, ἀλλὰ δὴ καὶ τοὺς πρὸ αὐτοῦ ἐν τε φρονήσει καὶ ἀνδρίᾳ καὶ ἀρετῇ καὶ τοῖς ἄλλοις καλοῖς κτλ. ». Ὅσον λοιπὸν ἐγὼ γινώσκω, τὸ ὄνομα Φιλαρινὸς εἶτε ὡς κυριώνυμον, εἶτε ὡς ἐπώνυμον οὐδαμοῦ τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας εὐρίσκεται. ὅθεν καὶ ὁ τοῦ Κριτοβούλου σοφὸς ἐκδότης εὐλόγως τὴν τοιαύτην γραφὴν ὑποπτον θεωρήσας κατέταξεν ἐν τῷ πίνκκι τὸ ὄνομα μετὰ τοῦ διαπορητικοῦ σημείου (?).

Τὸ κατ' ἐμὲ οὐδόλως ἀμφιβάλλω, ὅτι ἡ λέξις αὕτη γέγραπται ἐν τῷ χειρογράφῳ τεύχει παλαιογραφικῶς, ἦγουν συνεπτυγμένως, ὅπως δηλαδὴ ἐποιοῦν συνήθως οἱ παλαιοὶ γραφεῖς. Τίς ἐξ ἡμῶν λ. χ. δὲν ἀνέγνωσε καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἐντύποις βιβλίοις τῶν παλαιῶν ἐκδόσεων: οὐνός, ἄνος, ἀνινός, πῆρ, ὅς ἀντὶ: οὐρανός, ἀνθρωπος, ἀνθρώπινος, πατήρ, υἱός, καὶ τὰ τοιαῦτα; Γραπτέον ἄρα τὴν λέξιν Φιλανθρωπηνός. Τοῦτο δὲ λέγω ἄνευ δισταγμοῦ τινός, καθότι τῶν Φιλανθρωπηνῶν ὁ οἶκος, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Κριτόβουλος ἱστορεῖ, ἦν ἐκ τῶν ἐπιφανῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὴν ἐπωνυμίαν σχόντος τοῦ γενάρχου αὐτῶν ἀπὸ τῆς συνοικίας ἐν ἣ ἔκειτο ἡ μονὴ τοῦ Φιλανθρώπου Χριστοῦ, κτίσμα οὕσα τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Α' τοῦ Κομνηνοῦ. Πολλὰς δὲ καὶ ἐξόχους ὑπηρεσίας παρέσχον οὗτοι τῷ κράτει ἀπὸ τῶν μέσων ἤδη τῆς ΙΓ' ἑκατονταετηρίδος καὶ ἐφεξῆς ἕως αὐτῶν που τῶν τῆς ἀλώσεως χρόνων. Οὕτως ἐν παρδειγματι Ἀλέξιος ὁ Φιλανθρωπηνός, συγγενὴς ἐξ ἀγχιστείας τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου, ἀνεδείχθη ὑπ' αὐτοῦ πρῶτον μὲν πρωτοστράτηγ, εἶτα δὲ μετὰ τὴν νίκην, ἣν ἤρατο καταναυμαχίᾳ ἐν τῷ Πελαγονικῷ (Παγασητικῷ) κόλπῳ τὸν στόλον τῶν ἐξ Εὐβοίας καὶ Κρήτης ἐξορμησάντων Λατ

τίνων, ἐτιμήθη τῷ τοῦ μεγάλου δουκὸς ἀξιώματι. Τὸν ἄνδρα τοῦτον ὁ μὲν Πυχμύρης γεραρὸν καὶ γενναῖον καλεῖ, ὁ δὲ Γρηγορᾶς στρατηγικὸν καὶ δεινὸν τὰ πολέμια, ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ μέγαν γενόμενον κατὰ τὰς μάχας τῶν Τούρκων, κτλ. (Ἀκρόπολ. νθ'. — Πυχμ. εἰς Μιχ. Παλκιολ. Β', ιγ'. Γ', ις'. Δ', κς'. λ β'. καὶ Ε', α'. — Γρηγορ. Δ', θ' καὶ Γ', η'). Ἐτερος Φιλανθρωπηνὸς πιγκέρης τὸ ἀξίωμα (βασιλικὸς οἰνοχόος) μνημονεύεται ἐπὶ Ἀνδρονίκου τοῦ νεωτέρου (Κάντακουζ. Β', κθ'). Ἐν ἔτει δὲ 1446 διοικητῆς Πατρῶν ὑπῆρχεν Ἀλέξιος Φιλανθρωπηνὸς ὁ Λάσκαρης, τὴν Βοστίταν πρότερον διοικήσας (Φραντζ. Β', γ' καὶ ιθ.). Τελευταῖος δὲ μνημονεύεται Γεώργιος ὁ Φιλανθρωπηνός, ὃν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος πέμψας σὺν τοῖς παρασήμοις εἰς Σερβίαν ἀνηγόρευσε δεσπότην αὐτῆς τὸν Γεώργιον (Δούκ, σελ. 116.), καὶ εἶναι πιθανῶς ὁ αὐτὸς ὁ καὶ συνακολουθήσας τῷ αὐτοκράτορι τούτῳ μεσά(ω)ν (ὑπουργός) εἰς τὴν ἐΦλωρεντίᾳ διαβόητον Σύνοδον (ἴδε Συροπούλου ἱστορ. τῆς Φλωρεντ. Συνόδ. σελ. 82 καὶ 88).

Ἐκ τῶν ἐκτεθέντων λοιπὸν γίνεται δῆλον, ὅτι τῶν Φιλανθρωπηνῶν ὁ οἶκος δὲν ἐξέλειπε μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων τῆς πολυδακρύτου αἰχμαλωτικῆς τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, ὡς εἶπα καὶ ἀνωτέρω· ὥστε κατ' ἐμέ, οὐδεμία ἀμφιβολία λείπεται, ὅτι ὁ Μυχμούτ πασσαῖς ἦν Φιλανθρωπηνὸς τὸ γένος. Σημειωτέον δέ, ὅτι *Triballon* (Σέρβον) τὰ *μητροθέον* λέγει αὐτὸν ὁ Χαλκοκοκινδύλης (σελ. 436.) Ἄλλ' ἀξιοπιστοτέρη φαίνεται ἡ τοῦ Κριτοβούλου μαρτυρία καθὸ συγχρονήσαντος τοῖς ὑπ' αὐτοῦ ἱστορουμένοις. Γνωστὸν δὲ ὅτι μία τῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως συνοικιῶν εἶναι τοῦ Μυχμούτ πασαῖ ἐπάνυμος, ἀπὸ τοῦ αὐτόθι ἀνεγεγενημένος ὑπ' αὐτοῦ φερωνύμου τζαμίου.

Ἰ. Σακκελίω

Διόρθωσις ἐσφαλμένων ἀποδόσεων.— Ἐν τῷ τελευταίῳ φυλακίῳ τῆς ἐν Παρισίοις ἐκδομένης *Revue Numismatique* (Γ' Σειρᾶ, τόμος β', τετάρτη τριμηνία σελις 400) ὁ κ. Boutkowschi μετ' ἀξιοπαίνου ζήλου ἀναλαμβάνει τὴν δημοσίευσιν ἀνεκδότων νομισμάτων προικίζων οὕτω τὴν Ἑλληνικὴν νομισματολογίαν. Ὁρεῖω ὅμως ἐνταῦθα νὰ ποιήσω δύο παρατηρήσεις ὅσον ἀφορᾷ τὴν δημοσίευσιν ταύτην.

α) Ἀποδίδει νόμισμα εἰς τὴν Κηρισίαν τὴν γνωστὴν ἡμῖν καὶ προσφιλεῖ ἑρινὴν διαμονήν, πλουτίζει δ' οὕτω τὴν νομισματικὴν δι' ἀνεκδότου πόλεως, ὅπερ ἂν ἦτο ἀκριβὲς ἡ Κηρισία θὰ ἀπέκτα μείζονα τοῦ δέοντος σημασίαν, διότι οὕτω θὰ ἦν ὁ μόνος ἀρχαῖος δήμος τῆς Ἀττικῆς ὅστις ἔκοψε νομίσματα. Ἀλλὰ τὸ νόμισμα τοῦτο δὲν εἶναι τῆς Κηρισίας ἀλλὰ τῆς Ἀπαμειᾶς τῆς Φρυγίας ἀφ' οὗ ἐλλείπει τὸ ὄνομα τῆς πόλεως, τὸ δὲ ὄνομα ΚΗΦΙΞΙΩΝ εἶναι ὄνομα ἀρχοντος ὡς ῥητῶς ἀναφέρεται ἐν τῷ Mionnet (Γ. Δ'. ἀρ. 202 καὶ 221) καὶ ὡς καταφάνεται καὶ ἐκ νομι-

εμάτων τῆς συλλογῆς τοῦ πατρὸς μου ὑπὸ τὸν αὐτὸν τύπον ἀκριβῶς ὡς τὸ εἰς τὴν Κηρισίαν ἀνακριβῶς ἀποδιδόμενον.

β) Ἀποδίδει νόμισμα τῆς Πλαυτίλλης εἰς τὴν Μαγνησίαν τῆς Ἰωνίας ἐνῶ τοῦτο εἶναι προφανῶς νόμισμα τῆς Αἰγίνης. Ὅμοιον δὲ πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Βουτκόσκη περιγραφόμενον νόμισμα κατέχει ὁ πατήρ μου ἐν τῇ συλλογῇ του μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ΑΙΓΕΙ-ΝΗΤΩΝ. Μ. Π. Λάμπρος

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Σεπτέμβριος, Ὀκτώβριος, Νοέμβριος.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

Συνεκροτήθησαν κατὰ τοὺς μῆνας Σεπτέμβριον Ὀκτώβριον καὶ Νοέμβριον τέσσαρες τακτικαὶ συνεδρίαι τοῦ Συλλόγου ἤρξαντο δὲ καὶ τὰ ἀναγνώσματα καὶ ὠμίλησαν εἰ ἐξῆς κατὰ τὸν Νοέμβριον.

Ὁ κ. Ἀχιλλεὺς Παράσχος τακτικὸν μέλος ποιητικὴν μελέτην ἐν περιπάτῳ.

Ὁ ἀντισυνταγματάρχης κ. Ἰρ. Κοκκίδης τακτικὸν μέλος περὶ χαρτῶν.

Ὁ κ. Ἄνδρ. Παπαδιαμαντόπουλος τακτικὸν μέλος πότε θὰ ἐκ.Μπη ἡ θανατικὴ ποιητὴ.

Ὁ κ. Ἰω. Τζέτζης τακτικὸν μέλος περὶ τῶν νεωστὶ ἀνακαλυφθέντων ἀσματικῶν ἐσπερινῶν.

Ἦ κ. Αἰκ. Λασκακίδου ἐπίτιμον μέλος περὶ φριβελιαροῦ σοσθήματος.

Ἐπεψηφίσθη ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ Συλλόγου διὰ τὸ τρέχον ἔτος καθ' ὃν τὰ μὲν ἔσοδα ὑπελογίσθησαν εἰς Δρ. 18550, τὰ δ' ἔξοδα εἰς Δρ. 18335. 35. Ὑπεβλήθησαν δ' ὁμοίως καὶ ἐνεκρίθησαν ἐκ τοῦ Συλλόγου ὁ ἱσολογισμὸς κατὰ τὴν 31 Αὐγούστου 1884 καὶ ὁ ἀπολογισμὸς τοῦ συλλογικοῦ ἔτους 1883—1884. Ὑπεβλήθη δ' ὑπὸ τοῦ προέδρου καὶ ἡ λογοδοσίαν τῶν κατὰ τὸ λήξαν ἔτος γενομένων ἧτις δημοσιευθήσεται ἐν τῷ προσεχεῖ τεύχει τοῦ περιοδικοῦ.

Ὑπεβλήθη ὑπὸ τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς συγκειμένης ἐκ τῶν τακτικῶν μελῶν κκ. Δ. Κοκκίδου, Κ. Μπαλλίλη καὶ Α. Καράλη ἡ ἔκθεσις τῆς ἐξελέγξεως. Ἐγένετο δὲ δεκτὸν τὸ συμπέρασμα αὐτῆς ὅπως ἐκφρασθῆ ἡ ἐπιδοκιμασία τοῦ συλλόγου εἰς τὴν κατὰ τὸ λήξαν ἔτος διοικήσασαν ἐφορείαν διὰ τὴν πλήρη ἐν πᾶσιν ἀκριβείαν.

Ἀντιτοῦ ἀναχωρήσαντος εἰς Ζάκυνθον διδασκάλου τῆς σχολῆς τῶν Ἀπόρων Παιδῶν Ἀθηνῶν κ. Δ. Κολοκοτσᾶ διωρίσθη τοιοῦτος ὁ κ. Κ. Μεταξᾶς. Διωρίσθη δὲ βροθῆς ὁ κ. Λούης Λουτζος. Διωρίσθη ἐπίσης διδάσκαλος τῆς ἐν τῷ χωρίῳ Θολῷ Ἄνδρου σχολῆς ἀπόρων παιδῶν ἀντὶ τοῦ ἀναχωρήσαντος κ. Σ. Κελογεροπούλου ὁ κ. Νικόλαος Νισαντζῆς.

Γενομένων τῶν ἐγκαινίων ἤρξαντο τὰ μαθήματα τῆς ἐν Ἀργοστολίῳ

ιδρυθείτης σχολῆς, τῶν ἀπόρων παιδῶν, ἔφορος δ' αὐτῆς ἐξελέχθη ὁ κ. Μ. Βαμβάκερος καὶ τυχμίας ὁ κ. Ίω. Φωκᾶς Κοσμετάτος, συνεπληρώθη δ' ἡ κοσμητεία διὰ τῆς ἐκλογῆς ὡς κοσμητῶρων τῶν κκ. Π. Κεντιλίνη καὶ Σ. Λιβαθινοπούλου. Εἰς τὴν σχολὴν ἐνεγράφησαν ἄνω τῶν 200 μαθητῶν, διδάσκαλοι δ' αὐτῆς διωρίσθησαν οἱ κκ. Ν. Ἰγγλέσης καὶ Γερ. Βανδῶρος. Ὑπὲρ τῆς σχολῆς προσήνεγκον ἄνω 200 δραχμᾶς ὁ ἀρχιεπίσκοπος κ. Γερμανδός, ὁ δὴμάρχος κ. Γ. Δρακόπουλος καὶ οἱ κκ. Ίω. Φ. Κοσμετάτος καὶ Ἐρ. Τούλ.

Κοσμητῶρες τῆς σχολῆς τῶν ἀπόρων παιδῶν ἐν Σύρῳ διωρίσθησαν ὑπὸ τοῦ Συλλόγου οἱ κκ. Κύριλλος Βενιέρης ἀρχιμανδρίτης, Ίω. Φραγκιᾶς, Δ. Ἀποστολίδης, Κων. Παπακωνσταντίνου καὶ Τιμ. Γουροπιᾶς. Ἐκ τούτων δ' ἔφορος ἐξελέχθη ὁ κ. Κύριλλος Βενιέρης. Ἐλεγχταὶ δ' ἐξελέχθησαν οἱ κκ. Ε. Λυκούδης, Δ. Μαρῖνος καὶ Μ. Νζύτης.

Οἱ μέχρι τέλους Νοεμβρίου ἐγγραφεῖντες μαθηταὶ ἐν τῇ σχολῇ ἀπόρων παιδῶν Ἀθηνῶν ἀνῆλθον εἰς 714 ὑπερβάντες κατὰ 364 τοὺς τοῦ ἀντιστοίχου μηνὸς τοῦ παρελθόντος ἔτους. Ἐκ τούτων εἰς μὲν τὰ δύο τμήματα τῆς α'. τάξεως ἐνεγράφησαν 408 εἰς τὴν β'. 105 εἰς τὴν γ'. 47 καὶ εἰς τὴν δ' 54. Ἡ δὲ κίνησις τοῦ τχυμειτηρίου τῶν παιδῶν μέχρι τέλους Νοεμβρίου ἦν ἡ ἐξῆς. Κατετέθησαν ἐν συνόλῳ δρ. 1864. 40, ἐζητήθησαν δὲ καὶ ἐπεστράφησαν δρ. 7,02.

Ἡ Ἀκαδημία τῶν ἐπιστημῶν τῆς Πράγας προσεκάλεσε τὸν Σύλλογον ὅπως μετὰσχῆ τῶν ἐπὶ τῇ ἑκατοντητηρίδι τῆς συστάσεως αὐτῆς γενησομένων κατὰ Δεκέμβριον ἑορτασίων συνεδριῶν. Ὁ δὲ Σύλλογος ὄρισεν ἀντιπρόσωπον αὐτοῦ τὸν γραμματέα τῆς Ἀκαδημίας.

Συνήθησαν σχέσεις τῇ αἰτήσῃ αὐτῶν μετὰ τῶν ἐξῆς σωματείων, τῆς ἐν Σμύρνῃ ἀγαθοεργοῦ ἀφελφότητος Ὀμηρος, τοῦ ἐν Κιλίκιαις Ἀκωνικοῦ συνδέσμου, καὶ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Μακεδονικοῦ Φιλεκαπιδευτικοῦ Συλλόγου.

Ἡ ἐν Δεσσαίου ἐπιτροπὴ πρὸς ἀνέγερσιν ἀνδριάντος εἰς τὸν φιλέλληνα ποιητὴν Γουλιέλμον Μύλλερν ἀπετάθη πρὸς τὸν Σύλλογον ἀναγγέλλουσα τὴν σύστασιν αὐτῆς. Ὁ δὲ Σύλλογος ἐπεψηφίσατο ἵνα μετὰ τῶν μελῶν αὐτοῦ ἀνοιχθῇ πρὸς τοῦτο κατάλογος ἐράνων συγχρόνως δ' ἐπεψήφισεν ἵνα μεταφρασθῶσι τινὰ τῶν ποιημάτων τοῦ Μυλλέρου ἑλληνιστὶ καὶ ἐκτυπωθῶσι, στυλῶσι δ' εἰς Γερμανίαν πρὸς πώλησιν τῇ ἐπιτροπῇ ταύτῃ.

Διαλυθείσης τῆς μετὰ τοῦ Ὁδείου συμφωνίας ὁ Σύλλογος ἀνέλαβεν αὐτὸς τὴν σύστασιν θιάσου μουσικοῦ ἐκ παιδῶν τῆς σχολῆς τῶν ἀπόρων, ἐκόμισε δὲ καὶ τὰ πρὸς τοῦτο ἀναγκαιούντα μουσικὰ ὄργανα. Τοῦ θιάσου τούτου διευθυντὴς διωρίσθη ὁ κ. Γ. Γαϊδεμβέργερ καὶ βοηθοὶ δύο, ἐνεγράφησαν δ' εἰς αὐτὸν μαθηταὶ ἐν συνόλῳ 31.

Ἀποφάσει τοῦ τμήματος τῶν καλῶν τεχνῶν ἤρξαντο κατὰ πᾶν Σάβ-

βατον διδόμεναι ἐν τῷ Συλλόγῳ μουσικαὶ ἐσπερίδες πρὸς ὄφελος τῆς σχολῆς τῶν ἀπόρων παιδῶν.

Ἀπεβίωσαν ἐκ τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου τὰ ἐπίτιμα Πέτρος Βραῦλλας Ἀρμενῆς, Βασίλειος Μελάς, Ίω. Οἰκονομιδῆς καὶ τὸ ἀντεπιστέλλον Σπυρίδων Σοκόλης. Ὁ Σύλλογος πρὸς τὰς οἰκογενεῖς τῶν ἀποβιωσάντων ἀπέστειλε συλλυπητήρια γράμματα.

Ἐξελέχθησαν τακτικὰ ἐνεργὰ μέλη τοῦ Συλλόγου οἱ κκ. Α. Ῥωμόνος, Γερ. Φωκᾶς, Θεοδ. Ζῶτος, Κυπαρ. Στέφανος, Παν. Παπαδάκης, Σπ. Ζέυος, Εὐστ. Πινατόρος, Λεωνίδ. Λαπαθιώτης, Χ. Στεκούλης, Γ. Γαλάτης, Κ. Πεταλᾶς, Ἀρισ. Κόρακας, Μιχ. Κατσαρᾶς, Στεφ. Γεννάδης, Ἀλ. Ἀμπελᾶς, Ίω. Ἀνάργυρος καὶ Εὐλάμπιος Μεσσαλᾶς, τακτικὰ πάρεδρα οἱ κκ. Γ. Χατζιδάκης, Ν. Ακαπαδάκης, Ν. Δαγκλῆς, Γ. Ι. Ψύχας, Γ. Σουρῆς, Ι. Μαυρίδης καὶ Ι. Αεονταρᾶκης. Ἀντεπιστέλλοντα δὲ, οἱ κκ. Π. Ζαλοκώστας ἐν Παρίσις, Ν. Καμπᾶς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ Γ. Ἰακωβίδης ἐν Μονάχῳ.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΤΜΗΜΑΤΩΝ

Τμήμα καλῶν τεχνῶν — Συνῆλθεν εἰς τακτικὴν συνεδρίαν τὸ τμήμα τοῦτο. Ὁ κ. Πρὸς ὄρος ἐκήρυξε τὴν ἐναρξίν τῶν ἐργασιῶν τοῦ τμήματος ἀγγέλλων ἕκαστον ὅτι ἡ λογοδοσία τῆς παρελθούσης περιόδου δημοσιευθήσεται προσεχῶς ἐν τῷ οἰκίῳ τεύχει. Εἶτα παρακαλεῖ τὰ μέλη νὰ προβῶσιν εἰς τὴν ἐκλογὴν νέου προεδρίου διὰ τὴν παρούσαν περίοδον. Τῇ παρακλήσει πλείστον μελῶν ὁ κ. πρόεδρος καὶ ὁ κ. ἀντιπρόεδρος ἀποδέχονται τὴν ἐκ νέου ὁμόψηφον ἐκλογὴν αὐτῶν ἐκλεγέντος αὐθις καὶ τοῦ αὐτοῦ γραμματέως· οὕτω δὲ τὸ προεδρεῖον ἀποτελεῖται καὶ πάλιν ἐκ τῶν κκ. Μ. Μελά προέδρου, Ἰ. Ἰσιδ. Σκυλίση ἀντιπροέδρου καὶ Γ. Δροσίνη γραμματέως. Μεθ' ὃ ὁ γραμματεὺς ἀγγέλλει ὅτι ἡ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐκλεχθεῖσα ἐπιτροπὴ πρὸς διοργανισμὸν μουσικῶν συναυλιῶν συνεννοηθεῖσα μετὰ διακεκριμένων μουσικῶν ἐκ τῶν ἐνταῦθα ἐγκατεστημένων εὖρε τὰ πάντα κατ' εὐχὴν προτείνει, δὲ εἰς τὸ τμήμα τὴν προσεχῆ ἐναρξίν αὐτῶν. Μετὰ μικρὰν συζήτησιν ἡ πρότασις γίνεται δεκτὴ, προστεθέντος ὅτι τὰ ἐκ τῶν συναυλιῶν περισσεύματα θὰ δίδωνται εἰς τὴν σχολὴν τῶν Ἀπόρων παιδῶν. Εἰς τοὺς κ.κ. Δ. Κοκκίδη καὶ Γ. Ζέζον καὶ εἰς τὸν γραμματέα τοῦ τμήματος ἀνατίθεται πᾶσα ἡ περὶ αὐτῶν μέριμνα. Ἐν τέλει ἐκλέγονται ἐπόπται τοῦ ἐκ μαθητῶν τῆς σχολῆς τῶν Ἀπόρων παιδῶν συστάτος μουσικοῦ θιάσου οἱ κ.κ. Δ. Κοκκίδης, Ν. Ῥώκ, Ι. Μίνδερ, Ν. Κουρῆς καὶ Ν. Παπαδόπουλος Ὑδραῖος, οἵτινες θέλουσι καθ' ἐσπέραν ἐπιβλέπει τοὺς μαθητὰς ἐκγυμναζομένους ἤδη ἐν αὐτῷ τῷ καταστήματι τοῦ Συλλόγου.

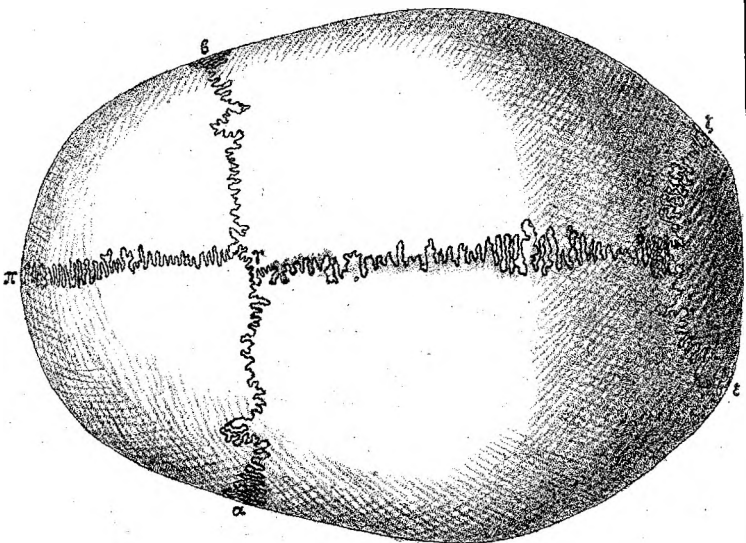
Φυσιογνωστικὸν τμήμα — Τὸ Τμήμα συνῆλθεν εἰς πρώτην τακτικὴν συνεδρίαν τὸν μῆνα Ὀκτώβριον. Κατὰ ταύτην ὁ πρόεδρος τοῦ τμήματος κ. Γ. Καρκαμήτσας ἀνέγνω ἔκθεσιν τῶν κατὰ τὸ λήξαν ἔτος γενομένων ὑπὸ τοῦ τμήματος ἐργασιῶν. Μεθ' ὃ κ. Δ. Κοκκίδης ὠμίλησε περὶ τῶν ἐργασιῶν τῶν μετεωρολογικῶν σταθμῶν, ἀνήγγειλε δ' ὅτι μέχρι τέλους τοῦ ἔτους θὰ δημοσιευθῶσιν ἐν ἐνὶ τεύχει αἱ μετεωρολογικαὶ παρατηρήσεις. Συγχρόνως δ' ἀνεκοίνωσεν ὅτι ἐγένετο εἰς Βερολίον παραγγελία καὶ ἄλλων μετεωρολογικῶν ὀργάνων παρασχόντος τοῦ Συλλόγου τὴν δέουσαν πίστωσιν. Ἐν δὲ τῇ συνεδρίᾳ τοῦ μηνὸς Νοεμβρίου ὁ κ. Ῥήγας Νι-

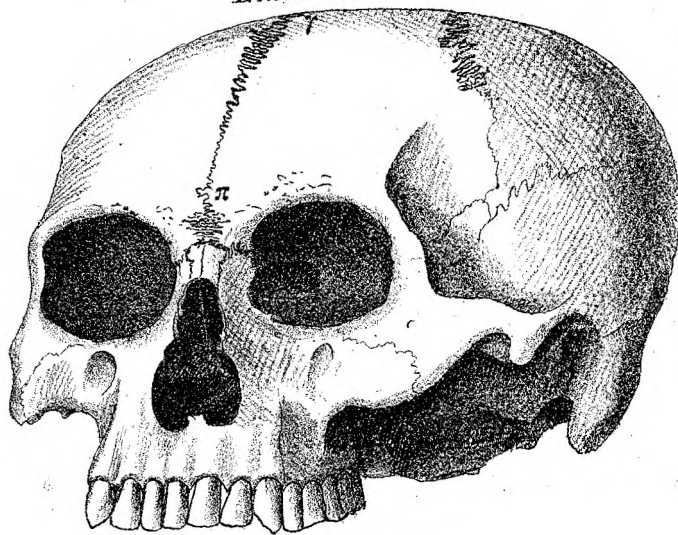
κολκίδης ἀνεκοίνωσε τὰ ἀποτελέσματα μιᾶς ἐργασίας του ἐν τῷ φυσιο-
 γικῷ ἐργατηρίῳ γενομένης περὶ τῶν μικροσκοπικῶν φαινομένων τῶν κατὰ
 τὴν συστολὴν τῶν ῥαβδωτῶν μυῶν παρρητηρουμένων, ἅτινα ἐν μεγίστῃ
 περιλήψει ἔχουσιν ὡς ἐξῆς. Ἐρεθίζων δι' ἐξ ἐπαγωγῆς ἠλεκτρικοῦ ρεύμα-
 τος διαφόρους μῦς τοῦ κόνικλου καὶ βατράχου πρὸ πάντων ὅμως τὸν ὀκ-
 φικὸν μῦν τοῦ τελευταίου καὶ τὴν ἐκ τοῦ ἐρεθισμοῦ τούτου παρρητημένην
 μεγίστην τεταυκίην συστολὴν τοῦ μῦος διὰ κκτκλλήλων ἀντιδραστηρίων
 στερεοποιῶν παρετήρει ὅτι αἱ ῥαβδῶσαι τῶν μυῶν κατὰ ταύτην ἐντελῶς
 ἐκλείπουσιν, ὅτι ἡ μυϊκὴ ἔς παρουσιάσει κυματοειδῆ τινα ὄψιν, ὅτι τὸ
 σπικεῖλλημα κατὰ τὰ προσέξοντα μέρη τοῦ καθ' ἄπκσαν τὴν μυϊκὴν ἴνα
 διήκοντος κύματος παρίστησι καταφανεστάτης πλαγίας προσεκβολῆς στε-
 νότατα τοῦ περιεχομένου τῆς ἰνὸς ἐραπτομένας, ὅτι τὰ προσέξοντα μέρη
 τοῦ κύματος διὰ τοῦ μικροσκοπίου τοῦ διὰ πολώσεως ἐξεταζόμενα παρί-
 στανται κατὰ τὴν διακτάρωσιν τῶν πρισμάτων τοῦ Nicol λευκὰ, τοῦ θ'
 ὄπερ δηλοῖ ὅτι εἶναι ἀνισότροπα, οὐχὶ ὅμως τοσοῦτον ἀνισότροπα ὅσον
 εἶναι τὰ sarcous elements τῆς μυϊκῆς ἰνὸς ἐν ἡρεμίᾳ εὐρισκομένης. Ἐρε-
 θίζων εἰς δευτέραν σειρὰν περαμμάτων τὸν ῥαφικὸν μῦν τοῦ βτραράχου καὶ
 προκαλῶν συστολὰς ἤπτον ἐντατικῶς παρετήρει μὲν τὴν αὐτὴν κυματοειδῆ
 ὄψιν ἐν τῇ μυϊκῇ ἰνί, πρὸς δὲ ὅμως ὅτι τὰ προσέξοντα μέρη τοῦ κύμα-
 τος δὲν ἦσαν τοσοῦτον μεγάλα τὸν ὄγκον ὡς κατὰ τὴν πρώτην σειρὰν
 καὶ ὅτι μεταξὺ αὐτῶν ἐφαίνετο ἤδη ἡ ἰσότροπος οὐσία. Εἶτα ἐξέθηκε θε-
 ωρίαν τινὰ τῆς συστολῆς τῶν μυῶν ἐπὶ τῶν γεγονότων τούτων στηριζο-
 μένην καὶ ἐπεδείξατο τὰ εἰς ταῦτα κατάλληλα σχήματα.

Φιλολογικὸν καὶ ἀρχαιολογικὸν τμήμα.—Μίαν συνεχρότησε
 τὸ τμήμα συνεδρίαν καθ' ἣν ἐγένετο πρῶτον ἐκλογὴ νέου γραμματέως τοῦ
 τμήματος: Τοιοῦτος δ' ἐξελέχθη ὁ κ. Κ. Δαμηράλης. Εἶτα ὁ κ. Σακελλίων
 ἀνεκοίνωσε διόρθωσιν τοῦ ὑπὸ τοῦ Κριτιβοῦλου τοῦ ἀκμάστου κατὰ τὴν
 ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀναφερομένου Μαχμουτ πατσᾶ ὡς ἔλ-
 κοντος τὸ γένος ἐξ ἑλληνικῆς οἰκογενεῆς τῶν Φιλαληνῶν, καθ' ἣν τὸ
 ἐπίθετον Φιλαληνὸς προῆλθεν ἐξ ἐσφακμένης ἀνγκνώσεως τοῦ ὀνόματος
 Φιλανθρωπηνὸς πκλαιογραφικῶς συγχεομένου πρὸς τὸ πρῶτον. Μετὰ ταῦτα
 ὁ κ. Ἰάκ. Χ. Δραγάτης διώρθωσεν ἐπιγραφὴν τινὰ ἐπὶ πηλίνης πλακῆς ἐ-
 χούσης σαυρὸν χριστιανικὸν εὐρεθεῖσαν ἐν Αἰγίῳ τῷ 1 69. Κατὰ τὸν κ. Δρα-
 γάτην πρέπει νὰ ἀναγνωσθῇ ἀκτινηδὸν καὶ οὕτως ἀναγινώσκομεν «Σέβου
 κύριον» καὶ οὐχὶ «Σὺ βίου ἔρκος» ὡς ἀνέγνω τελευταίως ὁ κ. Ἡρειώτης
 καὶ ἐξέδωκεν ἐν τῷ ἐνταύθα περιοδικῷ Πλάτωνι. Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Μιχ.
 Π. Λάμπρος ἀνεκοίνωσε τῷ τμήματι διορθώσεις δύο πλημμελῶς ἀποδο-
 θέντων ὑπὸ τοῦ κ. Βουτικόκη νομισμάτων εἰς τὴν Κηφισίαν καὶ τὴν
 Μαγνησίαν. Εἶτα ὁ κ. πρόεδρος ἀνακοινεῖ τὴν ὑπὸ τοῦ κ. Παύλου Λάμπρου
 γενομένην ἐσχάτως ἔκδοσιν 14 νομισμάτων τῶν δυνατῶν τῆς Χίου καὶ
 Φωκαίης συμβαλλομένην σπουδαίως εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν τόπων τούτων.
 Εἶτα ὁ κ. Ἰω. Τζέτζης ἀνακοινεῖ ὅτι ἡ ὑπ' αὐτοῦ δοθεῖσα ἐξήγησις τῶν
 ἐν τοῖς εὐαγγελίοις κειμένων σημείων καὶ δεκτὴ γενομένη ὑπὸ τοῦ πκ-
 λαιογράφου Gardthausen καὶ τοῦ Riemann ἐπιβεβαιοῦται καὶ ἐκ περικοπῆς
 τοῦ γράψαντος σχόλια εἰς τὴν ῥητορικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους Στεφάνου Βυ-
 ζαντίου τοῦ μεταγενεστέρου.

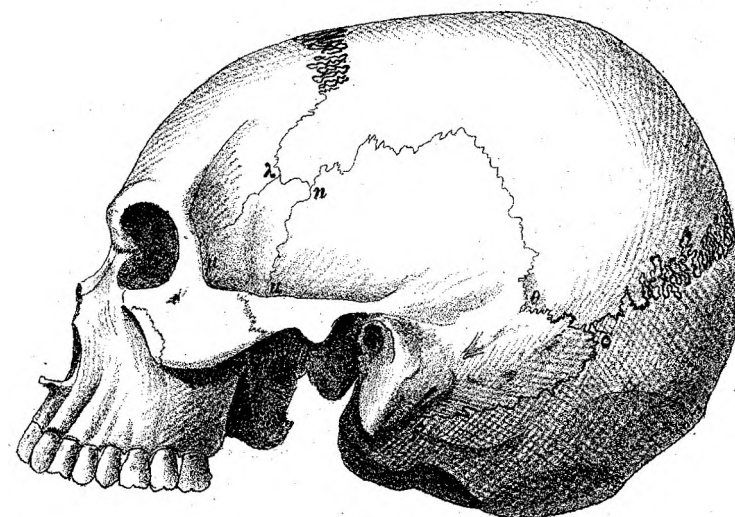
Εἰκὼν 1.

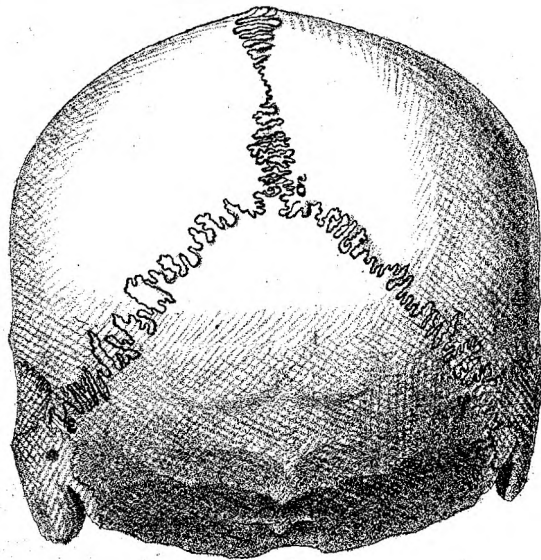
Εἰκὼν 3.

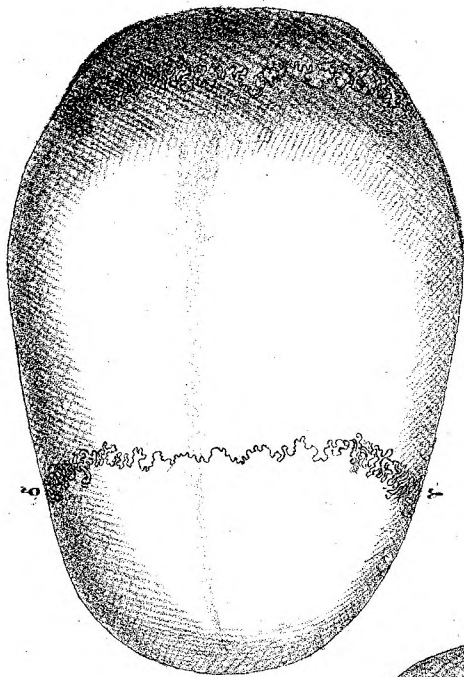
Εἰκὼν 2.

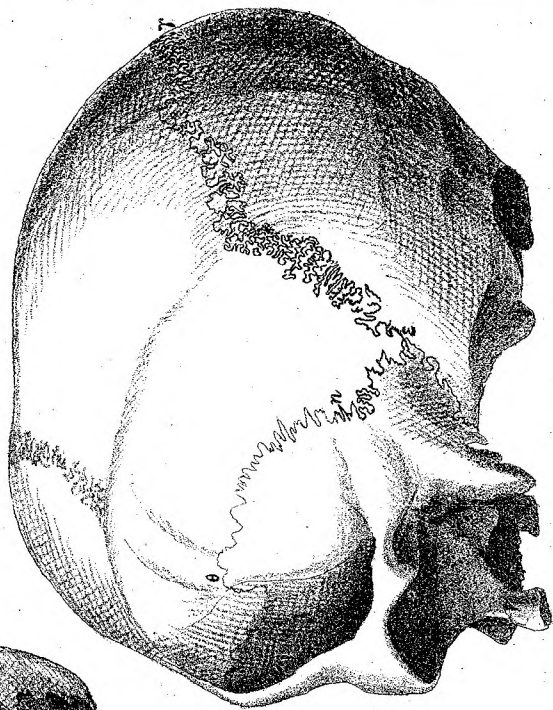
Εἰκὼν 4.

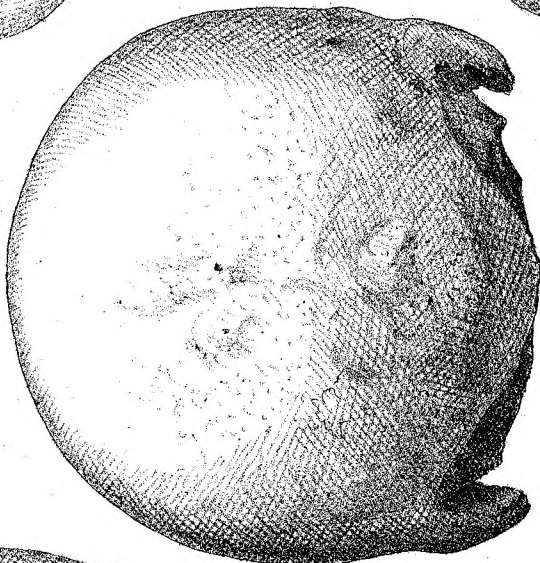
Εἰκὼν 8.

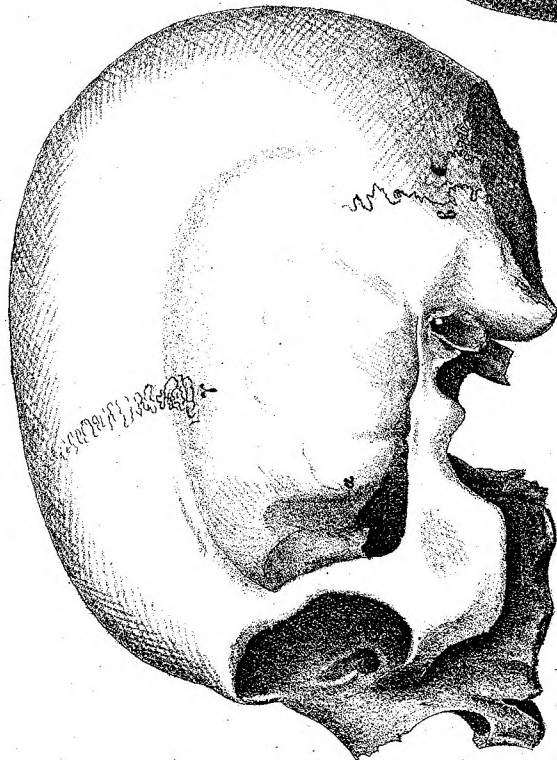
Εἰκὼν 9.

Εἰκὼν 7.

Εἰκὼν 5.

Εἰκὼν 6.

